

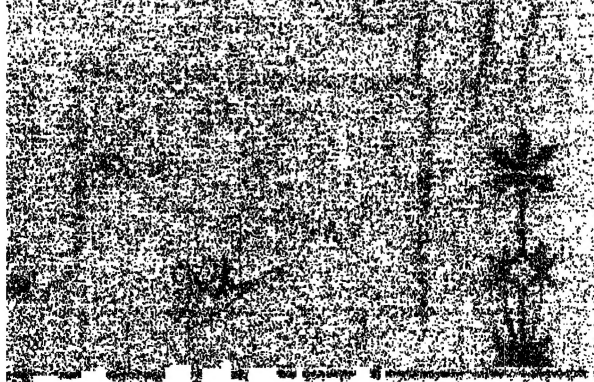
श्रीसामान्यमित्रकर्म-

॥

श्रीगुरुजीना ॥

(गुरुजीना-गुरुजीना)

गुरुजीना-गुरुजीना

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
 ગુજરાતી કૅપીરાઈટ વિભાગ
 ૨૩૨૮૮

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
 [ગુજરાતી કૅપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૨૩૨૮૮ કિમત
 સોપાસન જિન્યઝર્મ સર
 ગ્રંથનામ મુદ્રાંકન

વર્ગિક ૧૧૨૩:૨૨૬.૨૧

ॐ श्रोत-गुरुर्विजयतेतराम् ॥

श्रीसोपारंजनित्यकम-

सह

श्रीगु गीता ॥

तत्त्वदीपिकानामकर-जर्जरीकासमलङ्कृता ॥

ईश्वराऽऽस्थाञ्जसम्भूता परं ब्रह्माधिगामिनी ।

गुरुगीतासुधागङ्गा पुनातीयं जगन्नयम् ॥

* * * * *

यावज्जानुग्रहः साक्षाज्जायते परमेश्वरात् ।

तावच्च सद्गुरुं कश्चित्सच्छास्त्रं वापि नो लभेत् ॥

प्रकाशकः-

सोनी गिरधरभाई भुशाबभाई.

सोनी त्रिलोचनभाई भुशाबभाई.

गाम नार-ताजे पेटलाड.

संवत् १९८७. (प्रथम आवृत्ति) प्रत १०००

धार्मिकविश्व प्रीन्टिंग प्रेसमां भालेखवाड भायवळचे छाप्पुं.

दीक्षवा सोनी-अमदावाद.

૨૩૨૨

અભ્યર્થના ।

**जलाद्रक्षेत्स्थलाद्रक्षेच्छीथलबन्धनात् ।
मूर्खहस्ते न दातव्यं मित्रे वदति ॥१॥**

હે પાઠક ગણો ! પુસ્તક કહે છે કે:-મ્હારું જળથી રક્ષણ કરજો; સ્થલથી રક્ષણ કરજો; અને શીથલ બાંધણીથી રક્ષણ કરજો; અર્થાત્ મ્હને જળથી ભોજવશે નહિ; પૃથ્વી ઉપર જ્યાં ત્યાં ફેંકશે-મૂકશે-નહિ; તથા સારા વસ્ત્રથી મજબૂત બાંધી ઉધેય-આંતરી વગેરે જીવ-જંતુઓ મ્હારો નાશ ન કરે તેમ સાચવીને રાખજો; વળી વધારામાં એટલુંજ કહું છું કે:-મૂર્ખ-શઠ-પાપો-નાસ્તિક અને સ્ત્રી લ'પટાદિ દુર્ગુણોવાળા વ્યસની દુર્જનોના હાથમાં આપવાને યોગ્ય હું નથી. ઇતિ ઓ શિવમ્ ॥

(આ અભ્યર્થના સર્વ અધિકાર-સર્વહક-અન્ય સંયોજક-
પોતાને સ્વાધીન રાખ્યા છે.)

ગ્રન્થ પ્રસ્તાવના.

અનાદિ કાલથી જીવ જન્મમરણરૂપ સંસાર મહોદધિમાં ડુબકાં ખાયાજ કરેછે, અને તેને અપાર દુઃખમય ભવસાગરની પાર કરનાર કેવળ સદ્ગુરુજીએ; તેમનાદ્વારાજ જ્ઞાનસંપાદન કરી આત્મશ્રેયઃ પ્રાપ્ત કરાય છે, એમ શ્રીગુરૂત્તર અને મહત્તરને બતાવવાનો આ ગુરૂગીતાનો હેતુ છે. આ ગુરૂગીતા શ્રીસ્કંદપુરાણના ઉત્તરખંડમાં શ્રીઉમામહેશ્વરના સંવાદરૂપે લખાયેલી છે; અને તે શ્રીગુરૂના માહાત્મ્યથી ભરપુર છે ગુરૂજી આ જીવને સંસાર સાગરમાંથી ઉદ્ધારનાર છે. ગુરૂથી અધિક તત્ત્વ કાંઈજ નથી. ગુરૂ એજ બ્રહ્મા વિષ્ણુ અને મહેશ્વરરૂપ છે એટલુંજ નહિ પણ આગળ વધી એમ પણ કહેછે કે “ગુરુરેષ પરંબ્રહ્મ” ગુરૂ એજ પરંબ્રહ્મ છે, એટલે ગુરૂ અને સચ્ચિદાનંદ—વ્યાપક પરંબ્રહ્મ—એમનો સર્વથા અલેદ છે વળી અલેદલાવથીજ તેમની ભક્તિ સેવા કરવા શ્વેતાશ્વતરોપનિષદની મૂલશ્રુતિરૂપ “યસ્ય દેવે પરા ભક્તિર્યથા દેવે તથા ગુરૌ । તસ્યૈતે કથિતા હ્યર્થાઃ પ્રકાશન્તે મહાત્મનઃ ॥” આ શ્લોકથી શ્રીસૂત પુરાણીજીએ ઋષિઓને શ્રીમહાદેવપાર્વતીના સંવાદરૂપ આ શ્રીગુરૂગીતા કહેતાં શ્રીગુરૂમહત્તાનો ઉપદેશ કરેલો છે. ગુરૂ એ બ્રહ્મની મૂર્તિ હોઈ “આચાર્યો બ્રહ્મણો મૂર્તિઃ (મનુઃ) તેમના પ્રસાદથીજ અમૃતત્વ પ્રાપ્ત કરી

શકાય છે. (ગુરુગ્રાહ્યદાદેન ચિદાત્મા લભ્યતે સદા)
 અને તેની અનન્યભાવે ભક્તિ કરવામાં આવે તો તેમના
 કેવળ સ્મરણમાત્રથીજ અધિકારી શિષ્યને કૈવલ્યપદની
 પ્રાપ્તિ થાય છે, એમ પણ દર્શાવેલું છે. (યસ્ય સ્મરણ
 માત્રેણ કૈવલ્યં લભતે સ્વયં) આમ શ્રીસદ્ગુરુનું મહા-
 ત્મ્ય ઉત્તમરીતે આ ગ્રંથમાં પ્રકટ કરવામાં આવ્યું છે.
 એટલે આ ગ્રંથ ગુરુતત્ત્વ અને ગુરુમહિમા દર્શાવવામાં
 અદ્વિતીય છે. એમ વાંચતાં રૂપૃ માલમ પડી આવેછે.

સૃષ્ટિના આરંભકાલથી શ્રીગુરુદીક્ષાની રીતિ આ
 પવિત્ર ભારતભૂમિમાં પ્રચલિત છે. “ આચાર્યવાન્પુરુષો
 વેદ ॥ ” “ તદ્વિજ્ઞાનાર્થે સ ગુરુમેવાઽભિગચ્છેત્ ॥”
 “ આત્મજ્ઞં હ્યર્ચયેદ્ભૂતિકામઃ ” ॥ ઇત્યાદિ શ્રુતિઓ
 પણ આત્મશ્રેયસને વાસ્તે પ્રથમ ગુરુસમીપ જવાનું
 સૂચવેછે. તે સનાતન રીતિનું અવલંબન કરીનેજ
 શ્રી પાર્વતીદેવીએ શ્રી મહાદેવજી પ્રત્યે “ સદાશિવ
 મહાદેવ ગુરુદીક્ષાં પ્રદેહિ મે ॥” આ વચનથી ગુરુ
 દીક્ષાની માગણી આ ગુરુગીતામાં કરેલીછે.

જેમ પાપાણુ ઉપર બીજ વાવવાથી બીજ
 અંકુરિત થતું નથી, તેમ ગુરુદીક્ષાવિના જીવની
 આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ થઈ શકતી નથી. મન બુદ્ધિ અને
 ઇન્દ્રિયગણુ જ્યાંસુધી કોઈ પ્રબલશક્તિથી ઉત્તેજિત-
 આકૃષ્ટ વા ચાલિત કરવામાં ન આવે ત્યાંસુધી તેઓ
 કોઈપણ ઉચ્ચપંથનું કર્મ કરી શકતાં નથી. જે શક્તિ
 દ્વારા આત્મોન્નતિની ઇચ્છા રાખવામાં આવેછે, તે
 પ્રબલશક્તિ શ્રીગુરુદેવજીએ. તે મહાશક્તિ-જગદ્ગુરુ-

દ્વારાજ જીવ આધ્યાત્મિક જ્ઞાન સંપાદન કરી શકે છે. અન્યથા અભાગળસ્તનદોહનવત્ સર્વં પરિશ્રમ નિષ્ફલ થાય છે.

ગુરૂ દીક્ષાની આવશ્યકતાના વિષયમાં વેદ તથા વેદ સંમત દર્શન, ઉપવેદ, સ્મૃતિ, પુરાણ, અને તંત્રાદિ સર્વ શાસ્ત્રો એકમત છે. શ્રુતિ અને મહર્ષિવાક્યોનો એજ સિદ્ધાંત છે કે ગુરૂદીક્ષા વિના આધ્યાત્મિક ઉન્નત્તિના ઇચ્છુક જિજ્ઞાસુનું કદાપિ કલ્યાણ થઈ શકતું નથી.

વેદ વેદાન્તનો અદ્વૈતસંપ્રદાય, શિવસંપ્રદાય, વિષ્ણુસંપ્રદાય. દેવી સંપ્રદાય વગેરે સનાતનધર્મના જેટલા સંપ્રદાયો છે તે સર્વમાં, તથા જૈન ધર્મના અને બૌદ્ધ ધર્મના, તેમજ બુદ્ધમ્મદીય અને ઈશાઈ ધર્મના જેટલા સંપ્રદાયો છે, તે સર્વમાં પણ પ્રથમ ગુરૂદીક્ષા બ્રહ્મ કરવાની આવશ્યકતા માની છે; માટે ગુરૂદીક્ષા બ્રહ્મકર્યા પછી સાધનોની સિદ્ધિ કરવામાં પ્રવૃત્ત થવું ઉચિત છે. ગુરૂદીક્ષાવિના સર્વ સાધનો વિફલ થાય છે એ નિઃસંદેહ છે.

વળી મંત્રયોગ, હઠયોગ, લયયોગ, અને રાજ-યોગ એ સાધન ચતુષ્ટયના સર્વ આચાર્યગણોએ પણ મુક્તકંઠથી સાધન વર્ણન કરતાં કહેલું છે કે:- ગુરૂદીક્ષા બ્રહ્મકર્યા વિના, ગુરૂસેવાવિના, ગુરૂ-સત્સંગ વિના, ગુરૂઆજ્ઞાપાલનવિના, અને શ્રીગુરૂના ઉપદેશ વિના કોઈપણ મુમુક્ષુ પોતાનું કલ્યાણ સિદ્ધ કરી શકતો નથી. પ્રથમ ગુરૂસેવા, તત્પશ્ચાત્ ગુરૂકૃપા પ્રાપ્તિ, પછી ગુરૂદીક્ષાનું બ્રહ્મ, ત્યારપછી સાધનોનો

અભ્યાસ, એમ ક્રમશઃ જિજ્ઞાસુ આધ્યાત્મિક ભૂમિમાં અગ્રસર થઈ પરમકલ્યાણ રૂપી મુક્તિપદ પ્રાપ્ત કરીલે છે.

આ શ્રીગુરૂગીતા શ્રીસ્કંદપુરાણમાં શ્રીઈશ્વર પાર્વતીના સંવાદરૂપે લખાયેલી છે. તેમાંથી આશરે સોથી અધિક વર્ષ ઉપર પરમપૂજ્ય શ્રોત્રિય બ્રહ્મ-નિષ્ઠ સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ શ્રીમત્પરમહંસ પરિવ્રાજ-કાચાર્ય શ્રી ૧૦૮ શ્રીસ્વામીજી માધવાનંદ સદ્ગુરૂજીએ તથા તેમના મુખ્ય શિષ્ય પરમપૂજ્ય શ્રી શાસ્ત્રી સ્વામીજીએ મુમુક્ષુ જીવોના ઉદ્ધારને અર્થે ગુરૂલક્ષિતા વિષયમાં ઉપયોગી શ્લોકોનો સંગ્રહકરી લક્ષ્મણનો પાઠ કરવા આજ્ઞા કરેલી. તે આજ્ઞાનુસાર અद्याપિ પર્યન્ત ગુજરાત કાઠીઆવાડના ઘણા ગુરૂલકતો તેનો પાઠ કરતા હતા અને કરે છે.

આજમુઘી હાથથી લખેલી ગુરૂગીતાનો પાઠ સર્વ મુમુક્ષુ ગુરૂલકતો કરતા હતા; પરંતુ ઘણી પ્રતો લઢીયાઓના હાથથી લખાયેલી હોવાથી લખવામાં પરંપરા અનેક અશુદ્ધિઓ થઈ ગઈ હતી; તેમ મૂલ પાઠ સંસ્કૃત લિપિમાં હોવાથી તેના અર્થનું યથાર્થ ભાનપણ લકતોને થતું નહોતું; તેથી શ્રીસદ્ગુરૂવર્ય સ્વામીજી શ્રીમાધવાનંદજીની નિર્વાણજયન્તીનો મહોત્સવ આકરૂ ગામમાં સંવત્ ૧૯૯૬ના માર્ગશીર્ષ કૃષ્ણપક્ષ ૭ સોમવાર તા. ૧-૧-૧૯૪૦ ને દિવસે પરમપૂજ્ય સ્વામીજી શ્રી ચિદાનંદજી મહારાજ તથા સ્વામીજી શ્રીશિવોદ્ધાગરજીના અધ્યક્ષપણ નીચે ઉજવાયેલો, તે સમયે સંમેલનમાં પધારેલા

ગુજરાત કાઠીઆવાડના મુમુક્ષુ ગુરૂલકતોએ શ્રીગુરૂગીતા સરલ ગુજરાતી ટીકા સહિત છપાવવાની પ્રાર્થના કરેલી, તેથી તે કામ હાથમાં લેઈ શ્રીસ્વામીજી વિદ્યાનંદજી મહારાજે સંસ્કૃત ભાષાના જ્ઞાનાવિનાના અનેક સંસ્કારી જીવોને એનું મનન કરવું સુલભ પડે એવા આશયથી, તથા શ્રીગુરૂસંપ્રદાયની સેવાના ઉદ્દેશથી આ ગ્રંથને ગુજરાતી ભાષાન્તર સહ પ્રસિદ્ધિમાં મૂકવો યોગ્ય ગણી તૈયાર કર્યો. ત્યારપછી આ તૈયાર થયેલું પુસ્તક સંવત્ ૧૯૯૬ ના જોઈ વહ-૨ ને શુકરવાર તા. ૨૧-૬-૧૯૪૦ ને રોજ અમદાવાદ શેઠ હીમાભાઈ હડીભાઈની વાડી સામે આવેલા ગણેશ ભુવનમાં શ્રી સદ્ગુરૂ સ્વામીજી મહારાજના ગુરૂલકતોની ભરાયેલી કમિટીમાં તે “ શ્રી સોપાસન નિત્ય કર્મ અને શ્રીગુરૂગીતા ”નું શુદ્ધ સરલ ગુજરાતી ટીકાવાળું સ્વહસ્તે લખેલું પુસ્તક શ્રીસ્વામીજી વિદ્યાનંદજીએ રજૂ કર્યું. તે પુસ્તક કમિટીમાં હાજર થયેલા સજ્જનો તરફથી વંચાઈ તહેને સર્વાનુમતે છપાવવાની મંજૂરી મળતાં ગામ નારના પરમગુરૂલકત સોની ગિરધરભાઈ ખુશાલભાઈ તથા સોની ત્રિભોવનભાઈ ખુશાલભાઈએ આ પુસ્તક છપાવવાનું કામ ઉપાડી લીધું, અને તેનું સંપૂર્ણ ખર્ચ પોતે આપી અલબ્ધ લાભ લીધો. અહો ! આવા પૂર્ણ પરોપકારી ગુરૂલકતોને અમો પૂર્ણ પ્રેમથી ધન્યવાદ આપીએ છીએ. પ્રભુ તેમનું કન્યાણુ કરો.

શ્રી ભગવાન્ના મહિમાને વર્ણન કરનારે જેમ “ શ્રીભાગવત ” છે, કિંવા શ્રી ભગવતીનો મહિમા

વર્ણન કરનારી “સમશતી” છે, તેમજ શ્રીગુરૂમ-
હિમા વર્ણન કરનારી “શ્રીગુરૂગીતા” પણ મંત્ર
મય છે. તેનો અર્થ સહિત પાઠ કરવાથી અનિષ્ટની
નિવૃત્તિ અને ઇષ્ટની પ્રાપ્તિ જરૂર થાય છે, એમાં
સંદેહ નથી.

આ મંત્રમય શ્રીગુરૂગીતાનો વિષય અતિ ગહન
અને સર્વસિદ્ધિઓનું અને સર્વસિદ્ધાંતોનું મૂલ છે;
તેથી આ “ગુરૂગીતા” જેવા ગંભીર ઉપનિષદનો
સંપૂર્ણ અર્થ લેખકારા પ્રકટ કરવો અત્યંત કષ્ટ સાધ્ય
છે એટલું જ નહિ પરંતુ અસંભવિત પણ છે; કેમકે
આ ગૂઢવિષય શ્રીસદ્ગુરૂદેવની પૂર્ણ કૃપા થાય તોજ
સ્વતઃ હૃદયમાં પ્રકાશ પામે છે. તથાપિ બાલ્યાવસ્થાથીજ
જેમના ઉપર શ્રીસદ્ગુરૂપરમાત્માની પૂર્ણકૃપા થયેલી
છે એવા, અને શ્રીસદ્ગુરૂસ્વામીજીના તથા તેઓશ્રીના
શિષ્ય સ્વામિઓના પૂર્ણકૃપાપાત્ર, અને તે શ્રીસદ્ગુરૂના
ચરણકમલોનું નિરંતર ધ્યાન-ચિન્તન કરનાર શ્રીસ્વા-
મીજી ચિદાનંદજી મહારાજે શ્રીસદ્ગુરૂપરમાત્માએ
અનુગ્રહ કરી કરેલી પ્રેરણાપૂર્વક આ ગ્રંથની
“તત્ત્વદીપિકા” નામની શુદ્ધ સરલ ગુજરાતી ટીકા
લખી અનેક ભક્તજનોને અપૂર્વ ઉપકાર કરેલો છે,
તેનો પ્રત્યુપકાર કેઈ પ્રકારે કરવો અશક્ય હોવાથી
તેમના ચરણોમાં વારંવાર નમસ્કાર કરી તેમનો અંતઃ
કરણથી સપ્રેમ ઉપકાર માનીએ છીએ.

આ ગ્રંથમાં શિષ્યોને કરવાનાં સાંપ્રદાયિક
નિત્યકર્મોનો સુંદર વિવેચનપૂર્વક સમાવેશ કરવામાં

આવ્યો છે. જેમકે:-ઉત્થાનવિધિ, શૌચવિધિ. હંત-
ધાવનવિધિ, સ્નાનવિધિ, ભસ્મત્રિપુંડ્રધારણવિધિ,
શ્રીગુરૂપૂજનવિધિ વગેરે. વળી શ્રીગુરૂગીતાને અંતે
વાક્યપુષ્પાંજલિ પૂર્ણ થયા બાદ સમગ્ર શ્રીગુરૂગીતા
ગુજરાતી અક્ષરોમાં પણ છાપવામાં આવી છે, જેથી
બાળબોધલિપિ વાંચવાને અસમર્થ મનુષ્યોને પણ તે
ઘણી ઉપયોગી થઈ પડે તેમ છે. આ ઉપરાંત સાંજના
ચાર પાંચ વાગ્યા પછી શ્રીસદ્ગુરૂદેવની આરતીમાં
ગાવાનાં સ્તોત્ર ધોળકીર્તન વગેરે આખ્યા બાદ શિષ્યનાં
લક્ષણ અને કર્તવ્ય એ વિષયપર અત્યુત્તમ વિવેચન
કરવામાં આવ્યું છે. અંતમાં ઘણીજ અગત્યતા હતી
એવો મુદ્દાનો મૃતકયતિસંસ્કારનો વિધિ પણ આ
પુસ્તકમાં દાખલ કરવામાં આવ્યો છે. પ્રાયઃ યતિના મૃત
દેહનો કેવીરીતે સંસ્કાર કરવો એ વિષયથી મોટેભાગે
લોકો અજ્ઞાત હોવાથી ગમે તેવી રીતે યતિના મૃતદેહની
તેઓ વ્યવસ્થા કરી દે છે; પરંતુ આ શાસ્ત્રીયવિધિ
આ પુસ્તકમાં દાખલ થયેલો હોવાથી પ્રસંગ આવે તે
મુજબ સંસ્કાર કરવાનું લોકોને હવે સુલભ થઈ પડશે.
વળી આ ગ્રંથની ટીકા સુંદર અને મોટા ગુજરાતી
અક્ષરોમાં લખાયેલી હોવાથી સેવકવૃન્દ તેમજ જનતા
માત્રને અતિશય ઉપયોગી થઈ પડશે.

સ્વામીજી શ્રી ચિદાનંદજી મહારાજે શ્રીગુરૂ-
ગીતાના મૂલસ્તોકના શુદ્ધિકરણ માટે ગામ આંકલાવમાં
શ્રીસદ્ગુરૂસ્વામીજીની ધર્મશાળામાં ત્રીશ વર્ષ ઉપર
સ્થપાયેલી “ શ્રીચિદાનંદ પુસ્તકાલય ” માંથી

નીચીનાં પુસ્તકોનો આશ્રય લોધો છે:-

૧ શ્રીગુરૂગીતા-મૂલમાત્ર-શ્લોક સંખ્યા ૨૭૪ પુના જગદ્દિતેશ્વ પ્રેસમાં શકે ૧૮૨૭ માં છપાયેલી થોથી આવૃત્તિ.

૨ ગુરૂગીતા (હિન્દી) ભાષાનુવાદ-ટીપ્પણીસહિતા શ્રીભારતધર્મ મહામંડલપ્રધાનકાર્યાલય તરફથી શ્રી વિશ્વનાથ અન્નપૂર્ણાદાન ભાંડારદ્વારા પ્રકાશિત-કાશી. દ્વિતીયાવૃત્તિ શ્લોક ૨૨૧.

૩ શ્રીગુરૂગીતા (હિન્દી) ભાષાટીકાસહિત-સરસ્વતી પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ-બેલનગંજ-આગરામાં છાપી. શ્લોક ૧૩૮.

૪ ગુરૂગીતા-સલાખ્ય (હિન્દી) 'ગુજર્ ૨ પ્રેસ' મથુરામાં સંવત્ ૧૯૫૫ માં છપાયેલી.

૫ શ્રીગુરૂગીતા-ગુજરાતી ભાષાસહિત-વડોદરા લક્ષ્મી-વિલાસ પ્રેસમાં સંવત્ ૧૯૬૦ માં છપાયેલી શ્લોક સંખ્યા ૨૭૪.

૬ ગુરૂગીતા-મૂલ-ટીકા-તથા આધ્યાત્મિક વ્યાખ્યા સાથે પ્રસિદ્ધકર્તા પુરોહિત-ભરૂચ.

૭ શ્રીગુરૂગીતા-ગુજરાતીમાં ભાષાન્તર સહિત-કર્તા બ્રહ્મચારી પૂર્ણનંદસ્વરૂપ મહારાજ-લુણાવાસ.

૮ શ્રીગુરૂગીતા-શ્લોક ૨૭૪. હિન્દી ટીકાસહિત-પ્રકાશક ભાઈલાલભાઈ ડી. ત્રિવેદી વકીલ હાઇકોર્ટ-કેમ્બે.

૯ શ્રીગુરૂગીતા-શ્લોક ૨૭૪ ગુજરાતીટીકાસહિત-પ્રકાશક શ્રીનિત્યાનંદ આશ્રમ-નાર.

- ૧૦ સ્વામી જ્યાનંદજી (ધોળકા)ની ગુજરાતી ટીકાવાળી ગુરૂગીતા-છાપી પ્રત સંવત્ ૧૯૨૭ માં લખાયેલી.
- ૧૧ ગામ આંકલાવની શ્રીસ્વામીજીની ધર્મશાળામાંની ટીકાવાળી ગુરૂગીતા સંવત્ ૧૯૧૬માં લખાયેલી પ્રત.
- ૧૨ ગામ આંકલાવ નિવાસી રાજવૈદ્ય રામશંકર નારાયણજીની સ્વહસ્તે લખેલી ટીકાવાળી ગુરૂગીતાની પ્રત.

૧૩ શ્રી ગુરૂચરિત્રાન્તર્ગત-ગુરૂગીતા-(ગાણગાપુરસ્થ) શ્લોક ૧૭૫ ઓંઘ્યાદિ સહિતા-છાપી જ્ઞાનવિલાસ પ્રેસ-પુણે શહેર. આ ગુરૂગીતા છપાવનારે પોતાની પ્રત શોધવામાં અનેક સ્થલેથી ખડુ પ્રતો એકઠી કરેલી જણાય છે. પુસ્તકમાં પાઠાંતરો પણ મૂકેલા છે. તેમની પાસે આવેલી કેટલીક પ્રતોની નોંધ અને શ્લોક સંખ્યા નીચે મુજબ છે:—

- ૧ ભારતધર્મમહામંડળ-કાશી હિન્દીભાષાન્તરાચી (છાપી સને ૧૯૧૫)
- ૨ જ્ઞાનશિખા નામક ગુરૂગીતા, છાપી સન ૧૯૨૧ શ્લોક ૧૩૭.
- ૩ ગુરૂગીતા સ્તોત્ર ચિન્તામણિ-ઓંવીખડ્ડ ટીકા છાપી સન ૧૯૨૬ શ્લોક ૧૮૭.
- ૪ ચિદાનંદસ્વામીચી 'સ્વાનંદલહરી' નામક ટીકા સહ છાપી, શકે ૧૮૩૩ શ્લોક ૧૬૩.
- ૫ તંબવર (ઈ. મદ્રાસ) ચેથે છપાયેલી, તામિલ ભાષાન્તરાચી પ્રત શ્લોક ૩૫૨.

૬ રંગનાથ સ્વામી (નિગડોકર) કૃત પ્રાકૃત ટીકા,
સંસ્કૃત શ્લોક સહ શ્લોક ૧૦૫.

૭ પં. અનન્તશાસ્ત્રી ધૂપકર યાંચ્યા ઘરચી લેખી
પ્રત શ્લોક ૧૪૦.

ઉપરોક્ત શ્રીગુરૂગીતાઓ ઉપરાંત કેટલીક શ્રીગુ-
રૂગીતાઓ મૂલશ્લોકમાત્રની લખેલી પ્રતો પણ
સ્વામીજીએ એકઠી કરી તેની સહાયતાથી આ ગુરૂ-
ગીતા શુદ્ધ કરેલી છે.

આ પુસ્તકમાં પ્રસિદ્ધ કરેલાં કેટલાંક સ્તોત્ર
અને કીર્ત્તનોના કર્તાઓનો પરિચય અહીંઆં આપવો
ઉચિત સમજી તેઓની અત્રે યોગ્ય આપવી
અસ્થલે નહીં ગણાય:—

ગુજરાત કાઠીઆવાડમાં શ્રીગુરૂગીતાના પ્રવર્ત્તક,
અને આ ગ્રંથમાં ઘણાં સ્તોત્રોમાં સ્તુતિ કરાયેલા
પરમપૂજ્ય સચ્ચિદાનંદસ્વરૂપ નિખિલશાસ્ત્રનિષ્ઠાત
શ્રીમત્પરમહંસ પરિવ્રાજકાચાર્ય શ્રી ૧૦૮ શ્રીસ્વામીજી
માધવાનંદજી સદ્ગુરૂવર્યનો આશરે ૧૫૦ વર્ષ ઉપર
કાઠીઆવાડના વસતડી ગામમાં જન્મ થયો હતો.
આ મહાનુભાવ સંન્યાસી કનકકાન્તાના સર્વથા મહા-
ત્યાગી-તીવ્રતર વૈરાગ્યવાન અને સિદ્ધયોગી મહાત્મા
હતા તેઓશ્રીએ પોતાની યુવાવસ્થાના આરંભમાંજ
ચતુર્થાશ્રમ ધારણ કરી અનેક શાસ્ત્રોનું અધ્યયન કરી,
ગુજરાત કાઠીઆવાડના ઘણા ભાગમાં વેદાન્ત પ્રતિ-
પાદ્ય કેવળ અદ્વૈત સિદ્ધાંતનો પ્રચાર કરવો શરૂ કર્યો.
તેઓ સાથે સાથે શ્રીગુરૂભક્તિ ઉપર ખાસ ભાર દેતા.

આ ગુરૂભક્તિનાં ઉત્તમતત્ત્વોનો સમાવેશ શ્રીગુરૂગીતામાં થયેલો હોવાથી તે ગીતાનો પ્રચાર પોતાના સેવક સમુદાયમાં કર્યો. આ ગીતાનો પાઠ તેઓશ્રીએ પ્રવર્ત્તાવેલા વૈદિક અદ્વૈત સંપ્રદાયનું એક અગત્યનું નિત્યકર્મ ગણાય છે. તે મહાનુભાવ સદ્ગુરૂ સ્વામીજી સંવત ૧૯૩૭ના માર્ગશીર્ષ વદી ૭ ને ગુરૂવારને દિવસે કાઠીઆવાડમાં શ્રીભીમનાથ મહાદેવ પાસેના આકરૂ ગામમાં વિદેહ કૈવલ્યબ્રહ્મને પ્રાપ્ત થયેલા છે. તેઓશ્રીની સમાધિ તેજ ગામમાં શ્રીસ્વામીજી મહારાજની ધર્મશાળામાં છે.

આ ગ્રંથના પૃષ્ઠ ૧૧ માં છપાયેલું, શ્રીસદ્ગુરૂ પ્રાતઃસ્મરણસ્તોત્ર અને પૃષ્ઠ ૩૨૭ તથા ૩૬૫ માં છપાયેલું શ્રી ગુરૂપંચક સ્તોત્રના કર્તા પરમપૂજ્ય સ્વામીજી શ્રીઆનંદગિરિજી મહારાજ (શાસ્ત્રી-સ્વામીજી)નો ગુજરાતના નડીઆદ ગામમાં જન્મ હતો. તેઓશ્રીએ શ્રીમણિરત્નમાલા (શતપ્રશ્નોત્તરી) ઉપર અપૂર્વ વિસ્તૃત ટીકા લખેલી છે. તથા બ્રહ્મગીતાગુરૂગીતા આદિ અનેક ગ્રંથો ઉપર પણ ટીકાઓ લખેલી છે.

આ ગ્રંથના પૃષ્ઠ ૧૪ માં છપાયેલું શ્રીપ્રાતઃસ્મરણસ્તોત્ર તથા પૃષ્ઠ ૩૭૧ માં છપાયેલું શ્રીગુરોરષ્ટક સ્તોત્રના કર્તા સનાતન વેદધર્મના ઉદ્ધારક શ્રીજગદ્ગુરૂ શ્રીશંકરાચાર્ય ભગવાન્ સાક્ષાત્ સદાશિવનો અવતાર હતા. તેઓશ્રીનું સંપૂર્ણ જીવનચરિત્ર શ્રીશંકરદિગ્વિજય ગ્રંથમાં વિસ્તારથી છપાયેલું છે.

આ ગ્રંથના પૃષ્ઠ ૪૦ માં છપાયેલા પૂજ્યપતિ પ્રાતઃસ્તવનનાં કર્તા પ્રાતઃસ્મરણીય પૂજ્ય માતુશ્રી

જમનાંબાઈની પવિત્ર કુક્ષિમાંથી આપણા પરમપૂજ્ય શ્રી ચિદાનંદસ્વામીજીનો જન્મ છે.

પૃષ્ઠ ૧૨૦ માં છપાયેલી શ્રી માધવાનંદ સદ્-ગુરુજીની આરતીના કર્તા વૈદ્ય રામશંકરજી આપણા પરમપૂજ્ય શ્રી ચિદાનંદજી સ્વામીના પિતાશ્રી છે. તેમના રચેલા કીર્ત્તન સમુદાયમાંથી કેટલાંક ભજનોનો શ્રીકીર્ત્તનરત્નાકરમાં સમાવેશ કરી છપાયેલાં છે.

પૃષ્ઠ ૧૪૭ માં છપાયેલી શ્રીસદ્ગુરુ સ્તુતિ-પ્રાર્થના (ભુજંગી છંદ) ના કર્તા વૈદ્ય નારાયણજી સ્વામીજી ચિદાનંદજી મહારાજના પિતાજીના પિતાશ્રી થાય છે. તેમણે ઘણાં ભજન-કીર્ત્તનોની રચના કરી છે, તેમાંથી શ્રી સદ્ગુરુસ્વામીજીની સ્તુતિ વગેરેનાં કેટલાંક કીર્ત્તનો શ્રીકીર્ત્તનરત્નાકર ગ્રંથમાં છપાયેલાં છે.

પૃષ્ઠ ૪૦૦ માં છપાયેલા શ્રીગુરોરબ્દક સ્તોત્રના કર્તા વૈદ્ય મહાશંકરજી (પુરાણવેત્તા-પુરાણી) શ્રીસદ્ગુરુસ્વામીજીના અદિતીય પરમગુરુભક્ત વૈદ્ય નારાયણજીના દ્વિતીય પુત્ર હતા. તેમણે શ્રીસદ્ગુરુસ્વામીજીની સ્તુતિ વગેરેનાં ઘણાં કીર્ત્તનો બનાવેલાં છે. તેનો ઘણોખરો ભાગ શ્રીકીર્ત્તનરત્નાકરમાં છાપ્યો છે. શ્રીસ્વામીજીના પરમભક્ત નારાયણજી વૈદ્યની ઉપર તથા તેમના ત્રણ પુત્રો (કલ્યાણશંકર (કાળીદાસ) મહાશંકર અને રામશંકર) ના ઉપર શ્રીસદ્ગુરુવર્ચ શ્રી માધવાનંદજીની પૂર્ણ કૃપા હતી.

પૃષ્ઠ ૪૦૩ મીં છાપેલા શ્રીસદ્ગુરુસ્તોત્રના ૨૩ોક ૧૧ માં દર્શાવેલું જગન્નાથ નામ આપણા પૂજ્ય

- સ્વામીજી ચિદાનંદજીનું પૂર્વાશ્રમનું નામ છે. સ્તોત્ર પાઠ્ય તેમનુંજ કરેલું છે. તેમના રચેલા ભજન કીર્તનના સંગ્રહમાંથી ઘણાંખરાં ભજન-કીર્તનોનો સમાવેશ શ્રીકીર્તનરત્નાકર નામના પુસ્તકમાં કરવામાં આવેલો છે. આ ગ્રંથના અંતિમ પૃષ્ઠોમાં છાપેલી શ્રીજ્ઞકારજીની અને શ્રીસચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મની આરતીઓ વગેરે કીર્તન તેમનાંજ કરેલાં છે. સ્વામીજી ચિદાનંદજીનો પરમપૂજ્ય યોગીન્દ્ર સદ્ગુરુસ્વામિજી
- શ્રીમાધવાનંદજી ઉપર કેટલો પ્રેમ અને શ્રદ્ધાલક્ષિત છે, તેનું યથાર્થ વર્ણન કરવામાં અમને પૂરતા શબ્દો નહિ મળવાથી કલમકુઠિત થાય છે. પરંતુ આ ગ્રંથમાં “ અંતિમપ્રાર્થના-સ્તુતિ ” આવા મથાળાથી આરંભી ગ્રંથની સમાપ્તિ પર્યન્ત સ્વામીજી ચિદાનંદજી એ કરેલી પ્રાર્થના સ્તુતિ વાંચવાથી વિદ્વાન્ સજ્જનોને તેનો પૂરો ખ્યાલ જરૂર આવશે.

આ ગ્રંથમાં શ્રીપરમપૂજ્ય સદ્ગુરુવર્ય શ્રીમાધવાનંદસ્વામીજીનો ફોટો મૂકવામાં આવ્યો છે, તે ગામ આકરૂની સ્વામીજીનાં ધર્મશાળામાં મૂકાયેલા ફોટાની કૉપી ઉપરથી સુધારાવધારા સાથે બ્લોક કરાવી છપાવેલો છે.

- આ ગ્રંથના પઠનપાઠન પૂર્વક શ્રવણ મનનકરી, તેમાં કહેલા તત્ત્વને વર્તનમાં મૂકી મુમુક્ષુ અધિકારી જીવો જન્મજરા મરણાદિરૂપ અનર્થની નિવૃત્તિ અને સચ્ચિદાનંદ સ્વયંજ્યોતિઃ પરંબ્રહ્મના અપરોક્ષ અનુભવરૂપ પરમાનંદની-મોક્ષની-પ્રાપ્તિરૂપ અલબ્ય લાભ

લેવા પ્રયત્ન કરશે; કે જેથી આ ગ્રન્થના લેખક
શ્રી સ્વામીજી મહારાજનો ભગીરથ પરિશ્રમ સફળ
થાય. અસ્તુ. ઐ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ ॥

શ્રી કૃષ્ણ જયન્તી સંવત ૧૯૯૭. } લી. શ્રીસદ્ગુરુચરણસેવા અભિલાષી-
x વૈદ્ય છગનલાલ ગાયપતરામ-આંકલાવ.
હાલ-શિક્ષક.
એન. કે. હાઈસ્કૂલ-પેટલાદ.
* ઉપાધ્યાય હિંમતલાલ શંકરભાઈ
બી. એ. એલ. એલ. બી. આંકલાવ.
હાલ-શિક્ષક.
ધી એડવર્ડ મેમોરીયલ હાઈસ્કૂલ-બોરસદ.

x પરમપૂજ્ય શ્રીસ્વામીજી ચિદાનંદજી મહારાજના
પૂર્વાશ્રમના કુટુંબી છે. તેમની શ્રીસદ્ગુરુસ્વામી-
જીમાં પૂર્ણ શ્રદ્ધા ભક્તિ અને પ્રેમ છે.

* સ્વામીજીશ્રીચિદાનંદજીના બાલમિત્ર ઉપાધ્યાય
શંકરભાઈ, કે જેઓ શ્રીસ્વામીજીની સાથે સંન્યાસ
લેવા તૈયાર હતા; પરંતુ પ્રારબ્ધવશાત્ ક્ષયરોગના
પંઝામાં સપડાઈ છ માસમાંજ પંચભૂતાત્મક કલે-
વરનો ત્યાગ કરી અવશ્ય કર્તવ્યકર્મની પૂર્ણતાને
માટે ભગવાન્ શ્રીકૃષ્ણપરમાત્માના ‘શુચીનાં શ્રીમતાં
મેહે યોગ ભ્રષ્ટોઽભિજાયતે । અથવા યોગિનામેવ કુલે
ભવતિ ધીમતામ્ ॥’ આ વચનાનુસાર અભિનવ
દેહમાં પુરૂષાર્થ કરી રહ્યા છે. તેઓશ્રીના * આ
દ્વિતીય પુત્ર છે. તેમની શ્રી સદ્ગુરુ સ્વામીજીમાં
પૂર્ણ શ્રદ્ધા ભક્તિ અને પ્રેમ છે.

પ્રકાશક.

શ્રીશઙ્કરદેશિકાષ્ટકસ્તોત્રમ્ ॥

તોટકવૃત્તમ્

વિદિતાશિલશાસ્ત્રસુધાજલધે ।

મહિતોપનિષત્કથિતાર્થનિધે ॥

હૃદયે કલયે વિમલં ચરણં ।

ભવ શઙ્કર દેશિક મે શરણમ્ ॥૧॥

નિખિલ શાસ્ત્રરૂપ અમૃતનો સમુદ્ર જમને જ્ઞાત છે એવા હે સદ્ગુરો ! પરમપૂજ્ય ઉપનિષદોમાં કથન કરેલા અર્થના નિધિરૂપ અર્થાત્ સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ એવા હે જગદ્ગુરો ! હું હૃદયમાં ત્હમારા નિર્મલ ચરણ-કમલોત્તું ધ્યાન કરું છું. સુખ કરવાવાળો હે શંકરાચાર્ય ગુરો ! ત્હમે માઈ શરણ (આશ્રય) થાઓ; અર્થાત્ હું ત્હમારો આશ્રિત-શરણે રહેવાવાળો-છું, માટે મ્હારી વિશ્રાંતિના સ્થાનરૂપ આપ થાઓ. ૧

કરુણાવરુણાલય પાલય માં ।

ભવસાગરદુઃખવિદૂનહૃદમ્ ॥

રચ્યાશિલદર્શનતત્ત્વવિદં ।

ભવ શંકરદેશિક મે શરણમ્ ॥૨॥

હે કર્ણાર્પ જળના સ્થાનભૂત ગુરો ! સંસાર સમુદ્રનાં દુઃસહ દુઃખોવડે વિનષ્ઠ થયેલા અંતઃકરણ વાળા મહને પાળો, અર્થાત્ આપ મહાર્ પાલન-રક્ષણ કરો. તથા સમસ્ત વેદશાસ્ત્રના તત્ત્વને જાણનારો મહને બનાવો. સુખકરવાવાળા હે શંકરાચાર્ય ગુરો ! ત્હમો મહાર્ શરણ (આશ્રય) થાઓ, અર્થાત્ શરણાગત થયેલાનું-મહાર્ વિશ્રાંતિનું સ્થાન આપ થાઓ. ૨

ભવતા જનતા સુહિતા ભવિતા ।

નિજબોધવિચારણચારુમતે ॥

કલયેશ્વરજીવવિવેકવિદમ્ ।

ભવ શઙ્કરદેશિક મે શરણમ્ ॥૩॥

હે આત્મજ્ઞાન સંબંધિ વિચાર કરવામાં સુન્દર બુદ્ધિવાળા પ્રભો ! આપના સમાગમદ્વારા જનસમુદાય નિરતિશય શ્રેયઃસંપાદન કરવાવાળા થશે; અર્થાત્ આપનું ભજન શુશ્રૂષા કરવાથી તેમજ આપના વચનામૃતરૂપ સદુપદેશ ગ્રહણ કરવાથી મુમુક્ષુ પુરૂષો આત્મજ્ઞાનનાં સાધનો સંપાદન કરી જરૂર બ્રહ્મવેત્તા-જ્ઞાની થાય છે. હે સદ્ગુરો ! આપ મહને જીવબ્રહ્મના વિવેકને જાણવાવાળો અર્થાત્ જીવબ્રહ્મની ઐક્યતાને સંપાદન

કરનારી બુદ્ધિવાળો કરો. હે શંકરગુરો ! ત્હમો મહાર્
શરણુ (આશ્રય) થાઓ. ૩.

ભવ એવ ભવાનિતિ મે નિતરાં ।

સમજાયત ચેતસિ કૌતુકિતા ॥

મમ વારય મોહમહાજલધિમ્ ।

ભવ શઙ્કરદેશિક મે શરણમ્ ॥૪॥

હે શંકરાચાર્ય ગુરો ! જન્મ રજ્જુ (દોરડી) અંધા-
રામાં સર્પરૂપે પ્રતીત થાય છે તેમ, આપજ સંસારરૂપે
ભાસમાન થયા છો, અર્થાત્ અવિવેકી જીવોને તેમના
હૃદયમાં રહેલા અજ્ઞાનરૂપ અંધકારથી આપ્રત્યક્ષ દશ્યમાન્
સર્વજગત વિવર્તરૂપે આપમાંજ પ્રતીત થઈ રહ્યું છે,
એવું મહારા અન્તઃકરણમાં કૌતૂહલ નિરંતર ઉત્પન્ન
થાય છે. અથવા હે ગુરો ! ભવ-કલ્યાણસ્વરૂપ શિવ
આપજ છો ; અર્થાત્ સચ્ચિદાનંદ સ્વયંજ્યોતિઃ પર-
માત્મા આપજ છો. સાધુ ભક્તજનોના શ્રેયાર્થે આપ
આપની અગાધ માયાશક્તિનો આશ્રય કરી સ્વેચ્છાનુ-
સાર માનુષ્ય દેહ ધારણ કરી વિચરો છો; તેજ પ્રમાણે
આ દેહધારી ત્હમો મહારી સન્મુખ સ્થિત થકા મહને
સદ્ગુપદેશ કરી રહ્યા છો, એ પ્રકારનું મારા હૃદયમાં

કુતૂહલ નિરંતર ઉદ્ભવે છે. હે સ્વામિન્ ! મહારા મોહ-
રૂપી મહાસાગરને આપ નિવારણ કરો. હે સુખ કરવા
વાળા ગુરુદેવ ! ત્હમો મહાર્શં શરણુ (આશ્રય) થાઓ. ૪.

સુકૃતેઽધિકૃતે बहुधा भवतो ।

भविता पददर्शनलालसता ॥

अतिदीनमिदं परिपालय मां ।

भव शङ्करदेशिक मे शरणम् ॥५॥

હે સ્વામિન્ ! અનેક પ્રકારે સુકૃત સંપાદન કરે
સતે (કરવાથી) આપના પદ દર્શનની લાલસા ઉત્પન્ન
થશે. પરંતુ હે નાથ ! એટલું તો પુરૂષાર્થ-સામર્થ્ય-
મહારામાં છે નહીં; તેથી આપના શરણુમાં આવેલાની
(મહારી) આ પ્રાર્થના સ્વીકારવા કૃપા કરશો:-હે પ્રભો !
આ અતિદીન (દરિદ્ર-દુર્ગત)નું-મહાર્શં પરિપાલન કરો.
હે શંકર ગુરો ! આપ મહાર્શં શરણુ (આશ્રય) થાઓ.
અર્થાત્ જન્મજરામૃત્યુના તેમજ કામક્રોધ મોહમદાદિક
શત્રુઓના અસહ્ય દુઃખોથી મુક્ત થવા આપના ચરણોમાં
શરણાગત થયેલાની (મહારી) નિરંતર રક્ષા કરો. ૫.

जगतीमवितुं कलिताऽऽकृतयो ।

विचरन्ति महामहसश्छलतः ॥

અહિમાંશુરિવાત્ર વિભાસિ પુરો ।

ભવ શઙ્કર દેશિક મે શરણમ્ ॥૬॥

હે જગદ્ગુરો ! જગતનું રક્ષણ કરવાને માટે અર્થાત્ સંસાર સમુદ્રમાં ડૂબતા જીવોનો સમુદ્ધાર કરવાને અર્થે પરમાત્માની અનેક આકૃતિઓ—અવતારો કદપેલાછે, તે મહાતેજના મિષથી વિચરેછે. તેજ શિવાવતારરૂપ આપ જગદ્ગુરૂ સૂર્યની પેઠે અહીંઆં સન્મુખ ભાસો છો. હે સુખકર ગુરૂદેવ ! ત્હમો મહારૂં શરણુ (આશ્રય) થાઓ. ૬.

ગુરુપુઙ્ગવ પુઙ્ગવકેતન તે ।

સમતામયતાં ન હિ કોઽપિ સુધીઃ ।

શરણાગતવત્સલ તત્ત્વનિધે ।

ભવ શઙ્કર દેશિક મે શરણમ્ ॥૭॥

હે ગુરૂવર ! હે શ્રેષ્ઠોના સ્થાનભૂત ! કોમળપણ પાંડિત આપની તુલ્યતાને પ્રાપ્ત થતા નથી; એ નિર્વિવાદ છે. હે શરણાગતના સ્નેહી ! હે તત્ત્વના ભંડાર રૂપ અર્થાત્ બ્રહ્મતત્ત્વની મૂર્તિરૂપ ! હે સુખકરવાવાળા શંકરાચાર્ય ગુરો ! આપ મહારૂં શરણુ (આશ્રય) થાઓ; અર્થાત્ ત્હમારે શરણુ રહેવાવાળો હું ત્હમારો દાસ છું, માટે મહારી વિશ્રાંતિના સ્થાનભૂત આપ થાઓ. ૭.

દેવિત્તિ ન મયા વિશદૈકકલા ।

ન ચ કિञ્ચનકાञ્ચનમસ્તિ ગુરો ।

દ્રુતમેવ વિધેહિ કૃપાં સહજાં ।

ભવ શઙ્કર દેશિક મે શરણમ્ ॥૮॥

હે સદ્ગુરો ! આપની એકપણ શુભ્રકલા મેં
સ્પષ્ટ જાણી નહિં; અર્થાત્ આપના ઉજ્જવલ જ્ઞાનનો
એક ભાગ (અંશ-ટુકડો) પણ હું જાણી શક્યો નથી.
હે પ્રભો ! મહારી પાસે કિંચિન્માત્ર કાંચન પણ નથી;
હું સર્વથા અકિંચન છું; જથી આપને સમર્પણ કરવા
યોગ્ય કોઈપણ ઉપહાર લાવી શકું તેમ નથી. હે નાથ !
માત્ર હું આપની વારંવાર નમસ્કાર પૂર્વક સ્તુતિ સેવા
કરું છું. સુખકરવાવાળા હે શંકર ગુરો ! આપ મહાર્
શરણ (આશ્રય) થાઓ; અને મહારા ઉપર શીઘ્રજ
સ્વાભાવિકી કૃપા કરો. જથી આપના અનુગ્રહથી
મહાર્ આજ્ઞા શ્રેયઃ - કલ્યાણ થાય. ૮

इति श्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्य-

श्रीमत्तोटकाचार्यविरचितं श्रीशङ्कर-

देशिनाष्टकस्तोत्रं सम्पूर्णम् ॥

કીર્ત્તન-(રાગ ગરબી).

(પુનમ ચાંદની ખીલી પુરી અહીં રે;-એ રાહ)

મનવા સદ્ગુર પ્રભુનો અમુલ્ય લ્હાવો લીજીએ રે;
હુલ્લ દેહ મનુષ્યનો, ફરી ન આવે હાથ--
પ્રદ્મગુર સંગે સત્સંગ કીજી, પ્રદ્મરસ પીજીએરે;-(ટેક)

સમરૂં સદ્ગુર દેવને, સાંપી ચરણે શિશ;
કર જોડી સ્તુતિ કરૂં, કૃપા કરો જગદીશ;-
સદ્ગુર શુદ્ધ સ્વરૂપે, શોભે આજે સાથમાં રે
નિર્ગુણ અનેક રૂપે, સુંદર શોભે શ્યામ;-પ્રદ્મ ગુરૂં

સદ્ગુર ચરણે જે જઈ, શિષ્ય ગુરૂનો થાય;
જળ મલિન ગંગા ભળે, નદી સમુદ્ર ન્યાય;
સચ્ચિદ્આનંદ રૂપે, થઈ જગતમાં વ્યાપશે રે,
પૂરણ અવિનાશી છે, સદ્ગુર સ્વામી દેવ;-પ્રદ્મ ગુરૂં

ચતુર્ભુજા ગુરૂ ચતુર્ભુજ, પંચમુખી ગુરૂ શિવ;
પરમાત્મ ગુરૂ દેવ છે, ત્હેને સેવા સર્વે જીવ;
સુંદર ભસ્મ લલાટે, શોભે રૂદ્રાક્ષ કંઠમાં રે,
વલ્કલ વાધાંજર કમંડલ શોભે હસ્ત;-પ્રદ્મ ગુરૂં

સરિતા દરિયે જઈ ભળે, સરિતા નામ ખૂબાય;
મહિમા શ્રીગુરૂ દેવનો, મુખથી કહ્યો ન જાય;
ગુરૂ કૃપાથી પામ્યો મંત્ર, સોહં શ્રીગુરૂ સેવીનેરે,
થઈ ગયા પ્રદ્માનંદમાં જગન્નાથ મગન; પ્રદ્મ ગુરૂં

વિષય સૂચિ ॥

વિષય:-

પૃષ્ઠ

૧	મંગળાચરણ'	૧
૨	ઉત્થાનવિધિ:	૭
૩	શૌચવિધિ:	૪૭
૪	દંતધાવનવિધિ:	૫૨
૫	સ્નાનવિધિ:	૫૬
૬	ભસ્મત્રિપુંડ્રવિધિ:	૬૧
૭	દ્વાદશત્રિપુંડ્રવિધિ—મંત્રો.	૭૨
૮	રૂદ્રાક્ષ ધારણવિધિ:	૭૬
૯	શ્રીગુરૂપૂજનવિધિ:	૮૭
૧૦	જપ માલા વિધિ:	૧૪૦
૧૧	શ્રીસદ્ગુરુસ્તુતિ-પ્રાર્થના...	૧૪૭
૧૨	શ્રીગુરૂપૂજન-સેવાનું રૂળ	૧૫૩
૧૩	શ્રીગુરૂગીતા-ટીકા સહિતા.	૧૫૫
૧૪	શ્રીગુરૂગીતા-ગુજરાતી અક્ષરોમાં.	૩૦૫
૧૫	આરતીપત્રક (શ્રીગુરૂદેવની આરતી ધોળ વગેરે.)	૩૨૫
૧૬	આવશ્યક સૂચના.	૩૩૭
૧૭	શિષ્યનાં લક્ષણ અને કર્તવ્ય.	૩૪૩
૧૮	મૃતકે યતિ સંસ્કાર:	૩૫૮

૨૫

૧૬	સટીક શ્રીગુરૂપંચકસ્તોત્રં.	... ૩૬૫
૨૦	સટીક શ્રીગુરોરષ્ટકસ્તોત્રં...	... ૩૭૧
૨૧	સાયંકાલની ગોડી-કીર્તન...	... ૩૭૬
૨૨	દીપક માહાત્મ્ય-સ્તુતિ-નમસ્કાર.	... ૩૮૩
૨૩	અન્તિમ પ્રાર્થના-શયનવિધિ: અને અન્થસમાપ્તિ:...	૩૮૫
૨૪	સટીક શ્રીગુરોરષ્ટકસ્તોત્ર (મહાશંકર પુરાણી કૃત)...	૩૯૮
૨૫	સટીક શ્રીસદ્ગુરૂસ્તોત્રં ૪૦૩
૨૬	શ્રીગુરૂઅન્યાર્પણ-પ્રાર્થના.	... ૪૧૧
૨૭	શ્રીઝંકારજીની આરતી ૪૧૩
૨૮	શ્રીસચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મની આરતી.	... ૪૧૪
૨૯	શ્રીસદ્ગુરૂ સ્તુતિ-કીર્તન ૪૧૫

શુદ્ધિપત્રમ્ ॥

પાઠક મહાશયો ! નીચેના શુદ્ધિપત્ર પ્રમાણે
પુસ્તકમાં સુધારો કરી વાંચવા કૃપા કરશો.

પૃષ્ઠ:-	પંક્તિ:-	અશુદ્ધમ્ ।	શુદ્ધમ્ ।
૨૦	૧૦	ધર્મગુપ્તં	માત્મનિષ્ઠમ્
૨૧	૩	ધર્મરક્ષક	ધર્મરક્ષક બ્રહ્મનિષ્ઠ
૩૨	૮	કરિ	કરી
૩૫	૯	જિવ	જીવ
૫૩	૧૧	ધામદ્વિ	ધીમદ્વિ
૬૯	૧૯	દ્રૌપદી	દ્રૌપદી
૮૧	૧૪	રુદ્રાક્ષસ્ય	રુદ્રાક્ષસ્ય
૯૮	૩	કરવાથી ધ્વ	કરવાથી શુદ્ધ
૧૦૨	૧૫	ગાયન્ત	ગાયન્તં
૧૦૮	૭	ગન્ધ	ગન્ધ
૧૧૩	૯	અપભ્ર	અર્પભ્ર
૧૩૮	૭	સિદ્ધને	સિદ્ધિને
૧૪૯	૩	દીલમાં	દીલમાં,
૧૬૧	૯	મ્યે	રમ્યે
૧૬૯	૧૪	સર્વેષાં	સર્વેષાં
૧૮૫	૬	કવલં	કેવલં
૨૦૦	૨	લોકષુ	લોકેષુ
૨૦૭	૧૪	કહેલું છે	કરેલું છે.

૨૧૦	૯	લ્લેદ	સ્વદે
૨૧૧	૧૪	ત ૫૨	તત્પર
૨૧૫	૧૩	વેશાં	વેશો
૨૧૫	૧૩	યથૌવેશ	યથૈવેશ
૨૧૭	૫	દંશા	દેશા
૨૧૯	૯	પ્રસન્ન	પ્રસન્ને
૨૨૧	૬	સસાર	સંસાર
૨૨૩	૧૬	યક્ષાશ્ચારણા:	યક્ષાશ્ચારણા:
૨૨૮	૮	અખંડિત	અખંડિત
૨૩૦	૧૭	જગન્મથ્યા	જગન્મિથ્યા
૨૩૨	૬	પર્યંત	પર્યંત
૨૩૪	૫	દેહ	દેહે
૨૩૮-૨૩૯	૧૪-૪	૪૦-૪૧	૮૦-૮૧
૨૪૯	૧૦	સૂર્ય	સૂર્ય
૨૫૫	૧૩	સાહસ્રાં	સાહસ્રીં
૨૬૨	૮	સમુદ્રેઽસ્ત	સમુદ્રેઽસ્તં
૨૬૬	૫	પાસથી	પાશથી
૨૭૦	૧૦	વિશેષણા	વિશેષેણા
૨૭૬	૧૨	સાર્	સાર્
૨૭૭	૭	પાત	પ્રાત
૨૭૯	૫	ઉભેલા	ઉભેલેા
૨૮૦	૧	સમુદ્રમં	સમુદ્રમાં
૨૮૦	૧૦	બ્રહ્માસ્મ	બ્રહ્માસ્મિ
૨૮૧	૪	નિરંતર	નિરંતર
૨૮૩	૬	ભાતિકોની	ભૌતિકોની

२८६	१	मदे नैव	मदेनैव
२८३	१५	श्री	श्री
२८४	८	सरणक	तरणैक
२८४	१३	धन्द्रिय द्वि	धन्द्रियाद्वि
२८८	१	बाध	बाधनं
३०४	७	ऽजसं	ऽजस्रं
३६०	६	व्याहृति	व्याहृति
३६१	३	भुर्वः	भुर्वः
३६२	१	भुर्वः	भुर्वः
३७१	६	गुरोरङ्घ्रि	गुरोरङ्घ्रि
३७७	८	सम्यक्	सम्यक्
३८०	१७	भ	भै
३८७	१२	देशिकाङ्घ्रि	देशिकाङ्घ्रि
३८८	१०	द्विमुजं	ज्ञानदं
३८६	६	तड्मे	तड्मेशानप्रह
३६०	६	शत्रु	शत्रु
४०८	३	भूर्त्तिम्	मूर्त्तिम्
४१५	६	दिग	दिग

हरिःॐ तत्सत् ।

श्रीसच्चिदानन्द परमात्मने नमः ।

श्रीसद्गुरुभ्यो नमो नमः ॥

श्रीसोपासननित्यकर्म-

अने

श्रीगुरुगीता ॥

मङ्गलाचरणम् ।

श्रीशाङ्गोद्भवदहनात्मजो द्विपास्यो यः

कर्णारिजनकशत्रुजाङ्गसंस्थः ।

कार्य्यादौ दुरितनिवारणाय देवो

वन्द्यो वै सकलजनैर्नमाम्यहं तम् ॥१॥

राग आशावरी.

निरपेक्ष सद्गुरु विरला ढाई,

मैं दृष्ट्या सभ जगमां जेई;-(८५)

સમદર્શી સમરસ ચિત્ત જડે,
 થાપ ઉથાપ ન હોઈ;
 અવિનાશી કે ધરકી ખાત્તા,
 જાનેગે નર સોઈ; નિરપેક્ષ ૦ ૧
 રાવરંકમાં ભેદ ન જાણે,
 કનક પત્થર સમ લેખે;
 નારી નાગણીકા નહિં પરિચય,
 વે સોહં મંદિર દેખે; નિર ૦ ૨
 નિન્દાસ્તુતિ શ્રવણ કરીને,
 હર્ષ શોક નહિં આણે;
 તે જગમાં યોગેશ્વર પૂરા,
 નિત્ય ચડતે ગુણ ખાણે; નિર ૦ ૩
 ચંદ્ર સમાન સૌમ્યતા જકી,
 સાગર સમ ગંભીરા;
 સર્વજ્ઞ બ્રહ્મરૂપ હિ પૂરા,
 સુરગિરિ સમ શુચિ ધીરા; નિર ૦ ૪
 ઐસે ગુરૂકો નમન કરત હૂં,
 વહ જળકમળવત્ ન્યારા;
 ચિદાનંદ કહત સદ્ગુરૂ મેરા,
 બ્રહ્મકે જનનહારા; નિર ૦ ૫

યોઽનન્તોઽન્તશક્તિઃ સૃજતિ જગદિદં
પાલયત ન્તરાત્મા ।

• યો વિશ્વાન્તે નિપીય સ્વકમહિમગતઃ
સત્યચિન્મૂર્તિરાસ્તે ।

યોઽનુગ્રઃ સજ્જનાનાં પરમહિતતમઃ
પાપિનામુગ્રમૂર્તિઃ

સોઽસ્માકં વાઙ્છિતાનિ પ્રદિશતુ ભગવાન્
સચ્ચિદાનન્દ દેવઃ ॥૨૧॥

અવધિ રહિત-અવિનાશી, અનંત શક્તિવાળા,
અને સમસ્ત પ્રાણીમાત્રના અંતર આત્મારૂપ જે દેવ
આ જગત્ને ઉત્પન્ન કરે છે, અને પાલન કરે છે, તથા
વિશ્વના અંતમાં-મહાપ્રલય સમયે સંપૂર્ણ જગત્નો
પ્રલય કરી, જે પોતાના મહિમામાં સ્થિત રહેનાર,
ત્રિકાળાબાધ્ય ચૈતન્યમૂર્તિ સ્થિત રહે છે; તથા જે
સત્પુરુષોનું અત્યંત ઉત્કૃષ્ટ હિત કરનાર સૌમ્યમૂર્તિરૂપ
છે, અને પાપીજીવોને વાસ્તે અતિભયંકર મૂર્તિરૂપ
છે; તે ભગવાન્ સચ્ચિદાનંદ દેવ અમારી મનોવાંછિત
કામનાઓને પૂર્ણ કરે. ૨.

પ્રજ્ઞાવૈશાખવેધક્ષુભિતજલનિધે—

વેદનામ્નોઽન્તરસ્થં ।

ભૂતાન્યાલોક્ય મમાન્યવિરતજનન—

ગ્રાહયોરે સમુદ્રે ॥

કારુણ્યાદુદ્ધધારામૃતમિદમમરૈ—

દુર્લભં ભૂતહેતો—

યસ્તં પૂજ્યાભિપૂજ્યં પરમગુરુમમું

પાદપાતૈર્નતોસ્મિ ॥૩॥

નિરંતર જન્મમરણાદિ ગ્રાહ-મકરવાળા ભયંકર સમુદ્રમાં ડૂબેલા પ્રાણીઓને ઝેદને, શુદ્ધ બુદ્ધિરૂપી મથની (વલોવવાના વાંસ) દ્વારા મથન કરવાથી ક્ષુભિત થયેલા વેદ નામા સમુદ્રની અંદર રહેલા, અને દેવતાઓને પણ દુર્લભ એવા, આ જ્ઞાનરૂપી અમૃતને, પ્રાણીમાત્રના સુખના હેતુથી કર્ણાવડે જ ઉત્પન્ન કરે છે; તે પરમપૂજ્ય આ પરમગુરુદેવને તેઓશ્રીના ચરણ કમલોમાં સાષ્ટાંગવડે લાકડીની પેઠે લાંબા પડીને હું નમસ્કાર કરું છું. ૩.

યસ્યાક્ષિપાદપદવીં સકૃદપ્યવાપ્ય

ભૂયો ન સંસૃતિકુમાર્ગમવાપ્નુવન્તિ ।

લોકાસ્તમાત્મસુખમમનઃ પ્રચાર—

મદ્વૈતમાર્ગગુરુમાભજતાં મનો મે ॥૪॥

યસ્ય કૃપાપ્રસાદેન ચિદાનન્દો ભવામ્યહમ્

વન્દે શ્રીમાધવાનન્દંટીકાકૃન્મુક્તિદં ગુરુમ્ ॥૫॥

જન્મની ચક્ષુના કૃપાકટાક્ષને એકવારપણુ પ્રાપ્ત કરીને સાંસારિક જીવો વારંવાર સંસારના જન્મમરણાદિ કુમાર્ગને પામતા નથી, એવા તે આત્મવિષયક સુખમાં નિમગ્ન મનના વ્યાપારવાળા, અદ્વૈત માર્ગના પ્રવર્તક શ્રીસદ્ગુરુદેવને મારું મન નિરંતર ભજ-ભજન સ્મરણુ કરે. ૪.

જન્મના કૃપાપ્રસાદવડે આ ગ્રંથનો ટીકાકરનાર હું ચિદાનંદ સ્વરૂપ થયો છું; તે મુક્તિ આપનાર શ્રીમાધવાનંદ સદ્ગુરુદેવને હું વારંવાર વંદન-નમસ્કાર કરું છું. ૫.

પ્રભુસ્તુતિ.

તોટક છંદ.

- પરમેશ મહેશ કૃપાળું પ્રભો,
જગરક્ષક નાયક નાથ વિભો;
બહુદીનપણે પ્રભુ હું નમિને,
કરજોડી પ્રણામ કરું તમને; ૧.
- વિનતી કરી જાયું કૃપા તુજની,
સુમતિ કરજો ગુરુ દાસ તણી;
ગુરુગુણ રચેવો આ પુસ્તકમાં,
થઈ છે મરજી તુજ બાળકમાં; ૨.
- શુભ હેતુવિષે તુજ સ્હાયે પ્રભો,
મળવા ચરજી મુજનાથ વિભો;
કદિ સાધન લાખ કરોડ હશે,
તુજ સ્હાયવિના સહુ વ્યર્થ થશે; ૩.
- પણ હોય કૃપા યદિ તારી હરિ,
વિણે બહાણ સમુદ્ર જવાય તરી;
તુજ મ્હેર થકી ગિરિરાજ પરે,
ચઢીને પગહીન છતાં ઉતરે; ૪.

૧ કુસુમે કદિ વજ્રમણિ ઉપરે,
 કરવા જેમ કાપ વિચાર કરે;
 કદિ કોમળ તાંતુ ૨ મૃણાલ થકી,
 ૩ કરિ બંધન ઘાટ ઘડે મનથી; ૫.
 તેમ અદ્યમતિ પ્રભુ મારી અતિ,
 વર્ણી આપ તણીજ અગમ્યકૃતિ;
 મુજ અંતરે પ્રેરક થાવ હરિ,
 મુજ મસ્તકે હસ્ત સુપ્રેમ ધરી; ૬

ઉત્થાનવિધિ: ।

'બ્રાહ્મ મુદ્ધર્ત્તમાં નિદ્રા લેવાથી પુણ્યનો નાશ થાય છે, એમ સ્મૃતિરત્નાવલિમાં કહેલું છે; અને પ્રયોગ પારિજાતમાં રાત્રિના છેડલા મુદ્ધર્ત્તને 'બ્રાહ્મમુદ્ધર્ત્ત' કહેલું છે. 'બ્રાહ્મમુદ્ધર્ત્ત'કાલ સિદ્ધિયોગનો છે, તે વખતે ચિત્તવૃત્તિ શાંત એકાગ્ર હોવાથી ચિન્તવેલું સર્વ સિદ્ધિ દાતા થાય છે; માટે સ્વસ્થ મનુષ્યે ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ, તેમ આયુષ્યની વૃદ્ધિ તથા રક્ષણને અર્થે

૧ કુલથી. ૨ કમલ. ૩ હાથી.
 ૪ મલતી - કુસુમ.

પાછલી છ ઘડી રાત્રી રહે ત્યારે નિદ્રાનો ત્યાગ કરી, પોતાના શયન બીછાનામાંથી જમણે પડખે ઉઠીને પરમેશ્વરનું ધ્યાન કરવું; તથા શાંત ચિત્તથી પરંબ્રહ્મ પરમાત્મા, ગુરૂ શિવાદિ ઈષ્ટ દેવનું સ્મરણ કરી, ઈષ્ટ દેવનો માનસ જપ કરી, શ્રીગુરૂપરમાત્મ દેવની મૂર્તિ, રૂદ્રાક્ષ, યજ્ઞોપવીત આદિ માંગલિક* પદાર્થોનું અવલોકન કરવું; પછી “ સમુદ્રવસને દેવિ પર્વતસ્તનમણિહતે । વિષ્ણુપત્નિ નમસ્તુભ્યં પાદસ્પર્શ ક્ષમસ્વ મે ॥ ” (સમુદ્રરૂપ વસુવાળી, પર્વતરૂપ સ્તનમંડલથી સુશોભિત, અને વિષ્ણુ પત્નિરૂપ એવી હે દેવિ ! ત્હમને મહારો નમસ્કાર છે; મહારા ચરણના સ્પર્શને ક્ષમા કરો) આ મંત્રવડે પૃથ્વીમાતાની ક્ષમા માગી, શયનસ્થાનનો પરિત્યાગ કરી, મધુર શીતળ જળથી ત્રણ ઢોગળા કરી, મુખ તથા ચક્ષુ ઘોઘ આચ્મન લઈ શ્રીગુરૂ પરમાત્માની સ્તુતિનાં સ્તોત્ર, પ્રભાતાદિનું ગાન કરવું.

* શ્રોતિય બ્રાહ્મણ, ગૌ, અગ્નિ, સુવર્ણ, ઘી, સૂર્ય જળ, ગુરૂ, ગુરૂમૂર્તિ, સદ્ગર્ભી રાજ યજ્ઞોપવીત, રૂદ્રાક્ષ, અગ્નિહોત્રી, દેવમૂર્તિ આદી માંગલિક પદાર્થો પ્રાતઃકાલમાં દર્શનીય છે.

દરરોજ પ્રાતઃકાલમાં ઉઠી કોગળા કરી, મુખ અને ચક્ષુ ઘોઈ પાશેર અથવા તેથી વધારે જળ પીવાથી મનુષ્ય વૃદ્ધાવસ્થા રહિત નિરોગી થાય છે, અને સો વર્ષથી અધિક જીવે છે; તથા મળ સાફ થાય છે.

પ્રાતઃકાલમાં નાસિકાદ્વારા જળપાન કરવાથી મનુષ્ય બુદ્ધિમાન, ગરૂડ સમાન દીર્ઘ દૃષ્ટિવાળો, વળી (શરીરે ચામડીમાં કરચલી) પલિત (પળીયાં) રહીત, તથા સર્વ રોગોથી વિહીન થાય છે.^૧

સ્ત્રીઓએ નિરંતર પ્રાતઃકાલમાં પોતાના પતિથી

૧“ વિગતઘનનિશીથે પ્રાતરુત્થાય નિત્યં, પિવતિ
સ્વત્તુ નતો યો નાલિકારન્ધ્રવારિ । સ ભવતિ મતિપૂર્ણ-
શ્ચક્ષુષા તાર્ક્ચ તુલ્યો, વલિપલિતવિહીનઃ સર્વરોગૈર્વિમુક્તઃ॥”
જે દિવસે વાદળ ન હોય તે દીવસે રાત્રિ વ્યતીત થયા પછી પ્રાતઃકાલમાં ઉઠીને, જે મનુષ્ય નિત્ય નાસિકાના છિદ્રદ્વારા જળપાન કરે છે; તે પૂર્ણ બુદ્ધિવાળો, ગરૂડના સમાન દૂર દર્શી, તથા ચામડીની કરચલી અને પળીયાં રહીત, તેમજ સર્વરોગોથી રહીત થાય છે.

“ સવિતુરુદયકાલે પ્રસૂતીઃ સલિલસ્ય યઃ પિવેદ્દૃષ્ટો ।
રોગજરાપરિમુક્તો જીવેદ્વત્સરશતં સાગ્રમ્ ॥” સૂર્યના ઉદય સમયે જે મનુષ્ય જળના આઠ ખોખા જળપાન કરે છે; તે રોગ અને વૃદ્ધાવસ્થાથી રહિત થાય છે, તથા સો વર્ષથી અધિક જીવે છે.

પહેલાં ઉઠી, પાપ દુઃખની નિવૃત્તિને અર્થે પ્રેમપૂર્વક પોતાના જમણા હાથવડે પોતાના પતિના બન્ને પગને સ્પર્શ કરી, તે હાથ પોતાની આંખોએ તથા મસ્તકપર અડકાડવો, અર્થાત્ પતિની ચરણરજ પોતાની આંખોએ અને મસ્તકપર ધારણ કરવી; તથા પતિની પ્રકંઠા કરી, તેઓને નમસ્કાર કરી, પતિના મુખનું દર્શન કરતાં કરતાં આનન્દ-કર્ષપૂર્વક એ હાથ જોડી પતિનું સ્તવન કરવું. તેમજ ગુરૂ પરમાત્માનું સ્તવનાદિક કરી શારીરિક ક્રિયામાં તથા વ્યવહારિક ક્રિયામાં યથા યોગ્ય પ્રવૃત્ત થવું, એમ બ્રહ્મવૈવર્ત, સૌભાગ્યકંપદ્રુમ આદિ ગ્રંથોમાં કહેલું છે.

સૌભાગ્યવાંતી સ્ત્રીઓએ દરરોજ પ્રાતઃકાલમાં જલદી ઉઠી પ્રથમ પોતાના પતિનું મુખ અવલોકન કરી, પશ્ચાત્ રૂદ્રાક્ષ, તુળસી, ઈષ્ટગુરૂદેવાદિકની મૂર્તિ આદિ માંગલિક પદાર્થોનું અવલોકન કરવું, વિધવા સ્ત્રીઓએ શિવ-ગુરૂ આદિ ઈષ્ટદેવની મૂર્તિનું તથા રૂદ્રાક્ષ, ગૌ. તુળસી આદિ માંગલિક પદાર્થોનું પ્રાતઃ કાલમાં અવશ્ય દર્શન કરવું.

શ્રીસદ્ગુરુ પ્રાતઃસ્મરણસ્તોત્રઃ ॥

પશ્ચચામરવૃત્તમ્ ।

લસદ્વ્યાતરઙ્ગકં ક્ષમારવિન્દશોભિતમ્ ।

યતીન્દ્રહંસસેવિતં ભજામિ માધવં નદમ્ ॥૧॥

દ્વ્યારૂપ તરંગવાળા જળથી શોભાયમાન, ક્ષમા-
રૂપી કમળોવડે સુશોભિત, તથા જિતેન્દ્રિય મહાન્
સંન્યાસી પરમહંસોદ્ધારા સેવિત શ્રીસદ્ગુરુ માધવા-
નન્દરૂપ નદ (મહાન્ લાંબા પહોળા અતિગંભીર
અથાહ જળના પ્રવાહવાળા નદ યા સમુદ્ર) ને હું
નિરંતર પ્રાતઃકાલમાં ભજું છું. ૧.

વિવેકરત્નમારિણં ભવાર્ચિતાપહારિણમ્* ।

યતીન્દ્રહંસસેવિતં ભજામિ માધવં નદમ્ ॥૨॥

સત્ અસત્નો વિવેક, જડ ચૈતન્યનો વિવેક,
નિત્ય અનિત્યનો વિવેક, સુખ દુઃખનો વિવેક, આત્મા
અનાત્માનો વિવેક, કર્તવ્ય અકર્તવ્યનો વિવેક, આદ્ય

* ભવાઘ્નિતાપહારિણમ્ । (સંસાર સમુદ્રના તાપને
નાશ કરનાર) इति पाठान्तरोऽस्ति ॥

અગ્રાહ્યનો વિવેક, તથા જીવ ઈશ્વરાદિકના વિવેકરૂપ રત્નોના ભારયુક્ત; સાંસારિક દુઃખોના તાપને હરવા-વાળા, અને જિતેન્દ્રિય મહાન્ સંન્યાસી પરમહંસો-દ્વારા સેવિત શ્રીમાધવાનન્દ સદ્ગુરૂરૂપી મહાનદને હું પ્રાતઃકાલમાં નિરંતર ભજું છું. ૨.

યદર્થમેવ ભાવિતં તદર્થમેવ દાયિનમ્ ।

*** યદહ્નિરુક્તપદ્મજં મજામિ માધવં નદમ્ ॥૩॥**

ભક્તજનો જે જે અર્થની ભાવના (મનો વાંછિત કામના) કરે છે, તે તે અર્થને—મનોવાંછિત પદાર્થને અવશ્યમેવ આપવાવાળા, અને જેમનાં ચરણ લાલ કમળના સમાન સુશોભિત છે, તે શ્રીમાધવાનન્દ સદ્-ગુરૂરૂપ મહાનદને હું નિરંતર ભજું છું. ૩.

શ્લોકત્રયમિદં પુણ્યં બ્રહ્માનન્દપ્રદાયકમ્ ।

યઃપઠેત્પ્રાતરુત્થાય સ ગચ્છેત્પરમં પદમ્ ॥૪॥

इति श्रीमत्परमहंसपरिव्राजस्तोत्रम्—

श्रीमत्स्वामिमाधवानन्दपूज्यपाद—

* “યદહ્નિરુક્તપદ્મજં” આવો પાઠાન્તર છે. પરંતુ અહ્નિ અને પદ એ બન્ને પદ એકાર્થેવાચક હોવાથી પુનરાવૃત્તિ દોષથી દૂષિત પાઠ અગ્રાહ્ય છે.

**પ્રમુખશિષ્યશાસ્ત્રિસ્વામિવિનિર્મિતં
શ્રીસદ્ગુરુપ્રાતઃસ્મરણસ્તોત્રં સમ્પૂર્ણમ્ ॥**

પરંબ્રહ્મના આનન્દને આપવાવાળા પુણ્યમય આ ત્રણ શ્લોકને જ મનુષ્ય પ્રાતઃકાલમાં ઉઠીને નિરન્તર ભણે છે, તે પરમપદને—કૈવલ્ય મુક્તિને પામે છે. ૪.

પ્રાતઃકાલમાં ઉઠી મધુર શીતળ જળથી ત્રણ ઢાગળા કરી મુખ તથા ચક્ષુ ધોઈ શ્રીગુરુ પરમાત્માની સ્તુતિ રૂપ પ્રાતઃસ્મરણ કરતી વખતે પ્રથમ “**નૌમિ શ્રીમાધવા-નન્દં સચ્ચિદાનન્દ વિગ્રહમ્ । यस્યેક્ષણપ્રસાદેન તીર્ણોઽહં ભવસાગરમ્**”* આ શ્લોક બોલ્યા પછી ઉપરનું શ્રી સદ્ગુરુ પ્રાતઃસ્મરણ સ્તોત્ર ઉચ્ચારણ કરતાં કરતાં શ્રીસદ્ગુરુ પરમાત્મા શ્રીમાધવાનન્દ યોગીન્દ્ર ને એક સાષ્ટાંગ દંડવત્ પ્રણામ કરવો; અને સદ્ગુરુ પરમાત્માના નામની ધૂન (સચ્ચિદાનન્દ માધવાનન્દ) કરી, નમસ્કાર કરવો; ત્યાર પછી શ્રી સદ્ગુરુ પરમાત્માનાં પ્રાતઃસ્મરણાદિ અન્ય સ્તોત્રો તથા પ્રભાતીઆં વગેરેનો આરંભ કરવો.

* નૌમિં આ શ્લોકનો અર્થ આગળ શ્રી ગુરુગીતાના આરંભમાં મંગળાચરણના શ્લોકથી કરવામાં આવેલો છે, ત્યાંથી સમજી લેવો.

શ્રીપ્રાતઃસ્મરણસ્તોત્રમ્ ।

વસન્તતિલકાવૃત્તમ્ ।

પ્રાતઃ સ્મરમિ હૃદિ સંસ્ફુરદાત્મતત્ત્વં
સચ્ચિત્સુખં પરમહંસગતિં તુરીયમ્ ।

યત્સ્વપ્નજાગરસુષુપ્તમવૈતિ નિત્યં

તદ્બ્રહ્મ નિષ્કલમહં ન ચ ભૂતસઙ્ગઃ ॥૧॥

અન્તઃકરણુ અને અન્તઃકરણુની વૃત્તિઓના સાક્ષિરૂપ હોવાથી, જે અહિં વૃત્તિવિષે સ્વયં પ્રકાશરૂપથી સ્ફુરાયમાન છે; તે સદ્રૂપ, ચિદ્રૂપ, આનન્દરૂપ, પરમહંસોની ગતિરૂપ, તથા તુરીય સ્વરૂપ આત્મતત્ત્વનું હું પ્રાતઃકાલમાં હૃદયકમલવિષે સ્મરણુ કરું છું, જે અત્રત્ સ્વપ્ન અને સુષુપ્તિ નામની ત્રણે અવસ્થાને નિરંતર જણે છે, તે અવિકારી-અવિનાશી, નિરવયવ બ્રહ્મ હું છું; પૃથ્વી આદિ પંચભૂતોના સમુદાયરૂપ હું નથી; અર્થાત્ પંચભૂતાત્મક આ દેહરૂપ હું નથી. ૧.

પ્રાતર્ભજામિ મનસો વચસામગમ્યં

વાચો વિભાન્તિ નિશિલા યદનુગ્રહેણ ।

યન્નેતિ નેતિ વચનૈર્નિર્ગમા અવોચુ-

સ્તં દેવદેવમજમચ્યુતમાહુરગ્ન્યમ્ ॥૨॥

જે મનવાણીના અવિષયરૂપ છે, જેમના અનુ-
ગ્રહથી સમસ્ત વાણીઆદિ ઇન્દ્રિયો પ્રકાશિત થાય
છે; વેદો જેને 'નેતિ નેતિ' (સ્થૂલ સૂક્ષ્માદિ શરીરરૂપ,
અગ્નિતાદિ ત્રણે અવસ્થારૂપ, સમસ્ત જ્ઞાનેન્દ્રિય કર્મેન્દ્રિય
રૂપ, સકલ પ્રાણોરૂપ, મન યુક્તિ આદિ અન્તઃકરણરૂપ
તથા શબ્દાદિ સંપૂર્ણ વિષયોરૂપ અને નામરૂપાત્મક
પરિદૃશ્યમાન નિષ્કલ જગત્તરૂપ આત્મા નથી, એમ
સર્વદૃશ્યપ્રપંચના નિષેધક) વચનોદ્વારા કથન કરે છે;
તથા બ્રહ્મવિત્પુરૂષો જેને દેવાદિદેવ, અજન્મો, અચ્યુત,
અને સર્વોત્તમ કહે છે; તે સચ્ચિદાનન્દ સ્વરૂપ પરમાત્મ
દેવને હું પ્રાતઃકાલમાં ભજું છું. ૨.

પ્રાતર્નમામિ તમસઃ પરમર્કવર્ણ

પૂર્ણ સનાતનપદં પુરુષોત્તમાચ્ચમ્ ।

યસ્મિન્નિદં જગદશેષમશેષમૂર્તૌ

રજ્જ્વાં ભુજઙ્ગમ્ ઇવ પ્રતિભાસિતં વૈ ॥૩॥

જે અજ્ઞાનથી પર, સૂર્યસમાન વર્ણવાળો-સ્વયં-

પ્રકાશ, પરિપૂર્ણ, સનાતનપદ્મરૂપ, અને પુરૂષોત્તમ નામક છે; જે અશેષમૂર્તિરૂપ પરમાત્મા વિષે અર્થાત્ સર્વથી અભિન્ન અને સર્વના અધિષ્ઠાનરૂપ પરંતત્વ વિષે આ નામરૂપ અને ક્રિયાવાળું સમસ્ત જગત્, રજ્જુ (દોરડી)માં જમ સર્પ ભાસે છે તેમ ભાસી રહ્યું છે; તે સર્વવ્યાપક ચૈતન્યદેવને હું પ્રાતઃકાલમાં નમસ્કાર કરું છું. ૩.

શ્લોકત્રયમિદં પુણ્યં લોકત્રયવિભૂષણમ્ ।
પ્રાતઃકાલે પઠેદ્યસ્તુ સ ગચ્છેત્પરમં પદમ્ ॥૪॥

इति श्रीमद्भगवत्पादाचार्य विरचितं—
श्रीप्रातःस्मरणस्तोत्रं सम्पूर्णम् ॥

પુણ્યરૂપ, અને ત્રિલોકના ભૂષણરૂપ આ ત્રણ શ્લોકનો જે મનુષ્ય પ્રાતઃકાલમાં પાઠ કરે છે, તે પરમ પદ (મોક્ષ)ને પામે છે. ૪.

इति श्रीशङ्कराचार्य विरचितं
श्रीप्रातःस्मरणस्तोत्रं समाप्तम् ॥

શ્રી ઐકારપ્રાતઃસ્મરણસ્તોત્રમ્ ।

વસન્તતિલકાવૃત્તમ્ ।

પ્રાતઃસ્મરમિ યતિદેવચયૈઃ સેવ્યં

મુક્તેઃ સુમદ્ગ્લમયં પ્રણવં નિદદ્મ્ ।

વિશ્વાત્મકં ચ શિવપદ્મમુખપ્રજન્યં

જન્માદિરોગહરમેષજમદ્વિતીયમ્ ॥૧॥

સંન્યાસી પરમહંસાદિ જિતેન્દ્રિય પુરૂષ, અને દેવતાઓના સમુદાયદ્વારા સેવનીય; મુક્તિના આદિકારણરૂપ, વિશ્વસ્વરૂપ—જગત્ના આત્મારૂપ, શ્રીશંકર ભગવાનના પાંચમુખો (વામદેવ, તત્પુરૂષ, સદ્બોજત, ઈશાન અને અધોર) થકી ઉત્પન્ન થએલા [શીવજીના ઉત્તર મુખથી અકાર, પશ્ચિમ મુખથી ઉકાર, દક્ષિણ મુખથી મકાર, પૂર્વ મુખથી બિન્દુ અને મધ્ય મુખથી નાદ, આ પ્રમાણે પાંચમુખદ્વારા *ઉદ્ભવેલા] અને જન્મ જરા મરણાદિ રોગને નાશ કરનાર અદ્વિતીય ઔષધરૂપ તથા પરમકલ્યાણસ્વરૂપ પ્રણવ (ઐકાર) નું પ્રાતઃકાલમાં હું સ્મરણ કરું છું. ૧

* વિશ્વેશ્વર સંહિતામાંથી ઉદ્ધૃત.

प्रातर्नमामि ककुभं विभुमीशमाद्यं
 सच्चित्सुखं भवरुजाभिषजं च शर्वम् ।
 ध्येयं सदा शिवतमं हृदि योगिवारै-
 र्जन्मादिरोगहरभेषजमद्वितीयम् ॥२॥

^१महान्, सर्वव्यापी, आद्येश्वर, सच्चिदानन्द
 स्वप्न, संसार शैगना निवर्त्तक वैद्यप्न, ^२पापनाशक,
 अत्यन्त कल्याणस्वप्न, योगीपुष्पोना समूहद्वारा
 हृदयमां सदा ध्यान करवाने योग्य, तथा जन्म जरा
 मरणआदिशैगना नाशकरनार अद्वितीयऔषधस्वप्न एवा,
 अकारने छुं प्रातःकालमां नमस्कार करे छुं. २.

प्रातर्भजामि नरकार्णवनौ चतुष्पात्
 यस्तं प्रभुं प्रयतमर्त्यहृदिस्थलेखम् ।
 सद्भिःसुसेवितमतीन्द्रियमाशुतोषं
 जन्मादिरोगहरभेषजमद्वितीयम् ॥३॥

७ नरकना समुद्र तरवाने वास्ते नौकास्वप्न छे; ७
 अकार, उकार, मकार, अने अर्धभात्रास्वप्न आरपादवाणा

^१ ककुभ इति महन्नामसु (निघ० ३-३) ।

^२ शृणाति हिनस्ति पापमिति शर्वः ।

છે; તે પવિત્ર મનુષ્યોના હૃદયમાં સ્થિત રહેલા દેવતા-
રૂપ, સત્પુરુષોદ્વારા સેવિત ધન્દ્રિયોને અગોચર, શીઘ્ર
પ્રસન્ન થવાવાળા શ્રીશંકર સ્વરૂપ, તથા જન્મ જરા
મરણાદિ રોગોના વિનાશક અદ્વિતીય ઔષધરૂપ એવા
ઐકાર નામા સ્વામિને હું પ્રાતઃકાલમાં ભજું છું. ૩.

બ્રહ્મસ્વરૂપમોદ્ધારં પૂતમુનિમયસ્કરમ્ ।

પ્રાજ્ઞલિર્નાન્ ચેતા યઃશ્રદ્ધાભક્તિસમન્વિતઃ॥૪॥

પ્રાતરુત્થાય નિતાન્તઃૃચ્ચૈર્ધૌષૈઃ પઠેદ્યતિઃ ।

આત્મજ્ઞાનં લભેન્મુક્તિમૃદ્ધિંસિદ્ધિમવાપ્નુયાત્ ॥

इति श्रामत्परमं सपरिव्राजकाचार्य—

श्रीमत्स्वामिमाधवानन्दपूज्यपादशिष्य—

विद्वानन्दभिक्षुविरचितमोद्वારપ्रातः—

स्मरणस्तोत्रंसम्पूर्णम् ॥

પ્રાતઃકાલમાં ઉઠીને શ્રદ્ધાભક્તિયુક્ત અનન્યચિત્ત
વાળો જે જિતેન્દ્રિય પુરુષ બંને હાથ જોડીને, પવિત્ર
અને મન વાણી આદિ ધન્દ્રિયોને નિયમમાં રાખનાર
મનનશીલપુરુષને મોક્ષસુખઆપનાર બ્રહ્મસ્વરૂપઐકારનો
વારંવાર ઉચ્ચ ધ્વનિથી ઉચ્ચારણ કરે છે; તે પુરુષ

આત્માનું અપરોક્ષ જ્ઞાન, અને પુનરાવૃત્તિ રહિત કૈવલ્ય
મુક્તિને પ્રાપ્ત થાયછે; તથા અચલ સમ્પત્તિ-વિભૂતિ
અને વાકસિદ્ધિ આદિ અનેક સિદ્ધિઓને પામે છે. ૪-૫.

इति श्रीऐकारप्रातःस्मरणस्तोत्रं समाप्तम् ॥

શ્રીશङ્કરાચાર્યપ્રાતઃસ્મરણ- સ્તોત્રમ્ ।

वसन्ततिलकावृत्तम् ।

પ્રાતઃ સ્મરણે જગતીગુરુધર્મગુપ્તં
સચ્ચિત્સુખં વ્યસનિનં ભવભીતિમજ્ઞે ।

ૐવલ્યસત્યથસુબોધમહન્નિદાનં

पाखण्डनास्तिकदमं च शिवावतारम् ॥१॥

સચ્ચિદાનંદસ્વરૂપ, જગત્ના જન્મમરણાદિ ભયને
મૂલસહિત કાપવાના વ્યસનવાળા, મોક્ષરૂપ ઉત્તમ અચલ
માર્ગના સુબોધનું-જ્ઞાનનું ઉત્કૃષ્ટ આદિકારણરૂપ,
ૐશ્વર ક્ષપણક આદિ દુષ્ટ શાસ્ત્ર વર્તિઓને તથા ઈશ્વર

પરલોક આદિ છેજ નહિ એવું માનવાવાળા નાસ્તિક
મતવાદિઓને દંડ આપનારા, અને શિવના અવતારરૂપ,
ધર્મરક્ષક શ્રીજગત્પુરૂષ શંકરાચાર્ય ભગવાનનું પ્રાતઃ
કાલમાં હું સ્મરણ કરું છું. ૧.

પ્રાતર્ભજામિ કૃતદર્શનભાષ્યપોતં
આચાર્યનાગમપચાયિતમુત્કલોકૈઃ ।
વેદાન્તતામરસભાસ્કરમર્ત્યમૂર્તિમ્
અજ્ઞાનસાન્દ્રવનદાહકચિત્રમાનુમ્ ॥૨॥

પૂજ્ય ઉપનિષદો, શ્રીભગવદ્ગીતા, અને બ્રહ્મ
સૂત્રાદિ દર્શન શાસ્ત્રો ઉપર ભાષ્યરૂપ [સંસાર સાગર
તરવાને વાસ્તે] નૌકા બનાવનાર, સર્વ આચાર્યોમાં
શ્રેષ્ઠતમ, ઉત્કંઠાવાળા સર્વ જગત્ના લોકોદ્ધારા પૂજિત,
વેદાન્તરૂપ કમળને પ્રદુલ્લ કરનાર સૂર્યની માનુષ મૂર્તિ-
રૂપ, અને અજ્ઞાનરૂપ સંધનવનને બાળનાર ચિત્રભાનુ-
નામા અગ્નિરૂપ શ્રીશંકરાચાર્યસદ્ગુરુને હું પ્રાતઃ
કાલમાં ભજું છું. ૨.

પ્રાતર્નમામિ સુકૃતેઽધિકૃતે પ્રભૂતે
તે પાદદર્શનમહત્તરલાલસાઽસ્તિ ।

માં દીનમદ્ય પાણેાલય હે ગુરો ત્વાં
કીર્તિત્વિષામ્પતિવિકાશિતકૃત્સ્નકાષ્ટમ્ ॥૩॥

બહુ ધર્મ પ્રણય કર્મ અધિક સંપાદન કરવાથીજ આપના પરમ પૂજ્ય ચરણ કમલોના દર્શનની મહત્તર લાલસા ઉત્પન્ન થાય છે, પરંતુ એ તો મહારામાં છે જ નહિ; અતઃ હે ગુરો ! અતિ દરિદ્ર-દુર્ગતરૂપ મહારં આજે જ કૃપાદૃષ્ટિદ્વારા પાલન કરો. હે નાથ ! પોતાની કીર્તિરૂપ સૂર્યદ્વારા સમસ્ત દિશાઓને પ્રકાશિત કરવાળા આપને હું પ્રાતઃકાલમાં નમસ્કાર કરું છું; હે દીનદયાળ ! મુજ દીન ઉપર દયા કરવાથી આપની કીર્તિ અતિશય વૃદ્ધિને પામશે. ૩.

પ્રાતઃશ્રયે તરુણશઙ્કરદેશિકં વૈ

પ્રવૃન્નમન્યુમદઃ ક્ષણ્ણિસિંહમ્ ।

યોગીશ્વરં નિજપદે પરિનિષ્ઠિતં ત્વાં

મક્તાઽઽર્તિશતકદલ્લને શિવવિષ્ણુરૂપમ્ ॥૪॥

કામ, ક્રોધ શોક, મદ મોહ, પાપ દીનતારૂપ હાથી-ઓને મારનાર સિંહરૂપ; યોગીશ્વર, સ્વાત્મપદમાં પૂર્ણ-નિષ્ઠાવાન, અને ભક્તોનાં દુઃખ શોકને નાશ કરવામાં

નિઃસંદેહ સાક્ષાત્ શિવવિષ્ણુરૂપ, એવા યુવાવસ્થાવાળા
આપ શ્રીશંકરાચાર્ય સદ્ગુરુનો હું પ્રાતઃકાલમાં આશ્રય
કરું છું; અર્થાત્ હું આપને શરણે આવ્યો છું, આપ
દીન પર દયા કરો. ૪.

પ્રાતર્ભજે સ્મ નમતાં ભજદાઽઽશ્રિતાનાં
માયામપાસ્ય ભવતામનઘં નિરીશમ્ ।

વિસ્તારયન્તમવિલમ્બિતમાત્મબોધં
સિદ્ધાઽઽસનેઽચલકલેવરસંસ્થિતં ત્વામ્ ॥૫॥

હે સ્વામિન્ ! આપને નમસ્કાર કરનાર અને
ભજવાવાળા આપના આશ્રિતજનોની માયાને નાશ કરી,
શીઘ્ર જ આત્મ જ્ઞાનનો ઉપદેશ કરનાર, નિષ્પાપ, અને
સ્વતંત્ર, તથા સિદ્ધાસન ઉપર અચળ શરીરથી બેઠેલા
આપશ્રીને હું પ્રાતઃકાલમાં ભજુ છું. ૫.

પ્રાતઃસમુત્થિતનરાઃ સુગુરં વિચિન્ત્ય
આચાર્યવર્ય્યનુતિમેવ વિમુક્તિહેતુમ્ ।

ભક્ત્યાપ્રણમ્ય ચ પઠન્તિ સદાઽનવઘં
જ્ઞાનામૃતેઽદ્વયગુરોઃ કૃપયા પ્રયાન્તિ ॥૬॥

इति श्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्य-
 श्रीएत्स्वामिमाधवानन्दगुह्यपादशिष्य-
 चिदानन्दभिक्षुविरचितं श्रीशङ्कराचार्य-
 प्रातःस्मरणस्तोत्रं सम्पूर्णम् ॥

પ્રાતઃકાલમાં ઉઠેલા જે મનુષ્યો સદ્ગુરુ શ્રીશંકરા-
 ચાર્ય ભગવાનનું હૃદયમાં ચિન્તન કરી, તથા ભક્તિપૂર્વક
 નમસ્કાર કરી, મોક્ષના કારણરૂપ નિર્દોષ આચાર્યવર્ય
 શ્રીશંકરાચાર્યના પ્રાતઃસ્મરણ સ્તોત્રનો નિરન્તર ભક્તિ
 પૂર્વક પાઠ કરે છે; તેઓ અદ્વૈતાચાર્ય સદ્ગુરુની કૃપાથી
 અવશ્યમેવ આત્મજ્ઞાન અને મુક્તિને પ્રાપ્ત થાય છે. ૬.

इति श्रीशङ्कराचार्य प्रातः स्मरणस्तोत्रं
 समाप्तम् ॥

श्रीसद्गुरुप्रातःस्मरणस्तोत्रम् ॥

वसन्ततिलकावृत्तम् ।

प्रातःस्मरामि हृदि सद्गुरुशुभ्रमूर्तिं
 संसारसागरसुद्धरणैकपातम् ।

વેદાન્તગ્ધમદનાદિસપ્તવર્ગમ્

જન્માદિ દુઃસ્વહરમૌષધમદ્વિતીયમ્ ॥૧॥

અતિ ગંભીર પ્રયંડ સંસાર સમુદ્રમાં દૂષેલા ભક્તજનોનો સમ્યક્ ઉદ્ધાર થવા વાસ્તે એક અભંગ નૌકારૂપ, આત્મવિજ્ઞાનદ્વારા કામ ક્રોધાદિ ભયંકર શત્રુ સમૂહને બાળી ભસ્મ કરવાવાળી, અને સંસારનાં જન્મ જરા મરણાદિ દારૂણ દુઃખોને હરનાર, અદ્વિતીય ઔષધરૂપ શ્રીસદ્ગુરુદેવની શ્વેતભૂર્તિનું હું પ્રાતઃકાલમાં હૃદયકમલ વિષે સ્મરણ કરું છું. ૧.

પ્રાતર્વદામિ મનસા વચસાઽનિશં તં

શોભાકરં સ્વયશસા તુ હરિદ્ગણાનામ્ ।

વેદાન્તસારનિગમાગમપારગં શં

બ્રહ્માદિવિશ્વમુનિસેવિતસિદ્ધશાન્તમ્ ॥૨॥

પોતાની શુભકીર્તિદ્વારા સમસ્ત દિશાઓને સુ-શોભિત કરનાર, વેદાન્તના તત્ત્વરૂપ, વેદશાસ્ત્રની પાર ગતિવાળા અર્થાત્ વેદશાસ્ત્ર જરૂરું પરિપૂર્ણતાથી વર્ણન કરી સક્તા નથી તેનું યથાર્થ જ્ઞાન કરાવનારા, સુખ સ્વરૂપ; બ્રહ્માદિ દેવતાઓ ગણદેવતાઓ તથા સમસ્ત

મુનિઓદ્વારા સેવિત, સિદ્ધસ્વરૂપ, તથા શાન્ત ચિત્તવાળા
એવા તે શ્રીસદ્ગુરુ દેવનું હું મનવાણીવડે નિરન્તર
પ્રાતઃકાલમાં ઉચ્ચારણ-કીર્તન કરું છું. ૨.

પ્રાતર્ભજામિ હૃદિ મે મૃડ સંસ્થિતં ત્વાં
વિજ્ઞાનદં ત્રિવિધિતાપહરં મહાન્તમ્ ।

સચ્ચિત્સુખં પરમહંસમજં ત્વનન્તં
શ્લાઘ્યં ગુરો સ્વલુ મુમુક્ષુભિર્કર્વર્ણમ્ ॥૩॥

હે સુખરૂપ ગુરુજી ! શરણાગત ભક્તજનોને આત્મ
વિજ્ઞાનના દાતા, આધ્યાત્મિકાદિ ત્રિવિધતાપના નાશક,
મહાન્ આત્મસ્વરૂપના નિર્ણયવાળા, સદ્રૂપ (ત્રિકાળા-
બાધ્ય-ભૂત ભવિષ્ય વર્તમાનકાલમાં નાશ ન પામે
એવા) ચિદ્રૂપ (જ્ઞાન-ચૈતન્યસ્વરૂપ) આનન્દસ્વરૂપ,
આત્મા અનાત્માનું સંશોધન કરવાવાળા પરમહંસ
સ્વરૂપ, અજન્મા, અન્તરહિત, સૂર્યસમાન પ્રકાશ
સ્વરૂપ, અને મુમુક્ષુજનોદ્વારા સ્તુતિ-પ્રશંસા-પૂજા
કરવાયોગ્ય, તથા મહારા હૃદયમાં અવસ્થિત એવા આપને
હું પ્રાતઃકાલમાં શ્રદ્ધાભક્તિ પુરઃસર ભળું છું. ૩.

પ્રાતર્નમામિ ગુરુસદ્ગુરુસિદ્ધિદં તં

વિશ્વેશ્વરં ચ કરુણાબ્ધિતરંગતારમ્ રુદ્રાક્ષમસ્મધરમક્ષરશુદ્ધદેવં પૂર્વં શિવેન તુ માહાત્મ્યમપારમુક્તમ્ ॥૪॥

પોતાની કંઈપણ સમુદ્રના યતિકંચિત્ તરંગદ્વારા સ્વાશ્રિત ભક્તજનોના તારક, વિશ્વેશ્વર, ભસ્મ રુદ્રાક્ષ-ધારી, અવિનાશી, શુદ્ધ, દીપ્તિમાન્ દેવસ્વરૂપ, અને જન્મનું અપાર માહાત્મ્ય પૂર્વકાલમાં શ્રીમહાદેવજીએ પાર્વતી દેવીપ્રતિ શ્રીગુરૂગીતામાં કથન કરેલું છે; એવા સર્વસિદ્ધિપ્રદ જે અન્ધારી રાત્રિના ચાર પહોર સમાન ચાર ઋગુરૂઓને પણ પ્રકાશકરનાર, અર્થાત્ તેઓનું અજ્ઞાનરૂપ અન્ધારું નાશ કરનાર, જ્ઞાનવૃદ્ધ બ્રહ્મવેત્તા સદ્ગુરૂ છે, તેમને હું પ્રાતઃકાલમાં નમસ્કાર કરું છું. ૪.

* અજ્ઞાનવર્ધક ચાર, અને અજ્ઞાન નાશક એક, એવા શરીરની પાંચ અવસ્થાના પાંચ ગુરૂ છે. પ્રથમ બાહ્યાવસ્થામાં માતાપિતાએ દેહ આપી લાલન પાલન કરી સર્વસાધન સમ્પન્ન બનાવી સંસારચક્રમાં નાખ્યો, પરંતુ વ્યવહારિક સામગ્રી આપી ઉપકાર કર્યો છે, જેથી તે અન્ધારી રાત્રિના પ્રથમ પહોર સદૃશ ગુરૂ છે. બીજી પાંગડ અવસ્થામાં કુલગુરૂએ યજ્ઞોપવીત સંસ્કારદ્વારા કર્મના અધિકારી બનાવી વર્ણાશ્રમની ધર્મકર્મની જાલમાં

પ્રાતઃશ્રયેઽન્યશરણં નહિ પૂજ્યદેવ
ત્વાં સન્તતં નિજગુરોશ્ચરણાનુરક્તઃ ।

પ્રાતઃ પઠન્તિ સુજનાઃ સતતં શુભં યે
જ્ઞાનામૃતં ત્વજપદં સ્તવનં ચ યાન્તિ ॥૫॥

इति श्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्य्यश्रीमत्-
स्वामिमाधवानन्दपूज्यपादशिष्यचिदानन्द-
स्वामिना विरचितं श्रीसद्गुरुप्रातःस्मरण-
स्तोत्रं समाप्तम् ॥ॐ॥

ફસાળ્યો, જેથી તે અંધારી રાત્રિના બીજા પહોર સમાન
ગુરૂ છે. ત્રીજી કિશોર અવસ્થામાં વિદ્યાગુરૂએ વિદ્યા
ભણાવી, પંડિતપણાના અભિમાનરૂપ ઘોર બંધનમાં
ફેંક્યો, જેથી તે અંધારી રાત્રિના ત્રીજા પહોર સમાન
ગુરૂ છે. ચોથો યુવાવસ્થામાં મતવાદી ગુરૂએ કપોલકલ્પિત
મંત્ર સૂણાવી કાન કુંકી પોતાના પંજમાં ફસાળ્યો;
અને ધર્મોનું બંડન મંડન, દેવોમાં રાગદ્વેષ, નિન્દા
સ્તુતિ ઇત્યાદિ મતમતાંતરના ઝઘડા કરવાની બુદ્ધિ
આપી કંટકવાળા કુમાર્ગમાં ભસાળ્યો, અને શિષ્યોનાં
ધન સ્ત્રી પુત્રાદિક હરણ કર્યાં, જેથી તે અંધારી રાત્રિના
ચોથા પહોર સમાન ગુરૂ છે. ઉપરના ચાર ગુરૂઓ

હે પૂજ્યદેવ ! આ જગતમાં વિશ્રાન્તિને વાસ્તે-
રક્ષાને માટે અન્ય શરણુ (સ્થાન-રક્ષણુ કરવાવાળા) છે
નહિ તેથી, કેવળ પોતાના શ્રીગુરૂના ચરણકમલોમાં
અનુરક્ત (પ્રીતિવાળો) હું નિરંતર આપનોજ પ્રાતઃ-
કાલમાં આશ્રય કરું છું. જે સજ્જન પુરૂષો આ
શુભસ્તવનનો નિરંતર પ્રાતઃકાલમાં પાઠ કરે છે, તેઓ
આત્મજ્ઞાનરૂપ અમૃતને તથા દેહાંતે પુનરાવૃત્તિ રહિત
મોક્ષપદને નિશ્ચય પામે છે. ૫.

इति श्रीसद्गुरुप्रातःस्मरणस्तोत्रं समाप्तम् ॥

અવિદ્યા અંધકારવર્ધક હોવાથી આત્મશ્રેયના પ્રતિબંધક
છે. હવે પાંચમો વૃદ્ધાવસ્થાના યથાર્થ જ્ઞાનપદ પ્રદેશવેત્તા
ગુરુ છે. તે પ્રદેશવિદ ગુરુ આત્મજ્ઞાનના ઉપદેશદ્વારા
સંસારબંધન કાપી, નિજસ્વરૂપનો યથાર્થ અનુભવ
કરાવી અવિદ્યા અંધકારથી મુક્ત કરે છે; જેથી તે
પાંચમા જ્ઞાનવૃદ્ધ પ્રદેશવેત્તા સદ્ગુરુ સૂર્યોદયના સમાન
અંધારી રાત્રિના ચાર પહોરના નાશક છે. અતઃ
શ્રોત્રિય પ્રદેશનિષ્ઠ સદ્ગુરુ સર્વગુરુઓના પશુ ગુરુ છે.

શ્રીસદ્ગુરુપ્રાતઃવન્દનમ્ ॥

વસન્તતિલકાવૃત્તમ્ ।

પ્રાતર્નમામિ યતિવર્યસુયોગનિષ્ઠં
શ્રીમાધવં નિશ્ચિલવેદસુદર્શનજ્ઞમ્ ।

હૃત્સ્પેષસન્તમસનષ્ટવિકર્ત્તનં વિ-
જ્ઞાનપ્રદં પ્રચુરસંસૃતિસિન્ધુપોતમ્ ॥૧॥

જીતેન્દ્રિયયતિ-સંન્યાસિ મહાત્માઓમાં સર્વોત્તમ,
પૂજ્યયોગમાં નિષ્ઠાવાન્, મા=માયાના વા બ્રહ્મવિદ્યાના
ધવ=સ્વામી સચ્ચિદાનન્દ પરમાત્મસ્વરૂપ, અથવા
મા=લક્ષ્મીના ધવ=પતિ શ્રી ભગવાન્ વિષ્ણુ સ્વરૂપ,
વા મા=ઉમાના ધવ=પતિ શ્રીભગવાન્ શંકર સ્વરૂપ,
અર્થાત્ સગુણ નિર્ગુણ પરમાત્મસ્વરૂપ, સમસ્ત વેદ
શાસ્ત્રના જ્ઞાતા, ભક્તોના હૃદયમાં અતિશય પ્રચુર આરે
તરફ ફેલાયેલા અધિકારના નાશક સૂર્યસ્વરૂપ, આત્મ-
વિજ્ઞાનના પ્રદાતા; અને પ્રચુર (બહુત) ભયંકર સંસાર
સમુદ્ર તરવાની નૌકારૂપ, શ્રીમાધવાનન્દ સદ્ગુરુ પર-
માત્માને હું પ્રાતઃકાલમાં શ્રદ્ધાભક્તિપૂર્વક નમસ્કાર
કરું છું. ૧.

પ્રાતઃસ્મરામિ તમહં વિહિતો નમસ્યઃ

સન્સવદ ભયવધાય નિજાત્મનિષ્ઠમ્ ।

યત્પાદભક્તિનિજતત્ત્વનિશાન્તસોપા-

નં શુષ્મમન્મથમતઃ જસિંહમેકમ્ ॥૨॥

જન્મના ચરણક્રમલોની ભક્તિ પ્રહ્લતત્ત્વરૂપ
મન્દિરમાં પ્રવેશ કરવાને વાસ્તે સીઢી (નિસરણી) રૂપ
છે; તે સદા સ્વાત્મસ્વરૂપમાં નિષ્ઠાવાળા, અને પરાક્રમી
કામદેવરૂપ હાથીનો નાશ કરનાર અદ્વિતીય સિંહ
સ્વરૂપ શ્રી સદ્ગુરુદેવનું, નિરંતર સંસારના જન્મ જરા
મરણાદિ ભયનો નાશ કરવાને અર્થે, કોઈપણ ઉપચાર
કરવામાં અસમર્થ થઈ કેવળ વિહિત-વાક મન કાયાના
અતિશય વ્યાપારદ્વારા નમસ્કાર કરતો હું પ્રાતઃકાલમાં
સ્મરણ કરું છું. ૨.

પ્રાતઃસ્તવામિ વિદ્યુશીર્ષનૃમૂર્તિમીશ !

કિં તેઽપિ સા સ્તુતિયુતા સ્મૃતિરેવ પૂતા ।

વક્તું, ક તિષ્ઠસિ નનુ ક દૃશં દધામિ

રક્ષાયિ દેશિક વિપત્તિયુતઃ શરણ્ય ॥૩॥

હે ઇશ ! પરમ કલ્યાણકારી આપની પવિત્ર

સ્મૃતિ—અર્થાત્ આપનું સ્મરણજ અમોને પવિત્ર કરવાવાળું છે; તથાપિ તે સ્મરણ શ્રદ્ધા ભક્તિ અને પ્રેમ પૂર્વક સ્તુતિયુક્ત હોય તો કહેવાનું જ શું ? અર્થાત્ જમ દૂધ સ્વભાવથી જ મધુર છે, તથાપિ તેમાં સાકર મેળવાય તો પછી કહેવાનું જ શું ? જરૂર તે દૂધની મધુરતા પ્રશંસા કરવાને યોગ્ય થાય છે; તેવીજ રીતે સ્તુતિયુક્ત આપનું સ્મરણ અનિર્વચનીયસ્વરૂપ (વાણીથી કહેવાય નહિ એવું સ્વરૂપ) ધારણ કરિ, ભક્તના શ્રેયને વાસ્તે આપને તત્કાલજ પ્રસન્ન કરે છે. [એટલાજ વાસ્તે પૂર્વ શ્લોકમાં કરેલા સ્મરણની જલદી સફલતા થવા માટે આ શ્લોકમાં સ્તુતિ કરવામાં આવી છે.] **નનુ** શબ્દ પ્રશ્નાર્થમાં છે. હે પ્રભો ! આપ ક્યાં સ્થિત છો ? હાય ! હવે મહા વિપત્તિઓમાં ફસાયેલો હું મહારી દૃષ્ટિને કહાં ધારણ કરું ? અર્થાત્ હું કોંની સન્મુખ જાઉં ? શરણાગતની રક્ષા કરવાવાળા અયિ દેશિક ! (શરણાગત રક્ષક હે ગુરો !) મહારી રક્ષા કરો. જન્મ મરણ ભય શોકાદિ અનેકવિધ આપદાઓથી દુઃખી થયેલો હું, ચન્દ્રમા મસ્તકમાં ધારણ કરનાર શ્રી મહાદેવની મનુષ્ય ભૂતિધારણ કરનાર આપ શ્રીસદ્ગુરુ દેવની પ્રાતઃકાલમાં સ્તુતિ કરું છું. ૩.

પ્રાતર્ગુણામિ સુચરિત્રગુણપ્રબોધં
ત્વદ્દત્તમંત્રસુવિવેકસદાત્મશિક્ષામ્ ।

ઉદ્રેકભક્તિવિનયો ભવતઃ સુહૃતાં

નત્વા વિનિત્ય કૃપયાઽર્પિતગુહ્યવસ્તુ ॥૪॥

હે નાથ ! આપે કૃપા કરી આપેલી ‘હંસઃ’ મંત્ર
રૂપ ગુપ્ત વસ્તુનું, અર્થાત્ આત્મતત્ત્વના અપરોક્ષ
અનુભવવાસ્તે સ્વસ્વરૂપાનુસંધાનપૂર્વક ‘હંસઃ’ મંત્રની
જપવિધિ, તેનું સ્વરૂપ, તેમાં આવતાં વિધ્નો, વિધ્નનાશક
ઉપાય, અને જપનું ફળ વગેરે અનેક ગોપ્ય વાતો કૃપા
કરીને બતાવી કરેલા ઉપકારનું, તથા અર્પણ કરેલી
ગુપ્ત વસ્તુનું વિધિપૂર્વક ચિન્તન કરી, ભક્તિ અને
વિનયના ઉત્કર્ષવાળો હું આપને નમસ્કાર કરીને,
આપની સુદૃષ્ટાનું (પ્રત્યુપકાર ન ઇચ્છતાં ઉપકાર
કરવાના સ્વભાવનું) આપના આપેલા મંત્રનું, આપના
શ્રીખરેલા આત્મા અનાત્માના વિવેકનું, અને ત્રણે
કાલમાં નાશ ન પામે એવા આત્માના ઉપદેશનું, તથા
આપના પૂજ્ય ગુણ ચરિત્રોનું તેમજ આપે આપેલા
જ્ઞાનનું વારંવાર હું પ્રાતઃકાલમાં કથન-ચિન્તન-કીર્તન
કરું છું. ૪.

પ્રાતઃપુનામિ ભવતામગણેયશસ્ત્ર-

સ્તુત્યા ગુણાસ્તદપિ ભક્તિવશો ગૃણન્વૈ ।

તે પુણ્યરૂપસુચરિત્રગુણાદિસર્વાન્

બુદ્ધિં યથામતિ ગિરં વિમલાઽઽત્મલબ્ધ્યૈ ॥૫॥

હે સ્વામિન્ ! આપના ગુણો સ્તુતિ કરવાને યોગ્ય કલ્યાણમય અને અગણનીય (નહિ ગણાય એવા) છે; કેમકે ગુરૂ પરમાત્માના ગુણોની અવધિ નથી, તેમ ગુણ ગાનારી વાણીનો તે વિષય પણ નથી; તથાપિ ભક્તિ વશ થયેલો હું શુદ્ધઆત્માની પ્રાપ્તિને વાસ્તે, તેમ વાક્ય સૃષ્ટિની સાફદૃશ્યતાને વાસ્તે, આપના પુણ્યમય પવિત્ર ચરિત્રોનું અને પૂર્વજ્ઞોકોમાં કથન કરેલા ગુણાદિ સર્વનું યથામતિ કથન કરતો, મહારી બુદ્ધિ અને વાણીને પ્રાતઃ કાલમાં પવિત્ર કરું છું. હે નાથ ! આપના ગુણોનું કીર્તન કરવામાં અહાવો અભિપ્રાય નથી કે હું સ્તુતિ કૌશલથી આપના મનને રંજન કરીશ; કેમકે હું પ્રથમથીજ જાણું છું કે, આપ રાગદ્વેષ હર્ષશોક અને સુખદુઃખાદિ સર્વ દ્વન્દ્વોથી રહિત પૂર્ણ તીવ્રતર વૈરાગ્યવાન્ અસંગ નિર્લેપ છો, જેથી મહારી અદ્વૈતવાણી આપનામનને રંજન કરવામાં અસમર્થ છે; પરંતુ વાણીની નિર્મલતાથી મનની નિર્મલતા

અવશ્યમેવ થશે, એજ સ્તુતિ વંદનની સાર્થક્યતા છે. ૫.

સદ્ગુરુવન્દનં સ્તોત્રં પુણ્યં મિશ્રુપ્રમાણિતમ્ ।

અમોઘં મુક્તિદાતારં બ્રહ્મવિદ્ગુરુવર્ણનમ્ ॥૬॥

આ પુણ્યમય શ્રીસદ્ગુરુ પ્રાતર્વન્દનં નામા સ્તોત્ર
કશ્ચિત્ મિશ્રુદ્વારા કથન કરાયેલું છે, તે અવશ્ય ફળ
આપનાર, મોક્ષદાતા, અને બ્રહ્મવેત્તા સદ્ગુરુના વર્ણન
(સ્તુતિ) રૂપ છે. ૬.

પ્રાતરુત્થાય યે નિત્યં પઠન્તિ મક્તિસંયુતાઃ ।
જિવન્મુક્તા ભવિષ્યન્તિ દેહાન્તે શ્રેયસસ્તુ તે ॥

इति श्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्यश्रीमत्
स्वामिमाधवानन्दपूज्यपादशिष्यचिदानन्द-
मिश्रुविरचितं श्रीसद्गुरुप्रातर्वन्दनं स्तोत्रं
सम्पूर्णम् ॥

જે ભક્તિ શ્રદ્ધાવાળા પુરૂષો પ્રાતઃકાલમાં ઉઠીને
ઉપરના સ્તોત્રનો નિત્ય પાઠ કરે છે; તેઓ જીવન્મુક્ત
થાય છે, અને દેહાન્તે પુનરાવૃત્તિ રહિત એવી કૈવલ્ય-
મુક્તિને પામે છે. ૭.

इति श्रीसद्गुरुप्रातर्वन्दनं स्तोत्रं समाप्तम् ॥

રાગ પ્રભાત દેશી. (૧)

પ્રાતઃસમે ઉઠીને પ્રાણી, યુરુજનું સ્મરણ કરનેરે;
હરતાં ફરતાં પરિબ્રહ્મ કેરું, નામ હૃદયમાં ધરનેરે;—પ્રાતઃ૧
વિષય વાણી તજ વિષ જાણી, દુર્જનીયાંથી ઠરનેરે;
બ્રહ્મજનકેરી હંસ મંડળી, તે ઠેકાણે ઠરનેરે;—પ્રાતઃ૨
શબ્દરૂપી માન સરોવર, તે પિવા તું પગલાં ભરનેરે;
મહાવાયકરૂપી મણિમુક્તાકૃષ્ણ, ચતુર થઈને ચરનેરે; પ્રા.૩
નિર્માળ યશ પરિબ્રહ્મજ કેરા, આનંદથી ઉચરનેરે;
પ્રિતમ પ્રભુનું ભજન કરીને, પ્રપંચ તે પરહરનેરે; પ્રા.૪

રાગ પ્રભાત (૨)

અખિલ બ્રહ્માંડમાં એક તું આતમા,
જૂજવે રૂપે અનંત ભાસે;
દેહમાં દેવતું તેજમાં તત્ત્વ તું,
શૂન્યમાં શબ્દ થઈ વેદ વાસે; અખિલ. ૧
પવન તું પાણી તું ભૂમિ તું ભૂધરા,
વૃક્ષ થઈ ફુલી રહ્યો આકાશે;
વિવિધ રચના કરી ભોગ તું ભોગવે,
શિવનો જીવ થયો એજ આશે; અખિલ. ૨

આધ તું અંત તું મધ્ય વ્યાપી રહો,
 કાર્યને કારણ તુંજ કહાવે;
 એક અદ્વૈત તું વિશ્વવ્યાપી રહો,
 હરિ હર બ્રહ્મા એમ ગાવે; અખિલ. ૩
 વેદ તો એમ કહે શ્રુતિ સ્મૃતિ સાખ્ય દે,
 કનક ને કુંડળનો ભેદ નહોએ;
 ધાટ ધડિયા પછી નામ રૂપ જૂજવાં,
 અંતે તો હેમનું હેમ હોએ; અખિલ. ૪
 વટમાં બીજ છે બીજમાં વટ છે,
 એજ પટંતરે જોઈ પાસે;
 ભણે નરસિંહો એ મનતાણી શોધના,
 પ્રીત કરે પ્રભુ પ્રેમે પ્રગટ થાસે; અખિલ. ૫

રાગ પ્રભાત. (૩)

સદા સદ્ગુરૂ ચરણમાં મન જનું રમે,
 તેહના ભાગ્યનો પાર નાવે;
 સંત માહંતની વાણી નિર્મળ સદા,
 શ્રવણ કરવા બ્રહ્મા વિષ્ણુ ધાવે; સદા. ૧
 સંત પરિબ્રહ્મમાં ભેદ નવ આણવો,
 વેદ વેદાંતમાં સાખ્ય દે છે;

દ્વિ અક્ષર ગુરુ મહામંત્ર તે જાણવો,
 એવું ઉમાપતિ ગીતા કે' છે; સદા. ૨
 સંત મહારાજ મહાનિધ માણે ધણું,
 સેહેજના સુખમાં સદાય મહાલે;
 બ્રહ્મના રૂપમાં નિત્ય ભેળા રહે,
 જગત્ જંજલ નજરે ન ભાળે; સદા. ૨
 સંત સેવનથકી બ્રહ્મપદ પામીયે,
 માનજે વાત એ સઘ સાચી;
 નારાયણ પ્રભુ ભજી પાર પહોંચી ગયા,
 જગત્ની બાજી છે સર્વ કાચી; સદા. ૪

રાગ પ્રભાત. (૪)

વૈરાગ્યના પદને વિધન આડાં ઘણાં,
 કઠણ બંધ કામના કોઈક છૂટે;
 કનકને કામની ચોકી આડી ચામની,
 બ્રહ્મની ભક્તિને એજ લૂંટે; વૈરાગ્ય૦૧.
 પ્રકૃતિને વશ થયો ભક્તિ ભૂલી ગયો,
 નારીએ નેણને બાંધે માર્યો;
 ભેગ લીધા પછી ભોગની ઇચ્છા કરે,
 હાથથી બાજી તું શીદ હાર્યો; વૈરાગ્ય૦૨.

કામનું મૂલ તે કલપના જાણવી,
 કર્મ ધર્મની ગાંઠ વાધે;
 શીલ સંતોષના ચોખા લીધા વિના,
 જન્મમરણનો રોગ વાધે; વૈરાગ્ય૦૩.
 મૂલ વૈરાગ્યમાં જોહનું મન ગળે,
 તેહનું ચિત્ત તે નવ્ય ડોલે;
 કહે મૂલદાસ તે સંત સમજ્યા ખરા,
 વેદ વાયક તે એમ બોલે; વૈરાગ્ય૦૪.

રાગ પ્રભાતિ. (પ)

અંત સમે શ્રીગુરૂ નાથજી મહારી,
 દૃઢયે આવીને રહેજોરે;
 શ્રીમાધવાનંદજીનું નામ નિર્મળ,
 મહારી વાણીએ નિત્ય ઉચરજોરે; અંત૦૧.
 કંઈ વાયુ વ્યાપે નહિ કંઠે,
 દુઃખ ન આવે દેહેરે;
 ચરણ કમલમાં રહે આતમા,
 શ્રીમાધવાનંદજીને નેહેરે; અંત૦૨.
 માયા મોહ દમે નહીં મુજને,
 અવિદ્યા ન આવે પાસેરે;

કોટિ ક્લેશ તે નિકટ ન આવે,

જે કૃપા તમારી થાસેરે; અંત૦૩

અન્ય દેવના આરાધન ઉપર,

મુજને નહીં વિશ્વાસરે;

મહારે તો એક સ્વામી ત્હમે છો,

રાખો ચરણ કમલની પાસરે, અંત૦૪

કર જોડીને કરં છું વિનતી,

માની લેજો શ્રીગુરુદેવરે;

નારાયણ નમી એટલું માગે,

આપો ચરણ કમલની સેવરે; અંત૦૫.

સૌભાગ્યવંતી સ્ત્રીઓને માટે ઉત્થાનવિધિમાં પ્રાતઃ કાલમાં જલદી ઉઠી, પતિના ચરણની રજ લઇ પ્રકંભા નમસ્કાર કરી સ્તવન કરવાનું સૂચવેલું છે; તે પતિનું સ્તવન—સ્તુતિ નીચેના સ્તોત્રથી કરવી.

પૂજ્યપતિપ્રાતઃસ્તવનઃ ॥

વસન્તતિલકાવૃત્તમ્ ।

પ્રાતર્નમઃ સ્પૃશ્યે સુમનઃસમાય

સંસારવૈઃ લક્ષ્મણાલિપ્ત્વા ઽગ્ગતાય ।

રક્ષાય નાથ શિવદાય સતીસુધર્માન્
સ્વર્ગાય દેવ નનુ તેઽમિતમઙ્ગલાય ॥૧॥

હે નાથ ! હે દેવ ! સંસારના વૈભવ, પુત્ર, પૌત્ર
અને ધનાદિ સુખની પ્રાપ્તિને વાસ્તે, સતી સ્ત્રીના પૂજ્ય
ધર્મોની રક્ષાને અર્થે, તથા ઉત્તમ સ્વર્ગાદિ લોકની
પ્રાપ્તિને માટે, કદ્યાણુપ્રદ નિશ્ચય દેવસમાન અને
અમાપ મંગળમય પતિને હું પ્રાતઃકાલમાં નમસ્કાર
કરું છું. ૧.

પ્રાતર્નમો નિશ્ચિલલાકસ ગયકારિન્ !
સૌભાગ્યશર્મશુભપુણ્યસમુચ્ચયાય ।
પ્રાણેશ્વરાય સ્વલુ મે હૃદયાઽઽશ્રયાય
શાન્તાર તે ભરમપારગુણાય પૂજ્ય ॥૨॥

હે આલોક પરલોકાદિ સમસ્ત લોકમાં સહાય
કરનાર ! હે પૂજન કરવાને યોગ્ય ! હે સ્વામિન્ !
સૌભાગ્ય, સુખ, અને કદ્યાણુમય પુણ્યાદિકનો સંગ્રહ
કરવાવાળા, મહારા પ્રાણેશ્વર, મહારા હૃદયના આધારભૂત
અપાર ગુણયુક્ત, તથા શાન્તસ્વરૂપ આપને વાસ્તે
મહારા પ્રાતઃકાલમાં વારંવાર પ્રણામ છે. ૨.

નૌમિ પ્રગે સ્મરમદાલિલિદનાય

પ્રેમાસ્પદં નયનતારકમેકપત્નીમ્ ।

શ્રીરામરૂપમતિદાન્તપરં સ્વતંત્રં

રજેન્દુલીસિવિશદં ભવસિન્ધુતારમ્ ॥૩॥

હે સ્વામિન્ ! કામ મદ ક્રોધ મોહ અભિમાનાદિ શત્રુઓને મારવાને વાસ્તે, પરમ પ્રેમના સ્થાનરૂપ, મહારા નેત્રોના તારક (આંખના તારારૂપ) એક પત્નીવ્રતવાળા, શ્રી રામ સ્વરૂપ, મન ઇન્દ્રિયોને દમન કરવામાં અતિ તત્પર—જિતેન્દ્રિય, સ્વતંત્ર, અને પૂર્ણ ચંદ્રમાવાળી પૂર્ણિમાના ચન્દ્રની પ્રભાસમાન શ્વેત-ઉજ્જવળ શરીરની કાન્તિવાળા, તથા સંસારસમુદ્રના તારનાર એવા આપને હું પ્રાતઃકાલમાં નમસ્કાર કરું છું. ૩.

સ્તૌમિ પ્રગે પ્રભુધિયં પુરુતીર્થપાદં

મે હૃત્તમિસ્રવિશરદ્યુમણિપ્રકાશમ્ ।

લોકેશવિષ્ણુહરરૂપપતિં નિતાન્તં

શ્લાઘ્યં સદા સુપુરુષં પરમાત્મરૂપમ્ ॥૪॥

પરમેશ્વરમાં બુદ્ધિવાળા અર્થાત્ પ્રભુના પૂર્ણભક્ત, બહુતીર્થો રૂપ ચરણવાળા, મહારા અન્તઃકરણના

અંધકારને નાશ કરવામાં સૂર્યના પ્રકાશરૂપ, સદા પ્રશંસા કરવાને યોગ્ય, પૂજનીય ગુરૂપ, અને પરમાત્મા-રૂપ, એવા બ્રહ્મા વિષ્ણુ અને મહેશ્વરરૂપ પતિની હું પ્રાતઃકાલમાં વારંવાર સ્તુતિ કરું છું. ૪.

પ્રાતઃશ્રયેઽયિ ભગવન્મવદદ્ધિમૂલં

વિશ્વાર્ણવે પ્રતિદિનં પરિદુઃખિતાઽહમ્ ।

શશ્વચ્છરીરિવહુરક્ષણવદ્ધગાત્રમ્ ।

માં તારયોદ્ધમવતીં કૃપયા ગુરું ત્વામ્ ॥૫॥

(શાંત કરવામાં અયિ સંબોધન વાપર્યું છે.) હે ભગવાન ! સંસાર સમુદ્રમાં નિરંતર મહાકષ્ટપામતી હું, હરદય જંતુ માત્રની બહુત રક્ષા કરવા વાસ્તે બદ્ધ શરીરવાળા અર્થાત્ કટિબદ્ધ થયેલા ગુરૂરૂપ આપના ચરણોનો પ્રાતઃકાલમાં આશ્રય કરું છું; આપ સંસાર સાગરથી કૃપા કરીને ઉદ્ધેગવતી—સંસારનાં દુઃખોથી ગભરાયેલી મુજને તારો. ૫.

ક્ષમસ્વ ક્ષમસ્વાપરાધં મનોજં

વચઃકાયજં વાઽસકૃત્કર્મજં મે ।

દયાલો હિતાયાનિશં કિદ્ધરી તે

નમામિ સ્તવામિ પ્રણૌમિ પ્રિય ત્વામ્ ॥૬॥

હે દયાળો ! મહારા મન આદિ અન્તઃકરણથી ઉત્પન્ન થયેલા, વચન-વાણી આદિ કર્મેન્દ્રિયોથી તેમ શરીર અને જ્ઞાનેન્દ્રિયોથી ઉદય થયેલા, તથા અનેક કર્મકરવાથી ઉત્પન્ન થયેલા અપરાધોને આપ કૃપાકરીને ક્ષમા કરો, ક્ષમા કરો, (બે વાર ઉચ્ચારણુ આદર પૂર્વક પ્રાર્થના જણાવવા સાફ છે.); હે પ્રાણપ્રિય સ્વામિન્ ! આપની કિંકરી (દાર્સી) મહારા-પોતાના હિતને વાસ્તે વારંવાર આપની સ્તુતિ કરે છે, વારંવાર નમસ્કાર કરે છે, પ્રણામ કરે છે, (અતિશય આદરવાળી પ્રેમભક્તિ સૂચવવાને અર્થે પુનઃ પુનઃ નમસ્કાર કર્યા છે.). ૬.

શરણપતિનુતિં વા નાકમુક્ત્યેકહેતું

ભળતિ તુ સુચરિત્રા પ્રાઙ્ગલિઃ સુપ્રમાતે ।

વ્રજતિ વિબુધલોકે સ્તૂયમાનાઽમરીભિઃ

સ્વપતિસહચરી રૈપુત્રકીર્ત્યાદિલબ્ધ્વા ॥૭॥

इति श्रीगुर्जरदेश निवासिनी साध्वी श्रीमती-

जमनाबाई (यमुनाबाई) विरचितं पूज्यपति-

प्रातःस्तवनं स्तोत्रं सम्पूर्णम् ॥

સ્વર્ગ અને મોક્ષના નિશ્ચય કારણરૂપ, રક્ષા કરવાવાળા પતિના સ્તોત્રને ઉત્તમ પૂજ્ય પ્રાતઃકાલમાં જ પતિવ્રતા સ્ત્રી બંને હાથ જોડીને ભક્તિપૂર્વક ભણે છે, તે આલોક પરલોકમાં પોતાના પતિની સાથે વિચરવા વાળી સ્ત્રી, આલોકમાં ધન પુત્ર અને કીર્તિ આદિકને પ્રાપ્ત થઈ અર્થાન્ તે સર્વનું સુખ ભોગવી, દેહ પડી ગયા પછી દેવાંગનાઓ દ્વારા સ્તુતિ કરાવતી કરાવતી દેવલોકમાં જાય છે. ૭.

इति श्रीपूज्यपतिप्रातःस्तवनं समाप्तम् ॥

સર્વભક્તજનોએ પ્રાતઃકાલમાં શ્રીગુરૂ પરમાત્મા આદિ ઇષ્ટ દેવોનું પ્રાતઃસ્મરણ પ્રભાત આદિનું ગાન કીર્તન કર્યા પછી શીતળ જળના ત્રણ ડોગળા કરી, મુખ ચક્ષુ ઘોઘ, આચમન લેઈ માતા પિતા આદિ વૃદ્ધોને પ્રણામ કરવો. સ્ત્રીઓએ સાસુ સસરાને પણ નિરંતર નમસ્કાર કરવા; પછી ભગવન્નામોની ધૂનોનો નીચે પ્રમાણે આરંભ કરી ધૂનોનું ઉચ્ચારણ કરતા કરતા પૃથ્વી ઉપર જીવ જંતુ ન મરે તેમ જોઈ જોઈ પગ મૂકતા ગૃહદ્વારનો ત્યાગ કરી મલમૂત્રનો ત્યાગ કરવા જવું.

ધૂનો.

૧. ઐં ઐં ઐં ઐં હરિઃ ઐં ઐં ઐં
૨. હરિઃ ઐં હરિઃ ઐં ઐં ઐં હરિઃ ઐં
૩. સચ્ચિદાનંદ માધવાનંદ
૪. જય શ્રીપ્રભુસચ્ચિદાનંદ જયશ્રીસદ્ગુરુ માધવાનંદ
૫. જય હરિહર સચ્ચિદાનંદ જયશ્રી સદ્ગુરુ પરમાનંદ
૬. જય શિવ સદ્ગુરુ સ્વામિન્ જય શિવ પ્રભુચંતર્યામિન્
૭. વિશ્વનાથ વિશ્વેશ્વર સ્વામિન્ વિશ્વંભર ગુરુચંતર્યામિન્
૮. ઐં નમઃ શિવાય નમઃ શિવાય નમઃ શિવાય ૐ ૐ
૯. હે સચ્ચિદાનંદ હે સચ્ચિદાનંદ સચ્ચિદાનંદ પાહિમામ્
૧૦. ગુરુદેવ ગુરુદેવ દેવ દેવ રક્ષ મામ્.
૧૧. માત તાત હરિ સંત ગુરુ દેવા, મન કર્મ વચને કરીએ સેવા.
૧૨. માત તાત ગુરુ વંદન કરીએ, તાહિ કૃપાથી ભવજળ તરીએ.
૧૩. માત તાત ગુરુ બ્રહ્મ સમાના, તાહિ કૃપાથી ભવદુઃખ હાના.

ૐ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ

શૌચવિધિ: ॥

ગામથી દૂર જઈ ઘાસ પાદડાંવાળી જમીન પર માથા ઉપર વસ્ત્ર વીંટી, કંઠ લંબીત યજ્ઞોપવીતને જમણા કાન ઉપર રાખી નાક અને મુખ વસ્ત્રથી ઢાંકી, રાત્રે દક્ષિણ દિશા તરફ અને દિવસે તથા સવાર મધ્યાહ્ન અને સાંજે ઉત્તર દિશા તરફ મુખ રાખી, બેસી મૌન પાળે મળમૂત્રનો ત્યાગ કરવો. કંઠ લંબીત કર્યા વિના યજ્ઞોપવીતને કાન ઉપર રાખવું એ અનાચાર છે.

માર્ગમાં, જળમાં, શેરીમાં, ગલીમાં, કીડીઓના દર ઉપર, દેવ મંદિર પાસે, અગ્નિ ઉપર, જળાશયની સમીપમાં, ગૌશાળામાં, સ્મશાનમાં તીર્થસ્થાનમાં, અશ્વત્થ (પીંપળો)આદિ પૂજ્ય વૃક્ષો પાસે, ધર્મશાળામાં, તેની પાસે, તુળસી વનમાં, તેની પાસે, પડી જવાનો ભય હોય એવા સ્થળમાં, પ્રવાસિજનોના વિશ્રામ સ્થળમાં, વૃક્ષના મૂલમાં, ઉભાં ઉભાં, ચાલતાં ચાલતાં ધાન્યના ખેતરમાં, મૃતિકાની ખાણમાં, તળાવમાં, ફવાની સમીપમાં, હોલણમાં, ભયંકર સ્થાનમાં, તથા

અગ્નિ, સૂર્ય, ગુરુ, અને બ્રાહ્મણ આદિ પૂજ્યવર્ગની સન્મુખ બેસી મલમૂત્રનો ત્યાગ કરવો નહિ.

મલમૂત્રનો ત્યાગ કરવા બેસતી વખતે “ઉત્તિષ્ઠન્તુ સુરાઃ સર્વે યક્ષગન્ધર્વકિન્નરાઃ । પિશાચા ગુહ્ય-
કાશ્ચૈવ મલમૂત્રે કરોમ્યહમ્ ॥” (સર્વે દેવતાઓ, યક્ષો, ગંધર્વો, કિન્નરો, પિશાચો તથા ગુહ્યકો, તમો સર્વે ઉઠી જાઓ; હું મલમૂત્રનો ત્યાગ કરું છું.) આ મંત્ર બોલી ત્રણ તાળી વગાડી બેસવું.

મલમૂત્રનો ત્યાગ કરવા જતી વખતે સાથમાં કાંકરા વિનાની મૃતિકા તથા જળ લેતા જવું; અને તે જળ મૃતિકાવડે શૌચવિધિ (શુદ્ધિ) કરવી.

મળ ત્યાગ કર્યા પછી લિંગ ઉપર એકવાર અને ગુદાદ્વાર ઉપર પાંચ વાર મૃતિકા તથા જળ લગાડી શુદ્ધિ કરવી; પછી જળથી તે બન્ને અવયવો તથા હાથો હાથ શુદ્ધ કરવો. ત્યારપછી નદી, તળાવ અથવા ઘર આદિ ઉચિત સ્થાનમાં આવી હાથો હાથ દશ વાર અને બન્ને હાથ ભેગા કરી સાત વાર, અને દરેક પગ ત્રણ ત્રણ વાર જળ મૃતિકાથી સારી પેઠે શુદ્ધ કરવા. કદાચ એટલું બધું ન બને તો હાથો હાથ ચાર પાંચ વાર અને બન્ને હાથ ભેગા કરી ચાર પાંચ વાર અને

દરેક પગ બે બે વાર જરૂર જળ મૃતિકા લગાડી સારી પેઠે શુદ્ધ કરવા; અર્થાત્ દુર્ગન્ધ અને મળમૂત્રનાં સૂક્ષ્મ પરમાણુઓ રહી ન જાય ત્યાંસુધી જળ મૃતિકાથી શુદ્ધિ કરવી. શુદ્ધિ કરવામાં દરેક વખતે લીલા આમળા જટલી મૃતિકા લેવી, અને જળથી તે તે અંગો ખૂબ પ્રક્ષાલન કરવાં. દુર્ગન્ધ અને મળમૂત્રનાં સૂક્ષ્મ પરમાણુઓ રહી જવાથી શરીર ઉપર ગડગુમડ, મસા, હરશ, દાદર, ખરજવાદિ રોગો ઉત્પન્ન થવાનો સંભવ રહે છે. યુદ્ધાદ્રાર ઉપર શુદ્ધ મૃતિકા લગાડવાથી હરશનો ઉપદ્રવ થયેલો હોયતો તેપણુ શાંત થઈ જાય છે. પીતળ આદિ ધાતુનું પાત્ર-લોટા દિશાએ જતી વખતે લઈ જવામાં આવ્યો હોય તો તેને હાથ પગ શુદ્ધ કર્યા પછી ત્રણ ચાર વાર શુદ્ધ જળ મૃતિકાથી બાહ્ય ભીંતર સારી પેઠે માંજી-અજવાળી-શુદ્ધ કરવો; ત્યાર પછી શુદ્ધ લોટામાં ગાળેલું જળ લેઈ આઠ અથવા બાર કોગળા કરવા. દિશાએ લેઈ જવાનું પિતળ આદિ ધાતુનું પાત્ર પહોળા મુખવાળું રાખવું, જથી અંદર હાથ ધાલી અજવાળી-માંજી શુદ્ધ કરવામાં અડચણ પડે નહીં. મળમૂત્ર ત્યાગ કરવા જતી વખતે ત્રાંબાનું પાત્ર-લોટા-કદીપણુ લેઈ જવું નહીં. પેશાબ કરવા

જતી વખતે પવાલામાં પાણી લેધને જવું, અને મૂત્ર
 ત્યાગ કર્યાપછી તે પાણી વડે લિંગ ધોઈ શુદ્ધિ કરવી
 પછી બીજા શુદ્ધ પાત્રના જળથી હાથો હાથ ત્રણવાં
 અને બન્ને હાથ ભેગા કરી બેવાર ધોઈ શુદ્ધ કરવા
 અને પવાલાને મૃતિકા જળથી માંજી શુદ્ધ કરી બીજા
 કાર્યના ઉપયોગમાં લેવું. શુદ્ધ કર્યા વિના તે પવાલ
 કોઈ કાર્યમાં લેવું નહીં. શુદ્ધ જળથી હાથ ધોયાપછી
 ચાર ડોગળા કરી મુખ તથા ચક્ષુ ધોઈ પોતાના પગપદ
 ધોઈ નાંખવા; તથા શુદ્ધ જળથી ત્રણ આચમન કરવ
 આ શૌચવિધિ ગૃહસ્થાશ્રમિઓને માટે છે; અને તે
 બ્રમણ્યું બ્રહ્મચારિઓને માટે, ત્રણગણું વાનપ્રસ્થ
 માટે, અને ચારગણું સંન્યાસિઓને માટે સમજવું
 દિવસ કરતાં રાત્રિએ અર્ધું શૌચ કરવું. રોગીએ રાત્રિ
 અર્ધું યથાસાધ્ય શૌચ પાળવું. વીર્યપાત થયો હોય તે
 મૂત્રની શૌચવિધિથી બ્રમણી જળ મૃતિકાથી શુદ્ધિ
 કરવી; અને મૈથુન (સ્રીસંગ) ના અંતમાં ત્રણ ગણું
 જળમૃતિકાથી શુદ્ધિ કરવી. જળ નહીં મળવાર્થ
 શૌચવિધિ કરવામાં વિલંબ થાય તો જળ મળે ત્યાં
 શૌચવિધિ કરી વસ્ત્ર સહિત સ્નાન કરવું.

રાફડાની, હંદરના દરની, જળની અંદરની, શૌ

કરતાં શેષ વધેલી, ધરની ભીંતની, માર્ગની, ઝાડના મૂળની, અને જ્યાં સ્ત્રી ખાળકો પુરૂષો થૂંકતાં હોય તથા મૂત્ર-પેશાબ કરતાં હોય એવા અપવિત્ર સ્થાનની મૃત્તિકાનો શૌચ શુદ્ધિમાં ઉપયોગ કરવો નહીં. જ્યાં માટીની ખાંણમાં લેખડ હોય તેમાં પેશીને કદીપણ મૃતિકા ખોદવી નહીં. ત્રાંખા પીતળનાં પાત્ર-વાસણો માંજવામાં પણ અપવિત્ર સ્થાનની મૃતિકા લેવી નહીં.

સ્ત્રીઓએ પ્રાતઃકાલમાં પ્રાતઃસ્મરણ પતિસ્તુતિ પ્રાર્થના આદિ કરી શયનગૃહથી તથા ધરના અન્ય ભાગોમાંથી તેમ આંગણામાંથી સાવરણી આદિથી પૂંજે વાળ્યા પછી મળાદિકના વિસર્જનવાસ્તે જવું; કારણકે સાવરણીથી પૂંજે વાળતાં રજ-ધુળ શરીર પર પડવાથી પુણ્ય અને લક્ષ્મીનો નાશ થાય છે, તેમજ ધર્મશાસ્ત્રમાં પણ નિષેધ લખેલો છે. માટે સ્નાનાદિક કરતા પહેલાં સાવરણીનું કામ કરી લેવું. પ્રાતઃકાલમાં ધરમાંથી અને આંગણામાંથી પૂંજે કાઢી સાફ ન કરે તો લક્ષ્મીનો નાશ થાય છે, અને દરિદ્રપણું આવે છે; તથા ધરની સ્ત્રી કુવેડ કહેવાય છે. દિવસમાં કદાચ સાવરણીનો સ્પર્શ કરવો પડે તો તે હાથ જળથી ધોઈ નાંખવો, અને શુદ્ધ જળથી આચમન કરી શરીરે માર્જન કરવું. દિશા

જંગલ જઈ આવ્યા પછી સ્નાન કર્યા વિના પાણિયારાને તથા મૃતિકાનાં વાસણોને અને ધાયેલાં શુદ્ધ વસ્ત્રોને અડકવું નહીં. મલત્યાગ કરવા જતી વખતે કપાસનાં જટલાં વસ્ત્રો સાથે લેઈ જવામાં આવેલાં હોય તે સર્વ ધોધ પવિત્ર કરવાં, અને વસ્ત્ર સહિત સ્નાન કરવું.

દંતધાવનવિધિ: ॥

કાંટાવાળાં વૃક્ષોનાં કે જમાંથી દૂધ જેવો ચીકણો પદાર્થ નીકળતો હોય, એવાં વૃક્ષોનાં દાતણ કરવાં. દાતણ સૂકું સડેલું અને જીવડાવાળું ન હોવું જોઈએ. ટચલી આંગળીના અગ્ર ભાગ જેવું જડું છાલવાળું અને છિદ્રવિનાનું સરલ બાર આંગળ લાંબું લેઈ—
 ॐ આયુર્બલં યશોવર્ચઃ પ્રજાઃ પશૂન્વસૂનિ ચ ।
 ब्रह्मप्रज्ञां च मेघां च त्वं नो देहि वनस्पते ॥”*

*(આયુષ્ય, બળ, કીર્તિ, કાન્તિ, પ્રજા, પશુઓ, ધન, વેદવિદ્યા, જ્ઞાન, તથા ખુદ્ધિ, હે વનસ્પતે ! તું અમને આપ. આ મંત્રવડે પ્રાર્થના કરી જે દાતણ કરે છે, તેને વનસ્પતિમાં રહેલા ચંદ્રમા નિત્ય પ્રસન્ન થાય છે. એમ કાશીખંડમાં અને ધર્મશાસ્ત્રમાં કહેલું છે.)

એ મંત્ર ભણી ઉત્તર અથવા પૂર્વદિશા ભણી મુખરાખી દાંતણુ ચાવવું, પણ સૂર્યના સામું થૂંકવું નહીં, બીજી બાજુએ થુંકવું. દાંતણુના થયેલા મૃદુ-કોમળ-કુંચાથી ધીરે ધીરે અર્થાત્ દાંતના માંસમાંથી રૂધિર ન નીકળે તેમ સંભાળીને તમામ દાંત શુદ્ધ કરવા; પછી દાંતણુની ચીરથી કે ઉલ્લેખિનીથી (સોના, રૂપા, કે તાંબાની ઓલ ઊતારવાની પટ્ટીથી) ઉલ્લ ઉતારી મુખશુદ્ધિને માટે શુદ્ધ શીતળ જળથી બાર કોગળા કરી, મુખ ઉપરનો ભાગ તથા ચક્ષુ આદિ જળથી ધોઈ સ્વચ્છ કરવાં; ત્યાર પછી “ ॐ ભાસ્કરાય વિદ્મહે દિવાકરણ ધીમાહિ તન્નઃસૂર્યઃપ્રચોદયાત્ ॥ ” એ મંત્રથી સૂર્યને, તથા ગુરુર્બ્રહ્મા ગુરુર્વિષ્ણુર્ગુરુર્દેવો મહેશ્વરઃ । ગુરુઃસાક્ષાત્પરંબ્રહ્મ તસ્મૈ શ્રીગુરવે નમઃ ॥ ” આ મંત્ર બોલી શ્રીગુરુ આદિક ઈષ્ટ દેવને નમસ્કાર કરવો.

પર્વણી, શ્રાદ્ધ અને વ્રત ઉપવાસના દિવસોમાં દાંતણુ નહીં કરતાં, ફક્ત આંબા આદિ વૃક્ષનાં પાંદડાં કે રાખ થકી દાંત ધસી બાર કોગળા કરી શુદ્ધિ કરવી.

રજસ્વલા સ્ત્રીએ ચોથે દિવસે અને સુવાવડી સ્ત્રીએ દશમે દિવસે દાંતણુ કરવું; એમ સ્મૃતિમંજરી અને ગોખિલ આદિ મુનિઓનો મત છે.

છાંદોગ્યાહ્નિકપદ્ધતિમાં સ્નાન કરતાં પહેલાં સોભાગ્યવંતી સ્ત્રીઓને કેશ પ્રસાધન કરવા કહેલું છે; માટે સ્ત્રીઓએ દાતણ કયાં પછી માથામાં પાકું તેલ નાંખી વાળને કાંશકીવડે ઝાળી-ગુંથી વેણી બંધન રચી-અંબોડો બાંધી પછી સ્નાન કરવું.

સ્ત્રીઓએ દેવપૂજનાદિ દૈવીકર્મ કરતાં, તથા જળ ગાળતાં ભરતાં, રસોઈ કરતાં, માથાના વાળ છૂટા રાખવા નહીં; કારણ કે તે સમયે વાળ ખરે તો પુણ્ય નાશ કરે છે, અને ખાવા પીવામાં આવવાથી જળધર આદિ રોગનો ઉપદ્રવ પણ થવાનો સંભવ છે. વિધવા સ્ત્રીઓએ વાળ રાખવાજ નહિ, કારણ કે:-કેશ રાખવાથી મૃતક પતિની અને પોતાની (વિધવા સ્ત્રીની) અધોગતિ થાય છે. એમ ધર્મશાસ્ત્ર કહે છે.

આકડો, બોરડી, ખેર, બીલી, વડ, આંબો, કરંજ, પિંપેર, ઉમરડો (ગુલર), કદંબ, ચંપક, સિરસ, લિંબડો, મહુડો, આંબલી, સડસડીઓ, અંધેડો, દાડિમ, પીલુડી, આસુંદ્રો, તગર, ઇન્દ્રજવ, જમસાઇ, નારંગી, રાયણ, બપોરીઓ, આમલી વગેરે વૃક્ષોનાં દાતણ શાસ્ત્ર વિહિત ગણાય છે.

તાડ, ચણોઠી, પિંપળો, ખાખરો, વાંસ, કેતકી, કુશ, કાશ, ગુંદી, બેહેડો, સરગવો, અરીઠો, સીસમ, ખજૂરી, નાળિયેરી વગેરેનાં દાતણ નિષિદ્ધ ગણાય છે.

બાવળ, ઝીલ, આવળ, ઢેકી, વજ્રદંતી; સરેરો વગેરેનાં દાતણ મધ્યમ ગણાય છે.

આકડાનું દાતણ નિરંતર કરવાથી વીર્યવૃદ્ધિ થાય છે. વડનું નિરંતર દાતણ કરવાથી દીપ્તિ વધે છે. કરંજનું દાતણ નિરંતર કરવાથી જય આપે છે. પિંપેરનું દાતણ અર્થ અને સમ્પત્તિ આપનાર છે. બોરડીનું મધુર ધ્વનિ કરનાર છે. ખેરનું મુખસુગંધી કરનાર છે. બીલીનું વિપુલ ધન દાતા છે. ઉમરડાનું વાક્સિદ્ધિ આપનાર છે. આંબાનું નિરોગ બનાવે છે. કદંબનું વૈર્ય અને બુદ્ધિપ્રદ છે. ચંપાનું દૃઢમતિ કરે છે. સિરસનું દાતણ નિત્ય કરવાથી કીર્તિ, સૌભાગ્ય, દીર્ઘાયુષ્ય, અને આરોગ્યતાને આપે છે; એમ બૃહન્નિધંટરત્નાકરમાં કહેલું છે. એટલા માટે વૃક્ષાદિના ગુણ દોષનો વિચાર કરી પોતાની પ્રકૃતિને અનુકૂળ આવે તેવા યોગ્ય શક્તિ રસવાળા વૃક્ષનું દાતણ કરવું.

સ્નાન વિધિ: ॥

પ્રાતઃકાલમાં સ્નાન કરવાથી રૂપ, તેજ, બળ, શૌચ આયુષ્ય, આરોગ્યતા, યશ, બુદ્ધિ, અને અલોભુપતાની વૃદ્ધિ થાય છે, તથા દુષ્ટ સ્વપ્નેનો નાશ થાય છે; એમ યાજ્ઞવલ્ક્ય મુનિ કહે છે.

પ્રાતઃકાલના સ્નાનથી રાત્રિનાં કાર્યિકઆદિ પાપ નાશ થાય છે, એમ શાંતાતપ, સત્યવ્રત આદિ મહર્ષિઓ તથા કર્મ પુરાણ કહે છે.

સ્નાનનું રૂળ બૃહન્નિધંદુરત્નાકરમાં કહ્યું છે કે:-
“દીપનં વૃણ્યમાયુષ્યં સ્નાનમોજો બલપ્રદમ્ ।
કણ્ઠમલશ્રમસ્વેદતન્દ્રાતૃટ્દાહપાપનુત્ ॥” સ્નાન કરવાથી જઠરાગ્નિ પ્રદીપ્ત થાય છે, ધર્મપુણ્યની વૃદ્ધિ થાય છે, આયુષ્યનું પ્રતિપાલન થાય છે, તેજની વૃદ્ધિ થાય છે, અને અલોત્પત્તિ થાય છે; તથા ખૂજલી ખરજતું, મેલ, પરસેવો, પરિશ્રમ, તંદ્રા, તૃષ્ણા, દાહ અને પાપકર્મની દુષ્ટતાદિ દૂર થાય છે. એટલા માટે સ્વસ્થ બળવાન પુરૂષે પ્રતિદિન પ્રાતઃસ્નાન કરવું ઉચિત છે.

નદિ આદિ તીર્થમાં કુંડ-તળાવ આદિ જળાશયમાં સ્નાન કરવું હોય તો તે જળકિનારે જઈ જળને નમસ્કાર કરી હાથ પગ ઘોઈ, શિખાબાંધી કટી સમાન ઊંડા જળમાં ઉભા રહી, આયમન કરી જમણા હાથમાં જળ લેઈ નીચે પ્રમાણે સંકલ્પ કરવો.

ૐ અત્રાચમહામાંગલ્યપ્રદે અમુકમાસે અમુક પક્ષે અમુકતિથૌ અમુકવાસરે શુભપુણ્યતિથૌ શ્રીપરમેશ્વરપ્રીત્યર્થે સર્વકર્મસુ દેહશુદ્ધ્યાદિ-સિદ્ધ્યર્થે ચ શ્રીપ્રાતઃસ્નાનમહં કરિષ્યે ॥

સંકલ્પ કરી જમણા હાથનું જળ નદી આદિના જળમાં મૂકી દઈ, પછી જળને નમસ્કાર કરી, નદીમાં પ્રવાહભણી મુખ રાખી, અને અન્ય જળાશયમાં પૂર્વ દિશાભણી મુખ રાખી ત્રણવાર ડૂબકી મારી સારી રીતે સ્નાન કરવું, અને પછી આયમન લેવું.

ગૃહસ્થોએ ઘેર ઉણુ જળથી સ્નાન કરવું હોય તો ઉપર પ્રમાણે સંકલ્પ કર્યા પછી તાંબા આદિના

૧ અહીં કાર્તિકમાસે, માર્ગશીર્ષમાસે એમ જે માસ હોય તે યોગ્ય. ૨ શુક્લપક્ષે કૃષ્ણપક્ષે એમ જે પક્ષ હોય તે યોગ્ય. ૩ પ્રતિપત્તિથૌ એમ જે તિથિ હોય તે યોગ્ય. ૪ રવિવાસરે એમ જે વાર હોય તે યોગ્ય.

વાસણમાં પ્રથમ થોડું ઠંડું જળ લઇ તેમાં બે હાથ ઝેડી
નીચેના મંત્રોથી તીર્થોનું આવાહન કરવું.

**પુષ્કરાद्यानि तीर्थानि गङ्गाद्याः सरितस्तथा
आगच्छन्तु पवित्राणि स्नानकाले सदा मम॥
गङ्गे च यमुने चैव गाद्वारि सरस्वति ।
नर्मदे सिन्धो कावेरि जलेऽग्निस्त्रिभिर्धिकुरा॥**

(પવિત્ર પુષ્કરરાજ કાશી પ્રયાગ અયોધ્યા આદિ
તીર્થો, અને ગંગા યમુના નર્મદા સરસ્વતી ગોદાવરી
આદિ નદીઓ મહારા સ્નાન સમયે સદા આવે. હે ગંગા,
હે યમુના, હે ગોદાવરી, હે સરસ્વતી, હે નર્મદા, હે સિન્ધુ,
હે કાવેરી ત્હમો સર્વે આ જળમાં પ્રવેશ કરો.)

આ પ્રમાણે મંત્રોથી તીર્થોનું આવાહન કરી
જળમાં સર્વ તીર્થો આવેલાં છે એવી ભાવનાએ પ્રણામ
કરી તેમાં પોતાની રૂચિ પ્રમાણે ઊનું જળ લેઈ યુરૂ
પરમાત્માનું નામ સ્મરણ કરતાં કરતાં શરીરનાં સર્વ
અંગો સારીરીતે શુદ્ધ થાય, કોઈ અંગ શુદ્ધ કર્યા વિના
રહી ન જાય, તથા પહેરેલું વસ્ત્ર કોરૂ-ભીંજ વિનાનું
રહી ન જાય તેમ સ્નાનકરી શુદ્ધ જળથી આચમન કરવું.

રવિવારે, સાતમે, બારમાંની ગમે તે સંક્રાન્તિ બેસતી હોય ત્યારે, ગ્રહણને દિવસે, સંબંધિના મરણ નિમિત્તે, સૂતક શુદ્ધિના પ્રસંગે, પુત્રાદિકના જન્મકાળે, વૃદ્ધિ સૂતકની શુદ્ધિના નિમિત્તે, મકરસંક્રાન્તિ (ઉત્તરાયણ)ને દિવસે, શ્રાદ્ધના દિવસે, જન્મગાંઠના દિવસે, સ્પર્શ કરવાયોગ્ય ન હોય એવી વસ્તુનો સ્પર્શ થયો હોય ત્યારે, તથા રજસ્વલા સ્ત્રીએ ચોથા દિવસે શુદ્ધિને અર્થે ન્હાવું હોય ત્યારે, એટલા દિવસોમાં સ્ત્રી પુરૂષોએ ઉષ્ણ જળથી સ્નાન કરવું નહિં; કેવળ શીતળ જળથીજ સ્નાન કરવું એવી ધર્મશાસ્ત્રની આજ્ઞા છે.

સ્ત્રીઓએ એકાંત સ્થાનમાં વસ્ત્રસહિત સ્નાન કરવું; કેમકે મનુસ્મૃતિ તથા વિષ્ણુસ્મૃતિ આદિ ધર્મશાસ્ત્રોમાં 'ન નગ્નઃ જ્ઞાતૃગણેત્' (નગ્ન-વસ્ત્રવિના સ્નાન ન કરવું) ઇત્યાદિ વાક્યોથી નગ્ન સ્નાનનો નિષેધ કરેલો છે.

સ્નાન કર્યા પછી શુદ્ધ પવિત્ર વસ્ત્ર ઉપવસ્ત્ર ધારણ કરી શ્રદ્ધાભક્તિપૂર્વક ઐત સ્માર્ત કર્મ કરવા તત્પર થવું. સ્ત્રીઓએ શુદ્ધ પવિત્ર વસ્ત્રની સાથે કંચુકી (કાંચળી-કાપડું) પણ શુદ્ધ પવિત્ર પહેરી લેવું. વિધવા સ્ત્રીઓએ ચોળી-કાપડું શુદ્ધ ધોયેલું પહેરવું.

ચાંડાલ, સૂતકી, સૂવાવડી, રજસ્વલા, ચિતાનાં કાષ્ઠ, શખ, ચાંડાલની છાયા, વેદ શાસ્ત્ર વિરૂદ્ધ ધર્મ કર્મ પ્રવર્તક, મહાપાતકી, તથા અસ્પર્શ્ય પદાર્થોનો સ્પર્શ થાય તો વસ્ત્ર સહિત સ્નાન કરવું, એમ ધર્માર્થિય આદિ ધર્મશાસ્ત્રોનાં તથા અવનાદિ મહર્ષિઓનાં વચન છે.

આરોગ્યતાના અભાવે કદાચ જરૂર હોય તો સ્નાન કરતા પહેલાં ભક્ષણ કરવા યોગ્ય પદાર્થો:-

**इक्षुरापः फलं मूलं पयस्ताम्बूलमौषधम् ।
भक्षयित्वापि कर्त्तव्याः स्नानदानादिव्रतः क्रियाः॥**

શેરડી, જળ, ફલ, મૂલ, દૂધ, તાંબુલ અને ઔષધ, આ વસ્તુઓ આરોગ્યતાનો અભાવ હોય તો સ્નાન કરતા પહેલાં ભક્ષણ કરીને પણ સ્નાન દાન પૂજનાદિ ક્રિયા અવશ્યમેવ કરવી.

ઉત્થાનવિધિ શૌચવિધિ, દંતધાવનવિધિ તથા સ્નાનાદિકની વિધિ ધર્મશાસ્ત્રોનાં અને મનુ, વ્યાસ, યાજ્ઞવલ્કય, ગોલ્લિલ, અવનાદિ મહર્ષિઓનાં તથા બૃહન્નિધંદુરત્નાકરાદિ આર્યવેદના ગ્રંથોનાં વચનોને આધારે લખવામાં આવી છે.

ભસ્મત્રિપુંડ્રવિધિઃ ।

યજ્ઞની, અગ્નિહોત્રની, વિરજાહોમ (સંન્યાસ લેતી વખતે કરવામાં આવતા હોમ વિશેષ)ની, નિત્ય હોમની, તથા સૂકાઈ ગયેલું ગાયનું શુદ્ધ છાણુ અને સમડાદિ વૃક્ષોની સમિધથી સારીરીતે અગ્નિ પ્રજ્વલિત કરી તેમાં નિત્ય હોમની પેઠે હોમ કરી બનાવેલી ભસ્મને ત્રિપુંડ્ર કરવાના ઉપયોગમાં લેવી.

શ્રાદ્ધે યજ્ઞે જપે હોમે વૈશ્વદેવે સુરાર્ચને ।

ઘૃતસ્ત્રિપુંડ્રઃ પૂતાત્મા મૃત્યું જયતિ માનવઃ ॥

(કાત્યાયનઃ)

શ્રાદ્ધ, યજ્ઞ, જપ, હોમ, વૈશ્વદેવ અને દેવપૂજનાદિ કરવામાં ભસ્મનાં ત્રિપુંડ્ર ધારણકરનારો પવિત્રાત્મા મૃત્યુંને જીતે છે.

સત્યં શૌચં જપો હોમસ્તીર્થદેવાદિપૂજનમ્ ।

તસ્ય વ્યર્થમિદં સર્વં યસ્ત્રિપુંડ્રં ન ધારયેત્ ॥

(ભવિષ્યપુરાણે)

જે મનુષ્ય ભસ્મત્રિપુંડ્ર ધારણ કરતો નથી, તેનું સત્ય, શૌચ, જપ, હોમ અને તીર્થમાં કરેલું સ્નાન,

દેવપૂજનાદિ સર્વ મિથ્યા છે.

વિભૂતિધારણં ત્યક્ત્વા કુર્વન્હેમતુલપ્તાપે ।
 ન તત્ફલમવાપ્નોતિ પતિતસ્તુ ભવદ્ધિ સઃ ॥
 (દેવી ભાગવતે)

એ વિભૂતિ ધારણનો ત્યાગ કરી સુવર્ણનું તુલા
 દાન કરે, તો તેપણ તેનું ક્ષણ પામતો નથી; અને
 ઉલટો પતિત થાય છે.

जनं ग ह वैदेहः सहोवाच याज्ञवल्क्यं ।
 भस्म धारणात्किं फलमश्नुत इति । स होवाच
 तस्मिन्धारणादेव मुक्तिर्भवति । तद्भस्मधार-
 णादेव शिवसायुज्यमवाप्नोति । न स पुन-
 रावर्त्तते । न स एनरावर्त्तते । स एष भस्म
 ज्ञोऽतिरिति वै याज्ञवल्क्यः ॥ (बृहज्जाबा-
 लोपनिषत्)

જનક વિદેહી યાજ્ઞવલ્ક્ય ઋષિ પ્રત્યે બોલ્યાઃ—
 ભસ્મ ધારણ કરવાથી શું ફળ થાય છે ? યાજ્ઞવલ્ક્ય
 બોલ્યાઃ—તે ભસ્મ ધારણ કરવાથીજ મુક્તિ થાય છે.

તે ભસ્મ ધારણ કરવાથી શિવસાયુજ્યમુક્તિને પામે છે. તે ફરીથી જન્મમરણના ફેરામાં આવતો નથી; તે પુનઃ જન્મમરણને પામતો નથી. તે આ ભસ્મ જ્યોતિઃ સ્વરૂપ છે; એમ યાજ્ઞવલ્ક્ય મુનિ કહે છે.

जनको ह वैदेहः स होवाच याज्ञवल्क्यं ।
भस्म धारणात्किं फलमश्नुते न वेति । तत्र
परमहंसा नाम संवर्तकारुणिश्चेतकेतुदुर्वास-
ऋभुनिदाघजडभरत दत्तात्रेय रैवतकभुसुण्डप्र-
भृतयो विभूति धारणादेव मुक्ताः स्युः । स
एष भस्म ज्योतिरिति वै याज्ञवल्क्यः ॥
(बृ०जाबा०उप०)

જનક વિદેહી પુનઃ યાજ્ઞવલ્ક્ય મુનિના પ્રત્યે બોલ્યા:—ભસ્મ ધારણ કરવાથી ફળ થાય છે કે નહિ ? ત્યારે યાજ્ઞવલ્ક્ય બોલ્યા:—સંવર્તક, આરુણિ, શ્વેતકેતુ, દુર્વાસા, ઋભુ, નિદાઘ, જડભરત, દત્તાત્રેય, રૈવતક, અને ભુસુંડ ઇત્યાદિ પરમહંસો વિભૂતિ ધારણ કરવાથીજ મુક્ત થયા છે; તે આ ભસ્મ જ્યોતિરૂપ છે, એમ યાજ્ઞવલ્ક્ય કહે છે.

વળી એજ બૃહજ્જપાલોપનિષત્ના સપ્તમ બ્રાહ્મણમાં કહ્યું છે કે:—જનક વિદેહીએ પૈપ્પલાદ ઋષિની સાથે પ્રજાપતિલોકમાં જઈ બ્રહ્માજી પ્રત્યે પૂછ્યું કે:—ભસ્મત્રિપુંડ્રનું માહાત્મ્ય કહો? ત્યારે બ્રહ્માજીએ કહ્યું કે:—જેટલું ઈશ્વરનું માહાત્મ્ય છે; તેટલું ત્રિપુંડ્રનું માહાત્મ્ય છે; તેમજ પિપ્પલાદ મુનિએ વૈકુંઠમાં જઈ વિષ્ણુને એજ પ્રશ્ન પૂછ્યો, ત્યારે વિષ્ણુએ પણ એજ ઉત્તર આપ્યો કે:—જે ઈશ્વરનું માહાત્મ્ય છે તે જ ત્રિપુંડ્રનું માહાત્મ્ય છે.

વળી એજ બૃહજ્જપાલોપનિષત્માં ‘**અસ્ય ભસ્મનઃ શક્તિમન્યાં શૃણુ**’ । (આ ભસ્મની અન્ય શક્તિ—સામર્થ્ય શ્રવણ કરો.) એમ કહી આગળ કહ્યું છે કે:—એ ભસ્મજ હરિ અને શંકરના જ્ઞાનને આપનાર છે, તથા બ્રહ્મહત્યાદિ પાપનાશક છે, મહાવિભૂતિપ્રદ છે. શ્રીવિષ્ણુએ સ્વયં પોતે શિવજીના વૃક્ષઃસ્થળ ઉપરનું ભસ્મ નખવડે ગ્રહણ કરી પ્રણવ, ગાયત્રી અને પંચાક્ષર મંત્રથી અભિમંત્રી પોતાના મસ્તક પર તથા સર્વ અંગો વિષે ધારણ કર્યું; ત્યારે શિવજીએ વિષ્ણુને કહ્યું:—‘હૃદય વિષે ધ્યાન કર,’ ત્યારે વિષ્ણુએ હૃદયમાં ધ્યાન કરીને **દષ્ટોદષ્ટઃ** (જેયા જેયા) એવું શિવજી પ્રત્યે

બોલ્યા. ફરીથી શિવજીએ વિષ્ણુને કહ્યું:—ભસ્મ ભક્ષણ કરો; ત્યારે વિષ્ણુ બોલ્યા:—‘ હું પ્રથમ ભસ્મથી સ્નાન કરી ભસ્મ ભક્ષણ કરીશ ’ એમ ભક્તિગમ્ય શિવજીને કહી ભગવાન વિષ્ણુએ તે ભસ્મનું ભક્ષણ કર્યું; ત્યારે એક મહોદ્ધ આશ્ચર્ય જણાયું. વાસુદેવ પોતે ભસ્મ સ્નાન અને ભસ્મભક્ષણ કરતાની સાથેજ મહાશીતળ કાંતિવાળા, મુક્તાફળના જેવા વર્ણવાળા તત્ક્ષણમાં થયા. વિષ્ણુજી બોલ્યા:—હે શંકર ! હે વિભો ! ત્હમારા ભસ્મનો પ્રભાવ જાણવાને હું સમર્થ નથી, તો સાક્ષાત્ આપનો પ્રભાવ ક્યાંથી જાણું !!! આપને હું વારંવાર નમસ્કાર કરું છું, હું આપને શરણે આવ્યો છું; હે શંભો ! આપના બન્ને ચરણકમલોમાં સદા મહારી ભક્તિ રહેા; ભસ્મ ધારણ કરવાવાળોજ મહારો ભક્ત કહેવાશે—યશે—ધતિ.

વિદ્યુતિર્યસ્યનો ભાલે નાઢ્ઢે રુદ્રાક્ષધારણમ્ ।
નહિ શિવમયી વાણી તં ત્યજેદન્ત્યજં યથા ॥

(સ્મૃતિ૦)

જેના કપાલને વિષે વિભૂતિ ધારણ કરેલી નથી, અને શરીરને વિષે કંઠમાં રૂદ્રાક્ષ ધારણ કરેલી નથી, તથા જેની કલ્યાણમયી હે શિવ હે શિવ ! હે સચ્ચિદાનંદ

હે સચ્ચિદાનંદ ! એવી વાણી નથી, તે મનુષ્યનો
 અંત્યજનો જન્મ ત્યાગ કરીએ છીએ તેમ પરિત્યાગ કરવો.
 યેષાં કોપો ભવેદ્રહાંલલાટે ભસ્મ દર્શનાત્ ।
 તેષામુત્પત્તિસાંકર્યમનુમેયં વિપશ્ચિતા ॥
 યેષાં નાસ્તિ મુને શ્રદ્ધા શ્રૌતે ભસ્મનિ સર્વદા ।
 ગર્ભાધાનાદિ સંસ્કારસ્તેષાં નાસ્તીતિ નિશ્ચયઃ ॥
 યે ભસ્મધારિણં દૃષ્ટ્વા નરાઃ કુર્વન્તિ તાડનમ્ ।
 તેષાં ચ્છંડાલતા જન્મ ચ્છંદૂર્ણં વિપશ્ચિતા ॥
 યેષાં ક્રોધો મહેદ્ભ્રસઃ ધારણે તત્પ્રમાણકે ।
 તે મહાપાતકૈર્યુક્તા इति શાસ્ત્રસ્ય નિશ્ચયઃ ॥
 (વૃહજ્ઞાબાલોપનિષત્૦)

હે પ્રભુન્ ! મુમુક્ષુજનોના લલાટમાં ભસ્મ દેખવાથી
 જે પુરૂષોને ક્રોધ ઉત્પન્ન થાય છે, તે પુરૂષોની સાંકર્ય
 ઉત્પત્તિ છે, અર્થાત્ તે વર્ણસંકર છે; એમ વિદ્વાન્ પુરૂષે
 અનુમાન કરવું, એવું કાલાગ્નિરે બ્રહ્મ મુનિને કહ્યું છે.

હે મુને ! જ્યોત્સ્નાની નિરંતર શ્રૌત ભસ્મમાં શ્રદ્ધા
 નથી, તેઓના ગર્ભાધાનાદિ ષોડશ સંસ્કાર થયેલા
 નથી એમ નિશ્ચય જાણવું.

હે બ્રહ્મન્ ! ભસ્મધારી મનુષ્યને દેખીને જાઓ
।ડના કરે છે, તે પુરુષોનો ચાંડાલથી જન્મ થયેલો છે,
એમ વિદ્વાન્ પુરુષે કથન કરેલું છે.

ભસ્મધારી મનુષ્યને વિષે, તથા ભસ્મધારણવિધિ
અન કરનાર અને મહાત્મ્યને પ્રતિપાદન કરનાર વેદશા-
સ્ત્રોનાં પ્રમાણભૂત વાક્યોને વિષે જ મનુષ્યોનો ક્રોધ છે,
જો મહાપાતકોવડે યુક્ત છે, એમ શાસ્ત્રનો નિશ્ચય છે.

ये भस्मधारिणं दृष्ट्वा वाचा निन्दति मानवाः ।
तेषां शूद्रेण संभूतिर्ह्यनुमेया विपश्चिता ॥
(સ્મૃતિ સંગ્રહે૦)

જે મનુષ્યો ભસ્મધારી મનુષ્યોને બેઠને વાણીથી
નિન્દા કરે છે, તેઓની શૂદ્રદ્વારા ઉત્પત્તિ થયેલી છે,
એમ વિદ્વાન્ પુરુષે અનુમાન કર્યું.

गार्ग्यं भस्मात्रेणुद्वं तु गृहिणा जलसंयुतम् ।
सर्वकालं भवेत्स्त्रीणां यतीनां जलवर्जितम् ॥
गर्वाणामलेत्रयेणैव स्वदक्षिणकरस्य तु ।
त्रेणुद्वं धारयित्वा नानाशानम् ॥
(પ્રયોગપરિજાતે૦)

ગૃહસ્થાશ્રમિએ સર્વકાલમાં જળ મિશ્રિત કરી ભસ્મત્રિપુંડ્ર ધારણ કરવાં; સ્ત્રીઓ અને સંન્યાસિઓએ જળ રહિત ભસ્મ કરવી.

વિદ્વાન્ પુરૂષ પોતાના જમણા હાથની વચલી ત્રણ આંગળીઓ વડે સર્વ પાપનાશક ભસ્મત્રિપુંડ્ર કરે.

ललाटे हृदये नाभौ गले च मणिबन्धयोः ।

बाहुमध्ये बाह्मूले पृष्ठे कुक्षौ च शीर्षके ॥

नेत्रयोः स्रग्देशे च त्रिपुण्ड्रादीनि कारयेत् ।

(શ્રુતિ૦)

લલાટ, હૃદય, નાભિદેશ, કંઠ, બન્ને હાથના અગ્રભાગ (કાંડાં), બન્ને હાથનો મધ્યભાગ, અને મૂલ ભાગ, પૃષ્ઠભાગ, બન્ને કુક્ષિઓ, મસ્તકપર, અને બન્ને ખભાપર, આટલી જગ્યાએ ભસ્મનાં ત્રિપુંડ્ર કરવાં.

ભસ્મ ધારણ કરવાની મંત્ર વિધિ:-

જમણા હાથની કનીષ્ઠિકા સિવાયની એટલે વચલી ત્રણ આંગળીઓ અને અંગુઠાવડે ભસ્મ લેધને ડાબા હાથમાં મૂકી, તેના ઉપર જમણા હાથ ઉંધો રાખી-સંપૂટ કરી; “ ॐ અગ્નિરિતિ ભસ્મ, વાયુ

રિતિ ભસ્મ, જલમિતિ ભસ્મ, ચલમિતે ભસ્મ, વ્યોમેતિ ભસ્મ, સર્વં હ વા इदं ભસ્મ, મન એતાનિ ચક્ષૂંષિ ભસ્માનિ । ” એ મંત્રવડે તે ભસ્મને મંત્રી, તેમાં “ ॐ આપો જ્યોતી રસોઽમૃતં બ્રહ્મ મૂર્ધ્નુવઃ સ્વરોમ્ । ” એ મંત્રવડે જળ મિશ્રિત કરી પછી બન્ને હાથની વચલી ત્રણ આંગળીઓ વડે તે ભસ્મને “ ॐ ત્ર્યમ્બકં યજામહે સુગન્ધિ પુષ્ટિવર્દનમ્ । ઉર્વારુકમિવ બન્ધનાન્મૃત્યોર્મુક્ષીય માઽમૃતાત્ ॥ ” એ મંત્ર બોલી મસળવી; પછી સૂર્ય ભગવાનને પ્રદર્શિત કરી તે ભસ્મવડે લલાટ, કંઠ, હૃદય, ચક્ષુ, ખભા, બન્ને હાથના મૂળ મધ્ય અને અગ્ર ભાગ, નાભિ, કુક્ષિઓ, શિરઃ અને પૃષ્ઠ, એ સ્થાનો વિષે ‘ ॐ નમઃ શિવાય ’ । એ મંત્ર વડે ત્રિપુંડ્ર કરવાં. ભસ્મનાં ત્રિપુંડ્ર સર્વ સ્ત્રી પુરુષોને કરવાનો અધિકાર છે.

સૌભાગ્યવંતી સ્ત્રીઓએ નીચેના મંત્રથી લલાટમાં કુંકુમનો ચાંલો પાણુ કરવો.

સ્મામપર્ણાં સાવિત્રીં વૈદેહીં દ્રૌપદીં ચ મે ।

સોભાગ્યાય નમસ્કૃત્ય કુંકુમં ધારયામ્યહમ્ ॥

લક્ષ્મી, પાર્વતી, સાવિત્રી, વૈદેહી—સીતા, દ્રૌપદી

એ પાંચ પતિવ્રતા સ્ત્રીઓને પ્રણામ કરીને મહારા
અખંડ સૌભાગ્યને વાસ્તે હું લલાટમાં કુંકુમનો ચાંદલો
ધારણ કરું છું.

ચંદનાદિકના ત્રિપુંડ્રનું મંત્ર સહિત માહાત્મ્યઃ -
મધ્યમાનામિકામ્યાં તુ ક્રિણાને ત્રિપુન્દ્રકે ।
મહાધારકૃતઃ પાપઃ પૂજ્યો ભવતિ તત્ક્ષણાત્ ॥

મધ્યમા એટલે વચલી, અને અનામિકા એટલે
છેદલી ટચલી આંગળીના પહેલી-મધ્યમાની સાથની,
એ બન્ને જમણા હાથની આંગળીઓ વડે ચંદનનું
ત્રિપુંડ્ર (ત્રણ રેખાવાળું આડું તિલક) કરે, તો
મહાધાર પાપકર્મ કરણું હોય તોપણ તે મનુષ્ય તત્કાલ
પૂજા કરવા યોગ્ય થાય છે. ૧

ૐ બ્રહ્મા વિષ્ણુશ્ચ રુદ્રશ્ચ ઇતિ રેખા ત્રયાત્મકા ।
નૈવલ્યાનન્દ સિદ્ધયર્થ ત્રિપુન્દ્રં ધારયામ્ય મ્હ ॥

બ્રહ્મા વિષ્ણુ અને રુદ્ર, એ ત્રણ દેવતારૂપ ત્રણ
રેખાઓવાળું ત્રિપુંડ્ર (ત્રણ રેખાવાળું આડું તિલક)
કૈવલ્યમુક્તિના આનંદની સિદ્ધિને વાસ્તે અર્થાત્
બ્રહ્માનંદની પ્રાપ્તિને અર્થે હું ધારણ કરું છું. ૨

સર્વેષામપિ ધર્મ્માણામુત્તમં શ્રુતિનાદિતમ્ ।

રહસ્યં સર્વભૂતાનાં યસ્ત્રિપુણ્ડ્રસ્ય ધારણમ્ ॥૩॥

જે લલાટને વિષે ત્રિપુંડ્રનું ધારણ કરવાપણું તે સર્વ પ્રાણિમાત્રની એકાન્તની ગુપ્ત વાત છે, કારણ કે તેને સર્વે ધર્મોના મધ્યમાં ઉત્તમ ધર્મરૂપ શ્રુતિએ કથન કરેલું છે. ૩.

અમંત્રેણાપિ યઃ કુર્વાન્નાત્વા દેવતાવિધીન્ ।

ત્રિપુણ્ડ્રં સર્વગાત્રેષુ યજ્યતે સર્વપાતકૈઃ ॥૪॥

ત્રિપુંડ્ર ધારણ કરી શરીરમાં રહેલા દેવતાઓનું પૂજન કરવાની વિધિને નહીં જાણીને, તેમજ અમંત્ર વડે પણ જે મનુષ્ય સર્વ અંગે વિષે ત્રિપુંડ્ર ધારણ કરે તોપણ તે સર્વ પાપો થકી મુક્ત થાય છે. ૪

યાનિતીર્થાનિલોકેઽસ્મિન્ ગઙ્ગાદ્યાઃ સસ્તિસ્તથા ।

સ્નાતો ભવતિ સર્વત્ર લલાટે યસ્ત્રિપુણ્ડ્રધૃક્ ॥૫॥

જે મનુષ્ય લલાટમાં ત્રણ રેખાવાળું આડું તિલક ધારણ કરે છે તે મનુષ્ય, આ લોકમાં જટલાં તીર્થો છે, તથા ગંગા યમુના નર્મદાદિ જટલી નદીઓ છે, તે સર્વમાં સ્નાન કરવાવાળો થાય છે; અર્થાત્ ત્રિપુંડ્ર ધારી

મનુષ્યને તે સર્વ તીર્થોમાં ન્હાયાનું કૃણ મળે છે. ૫

લલાટે તિલકં કૃત્વા સર્વકર્મ સમાચરેત્ ।

અકૃત્વા મલ્લાતેલલ્લં તસ્ય કર્મ નિરર્થકમ્ ॥૬॥

લલાટમાં તિલક કરીને સન્ધ્યા પૂજનાદિ સર્વ કર્મોનો આરંભ કરવો. કપાલમાં તિલક કર્યા વિના બે કર્મ કરે છે, તેનું કરેલું સર્વ કર્મ નિષ્ફલ થાય છે. ૬

શરીરપર દ્વાદશ ત્રિપુંડ્ર કરવાના મંત્રો.

સ્વયંજ્યોતિઃસ્વરૂપાય બ્રહ્મરંધ્રનિવાસિને ।

અસ્તુ કૈવલ્યરૂપાય ચેદં ચન્દનમર્પણમ્ ॥

બ્રહ્મરંધ્રમાં (દશમાદ્વારે—મસ્તકના મધ્યભાગમાં) નિવાસ કરવાવાળા, કૈવલ્યમુક્તિરૂપ, અને સ્વયંપ્રકાશ સ્વરૂપ એવા સચ્ચિદાનંદ પરમાત્માને અર્થે હું મસ્તક પર આ ચંદન અર્પણ કરું છું. (આ મંત્ર બોલી મસ્તકપર ચંદન કરવું) ૧.

લલાટે સર્વભૂતાનાં યોનેરૂપાં બ્રહ્મણે ।

અસ્તુ ચૈતન્ય રૂપાય ચેદં ચન્દનમર્પણમ્ ॥૨॥

સર્વ પ્રાણિમાત્રના કારણરૂપ, અને ચૈતન્યસ્વરૂપ

પરંબ્રહ્મને વાસ્તે લલાટમાં કરેલું આ ચંદન અર્પણ હો. (આ મંત્ર બોલી લલાટમાં ત્રિપુંડ્ર કરવું) ૨.

કર્ણયોઃ શ્રોત્રરૂપાય દિગ્ભાવેનસ્થિતાઽઽત્મને ।

અસ્તુ ચૈતન્યરૂપાય ચેદં ચન્દનમર્પણમ્ ॥૩॥

કર્ણ ઇન્દ્રિયમાં કર્ણેન્દ્રિયના દિશા નામક દેવતા રૂપે અવસ્થિત એવા ચૈતન્ય આત્માને લિયે, બન્ને કાનોને વિષે કરેલું આ ચંદન અર્પણ હો. (એ મંત્ર બોલી બન્ને કાનોને વિષે ચંદન કરવું) ૩.

કળ્થે ચિદાત્મરૂપાય સ્વભાવસ્થાભિમાનિને ।

અસ્તુ ચૈતન્યરૂપાય ચેદં ચન્દનમર્પણમ્ ॥૪॥

સ્વભાવસ્થાના અભિમાની તૈજસ સ્વરૂપ, જ્ઞાનાત્મ સ્વરૂપ અને ચૈતન્યરૂપ એવા દેવને વાસ્તે કંઠને વિષે કરેલું આ ચંદન અર્પણ હો. (એ મંત્ર બોલી કંઠને વિષે ચંદન કરવું) ૪.

હૃદયે પ્રાજ્ઞરૂપાય જગદાત્મસ્વરૂપિણે ।

અસ્તુ ચિતિસ્વરૂપાય ચેદં ચન્દનમર્પણમ્ ॥૫॥

સુષુપ્તિ અવસ્થાના અભિમાની પ્રાજ્ઞસ્વરૂપ, કારણ દેહના આત્મારૂપ, તેમ જગત્ના અભિન્નનિમિત્તો-

પાદાન કારણરૂપ એવા ચૈતન્યસ્વરૂપ આત્મદેવને
અર્થે હૃદયને વિષે કરેલું આ ચંદન અર્પણ હો.
(એ મંત્ર બોલી હૃદયપર ચંદન કરવું) ૫.

દક્ષિણબાહુમૂળે તુ રુદ્રભૂતાય સર્વદા ।

અસ્તુ બલસ્વરૂપાય ચેદં ચન્દનમર્પણમ્ ॥૬॥

બળસ્વરૂપ અને સર્વદા રુદ્રરૂપે રહેલા એવા
ચૈતન્યદેવને અર્થે, જમણા હાથના મૂળ ભાગમાં
કરેલું આ ચંદન અર્પણ હો. (આ મંત્ર બોલી
જમણા હાથના મૂળ પ્રદેશમાં ચંદન કરવું) ૬.

દક્ષિણબાહુમધ્યે તુ રવિભૂતાય તેજસે ।

અસ્તુ ચેન્દ્રસ્વરૂપાય ચેદં ચન્દનમર્પણમ્ ॥૭॥

પ્રકાશમય સૂર્યરૂપે રહેલા, અને પૂર્વ દિશાના
સ્વામી ઈન્દ્રસ્વરૂપ એવા જ્યોતિઃસ્વરૂપ દેવને વાસ્તે,
જમણા હાથના મધ્યમાં કરેલું આ ચંદન અર્પણ હો.
(આ મંત્ર બોલી જમણા હાથના મધ્યભાગમાં તિલક
કરવું) ૭.

દક્ષિણપચ્ચશાસ્વાગ્રે વાસવાઽઽસ્ત્ર્યાય સર્વદા ।

અસ્તુ ક્રિયાસ્વરૂપાય ચેદં ચન્દનમર્પણમ્ ॥૮॥

સદા દક્ષિણ-જમણા હાથના અગ્રભાગને વિષે ઈન્દ્ર નામથી રહેલા, અને ક્રિયાસ્વરૂપ અર્થાત્ હાથન સર્વક્રિયાના પ્રવર્તકરૂપ દેવને લિયે, જમણા હાથન અગ્રભાગમાં-કાંડામાં-કરેલું આ ચંદન અર્પણ હો (આ મંત્ર બોલી જમણા હાથના કાંડામાં ચંદન કરવું) ૮.

**વામાઽઽશ્વ્યવાહુમૂલે તુ વામદેવાય સર્વદા ।
અસ્તુ ભૈરવરૂપાય ચેદં ચન્દનમર્પણમ્ ॥૧૥**

વામદેવરૂપ અને સર્વદા ભૈરવરૂપે રહેલા એવા દેવને વાસ્તે ડાબા હાથના મૂલ ભાગમાં કરેલું ચંદન અર્પણ હો. (આ મંત્ર બોલી વામ-ડાબાહાથના મૂલ ભાગમાં ચંદન કરવું) ૯.

**વામાઽઽશ્વ્યવાહુ મધ્યે ચ શશિ ભૂતાય સર્વદા ।
અસ્તુ દેવેશરૂપાય ચેદં ચન્દનમર્પણમ્ ॥૧૦**

સદા ચંદ્રમારૂપ, અને દેવોના ઈશ્વરરૂપ રહેલ પ્રભુને અર્થે, ડાબા હાથના મધ્યદેશમાં કરેલું આ ચંદન અર્પણ હજો. (આ મંત્ર બોલી વામહાથન મધ્યભાગમાં તિલક કરવું) ૧૦.

વામહસ્તાગ્રભાગે તુ પ્રમજ્જનાય સર્વદા ।

અસ્તુ શક્તિસ્વરૂપાય ચેદં ચન્દનમર્પણમ્ ॥૧૧॥

સદા વાયુરૂપથી રહેલા તથા શક્તિસ્વરૂપ એવા દેવને અર્થે, ડાબા હાથના અગ્રભાગમાં—કાંડામાં કરેલું આ ચંદન અર્પણ હો. (આ મંત્ર બોલી ડાબા હાથના કાંડામાં ચંદન કરવું) ૧૧.

**ગલે તુ નીલકંઠાય મૂર્ધ્નિ ચ પરમાત્મને ।
સદા શિવાય સર્વાંગે નમઃ શાન્તાય તેજસે ॥**

ગળાને વિષે ‘ૐ નીલકંઠાય નમઃ’, મસ્તકને વિષે “ૐ પરમાત્મને નમઃ”, એ મંત્ર બોલી ચંદન કરવાં; અને નાભિ, કુશિઓ, પૃષ્ઠભાગ, અને ચક્ષુઓ વગેરે સર્વ અંગોમાં “ૐ નમઃ શિવાય”, “ૐ નમઃ શાન્તાય તેજસે”, એ મંત્રો બોલી ચંદન કરી પ્રણામ કરવો ૧૨.

શ્રીરુદ્રાક્ષ ધારણ વિધિઃ ॥

સૃષ્ટિમાત્રનો ડોળીયો કરનાર કાલ ભગવાનને પણ બાળી ભસ્મ કરનાર અગ્નિરૂપ એવા મહેશ્વર શ્રી

કાલાશિરૂદ્રને પૂર્વકાલમાં બુસુંડ નામા ઋષિએ રૂદ્રાક્ષની ઉત્પત્તિ અને ધારણ કરવાથી થતું ફલ પૂછ્યું, ત્યારે ભગવાન્ શ્રીકાલાશિરૂદ્ર બોલ્યા:—

“ત્રિપુરવધાર્થમહં નિમીલિતાક્ષોઽभवम् ।
ते योजन्त्येन्द्रबोभूमौपातेत स्तेरुद्राक्षाजाताः
(રૂદ્રાક્ષ જામણ્ણેખત્તેજાદ૦)

જગત્માં અત્યંત ઉપાધિ કરનાર, અને ભૂલોક વાસી મનુષ્યોને તેમ સ્વર્ગવાસી દેવાતાઓને અત્યંત કષ્ટ આપનાર, તથા કોઈથી જીતાય નહીં એવા ત્રિપુરાસુરનો નાશ કરવાને માટે મહારે સમાધિનો પરિત્યાગ કરી બહુકાલથી બંધ રહેલાં નેત્રો ઉઘાડવાં પડ્યાં; જર્થ તે નેત્રોમાંથી જળનાં બિન્દુઓ પૃથ્વી ઉપર પડ્યાં, તે નેત્રજળવાળી પૃથ્વી ઉપર રૂદ્રાક્ષનાં વૃક્ષો થયાં; જર્થ તે રૂદ્રાક્ષ કહેવાય છે.

સનતકુમારઋષિ ભગવાન્ કાલાશિરૂદ્રને રૂદ્રાક્ષ ધારણ કરવાની વિધિ પૂછતા હતા; તે સમયે નિદાધ જડભરત, દત્તાત્રેય, કાત્યાયન, ભરદ્વાજ, કપિલ વસિષ્ઠ, પિપ્પલાદ વગેરે મુનિઓ શ્રીકાલાશિરૂદ્ર પાસે આવી બોલ્યા કે:—હે ભગવન્ ! રૂદ્રાક્ષ ધારણ કરવાનું

વિધિ શ્રવણ કરવાની અહમારી ઈચ્છા છે; ત્યારે ભગવાન્ શ્રીકાલાગ્નિરૂદ્ર બોલ્યા:—“ રુદ્રસ્ય નયના-
દુમન્ના રુદ્રાક્ષા इति लोके ख्यायन्ते ।” (રુદ્રાક્ષ
જાબાલોપનિષત્) રૂદ્રના નેત્રોથી ઉત્પન્ન થયેલાં
હોવાથી રૂદ્રાક્ષ એવું નામ જગત્માં પ્રસિદ્ધ છે.

कण्ठेरुद्राक्षमादाय प्रियते यदि वा खरः ।

सोऽपि रुद्रत्वमाप्नोति किं पुनर्भुवि मानवाः ॥

કંઠને વિષે રૂદ્રાક્ષ ધારણ કરીને જો ખર (ગધાડો)
મૃત્યુ પામે, તો તે પણ રૂદ્રપણાને પામે છે; તો પછી
જીભને વિષે મનુષ્યો રૂદ્રાક્ષ ધારણ કરી રૂદ્રપણાને
પામે એમાં તો કહેવાનુંજ શું ? (એમ શ્રીમહાદેવજીએ
પણુમુખને કહ્યું છે.)

भक्तानां धारणात्पापं दिवारात्रिकृतं हरेत् ।

लक्षं तु दर्शनात्पुण्यं वाञ्छितं दद्यात् ॥

(રુદ્રાક્ષજાબાલોપન)

રૂદ્રાક્ષ ધારણ કરવાથી રાત્રિદિવસમાં કરેલાં
ભક્તોનાં પાપો રૂદ્રાક્ષ હરી લે છે; તે રૂદ્રાક્ષના દર્શન
માત્રથી લક્ષગણ્યું પુણ્ય થાય છે, અને રૂદ્રાક્ષ ધારણ
કરવાથી તો કોટિગણ્યું પુણ્ય ઉદય થાય છે.

અગમ્યાગમનં ચૈવ તથા ચામલ્યમક્ષણાત્ ।
 ય્યતે નાત્ર સન્દેહો પશ્ચવક્રસ્ય ધારણાત્ ॥
 (શિવવચનમ્)

નહિં ગમન કરવા યોગ્ય તરફ ગમન કરવાથી,
 તથા અલક્ષ્ય (લશૂન, ડુંગળી, ગાજર, અને મધ-
 માંસાદિ) વસ્તુનું લક્ષણ કરવાથી જે પાપ ઉત્પન્ન
 થાય છે, તે પાપ પંચમુખવાળી રૂદ્રાક્ષ ધારણ કરવાથી
 નિવૃત્ત થાય છે, એમાં સંદેહ નથી.

પશ્ચવક્રં સ્વયં બ્રહ્મ પુંહત્યાં ચ વ્યપોહતિ ।
 (૬૦જા૦ઉપનિષત્૦)

પંચમુખી રૂદ્રાક્ષ સ્વયં બ્રહ્મ સ્વરૂપ છે, તે પુરૂષ
 હતાને નાશ કરનારી છે.

મ્લેચ્છો વાપ્યથ ચાણ્ડાલો યુતો વા સર્વપાતકૈઃ ।
 રૂદ્રાક્ષધારણાદેવ સ રુદ્રો નાત્ર સંશયઃ ॥
 (દેવી ભાગવતે૦)

મ્લેચ્છ, ચાંડાલ, અથવા સર્વપાતકોવડે યુક્ત એવો
 મનુષ્ય પણ શ્રદ્ધાભક્તિપૂર્વક રૂદ્રાક્ષ ધારણ કરવાથી તે
 રૂદ્રલોકને પામે છે, એમાં સંદેહ નથી.

રુદ્રાક્ષધારિણં દૃષ્ટ્વા પરિવાદં કરોતિ યઃ ।

ઉત્પત્તૌ તસ્ય સાંકર્યઃ સ્ત્યેવોતે વિનિશ્ચયઃ ॥

(દેવી ભાગવતે૦)

રુદ્રાક્ષધારી મનુષ્યને દેખીને, તેની જ નિંદા કરે છે; તે મનુષ્યની ઉત્પત્તિને વિષે સાંકર્યપણું જ છે એમ નિશ્ચય છે; અર્થાત્ તે નિન્દક પુરુષ વર્ણસંકર છે એમ જાણવું.

સ્નાને દાને જપે હોમે વૈશ્વદેવે રૂપાર્ચને ।

પ્રાયશ્ચિત્તે તથા શ્રાદ્ધે દીક્ષાકાલે વિશેષતઃ ॥

અરુદ્રાક્ષધરો ભૂત્વા યત્કિશ્ચિત્કર્મ વૈદિકં ।

કુર્વન્વિપ્રસ્તુ મોહેન નરકે પતતિ ધ્રુવમ્ ॥

(શ્રોદેવી ભાગવતે સ્કં૦ ૧૧)

જ વિપ્ર મોહ થકી રુદ્રાક્ષ ધારણ કર્યાવિના સ્નાન, દાન, જપ, હોમ, વૈશ્વદેવ, દેવાર્ચન, પ્રાયશ્ચિત્ત, શ્રાદ્ધ તથા વિશેષ કરીને દીક્ષાદિ કાર્યને વિષે યત્કિંચિત્ પણ વૈદિક કર્મ કરે છે; તે વિપ્ર નિશ્ચય નરકમાં પડે છે.

વિના મસ્માત્રે પુણ્દ્રેણ વિના રુદ્રાક્ષમાલયા ।

પૂજિતોઽપિ મ ગદેવા ન તસ્ય ફલદો ભવેત્ ॥

(લિંગપુરાણે૦)

ભસ્મ ત્રિપુંડ્ર કર્યા વિના, અને રુદ્રાક્ષમાલા ધારણ કર્યા વિના જે શ્રીમહાદેવજીની પૂજા કરે છે, તો તે પૂજક પુરૂષને શ્રીમહાદેવ પણ કૃણદાતા થતા નથી.

વિના ભસ્મત્રિપુણ્દ્રેણ વિનારુદ્રાક્ષગાલ્પ્યા ।

વિના ગાલ્પણદેણ નાર્ચયેદ્ગિરિજાપતિમ્ ॥

પૂજિતોઽપિ મહાદેવઃ ન સ્યાત્તસ્ય ફલપ્રદઃ ॥

(પદ્મપુરાણે)

ભસ્મ ત્રિપુંડ્ર ધારણ કર્યા વિના, અને રુદ્રાક્ષમાલા ધારણ કર્યા વિના, તેમ બીલીપત્ર વિના શ્રીગિરિજાપતિ શંકરનું અર્ચન—પૂજન કરવું નહિ; કારણ કે તે સર્વ ધારણ કર્યા વિના પૂજેલા શ્રીમહાદેવ તે પૂજન કરનારને કૃણદાતા થતા નથી. અર્થાત્ કૃણ આપતા નથી.

સર્વયજ્ઞતપોદાનવેદાભ્યાસૈશ્ચ યત્ફલમ્ ।

તત્ફલં લભતે સદ્યો રુદ્રાક્ષસ્ય તુ ગાલ્પાદ્ ॥

(દેવી માગધતે)

ચાતુર્માસ્યાદિ સમસ્ત યજ્ઞ, તપ, દાન અને વેદાધ્યયનાદિ કરવાથી જે કૃણ થાય છે, તે કૃણ રુદ્રાક્ષ ધારણ કરવાથી તત્કાલ થાય છે; માટે મુમુક્ષુ પુરૂષોએ જરૂર રુદ્રાક્ષની માલા ધારણ કરવી.

यस्याऽनैव रुद्राक्षा जाप्यं वा कुरुते न च ।
तदङ्गं न स्पृशेत्तज्ज्ञा दृष्ट्वा दूरतरो व्रजेत् ॥

(શિવ પુરાણે જ્ઞાનસંહિતા૦ અ૦ ૩૭)

જેના શરીર વિષે રુદ્રાક્ષ ધારણ કરેલી નથી, અને જે રુદ્રાક્ષની માલાવડે જપ પણ કરતો નથી; તેના દેહને બુદ્ધિમાન કદીપણ સ્પર્શ ન કરે; અને તેને દેખીને અતિદૂર ચાલ્યો જાય.

रुद्राक्षमालिनं दृष्ट्वा भूतप्रेतापिशाः ।
डाकिनीशाकिनी चैव येचान्ये द्रोहकारकाः ॥
कृत्रिमं चैव यत्किञ्चिदभिचारादिकं च यत् ।
तत्सर्वं दूरतो याति दृष्ट्वाऽक्षाक्षिणादेषाम् ॥
(शिव०पु०ज्ञान०)

રુદ્રાક્ષની માલાને દેખીને, તથા શાસ્ત્રોક્ત વિધિ-પૂર્વક મંત્રદ્વારા રુદ્રાક્ષ ધારણ કરેલા શરીરને બ્રેધને ભૂત, પ્રેત, પિશાચ, ડાકીની, શાકિની, તથા બીજા જે કોઈ દ્રોહ કરનારા છે તે સર્વે, તેમજ જે કંઈ અભિચારાદિ (મારણ મોહન સ્તંભન ઉચ્ચાટનાદિ) કૃત્રિમ કર્મ કરેલું હોય તે સર્વ અત્યન્ત દૂર ભાગી જાય છે.

રુદ્રાક્ષા યસ્ય ગાત્રેષુ લલાટે ચ ત્રિપુણ્ડ્રકમ્ ।
સ ચાણ્ડાલોઽપિ સમ્પૂજ્યઃ સર્વવર્ણોત્તમો ભવેત્ ।
અભક્તો વા વિભક્તો વા નીચો ની-તરોપે વા
રુદ્રાક્ષાન્ધારયેદ્યત્ સ્તુચ્યતે સર્વપાતૈઃ ॥

(વાચસ્પતી ઈશ્વર૦)

જેના શરીર વિષે રુદ્રાક્ષ છે, અને લલાટમાં ભસ્મ ત્રિપુણ્ડ્ર ધારણ કરેલું છે; તે ચાંડાલ જેવો હોય તોપણ પૂજ્ય છે, અને સર્વ વર્ણમાં ઉત્તમ ગણાય છે. અભક્ત હોય, અથવા ભક્તિમાન હોય, નીચ હોય, અથવા અતિનીચ હોય તોપણ જે રુદ્રાક્ષોને ધારણ કરે છે, તે સર્વ પાતકાથી મુક્ત થાય છે.

કળ્થે રુદ્રાક્ષકાં ધૃત્વા શ્વાનોઽપિ મ્રિયતે યદિ ।
તેઽપિ યાન્તિ હિ રુદ્રત્વ કિં પુનર્માનુષાણ્યઃ ॥

કંઠમાં રુદ્રાક્ષને ધારણ કરીને શ્વાન પણ જો મૃત્યુ પામે તો તેપણ રુદ્રભાવને પામે છે, તો પછી રુદ્રાક્ષ ધારી મનુષ્યાદિ રુદ્રપણાને પામે એમાં તો કહેવાનું જ શું ?

મૂર્ખો વાઽપ્યન્ત જા વાઽપિ યુક્તો વા સર્વપાતૈઃ ।
રુદ્રાક્ષંધારયેદ્યત્ સ રુદ્રો નાત્ર સંશયઃ ॥

મૂર્ખ હોય, વા અંત્યજ હોય, અથવા સર્વ પાતકોથી યુક્ત પાપી હોય, તથાપિ જ રુદ્રાક્ષ ધારણ કરે છે, તે રુદ્રસ્વરૂપ છે. એમાં સંદેહ નથી.

**પુણ્યાનાં પરમં પુણ્યં પવિત્રં પાપનાશનમ્ ।
રુદ્રાક્ષધારણં શ્રેષ્ઠમિહ લોકે પરત્ર ચ ॥**

(સ્કન્દ ઘચનં)

રુદ્રાક્ષ ધારણ કરવું એ આલોક અને પરલોકમાં શ્રેષ્ઠ છે, અને તે પુણ્યવાન પુરુષોને મહત્પુણ્ય આપવાળું, અને પવિત્ર કરનાર, તેમ પાપને નાશ કરનાર છે.

**રુદ્રાક્ષઽઽઞ્ઞદેશે દશનપરિમિતા-
ન્મસ્તકે વિંશતી દ્વે ।**

**ષટ્ષટ્ કર્ણપ્રદેશે કરચુગલકૃતે-
દ્વાદશદ્વાદશૈવ ॥**

**બાહોરિન્દોઃ કલાભિર્નયનયુગકૃતે-
ત્વેન્મેકં શિશ્વાયાં ।**

**વક્ષસ્યષ્ઠાધિકં યઃ કલ્પાતે શતકં-
સ સ્વયં નં લ્લઽઞ્ઞઃ ॥**

(દેવી ભાગવતે-સ્ક-૦૧૧અ-૦૩)

જે મનુષ્ય કંઠ પ્રદેશમાં ૩૨ (અત્રીશ મ્હોટાદાણા નો કંઠો) મસ્તકમાં ૪૦, બન્ને કાનમાં છ છ, હાથના બન્ને કાંડાંમાં બાર બાર, પ્રત્યેક બાહુમાં સોળ સોળ, પ્રત્યેક નેત્રસ્થાનમાં એક એક, તેમ શિખામાં પણ એક, અને વૃક્ષઃસ્થળમાં ૧૦૮ રૂદ્રાક્ષોને ધારણ કરે છે; તે સાક્ષાત્ નીલકંઠ-સદાશિવજ છે એમ સમજવું.

વિધિ પૂર્વક ૧૧૦૦ રૂદ્રાક્ષો અંગ ઉપર ધારણ કરી 'ષડક્ષર' મંત્રનું વિધિપુરઃસર અનુષ્ઠાન કરવાથી મનુષ્ય અવશ્યમેવ રૂદ્રરૂપ થઈ રૂદ્રલોકને પામે છે. અગીયારસો રૂદ્રાક્ષ ધારણ કરવાની વિધિ રૂદ્રાક્ષ જાપાલોપનિષદ્ તથા શ્રીશિવપુરાણાદિ ગ્રંથોમાં વિસ્તાર પૂર્વક નિરૂપણ કરેલી છે.

ભસ્મ રૂદ્રાક્ષનું માહાત્મ્ય સર્વોત્કૃષ્ટ હોવાથી તે મોક્ષાભિલાષી સ્વધર્મનિષ્ઠ સ્ત્રી પુરૂષોએ સદા સર્વદા અવશ્યમેવ ધારણ કરવાં.

રૂદ્રાક્ષ ધારણ કરવાના મંત્રો:-

ૐ નમઃ શિવાય ।

ૐ ત્ર્યમ્બકં યજામહે સુગન્ધિં પુષ્ટિવર્દ્ધનમુ-
વારુકમિવ બન્ધનાન્મૃત્યોર્નુક્ષીય માઽમૃતાત્ ॥

ॐ ભૂર્ભુવઃ સ્વઃ ॐ તત્સવિતુર્વરેણ્યં ભર્ગો
 દેવસ્ય ધીમહિ ધિયો યો નઃ પ્રચાદયાત્ ॥
 ॐ હ્રાં આં ક્ષ્મ્યૌં સ્વાહા ॥
 ॐ અઘોર ॐ હ્રીં ંદ્રાસ્તર ॐ હ્રૌં હ્રૌં
 નમસ્તે રુદ્રરૂપાય હૈં સ્વાહા ॥
 ॐ તત્પુરુષાય વિદ્મહે મહાદેવાય ધીમહિ
 તન્નો રુદ્રઃ પ્રચાદયાત્ ॥

ઉપરના મંત્રોમાંથી કોઈપણ એક મંત્રથી દ્વિજ્ઞેએ
 રૂદ્રાક્ષ ધારણ કરવી. અથવા “ સર્વફલપ્રદં દેવિ
 શિવાદિભિશ્ચ સ્વીકૃતમ્ । સચ્ચિદાનન્દસિદ્ધયર્થ
 રુદ્રાક્ષં ધારયામ્યહમ્ ॥ (હે દેવિ ! સર્વફલને
 આપનારી અને શિવાદિ દેવતાઓએ સ્વીકારેલી રૂદ્રાક્ષને
 સચ્ચિદાનન્દ પરમાત્માની પ્રાપ્તિને અર્થે હું ધારણ
 કરું છું.)” આ શ્રીમહાદેવજીએ કથન કરેલો મંત્ર
 બોલી સર્વ વર્ણાશ્રમિસ્રીપુરુષોએ રૂદ્રાક્ષ ધારણ કરવી.

શ્રીગુરૂપૂજનાદિવિધિ: ॥

ગુણાતિપરં તત્ત્વં બ્રહ્માત્મૈક્યમુપદિશતીતિ-
- ગુરુઃ ” આત્મા પરમાત્માની ઐક્યતાનો જ ઉપદેશ
કરે તે ગુરૂ કહેવાય છે.

નિમજ્જાન્મજ્જતાં ઘોરે ભવાબ્ધૌ હિ પરાયણમ્ ।
સન્તો હિ વેદઃ શાન્તા નૌ દૃઢેવાપ્સુમજ્જતામ્ ॥
(શ્રીભાગવતે૦)

જન્મ જળમાં ખૂડતા પ્રાણીઓને તરવાને વાસ્તે
સાધનભૂત દૃઢનૌકા છે, તેમ ભયંકર સંસાર સમુદ્રમાં
ડૂબકીઓ ખાતાં નીચે જતા અને ઉપર આવતા એવા
ખૂડતા જીવોને તરવાનું સાધન દૃઢનૌકા માત્ર શાંત,
બ્રહ્મવેત્તા સંત મહાત્મા પુરૂષો જ છે.

શિવે રુષ્ટે ગુરુત્તાજ્ઞા ગુરૌ રુષ્ટે શિવો ન હિ ।
શિવાદપ્યધિકં યસ્માદ્ગુરું યત્નેન પૂજયેત્ ॥

શ્રીશિવજી ડોપ કરે તો શ્રીસદ્ગુરુદેવ રક્ષા કરે
છે, પરંતુ શ્રીગુરુદેવ ડોપ કરે તો શ્રીશિવાદિદેવ રક્ષા
કરતા નથી; જ્યો શિવથકી પણ શ્રીસદ્ગુરૂ અધિક
છે, માટે શ્રીસદ્ગુરુદેવનું પ્રયત્નપૂર્વક પૂજન કરવું.

ગુરૌ પ્રીતે શિવઃ સાક્ષાત્પસન્નઃ પ્રતિભાસતે ।
 રુરોદૈહૈ મગદેવઃ સામ્બઃ સન્નિહિતઃ સદા ॥

(સૂતસંહિતા૦)

શ્રીસદ્ગુરુદેવ પ્રસન્ન થયે, શ્રીસદાશિવ સાક્ષાત્ પ્રસન્ન ભાસે છે; કેમકે શ્રીગુરૂના દેહમાં શ્રીસાંબસદાશિવ સદા સ્થિતિ કરીને રહેલા છે.

યસ્ય દેવે પરા ભક્તિર્યથા દેવે તથા ગુરૌ ।
 તસ્યૈતે કથિતા હ્યર્થાઃ પ્રકાશન્તે મહાત્મનઃ ॥

(શ્વેતાશ્વતરોપનિષત્૦)

જેની પરમેશ્વરને વિષે ઉત્કૃષ્ટ ભક્તિ છે; અને જેવી પરમાત્મદેવમાં ભક્તિ છે તેવીજ શ્રીગુરૂમાં છે; તે મહાત્મા પુરૂષના અન્તઃકરણમાં શ્રુતિમાં કહેલા સર્વે અર્થો પ્રકાશિત થાય છે. અર્થાત્ ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે.

યઃ પૃથ્વા કુરુતે કાર્યં પૃથ્વાદ્ગાહિતાદ્યુચ્ચ ।
 ન તસ્ય જાયતે વિઘ્નઃ કસ્મિંશ્ચિદપિ કર્મણિ ॥

પૃથ્વાને યોગ્ય અને હિત કરનાર ગુરૂઓને પૃથ્વીને જે કાંઈ મનુષ્ય કાર્ય કરે છે; તેના કાંઈપણ કર્મને વિષે વિઘ્ન આવતું નથી.

અત્ર સર્વાસુ વિદ્યાસુ કારણં ગુરૂરીરિતઃ ।

યથા શિવસ્તથૈવાયં પૂજનીયઃ પ્રયત્નતઃ ॥

આ લોકમાં સમસ્ત વિદ્યાની પ્રાપ્તિમાં કારણભૂત શ્રીગુરૂપરમાત્માજી કથન કરેલા છે; માટે શ્રીસદાશિવ પૂજનીય છે, તેમ આ શ્રીસદ્ગુરૂ પણ પ્રયત્નથી પૂજ કરવાને યોગ્ય છે.

एते वेदोदिताः सर्वे पुरुषार्थाश्चतुर्विधाः ।

गुरुभक्तस्य हस्तस्था भवन्त्यः न संशयः ॥

વેદોએ કથન કરેલા ધર્મ અર્થ કામ અને મોક્ષ એ ચારે પુરુષાર્થો શ્રીગુરૂભક્તના હાથમાં સ્થિત છે એમાં સંદેહ નથી; અર્થાત્ શ્રીગુરૂભક્તોને એ ચારે પુરુષાર્થ શ્રીગુરૂની કૃપાથી પ્રાપ્ત થાય છે.

यावदायुस्त्रयो वन्द्या वेदान्तो गुरुरीश्वरः ।

आदौ ज्ञानाप्तये पश्चात् कृतघ्नत्वापनुत्तये ॥

જ્યાંસુધી આયુષ્ય રહે ત્યાં પર્યાન્ત વેદાન્તશાસ્ત્ર, શ્રીગુરૂ અને ઈશ્વર વન્દના કરવા યોગ્ય છે; કેમકે પ્રથમ સાધનાવસ્થામાં તો આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિને વાસ્તે વન્દનીય છે, અને પછી કૃતઘ્નપણાની (કરેલો ઉપકાર ભૂલી જઈ

અર્થાત્ જની કૃપાથી જ્ઞાનની સિદ્ધિ થઇ છે તે ઉપહાર વિસરી જઇ સ્વેચ્છાચારથી વર્તવારૂપ કુયુદ્ધિરૂપ પાપની) નિવૃત્તિને વાસ્તે એ ત્રણ વન્દના કરવા યોગ્ય છે.

વિદ્યાઽમ્ । સસ્તપા જ્ઞાનમિન્દ્રિયાણાશ્ચ સંયમઃ ।

અહિંસા રુરુસેવા ચ નિઃશ્રેયસકરં પરમ્ ॥

વિદ્યાભ્યાસ, તપ, જ્ઞાન, અને મનસહિત સંપૂર્ણ ઇન્દ્રિયોનો નિગ્રહ (જ્ઞાનેન્દ્રિય કર્મેન્દ્રિયોને વશ કરવી), કોઈ જીવને મન વાણી અને કાયાથી દુઃખ ન આપવું—હિંસા ન કરવી, તથા શ્રીગુરૂની તન મન અને ધનથી સેવા કરવી એ સર્વ પરમ કલ્યાણકારી છે.

“તદ્વિજ્ઞાનાર્થે સ રુરુમેવાભિગच्छेत्समित्पाणिઃ શ્રોત્રિયં બ્રહ્મનિષ્ઠમ્ ॥” તે આત્મવસ્તુના સાક્ષાત્ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિને માટે, વૈરાગ્યવાન્ અધિકારી પુરૂષ, હાથમાં રૂળ કુલાદિ ઉપહાર સામગ્રી સમિધાદિક લેઇ, અર્થસહિત વેદશાસ્ત્રના જ્ઞાનવાળા અને અદ્વિતીય બ્રહ્મના અપરોક્ષ જ્ઞાનવાળા શ્રીગુરૂનીજ સમીપ જાય. શિષ્ય શાસ્ત્રનો જ્ઞાતા હોય તોપણ શ્રીગુરૂદેવના આશ્રય વિના સ્વયં સ્વતંત્રપણાથી આત્મજ્ઞાનની શોધ ન કરે; એમ જાણાવવાને અર્થે મૂલશ્રુતિમાં ‘ગુરું’ પદની

સાથે નિશ્ચયાર્થ વાચક 'એવ' શબ્દ મૂકેલો છે. "તસ્મૈ
સ વિદ્વાનુપનાય સમ્યક્પ્રશાન્તચિત્તાય શમા-
ન્વિતાય યેનાક્ષરં પુરુષં વેદ સત્યં પ્રોવાચ ત
તત્ત્વતો બ્રહ્મવિદ્યામ્" ॥ તે વિદ્વાન્ગુરૂ પોતાના
સમીપ આવેલા તે સંપૂર્ણ શાંતચિત્તવાળા અને
જિતેન્દ્રિય શિષ્યને, તે બ્રહ્મવિદ્યાનો યથાર્થ ઉપદેશ
કરે; જ્યાં સત્ય અને અવિનાશી આત્મપુરૂષનું જ્ઞાન
થાય. (મુણ્ડકોપનિષત).

ગુરુર્બ્રહ્મા ગુરુર્વિષ્ણુર્પુરુષો મહેશ્વરઃ ।
ગુરુરેવ પરંબ્રહ્મ તસ્મૈ શ્રીગુરુવે નમઃ ॥

શ્રીગુરૂદેવજ બ્રહ્મા વિષ્ણુ અને મહેશ્વર રૂપ છે
તથા દેવસ્વરૂપ અને પરબ્રહ્મ પરમાત્મસ્વરૂપ શ્રીગુરૂ
દેવજ છે; માટે તે શ્રીગુરૂદેવને અર્થે મારે નમસ્કાર છે

વેદાન્તાનામનેકત્વાત્સંશયાનાં ચત્ત્વરઃ ।
વેદ્યસ્યાપ્યતિ સૂક્ષ્મં ત્વાન્ન જાનાતિ રાગધેના

વેદાન્તના ગ્રંથો અનેક હોવાથી અને સંશયોદ
બાહુલ્યપણું હોવાથી, તથા જાણવાની આત્મવસ્તુદ
અતિસૂક્ષ્મપણું હોવાથી, અધિકારી પુરૂષ ગુરૂવિન

આત્માને જાણી શકતો નથી; એટલાજ માટે “આચાર્ય
વાન્ટુરુષો વેદ ।” (બ્રહ્મવેત્તા સદ્ગુરૂની ભક્તિવાળો
પુરૂષ આત્માને જાણે છે) એમ છાંદોગ્યઉપનિષદમાં
કહેલું છે

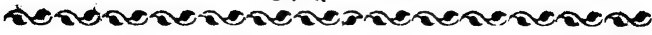
સકાશતઃસદ્ગુરુમંત્રં લબ્ધ્વા ચ ભક્તિસંયુતઃ ।
તેન સંદર્શિતવિધિર્મામેવાઽરાધયેત્સુધીઃ ॥

(અધ્યાત્મરામાયણે શ્રીરામ૦)

ભક્તિવાળો વિદ્વાન, શ્રીસદ્ગુરૂ પાસેથી મંત્ર
ગ્રહણ કરીને તેમણે બતાવેલી વિધિ પ્રમાણે મ્હારું
આરાધન કરે. (એમ શ્રીરામચન્દ્ર ભગવાન કહે છે.)

“આત્મજ્ઞં ચર્ચયેદ્ભૂતિકામઃ ।” (ઐશ્વર્યની
ઈચ્છા કરનાર પુરૂષ આત્મજ્ઞાનીની પૂજા કરે.) આ
મુંડક શ્રુતિના ભાષ્યમાં ભગવાન શંકરાચાર્ય કહે છે કે:-

“આત્મજ્ઞમાત્મજ્ઞાનેન વિશુદ્ધાન્તઃ કરણં
ચર્ચયેત્પૂજયેત્પાદપ્રક્ષાલનશુશ્રુષાનમસ્કારાદિ-
ભિર્ભૂતિકામો વિભૂતિમિચ્છુઃ ।” વિદ્વાન સત્ય
સંકલ્પવાળા હોવાથી, આત્મજ્ઞ એટલે આત્મજ્ઞાનદ્વારા
વિશેષ કરીને શુદ્ધઅન્તઃકરણવાળા આત્મજ્ઞાનીનું
પાદપ્રક્ષાલન (ચરણ ધોવાડપ) સેવા અને નમસ્કારાદિ

દ્વારા, ભૂતિકામઃ એટલે વિભૂતિની (એશ્વર્યની) ઈચ્છા વાળો પુરૂષ અર્ચન-પૂજન કરે. વળી એજ હેતુથી શ્રીભગવદ્ગીતામાં “જ્ઞાની ત્વાત્મૈવ મે મતમ્ ॥” જ્ઞાની તો સાક્ષાત્ મહાર્જ સ્વરૂપજ છે એવો મહારો સિદ્ધાંત છે. તથા શ્રીભાગવતમાં “આચાર્ય માં વિજાનીયાત્ ।” આચાર્યને (સદ્ગુરુને) મહાર્જ સ્વરૂપ જાણો. “ન મર્ત્ય બુદ્ધ્યા સૂયેત સર્વ દેવમયો ગુરુઃ ॥” શ્રીગુરૂ મનુષ્યરૂપ છે એવી બુદ્ધિથી દોષ આરોપણ કરી નિંદા ન કરો; કેમકે શ્રીગુરૂ સર્વ દેવસ્વરૂપ છે. એમ શ્રીભગવાન્ કૃષ્ણ પરમાત્માએ કહેલું છે. તેમજ શ્રીમહાદેવજીએ પણ “મોક્ષમૂલં ગુરોઃ કૃપા ।” મોક્ષનું મુખ્ય સાધન શ્રીગુરૂનીજ કૃપા છે; એમ શ્રીગુરૂગીતામાં સ્પષ્ટરીતે વર્ણવેલું છે.

વળી શ્રીઆચાર્ય ભગવાન્ પણ શ્રીકંઠરવથી શ્રીસદ્ગુરૂનોજ આશ્રય કરવાનું સ્પષ્ટ જણાવે છે:—

**ઉત્પન્નેऽપિ વિરાગે વિના પ્રબોધં સુખં ન સ્યાત્ ।
સ ભવેદ્ગુરૂપદેશાત્તસ્માદ્ગુરુમાશ્રયેત્પ્રથમમ્ ॥**

વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયા છતાં પણ આત્મજ્ઞાન વિના આનંદ નહિં થાય; અને તે આત્મજ્ઞાન કેવળ શ્રીગુરૂના

ઉપદેશથીજ થાય છે, તેથી પ્રથમ શ્રીગુરૂપરમાત્માનોજ આશ્રય કરવો.

ઉપરોક્ત સર્વ શ્રુતિસ્મૃતિ વગેરેનાં વચનો સંસાર દુઃખની આત્યંતિક નિવૃત્તિપૂર્વક અખંડ અવિનાશી સચ્ચિદાનંદસ્વરૂપના સાક્ષાત્કારદ્વારા નિરતિશયસુખની— મોક્ષસુખની પ્રાપ્તિને અર્થે નિત્ય નિરંતર શ્રીસદ્ગુરૂ દેવનો આશ્રય કરવાની આવશ્યકતા જણાવી, તેઓ-શ્રીનું શ્રદ્ધાભક્તિ પૂર્વક અનન્યભાવે પૂજન—અર્ચન કરવાનું કહે છે.

શ્રી ગુરૂપૂજનો આરંભ:-

પૂર્વોક્ત પ્રકારે સ્નાન કરી, પવિત્ર વસ્ત્ર ઉપવસ્ત્ર ધારણ કરી, દર્ભાસનાદિક શુદ્ધ આસનપર પૂર્વ અથવા ઉત્તરાભિમુખે બેસી, ભસ્મત્રિપુંડ્ર રૂદ્રાક્ષ ધારણ કરી, શિખા ખાંધી શ્રીગુરૂ પૂજનનો આરંભ કરવો.

‘નાશિશ્વી નોપવીતી સ્યાન્નોચરેત્સંસ્કૃતાં ગિરમ્’

મનુષ્ય કદીપણ શિખા અને યજ્ઞોપવીતનો ત્યાગ ન કરે; તથા તેના વિના સંસ્કૃત વાણીનું ઉચ્ચારણ પણ ન કરે.

સદાપ્તવીતિન્ના માવ્યં સદા બદ્ધશિખેન ચ ।
વિશિષ્ઠો વ્યુપવીતશ્ચ યત્કરોતિ ન તત્કૃતમ્ ॥

(કાત્યાયન૦)

સદા યજ્ઞોપવીત ધારણ કરે, અને સદા શિખા (ચોટલી)ની ગાંઠ વાળે; કેમકે શિખા અને યજ્ઞોપવીત વિના જ જ કર્મ કરે છે, તે તે કર્મ નિષ્ફલ છે.

સ્નાને દાને જપે હોમે સન્ધ્યાયાં દેવતાર્ચને ।
શિશ્વાગ્રન્થિં વિના કર્મ ન કુર્યાદ્દૈ કદાચન ॥

સ્નાન, દાન, જપ, હોમ, સંધ્યા, અને દેવાદિકના પૂજનમાં શિખાની ગાંઠ લગાવ્યા વિના કદીપણ કર્મ ન કરે. એમ શાસ્ત્રનું વિધાન છે માટે “સ્મૃત્વોક્કારં ચ ગ યત્રાં નિબધ્નીયાચ્છિશ્વાં તતઃ ।” ઈકાર અને ગાયત્રી મંત્ર બોલીને પછી શિખા બાંધવી. એમ શ્રીનાગદેવનું વચન છે.

સત્સ્વાદ્સ્વાદિદાપેષ્ય વિશિષ્ઠશ્ચેન્નરો ભવેત્ ।
કૌશીં તદા ધારયં ત બ્રહ્મગ્રન્થિયુતાં શિશ્વામ્ ॥

(સંસ્કાર માસ્કરે૦)

તાલ પડી જવાથી કે બીજા કારણથી કદાચ

પુરૂષને શિખા ન હોય, તો તેણે બ્રહ્મચર્યાધિક્ત દર્બની શિખા ધારણ કરવી.

રક્તો વા एषो न पिहितो यन्ऽण्डस्तस्य तदपिधानं यच्छिखा इति श्रुतिः ॥ આ મુંડ (શિર) ઉઘાડું છે, તેનું ઢાંકણ કોઈ નથી; તેનું ઢાંકણ માત્ર જ શિખા છે. આ શ્રુતિમાં શિખા ધારણ કરવાની સ્પષ્ટરીતે આજ્ઞા કરેલી છે; માટે મુમુક્ષુ પુરૂષોએ પૂજનાદિક સર્વ કર્મમાં અવશ્યમેવ ચોટલીની ગાંઠ વાળવી.

मातुर्यदग्रे जायन्ते द्वितीयं मौञ्जिवन्धनात् ।
ब्राह्मणक्षत्रियविशस्तस्मादेते द्विजाः स्मृताः ॥

(યાજ્ઞવલ્ક્યસ્મૃતિ૦ અ૦ ૧)

બ્રાહ્મણ ક્ષત્રિય અને વૈશ્ય એ દ્વિજ કહેવાય છે, કારણ કે તેમનો પ્રથમ જન્મ માતાથી અને બીજો જન્મ જનોઈ દેવાથી થાય છે. આ પ્રમાણે યાજ્ઞવલ્ક્ય, મનુ, વ્યાસ, વસિષ્ઠ અને શંખ આદિ અનેક સ્મૃતિઓમાં કહેલું છે.

अष्टवर्षं ब्राह्मणः पनयेद्गर्भाष्टमे—

वैकादशवर्षं राजन्यम् ।

द्वादशवर्षं वैश्यम् ॥ (પારસ્કરગૃહ્યસૂત્ર૦ કા૦ ૧૬૦)૨

આઠમા વર્ષમાં અથવા ગર્ભથી આઠમા વર્ષમાં બ્રાહ્મણને ઉપનયન સંસ્કાર કરે, એવીજ રીતે ક્ષત્રિયને અગિઆરમા વર્ષમાં, અને વૈશ્યને બારમા વર્ષમાં ઉપવીત સંસ્કાર કરે. આમ પારસ્કર ગૃહ્યસૂત્રમાં તથા આશ્વલાયન ગૃહ્યસૂત્રમાં કહ્યું છે, અને તેજ પ્રમાણે મનુ, યાજ્ઞવલ્ક્ય, વ્યાસ, શંખ, વસિષ્ઠ આદિ સ્મૃતિ-ઓમાં પણ નિરૂપણ કરેલું છે.

યજ્ઞોપવીત સંસ્કાર થયા પછી વેદ ભણવાનો અધિકાર થાય છે; ઉપવીત સંસ્કાર વિના પુસ્તકોમાંથી વાંચી લેવાથી કે કોઈ લોભીયા બ્રાહ્મણ પાસેથી જાણી લેવાથી વેદવિદ્યા સફળ થતી નથી.

વિના યજ્ઞોપવીતેન તોયં યઃ પિબતે દ્વિજઃ ।

ઉપવાસેન ચૈકેન પશ્ચગવ્યેન શુદ્ધયતિ ॥

જનોઈ વિના જે દ્વિજ (બ્રાહ્મણ ક્ષત્રિય અને વૈશ્ય) પાણી પીએ છે; તેને વાસ્તે દોષ નિવૃત્તિનું પ્રાયશ્ચિત્ત એ છે કે:—એક દિવસના ઉપવાસવડે અને પંચગવ્ય (ગાયનું ધી, દુધ, દહીં, છાણ અને મૂત્ર)વડે શુદ્ધ થાય છે.

વિના યજ્ઞોપવીતેન વિષ્મૂત્રાત્સર્ગકૃદ્દિ ।

ઉપવાસદ્વયં કૃત્વા દાનૈર્હોમૈસ્તુ શુદ્ધયતિ ॥

જે યજ્ઞોપવીત વિના મલમૂત્રનો ત્યાગ કરે, તે તેનું પ્રાયશ્ચિત્ત એ છે કે:-તે બે દિવસ ઉપવાસ કરી દાન અને હોમ કરવાથી શુદ્ધ થાય છે; માટે યજ્ઞોપવીત અવશ્યમેવ ધારણ કરવું.

ॐ યજ્ઞોપવીતં પરમં પવિત્રં

પ્રજાપતેર્યત્સ જં રસ્તાત્ ।

આયુષ્યમગ્ન્યં પ્રતિમુચ્ચ શુભ્રં

યજ્ઞોપવીતં બલમસ્તુ તેજઃ ॥

જે આયુષ્યને વધારનારું, સર્વોત્તમ, શ્વેત-નિર્મલ અતિશય પવિત્ર, અને જે પ્રથમ બ્રહ્માજીની સાથે ઉત્પન્ન થયેલું છે, તે યજ્ઞોપવીતને હે બાળક ! તું ધારણ કર. યજ્ઞોપવીત બલ અને તેજને આપનારું હો. (આ મંત્રદ્વારા યજ્ઞોપવીત ધારણ કરવું).

યજ્ઞોપવીતધારી દ્વિજેએ શ્રીગુરૂપૂજના આરંભમાં પૂર્વે કહેલી વિધિ પ્રમાણે પૂર્વ અથવા ઉત્તરાભિમુખે બેસી, શિખા બાંધી સંધ્યા ગાયત્રી જપાદિ નિત્યકર્મ કરી, ત્રણ આચમન કરી મસ્તક પર માર્જન કરી, આસન શુદ્ધિ, આચમન, પ્રાણાયામ કરી શ્રીગુરૂપૂજનનો આરંભ કરવો.

*** શ્રીગુરૂપૂજનનો સંકલ્પ:-**

પ્રથમ ૐ શ્રીમન્મહાગણાધિપતયે નમઃ ।

શ્રી ઇષ્ટદેવતામ્યો નમઃ । સર્વેભ્યો દેવેભ્યો નમો

* શિષ્યપ્રાપ્તિઃસગતં ગેદે યો ગુરું ન પ્રપૂજયેત્ ।

સ યાતિ નરકં શિષ્યો યાતિ નરકં નરકારો ॥

શિષ્યના ગામમાં અથવા શિષ્યના ઘરમાં શ્રીગુરૂ મહારાજ પધાર્યા હોય, અને તે શિષ્ય શ્રીગુરૂદેવનું પૂજનાદિ ન કરે; તો તે શિષ્ય જ્યાંસુધી ચન્દ્ર સૂર્ય તપે છે ત્યાંસુધી નરકને પામે છે.

યો મોહાદયવાઃસલસ્યામ્નંકે દર્શનમર્ચનમ્ ।

અકૃત્વા ઘન્દનં ગુરોઃ સ યાતિ નરકં નરઃ ॥

ચક્ષુહીનો ભવેજ્જીવો નિશાચરઃ સ જાયતે ।

શ્રદ્ધયા સદ્ગુરું તસ્માત્પ્રાપ્તં નિત્યં પ્રપૂજયેત્ ॥

જે મનુષ્ય મોહથી અથવા આલસ્યથી શ્રીસદ્ગુરૂ દેવનું દર્શન, પૂજન કર્યાવિના, તથા તેમને નમસ્કાર કર્યાવિના ભોજન કરે છે, તે મનુષ્ય નરકને પામે છે; ત્યાં નરકના દુઃખો ભોગવ્યા પછી ચક્ષુહીન સ્વરૂપ જીવ યોનિમાં જન્મે છે; ત્યારપછી ધૂવડ, વાગોલ, ચામાચીડીઆં, સર્પ અને વ્યાઘ્રાદિ નિશાચર જીવ યોનિના દેહને પામે છે; માટે સ્વધર્મનિષ્ઠ મુમુક્ષુ શિષ્યોએ પોતાના ગામમાં અથવા ગૃહમાં આવેલા શ્રીગુરૂપરમાત્માનું શ્રદ્ધાભક્તિ અને પ્રેમપૂર્વક, સુંદર આસન આપી પાદ, અર્ધ્ય, ચંદન, પુષ્પાદિવડે નિરંતર પૂજનઅર્ચન-નમસ્કારાદિ સેવનકરવું.

નમઃ । સર્વેભ્યો બ્રાહ્મણેભ્યો મહર્ષિભ્યો તપસ્વિ-
 મ્યો યોગેશ્વરેભ્યો બ્રહ્મવિદ્ભ્યો ગુરુભ્યો નમો
 નમઃ । સર્વેભ્યો બ્રહ્મવિદ્યાસંપ્રદાયપ્રવર્ત્તકાઽઽ
 ચાર્યેભ્યો સદ્ગુરુભ્યો નમોનમઃ એ પ્રમાણે શ્રીગુરૂ
 ઈષ્ટ દેવતાદિકોને નમસ્કાર કરી નીચે પ્રમાણે સંક્ષેપથી
 સંકલ્પ કરવો.

ૐ તત્સદય બ્રહ્મણો દ્વિતીયપાર્થે શ્રીશ્વેત
 વારા કલ્પે વૈવસ્વતમન્વન્તરે અષ્ટાવિંશતિતમે
 કલિયુગે પ્રથમચરણે ભારતચણ્ડે મહામાઙ્ગલ-
 પ્રદે અમુકમાસે અમુકપક્ષે અમુકતિથૌ અમુક-
 વાસરે શુભાશુભાશિથૌ અમુક*નામાહં મેત્રિચિ-

૧. અહીંઆં કાર્ત્તિકમાસે, માર્ગશીર્ષમાસે એમ જે માસ ચાલતો હોય તે કહેવો.
 ૨. અહીંઆં શુક્લપક્ષે, કૃષ્ણપક્ષે એમ જે પક્ષ હોય તે બોલવો.
 ૩. અહીંઆં પ્રતિપત્તિથૌ, દ્વિતીયાયાં તિથૌ, તૃતીયાયાં તિથૌ એમ જે તિથિ હોય તે તિથિ બોલવી.
 ૪. અહીંઆં રવિવાસરે, સોમવાસરે ઇત્યાદિ જે વાર હોય તે બોલવો.
- * અહીંઆં પૂજન કરનારે વિશ્વનાથ, શિવશંકર, રામ-પ્રસાદ, ભારતસિંહ, પર્વતસિંહ, કેશવદાસ, બલ્લભદાસ, શિવગૌરી ઇત્યાદિ પોતાનું નામ બોલવું.

ઘતાપાનામાત્યન્તિકનિવૃત્તિઃ સર્વકશ્રીસચ્ચિદાનન્દ
સાક્ષાત્કારદ્વારા ઽ સ્વર્ગદ્વિમોક્ષસુખસમ્પાદનાર્થે
યથામિલિતોપચારૈઃ શિવસ્વરૂપશ્રીસદ્ગુરુપૂજન
મહંકરિષ્યે ॥ જમણા હાથમાં કે આયમનીમાં જળ
લઈ ઉપરનો સંકલ્પ બોલી જળ મૂકી દેવું. સંકલ્પ
કર્યા પછી પવિત્ર જળથી ભરેલા તાંબાના લોટામાં
વરૂણ દેવનું આવાહન કરી પૂજા કરવી.

गङ्गे च यमुने चैव गोद्वारे सरस्वति ।
नर्मदे सिन्धो कावेरि जलेऽस्मिन्सन्निधिंकुरु ॥

(હે ગંગા, હે યમુના, હે ગોદાવરી, હે સરસ્વતી,
હે નર્મદા, હે સિન્ધુ, હે કાવેરી, તમે સર્વે આ કળશના
જળમાં આવીને નિવાસ કરો.)

એ મંત્ર બોલી કલશમાં વરૂણદેવની ભાવના વડે
'ઐશ્વર્યભાગ્ય નમઃ આવાહયામિ' એમ બોલી નમસ્કાર
કરી 'સકલપૂજાર્થે ગન્ધાક્ષતપુષ્પં સમર્પયામિ'
એમ બોલી કલશમાં ચંદન અક્ષત પુષ્પ નાંખી તે
કલશ ઉપર જમણા હાથ ઢાંકી નીચેના મંત્રોથી કલશમાં
દેવાદિકનું આવાહન કરવું.

કલશસ્ય મુખે વિષ્ણુઃ કળ્થે રુદ્રઃ સમાશ્રિતઃ ।
 મૂલે તત્રસ્થિતો બ્રહ્મા મધ્યે માતૃગણાઃ સ્મૃતાઃ ॥
 કુક્ષૌ તુ સાગરાઃ સર્વે સપ્તદ્વિપા વસુન્ધરા ।
 ઋગ્વેદાઽથ યજુર્વેદઃ સામવેદો હ્યથર્વણઃ ॥
 એતેઽઙ્ગસહિતાઃ સર્વે કલશં તુ સમાશ્રિતાઃ ।
 આયાન્તુ ગુરુપૂજાર્થં દુરિતક્ષયકારકાઃ ॥

કલશના મુખમાં વિષ્ણુ, કંઠમાં રુદ્ર, મૂલમાં
 બ્રહ્મા, મધ્યમાં માતૃગણો, કુક્ષિઓમાં સર્વસમુદ્રો અને
 સપ્તદ્વિપવાળી પૃથ્વી, ઋગ્વેદ, યજુર્વેદ, સામવેદ અને
 અથર્વણવેદ એ અંગો સહિત વેદો કલશનો આશ્રય
 કરે; અને પાપાદિકનો ક્ષય કરવાવાળા એ સર્વે
 શ્રીગુરૂપૂજના કાર્યમાં આ કલશમાં આવો.

પછી તે કલશમાંથી થોડું જળ લઈ *ગાયત્રી
 મંત્રવડે અથવા “ ૐ ગુરુદેવાય વિદ્મહે તત્પુરુષાય

* ગાયન્તં પ્રાયતે યસ્માદ્ગાયત્રીત્યમિધીયતે । જપ
 કરનારને પાપાદિકથી રક્ષા કરે છે, માટે ગાયત્રી નામ
 કહેલું છે.

ૐ ભૂર્ભુવઃ સ્વઃ ૐ તત્સવિતુર્વરેણ્યં ભર્ગોદેવસ્યધીમહિ
 ધિયો યો નઃ પ્રચોદયાત્ ૐ ॥ (આ મંત્રને પ્રક્ષગાયત્રી કહે છે.)

ધીમહિ તન્નો ગુરુઃ પ્રચોદયાત્ ।” એ શ્રીગુરૂ ગાયત્રી મંત્રવડે પોતાના શરીરનું અને પૂજનની સામગ્રીનું પ્રોક્ષણ કરવું; ત્યારપછી શ્રીસદ્ગુરૂ પરમાત્માની ભૂતિને સુંદર સુશોભિત પવિત્ર ઉત્તમઆસનપર સ્થાપન કરી એ હાથમાં પુષ્પ રાખી નીચેના મંત્રોવડે ધ્યાન કરવું.

જે દેવ અમારી બુદ્ધિને સત્કર્મોના અનુષ્ઠાનવાસ્તે કર્મમાં પ્રેરણા કરે છે; તે સ્વયં પ્રકાશરૂપ, સર્વના પ્રેરક-વિજ્ઞાનાનન્દ સ્વભાવવાળા અન્તર્યામિરૂપ, અથવા આદિ-ત્યાન્તરપુરૂષરૂપપ્રદક્ષના, સર્વદ્વારા પ્રાર્થના કરવા યોગ્ય તેજનું અર્થાત્ સર્વેષાપોના અને સંસારના નાશ કરવાના સામર્થ્યનું અમે ધ્યાન કરીએ છીએ; તે બૂર્જીવઃ અને સ્વર્ગમાં વ્યાપ્ત છે, અર્થાત્ સર્વ વ્યાપક છે.

૧ શ્રીગુરૂદેવને અમે જાણીએ છીએ, તે પરમ પુરૂષનું અમે ધ્યાન કરીએ છીએ, તે શ્રીગુરૂપરમાત્મા અમારી બુદ્ધિને સત્કર્મ કરવાને સન્માર્ગમાં પ્રેરણા કરે. (આ ગુરૂગાયત્રીમંત્ર સર્વ વર્ણશ્રમીઓને જપવાને અધિકાર છે.)

૨ ક્ષત્રિય ગાયત્રીઃ-“ૐ માસ્કરાય વિદ્મહે વિવાકરાય ધીમહિ તન્નઃ સૂર્યઃ પ્રચોદયાત્ ।” (આ મંત્રને સૂર્ય ગાયત્રી પણ કહે છે.) પ્રકાશમય સૂર્યને અમે જાણીએ છીએ અને દિવસના ઉદય કર્તા સૂર્યનું અમે ધ્યાન કરીએ છીએ, તે સૂર્ય અમારી બુદ્ધિને સન્માર્ગમાં પ્રેરણા કરે

(૧) અથ ધ્યાનમ્ ।

ૐ બ્રહ્માનન્દં પરમરુચિદં કેવલં જ્ઞાનમૂર્તિં ।
 દન્દ્વાતીતં ગગનસદૃશં તત્ત્વનર્યાદિલભ્યમા ।
 એકં નિત્યં વિમલમન્તલં સર્વધી સાક્ષિભૂતં ।
 ભાવાતીતં ત્રિગુણરહિતં સદ્ગુરુતં નમામિ ॥૧॥

અથવા:-“ૐ ગોવિન્દાય વિશ્વહે વાસુદેવાય ધીમહિ
 તન્નઃ કૃષ્ણઃ પ્રચોદયાત્ ।” (આ મંત્રને ગોવિન્દ અથવા
 કૃષ્ણ ગાયત્રી કહે છે) ૐ ભગવાન ગોવિન્દને અમે
 બાણીએ છીએ, અને શ્રીવાસુદેવજીનું અમે ધ્યાન કરીએ
 છીએ; તે શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્મા અમારી બુદ્ધિને સન્માર્ગમાં
 પ્રેરણા કરે.

વૈશ્ય ગાયત્રી:-“ૐ નારાયણાય વિશ્વહે વાસુદેવાય
 ધીમહિ તન્નો વિષ્ણુઃ પ્રચોદયાત્ ।” (આ મંત્રને વિષ્ણુ
 ગાયત્રી પણ કહે છે) અમે ૐ નારાયણદેવને બાણીએ
 છીએ, અને ભગવાન વાસુદેવજીનું અમે ધ્યાન કરીએ
 છીએ. તે શ્રીવિષ્ણુ ભગવાન અમારી બુદ્ધિને સન્માર્ગમાં
 પ્રેરણા કરે .

શિવ ભક્તોએ “ ૐ તત્પુરુષાય વિશ્વહે મહાદેવાય
 ધીમહિ તન્નો રુદ્રઃ પ્રચોદયાત્ ।” ૐ તત્પુરુષદેવને અમે
 બાણીએ છીએ, અને ભગવાન મહાદેવનું અમે ધ્યાન
 કરીએ છીએ, તે શ્રીરૂદ્રભગવાન અમારી બુદ્ધિને સત્કર્મનું
 પ્ઠાનમાં સદા પ્રેરણા કરે.

આ શ્લોકનો અર્થ આગળ શ્રીગુરૂગીતાના શ્લોક
૬૮માં લખ્યો છે. સાંથી સમજી લેવો.

નગામે સદ્ગુરુ શાન્તં પ્રત્યક્ષં શિવરૂપેણ ।

શિરસા ગોપણં ઠસ્થં મુક્તિધર્મ્માદિસિદ્ધિમા । ૨ ।

શાંત, ધર્મ, અર્થ, કામ, અને મોક્ષાદિની સિદ્ધિ
આપનાર, એવા યોગપીઠપર સ્થિત પ્રત્યક્ષ બિરાજમાન
શિવસ્વરૂપ શ્રીસદ્ગુરૂ પરમાત્માને મસ્તકાદિ શરીરથી
હું નમસ્કાર કરું છું.

તીર્થાનિ દક્ષિણે પાદે વેદાસ્ત-સ્ત્રિ સ્વમાશ્રિતાઃ ।

પૂજયેત્તં ગુરુ નિત્યં તદભિધ્યાનપૂર્વકમ્ ॥ ૩ ॥

જમના જમણા ચરણનેવિષે ગંગાદિ સમસ્ત તીર્થો
રહેલાં છે, તથા મુખમાં સમગ્ર વેદો સ્થિત છે, એવા તે
શ્રીસદ્ગુરૂદેવનું તેમના ધ્યાનપૂર્વક નિરંતર પૂજન કરવું.

એ મંત્રો બોલી હાથમાં રાખેલાં પુષ્પ શ્રીગુરૂના
સન્મુખ ચઢાવવાં; ત્યારપછી નીચેના મંત્રોથી આવાહન
પ્રાર્થના કરવી. શ્રીગુરૂદેવસાક્ષાત્ સન્મુખ બિરાજમાન
હોય તો આવાહન વિસર્જન બંન્ને કરવાં નહિં; માત્ર
મૂર્તિ-દ્રેષ્ટો સન્મુખ મૂકી પૂજ કરવાની હોય ત્યારે
બંન્ને કરવાં.

(૨) આવાહનમ્ ।

સ્વ । ॐ ॥ જગન્નાથ યાવત્પૂજાઽવસાનકઃ ।
 તાવત્ત્વં પ્રીતિભાવેન શ્રીમૂર્તૌ સન્નિધો ભવ ॥ ૧ ॥
 આગચ્છ દેવ દેવેશ તેજોરાશે જગદ્ગુરો ।
 ક્રિયમાણાં મયા પૂજાં ગૃહાણ પરમેશ્વર ॥ ૨ ॥

શ્રીસદ્ગુરુદેવતાભ્યોનમઃ । આવાહનમ્ સમર્પયામિ ॥

હે સ્વામિન્ ! હે સર્વજગત્નાનાથ ! પૂજના
 આરંભથી અંતપર્યન્ત આપ પ્રીતિપૂર્વક આ સુશોભિત
 મૂર્તિમાં સ્થિત રહો. હે દેવ દેવેશ ! હે તેજના સમુદાય
 રૂપ જગદ્ગુરો ! હે પરમેશ્વર ! તમે આવો; મહારી કરેલી
 પૂજને આપ ગ્રહણ કરો. (આ પ્રમાણે બોલી શ્રીસદ્-
 ગુરુદેવને નમસ્કાર કરવો, અને આવાહનને વાસ્તે
 ચંદનવાણું પુષ્પ ચઢાવવું.)

(૩) અથ આસનમ્ ।

સુવર્ણરત્નસંયુક્તં શતસૂર્યસમપ્રભં ।
 રચિતં મૌક્તિકૈર્દિવ્યૈર્ગૃહ્યતામસનમ્ ॥

શ્રીસદ્ગુરુદેવેભ્યો નમઃ । આસનં સમર્પયામિ ॥

સુવર્ણ અને રત્નાદિકવડે યુક્ત, અને સેંકડો

સૂર્યના સમાન કાન્તિવાળું, તથા દિવ્ય ભોતીઓદ્વારા રચેલું આ ઉત્તમ આસન આપ ગ્રહણ કરો. (આ મંત્ર બોલી શ્રીગુરૂદેવને નમસ્કાર કરી આસનના નિમિત્તે પુષ્પ અર્પણ કરવું.)

(૪) અથ પાદ્યમ્ ।

કૃષ્ણાસિન્ધુસરસ્વતીત્રિપથગા—

ગોદાવરીનર્મદા ।

કાવેરીકપિલાચલેન્દ્રતાન્યા—

મુખ્યાઽપગામ્યો મુદા ॥

આનીતૈર્વિમલૈઃ સુગન્ધિભરિતૈઃ—

પૂતૈઃ પયોભિર્મયા ।

દત્તં પાદ્યમિદં ગૃહાણ કૃપયા—

કારુણ્યવારાંનિધે ॥

શ્રીસદ્ગુરુભ્યો નમઃ । પાદ્યં સમર્પયામિ ॥

હે કર્ણાના સમુદ્રરૂપ ! હે ગુરો ! કૃષ્ણા, સિન્ધુ, સરસ્વતી, ગંગા, નર્મદા, કાવેરી, કપિલા, યમુના, ગોદાવરી આદિ મુખ્યનદીઓમાંથી મેં હર્ષપૂર્વક આણેલા શુદ્ધ સુગન્ધિમય પવિત્ર જળદ્રાક્ષ અર્પણ કરેલું આ

પાદ આપ કૃપાકરીને ગ્રહણ કરો. (આ પ્રમાણે બોલી શ્રીગુરૂને નમસ્કાર કરી, પાદ પ્રક્ષાલન માટે શ્રીગુરૂદેવને જળ અર્પણ કરવું. કાગળપર ચિત્રેલી મૂર્તિ-ફોટા ઉપર જળ ચઢાવવાના પ્રસંગે જળવાળું પુષ્પ કરી મૂર્તિની નીચે જમીનપર મૂકવું.)

(૫) અથ અર્ઘ્યમ્ ।

ગન્દરૂપાક્ષતૈર્યુક્તં ફલપત્રસમન્વિતમ્ ।

ગૃહાણ તાયમર્ઘર્થિં પરમેશ્વર વત્સલ ॥

શ્રીસદ્ગુરુભ્યો નમઃ । અર્ઘ્યં સમર્પયામિ ॥

ચંદન, અક્ષત, પુષ્પ, ફલ અને પત્ર યુક્ત જળ અર્ધિયામાં કે આચમનીમાં લેઈ પ્રાર્થના કરવી કે:-
હે પરમેશ્વર ! હે ભક્ત વત્સલ ! અર્ધ્યને માટે આ જળ ગ્રહણ કરો. (એમ બોલી શ્રીગુરૂદેવને નમસ્કાર કરી અર્ધ્ય પ્રદાન કરવું)

(૬) અથ આચમનમ્ ।

કર્પૂરવાસિતં તોયં મન્દાકિન્યાઃ સમાહૃતં ।

આચમ્યતાં જગન્નાથ મયા દત્તં હિ ભક્તિઃ॥

શ્રીસદ્ગુરુભ્યો નમઃ । આચમનં સમર્પયામિ ॥

હે જગન્નાથ ! મંદાકિનીગંગાથી આણેલું અને કપૂરની સુગંધિવાળું, મેં ભક્તિપૂર્વક અર્પણ કરેલું જળ આપ આચમન કરો. (આ મંત્ર બોલી શ્રીગુરૂને પ્રણામ કરી જળ અર્પણ કરવું.)

(૭) શુદ્ધાદસ્નાનમ્ ।

ગङ्गासरस्वतीरेवापयोष्णीयमुनाजलैः ।

स्नापितोऽसि मया देव तेन शान्तिं कुरुष्व मे ॥

શ્રીસદ્ગુરુભ્યો નમઃ । શુદ્ધોદકસ્નાનં સમર્પયામિ ॥

હે દેવ ! ગંગા, યમુના, સરસ્વતી, નર્મદા, પયોષ્ણી ઇત્યાદિ નદીઓના જળદ્વારા મેં તમને સ્નાન કરાવ્યું છે, તે વડે મને શાન્તિ સુખ કરો. (આ મંત્રબોલી શ્રીગુરૂને નમસ્કાર કરી શુદ્ધજળથી સ્નાન કરાવવું. કાગળની મૂર્તિ હોય તો સર્વત્ર જળવાળું પુષ્પ સ્નાનના પ્રસંગે ચઢાવવું.)

पञ्चामृतस्नानम् ।

धेनुराक्ष्यं दधि क्षीरं माक्षिकं शर्करान्वितम् ।

पञ्चामृतं मया दत्तं स्नानार्थं प्रतिगृह्यताम् ॥

શ્રીસદ્ગુરુભ્યો નમઃ । પંચામૃતસ્નાનં સમર્પયામિ ॥

હે નાથ ! ગાયનું ધૂત, દુધ, દહીં, અને મધ, સાકરયુક્તપંચામૃત, મેં આપને અર્પણ કર્યું, તે સ્નાનને

ચાસ્તે ગ્રહણ કરે. (એમ બોલી શ્રીગુરૂને પ્રણામ કરી પંચામૃતથી સ્નાન કરાવવું—પંચામૃતવાળું પુષ્પ ચઢાવવું.)

પંચામૃત સ્નાન કરાવ્યા પછી “**પञ्चामृतस्ના-
નાનન્તરં ગન્ધોદકસ્નાનં સમર્પयामि ।**” એમ
બોલી પૂર્વોક્ત શુદ્ધોદકસ્નાનના મંત્રથી શુદ્ધ જળવડે
સ્નાન કરાવવું. તથા ચંદન અક્ષત પુષ્પ લેઈ ‘**સકલ
જ્ઞાર્થે ગન્ધાક્ષતવ્યાણિ સમર્પयामિ**’ એમ
બોલી તે અર્પણ કરવાં પછી:-

ગન્ધાદકસ્નાનન્તરં ।

કર્પૂરૈલાસમાયુક્તં સુગન્ધદ્રવ્યસંયુતમ્ ।

ગન્ધાદકેન સ્નપનં સ્નાનાર્થં પ્રાતેગૃહ્યતાઃ ॥

શ્રીસદ્ગુરુભ્યો નમઃ । ગન્ધોદકસ્નાનં સમર્પયामિ ॥

કર્પૂર અને મોટી એલાયચીવડે યુક્ત તેમ સુગન્ધ
ચાળાં કર્પૂરકાચલી કેશર સુખડ આદિ પદાર્થોવડે
મેશ્રિત ગંધવાળા જળવડે સ્નાન કરાવું છું, તે સ્નાનને
ચાસ્તે ગ્રહણ કરે. (એમ બોલી શ્રીગુરૂને નમસ્કાર કરી
ગન્ધોદકવડે સ્નાન કરાવવું.)

ત્યારપછી “**ગન્ધોદકસ્નાનાનન્તરં ગન્ધોદક-
સ્નાનં સમર્પयामિ**” એમ બોલી શુદ્ધ જળવડે શુદ્ધોદક

સ્નાનના મંત્રથી સ્નાન કરાવવું; અને ચંદન અક્ષત તથા પુષ્પ લેઈ 'સકલપૂજાર્થે ગન્ધાક્ષતપૂષ્પાણિ નમર્પયામિ' એમ બોલી તે ચઢાવવાં. ત્યારપછી ફરીથી શુદ્ધ જળથી શુદ્ધોદકસ્નાનના મંત્રથી સ્નાન કરાવી, આચમનનો મંત્ર બોલી આચમન આપવું.

(૮) અથ વસ્ત્રમ્ ।

સર્વભૂષાધિકે સૌમ્યે લોકલજ્જાનિવારણે ।
મયોપપાન્તિતે તુભ્યં વાસસી પ્રતિગૃહ્યતામ્ ॥

હે પ્રભો ! લોકલજ્જા નિવારણવાસ્તે આભૂષણોમાં અધિક પ્રિય લાગે એવાં મેં ત્હમારેવાસ્તે સંપાદન કરેલાં આ બે વસ્ત્રો ગ્રહણ કરો. (એ મંત્રથી 'શ્રીસદ્ગુરુભ્યો નમઃ' એમ બોલી પ્રણામ કરી 'વસ્ત્રે સમર્પયામિ' એમ બોલી બે વસ્ત્રો અર્પણ કરવાં. કદાચ વસ્ત્રાદિક કોઈ વસ્તુ ન હોય તો મંત્રબોલી આચમની ભરી જળ અર્પણ કરવું.)

(૯) અથ ગન્ધમ્ ।

શ્રીચ્છંડં ચન્દનં દિવ્યં ગન્ધાલ્લં સુમનાહરઃ ।
વિલેપનં સુરશ્રેષ્ઠ ચન્દનં પ્રાતેગૃહ્યતાઃ ॥

શ્રીસદ્ગુરુભ્યો નમઃ । ગન્ધંસમર્પયામિ॥

હે દેવતાઓમાં શ્રેષ્ઠ ! અતિ મનોહર, અત્યંત સુગંધિવાળું અને દિવ્ય કેસર સુખડ આદિનું ચંદન, આપને લેપન કરું છું—ચઢાવું છું, તે ચંદનને આપ ગ્રહણ કરો. (એમ બોલી શ્રીગુરૂને નમસ્કાર કરી ચંદન ચઢાવવું.)

(૧૦) અથ અક્ષતાઃ ।

અક્ષતાસ્તણ્ડુલાઃ શુભ્રાઃ કુંકુમેન વિરાજિતાઃ ।

મયા નિવેદિતા ભક્ત્યા ગૃહાણ પરમેશ્વર ॥

શ્રીસદ્ગુરુભ્યો નમઃ । અક્ષતાન્સમર્પયામિ ॥

હે પરમેશ્વર ! કુંકુમવડે સુશોભિત અને ખંડિત નહીં થયેલા એવા ઉજ્જવલ તંડુલ (ડાંગરના ચોખા) મેં ભક્તિપૂર્વક આપને અર્પણ કર્યા છે તે આપ ગ્રહણ કરો. (આમ બોલી શ્રીગુરૂને નમસ્કાર કરી ચોખા ચઢાવવા.)

(૧૧) અથ પુષ્પાણિ ।

કરવીરૈર્જાતિઃ પૈશ્વમ્પકૈર્બકુલૈઃ શુભૈઃ ।

વિલ્વપત્રૈઃ શતપત્રૈઃ કલ્હારૈર્ચયામ્યહઃ ॥

કરેણ, ચંબેલી, ચંપો, બોરસલી (મૌલસિરી),
કમલ, અને કંદહારનાં શુભ પુષ્પો તથા બિલીપત્રાદિ
વડે હું આપતું પૂજન કરું છું.

**સુગન્ધીનિ સુપુષ્પાણિ માલ્યાનિ વિવિધાનિ ચ।
સંપાદિતાનિ રમ્યાણિ પુષ્પાણિ પ્રતિગૃહ્યતામ્ ॥**

શ્રીસદ્ગુરુભ્યો નમઃ । પુષ્પાણિ સમર્પયામિ ॥

સુગંધિવાળાં પુષ્પો અને વિવિધ પ્રકારની પુષ્પ-
માલાઓ તથા સંપાદન કરેલાં મનોરમ્ય-સુંદરપુષ્પો
આપને અર્પણ કરું છું, તે આપ ગ્રહણ કરો. (એમ
બોલી શ્રીગુરૂને પ્રણામ કરી પુષ્પ બિલીપત્ર તુલસી-
પત્રાદિ ચઢાવવાં.)

અથ અબીલાદીનિ ।

**અબીરં ચ ગુલાલં ચ હરિદ્રાસંયુતં તથા ।
સિન્દૂરમર્પિતં તેન પ્રીયતાં પરમેશ્વરઃ ॥**

શ્રીસદ્ગુરુભ્યો નમઃ । અબીલાદીન્સમર્પયામિ ॥

અબીલ ગુલાલ હળદર અને સિન્દૂર મેં અર્પણ
કર્યો, તે વડે આપ પરમેશ્વર મારાપર પ્રસન્ન થાઓ. (એમ
બોલી શ્રીગુરૂને નમન કરી અબીલ ગુલાલાદિ ચઢાવવાં.)

(૧૨) અથ ધૂપઃ ॥

સુગન્ધિ ગુગુલયુતં નવસર્પિઃ સમન્વિતમ્ ।
ધૂપં ગૃહાણ દેવેશ સર્વમદ્ગુહ્યે ભવ ॥

શ્રીસદ્ગુરુભ્યો નમઃ । ધૂપં સમર્પયામિ ॥

હે દેવેશ ! સુગંધિવાળા પદાર્થો ગુગલ અને તાજા
ધૂતવડેયુક્ત ધૂપને ગ્રહણ કરો, અને સર્વપ્રકારે મંગલ
આપનારા થાઓ. (એમ બોલી શ્રીગુરૂને નમસ્કાર
કરી ધૂપ અર્પણ કરવો.)

(૧૩) અથ દીપઃ ।

સાજ્યં ચ વર્ત્તિસંયુક્તં વહ્નિના યોજિતં મયા
દીપં ગ્રહાણ દેવેન્દ્ર ત્રૈલોક્યતિમિરાપમ્ ।
ભક્ત્યા દીપં પ્રયચ્છામિ દેવાય પરમાત્મને ।
ત્રાહિ માં નરકાદ્ ઘોરાદીપોઽયં પ્રતિગ્રહતામ્ ॥

શ્રીસદ્ગુરુભ્યો નમઃ । દીપં સમર્પયામિ ॥

હે દેવેન્દ્ર ! ધી અને દીવેટ સહિત અગ્નિથી મેં
સજાગાવેલો, અને ત્રૈલોક્યનું અંધારું નાશ કરનારો દીપક
આપ ગ્રહણ કરો. હે પ્રભો ! હું ભક્તિપૂર્વક પરમાત્મ
દેવને વાસ્તે દીપક અર્પણ કરું છું. મહારૂં ઘોર નરકથી

રક્ષણ કરો; અને આ દીવો આપ ગ્રહણ કરો. (એમ બોલી શ્રીસદ્ગુરૂ દેવને નમસ્કાર કરી દીપક દેખાડવો.)

(૧૪) અથ નૈવેદ્યમ્ ।

શાલ્યન્નં સઘૃતં પૂપં દધિક્ષીરસમન્વિતમ્ ।

કૂર્ચિકાન્નં નવનીતં દ્વિદલાતેમનયુતં ॥

શાકાનામયુતં દેવ નૈવેદ્યં ચ રુચિકરં ।

પાયસં શર્કરાઘ્વણ્ડમર્પિતં પ્રતિગૃહ્યતામ્ ॥

શ્રીસદ્ગુરુભ્યો નમઃ । નૈવેદ્યં સમર્પયામિ ॥

હે દેવ ! ઘૃતસહિત શાલિ ચોખ્ખાનો ભાત, માલ-પૂઆ, દહીં દુધ, દુધના માવાના પકવાન આદિ પદાર્થો, માંખણ, દાળકઢી, દશ હજાર શાક, દૂધપાક અને સાકર વગેરે રચીકરે એવું આપને અર્પણ કરેલું નૈવેદ્ય આપ ગ્રહણ કરો. (એમ બોલી શ્રીગુરૂને નમસ્કાર કરી નૈવેદ્ય અર્પણ કરવું.)

પૃથ્વી ઉપર ચાર ખુણાનું મંડલ કરી તે ઉપર નૈવેદ્યનો થાલ મૂકવો, અને ‘શ્રીસદ્ગુરુભ્યો નમઃ નૈવેદ્યં સંપ્રોક્ષ્ય’ એમ બોલી જળથી નૈવેદ્યના પાત્રને પ્રોક્ષણ કરી અર્પણ કરી, “ઐપ્રાણાય

સ્વાહા, ઐઅપાનાય સ્વાહા, ઐવ્યાનાય સ્વાહા,
 ઐઉદાનાય સ્વાહા, ઐસમાનાય સ્વાહા, ઐ
 બ્રહ્મણે નમઃ ” એ મંત્રો ભણી આસમુદ્રા દેખાડવી;
 ત્યાર પછી ભોજનના મધ્યભાગમાં નીચેના મંત્રથી
 જળપાન કરાવવું.

કાવેરી નર્મદા વેણી તુઙ્ગભદ્રા સરસ્વતી ।
 ગંગા ચ યમુના કૃષ્ણા પાનાર્થઃ ॥

શ્રીસદ્ગુરુભ્યો નમઃ । મધ્યે પાનીયં સમર્પયામિ ॥

કાવેરી, નર્મદા, ત્રિવેણી, તુંગભદ્રા, સરસ્વતી,
 ગંગા, યમુના, અને કૃષ્ણા આદિ નદીઓનાં શુદ્ધ જળ
 પીવાને માટે ગ્રહણ કરો. (એમ બોલી શ્રીગુરુદેવને
 નમસ્કાર કરી આયમની ભરી નીચે જળ મૂકવું.) ત્યાર
 પછી ફરીથી ઉપરના ‘ ઐ પ્રાણાય સ્વાહા ’ ઇત્યાદિ
 મંત્રો બોલી પુનઃ આસમુદ્રા બતાવવી; (એને ઉત્તરા
 પોશન કહે છે.) પછી હાથ મુખ ધોવાવવાં.

અથ હસ્તમુખાદિપ્રક્ષાલનમ્ ।

પાનીયં પાવનં શુભ્રં ગઙ્ગાદિ સરિદુઙ્ગવઃ ।
 હસ્તપ્રક્ષાલનં દેવ ગૃહ્યતાં સ્વશુદ્ધિદમ્ ॥

શ્રીગંગા આદિ નદીઓથી ઉદ્ભવેલું પવિત્ર
ઉજ્જવલ જળ હાથ ધોવાને વાસ્તે અને મુખની શુદ્ધિને
અર્થે હે દેવ ! ગ્રહણ કરો. (એમ બોલી હાથ મુખ
પ્રક્ષાલન કરાવવાં; અને પ્રણામ કરવો.)

અથ આચમનમ્ ।

આચમ્યતાં મહાદેવ પવિત્રં શીતલં પ્રભો ।

સ્વર્ણપાત્રે સ્થિતં તોયં સુવશુદ્ધકરં ગુરો ॥

હે મહાદેવ ! હે પ્રભો ! હે ગુરો ! સુવર્ણપાત્રમાં
ભરેલું, મુખની શુદ્ધિ કરનાર, પવિત્ર શીતળજળનું
આચમન કરો. (એમ બોલી આચમની વડે ત્રણવાર
ત્રણ આચમન કરાવવાં; ત્યાર પછી કરોદ્ધર્તનાર્થે
ગંધ-ચંદન અને પુષ્પ અર્પણ કરવાં.)

અથ મુખવાસમ્ ।

પૂર્ણફલં મહદિવ્યં હેલાદિચૂર્ણસંયુતમ્ ।

વિશ્વેશ મુખવાસાર્થં સદ્ગુરો પ્રતિગૃહ્યતામ્ ॥

શ્રીસદ્ગુરુભ્યો નમઃ । મુખવાસં સમર્પયામિ ॥

હે વિશ્વેશ ! હે સદ્ગુરો ! એલાયચીના ચૂર્ણયુક્ત
મહાન્ દિવ્ય સોપારી મુખવાસ વાસ્તે આપ ગ્રહણ કરો.
(એમ બોલી શ્રીગુરૂને નમસ્કાર કરી મુખવાસ આપવો.)

अथ नीराजनम् (आरती-स्तवनम्) ।

जय सद्गुरुवर पावन जय करुणासिन्धो,
 स्वामिन् जय करुणासिन्धो ।
 जयभवभीतिविनाशन-जयभवभीतिविनाशन,
 शरणागतबन्धो ॥ ॐ जयदेव जयगुरुदेव ॥
 वन्दे परमानन्दं शाश्वतमद्वैतं,
 स्वामिन् शाश्वतमद्वैतम् ।
 निर्गुणपूर्णाऽऽनन्दं-निर्गुणपूर्णाऽऽनन्दं,
 त्वां सच्चित्सुखदम् ॥ ॐ जयदेव० ॥२॥
 ब्रह्मादिसेव्यं सुपं सर्वात्माऽरूपं,
 स्वामिन् सर्वात्माऽरूपं ।
 गुणातीतस्वरूपं-गुणातीतस्वरूपं,
 ज्ञानघनं भूषम् ॥ ॐ जयदेव० ॥३॥
 दुस्तरमायातीतं नित्यं शं शीतं,
 स्वामिन् नित्यं शं शीतम् ।

भीतकामादिशत्रुं-भीतकामादिशत्रुं,
विजितेन्द्रियवृन्दम् ॥ ॐ जयदेव० ॥४॥

भवसिन्धुकर्णधारं निगमागमसारं ।

स्वामिन् निगमाऽऽगमसारम् ।

द्वन्द्वातीतमपारं-द्वन्द्वातीतमपारं,

वरदं भवतारम् ॥ ॐ जयदेव० ॥५॥

पठति स्तवनं भक्त्या दुःखं संसारं,

स्वामिन् दुःखं संसारम् ।

स हन्ति लभते श्रेष्ठं-स हन्ति लभते श्रेष्ठं,

मोक्षपदं सारम् ॥ ॐ जयदेव० ॥६॥

इति श्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्यश्रीमत्-

स्वामिमाधवानन्दपूज्यपादशिष्याच्चेदन्द

स्वामिनाविरचितः श्रीसद्गुरुस्तवः

सम्पूर्णः ॥

શ્રીમાધવાનન્દસદ્ગુરુજીની આરતી.

જય સદ્ગુરુ શ્રીમાધવ-આનન્દ સ્વામી; પ્રભુ આનન્દ૦;

કરું જ્યોતિથી આરતી (૨), પ્રભુમું શિશ નામી;-

ૐ જય માધવ ગુરુદેવ. ૧

કેવળ બ્રહ્મસ્વરૂપ, અવિચળ અવિકારી; પ્રભુ અવિચળ૦;

પૂરણ જ્ઞાન સ્વરૂપ (૨), ભક્તના ભયહારી;-ૐ જય૦૨

મંગળ સચ્ચિદાનન્દ, પરમાત્મા કહાવો; પ્રભુ પરમાત્મા૦;

ગુણાતીત મહેશ્વર (૨), ભક્તજનને ભાવો;-ૐ જય૦૩

કામ ક્રોધ લોભાદિક, ૫૬ ત્રિપુને પાળ્યા; પ્રભુ ૫૬૦;

તજી કનકને કાંતા (૨), ત્યાગ વૈરાગ્ય પાળ્યા;-ૐ જય૦૪

બ્રહ્મચર્યવ્રત પાળી, ઇન્દ્રિય મન જીત્યા;-પ્રભુ ઇન્દ્રિય૦;

યોગી વ્યાપક સિદ્ધ (૨), ગાયાં બ્રહ્મ ગીતાં-ૐ જય૦૫

અંગે ભસ્મ ત્રિપુટ્ટો, કંઠે રૂદ્રાક્ષો;-પ્રભુ કંઠે૦;

સ્મૃતિવેદાન્તપારંગત (૨), ધ્યાન-સમાધિલક્ષ્યો;-ૐ જય૦

મુનેતત્ત્વમસિનો બોધ, આપ્યો અદ્વિતીય;-પ્રભુ આપ્યો૦;

નેહ નાનાસ્તિ કિંચન (૨), મૃગજળવત્ દ્વિતીય;-ૐ જય૦

મહાવાક્યોનો અર્થ, સમજાવ્યો ભારી;-પ્રભુ સમજાવ્યો૦;

ગુરુચરણે શિશ નમાવું (૨), આપ મુક્તિકારી;-ૐ જય૦

ગુરુમાધવ કરુણા સિન્ધુ, જ્ઞાનામૃત વાણી; પ્રભુ જ્ઞાના૦;

રામશંકરને, શરણે (૨) રાખ્યો દાસ જાણી;-ૐ જય૦૬

શ્રીસદ્ગુરુદેવની આરતી.

જય સદ્ગુરુ સ્વામીજી (૨) આરતી ઉતારું (૨);

પ્રભુ અન્તર્યામી, ઐ જય દેવ જય ગુરુદેવ;—૧

આદિતે અવિનાશ, પદાર્યા પુરમાં; પ્રભુ પદાર્યા૦;

ભક્તવત્સલ ભગવાન (૨) વસિયા છો ઉરમાં; ઐજય૦૨

સોમે સત્યસ્વરૂપ, સુન્દરતા શોભે; પ્રભુ સુન્દરતા૦;

નિરખે નરને નાર (૨) મુનીનાં મન લોભે; ઐજય૦૩

મંગળમૂર્તિ મહારાજ, ત્રિગુણાતીત કહાવો; પ્રભુ ત્રિ૦;

પિંડ બ્રહ્માંડની પાર (૨) ભક્તજનને ભાવો; ઐજય૦૪

બુદ્ધિ અનુપમસાર, ગાય વેદની વાણી; પ્રભુ ગાય૦

ઉપનિષદનો સાર (૨) સંત રહ્યા જાણી; ઐજય૦૫

ગુરુપ્રગટ કરુણાગાર, ભક્તને બ્રહ્મવિદ્યાઆપી; પ્રભુ ભ૦;

કોટિ જન્મનાં કર્મ (૨) તે નાંખ્યાં કાપી; ઐજય૦૬

શંકર સદ્ગુરુ સોય, જીવ કોઈક જાણે; પ્રભુ જીવ૦;

અખંડાનંદ અદ્વૈત (૨) તે સુખ તે માણે; ઐજય૦૭

શાને સમજે જ કોઈ, તે કૈવલ્યપદ પામે; પ્રભુ તે કૈવલ્ય૦;

કૃષ્ણજી ભજ સોઈ (૨) ગર્ભ વેદના વામે; ઐજય૦૮

જય સદ્ગુરુ સ્વામીજી (૨) આરતી ઉતારું (૨);

પ્રભુ અન્તર્યામી; ઐ જય દેવ જય ગુરુદેવ;.....૯

કદલીગર્ભસંભૂતં કર્પૂરં ચ પ્રદીપિતમ્ ।

આરાત્તિક્યમહં કુર્વે પશ્ય મે વરદો ભવ ॥

કેળનાગર્ભથી ઉત્પન્ન થયેલા એવા પ્રજ્વલિત
કરેલા કર્પૂરની હું આરતી ઉતારું છું, તે આપ દેખો;
અને મહારેવાસ્તે વરદાન આપવા વાળા થાઓ.

કર્પૂરગૌરં કરુણાવતારં

સંસારસારં ભયશોકહારમ્ ।

સદા વસન્તં હૃદયારવિન્દે

શિવસ્વરૂપં સુગુરું નમામિ ॥

શ્રીસદ્ગુરુદેવતામ્યો નમઃ । આરાત્તિકં સમર્પયામિ ॥

કર્પૂરનાસમાન ગૌર-ઉજ્જ્વલ વર્ણવાળા, કંઈના
અવતારરૂપ, સંસારનું સાર-પરંપ્રભસ્વરૂપ, ભીતિ અને
શોકને નાશ કરનાર, નિરંતર પ્રાણિ માત્રના હૃદય-
કમલમાં નિવાસ કરનાર, એવા શિવસ્વરૂપ પરમપૂજ્ય
શ્રીસદ્ગુરુદેવને હું નમસ્કાર કરું છું.

ઉભા થઈ ઉપરપ્રમાણે આરતી મંત્રો બોલી આરતી
કરવી, પછી આરતી નીચે મૂકી આરતીની ચારે બાજુ
પાણીની ધારાકરી, ભગવાનને આરતી આપી, ભક્તોએ
હાથવડે તે આરતી લેઈ આંખોએ તથા મસ્તકે હાથ અડ-

કાડવો. ત્યારપછી હાથ ઘોઈ નાંખી એ હાથના બોબામાં—
પોશમાં પુષ્પ લેઈ ઉભા ઉભા મંત્રપુષ્પાંજલિ કરવી.

અથ મંત્રપુષ્પાંજલિઃ ।

अनेकपुष्परचितां मंत्रपुष्पाञ्जलिं शुभाम् ।

मयाऽर्पितां गृहाणेश पूजासम्पूर्णहेतवे ॥

શ્રી સદ્ગુરુદેવતાઓ નમઃ । મંત્રપુષ્પાંજલિ સમર્પણામિ ॥

હે ઈશ્વર ! પૂજનની સમાપ્તિને વાસ્તે અનેક
પુષ્પોદ્ધારા બનાવેલી આ શુભ પુષ્પાંજલિ મેં અર્પણ
કરી છે, તે આપ ગ્રહણ કરો. (એમ બોલી શ્રીગુરૂને
નમસ્કાર કરી, હાથમાંનાં પુષ્પો ચઢાવી દેવાં.)

(૧૫) અથ પ્રદક્ષિણા ।

यानि कानि च पापानि जन्मान्तरकृतानि च ।

तानि तानि विनश्यन्ति प्रदक्षिणपदे पदे ॥

જન્મ જન્માન્તરમાં જે કોઈ પાપો કરેલાં છે, તે
તે સર્વે પ્રદક્ષિણાના પગલે પગલે નાશ થાય છે. (એમ
બોલી સદ્ગુરુદેવને નમસ્કાર કરી ત્રણ અથવા પાંચ
પ્રદક્ષિણા કરવી.)

(૧૬) અથ નમસ્કારઃ ।

શ્રીગુરુશ્વકસ્તોત્રમ્ ॥

उपजातिवृत्तम् ।

શ્રીમત્પરંબ્રહ્મ ગુરું નમામિ ।

શ્રીમત્પરંબ્રહ્મ ગુરું ભજામિ ॥

શ્રીમત્પરંબ્રહ્મ ગુરું વદામિ ।

શ્રીમત્પરંબ્રહ્મ ગુરું સ્મરામિ ॥૧॥

પરંબ્રહ્મ પરમાત્મ સ્વરૂપ શ્રીસદ્ગુરુ દેવને હું
સાષ્ટાંગ દંડવત્ પ્રણામ કરું છું. અવિધાના શત્રુરૂપ
અને બ્રહ્મસ્વરૂપ શ્રીસદ્ગુરુદેવને હું મનવડે નિરંતર
ભજું છું. સર્વોત્તમ બ્રહ્મસ્વરૂપ શ્રીસદ્ગુરુદેવનું હું વાણી
દ્વારા કીર્તન કરું છું. કેવળ પરંબ્રહ્મ-સચ્ચિદાનંદસ્વરૂપ
શ્રીસદ્ગુરુદેવનું કોઈ ન સાંભળે તેમ સ્મરણ કરું છું.

સજ્ઞાનવિજ્ઞાનમથાદિત્રીયં ।

શમાદિયુક્તં ચ સદાઽઽત્મનિષ્ઠમ્ ॥

તં સાચ્ચેદનન્દસુરૂપમીશં ।

શ્રીમત્પરંબ્રહ્મ ગુરું નમામિ ॥૨॥

વેદશાસ્ત્રના જ્ઞાન સહિત આત્માના અપરોક્ષ
સાક્ષાત્કાર વિજ્ઞાનવાળા, અદ્વિતીય-દ્વૈતભાવ રહિત, મન

અને ઇન્દ્રિયોના નિગ્રહ પૂર્વક વિવેક વૈરાગ્ય બ્રહ્મચર્યાદિ સકલ દૈવી ગુણોવડે યુક્ત, નિરંતર આત્મસ્વરૂપમાં નિષ્ઠાવાળા, સદ્રૂપ (ભૂતભવિષ્યત્ અને વર્તમાનકાલમાં નાશ રહિત), ચિદ્રૂપ (જ્ઞાન-ચૈતન્યસ્વરૂપ) અને આનંદ (સુખ) સ્વરૂપ, તથા સાક્ષાત્ ઈશ્વરસ્વરૂપ, તે પરંબ્રહ્મ પરમાત્મસ્વરૂપ શ્રીસદ્ગુરુદેવને હું સાષ્ટાંગ દંડવત્ પૂર્વક નમસ્કાર કરું છું. ૨.

સંસારદુઃખૈઃ પરિપીડિતેભ્યો—

ઽદાત્તત્ત્વમસ્યાદિવિનિશ્ચિતં યઃ ॥

જ્ઞાનં જનેભ્યઃ સ્વલુ મુક્તિદં તં ।

શ્રીમત્પરંબ્રહ્મ ગુરું ભજામિ ॥૩॥

સંસારનાં જન્મ જરા મરણાદિ દુઃખોવડે અત્યંત પીડાયેલા મનુષ્યોને, 'તત્ત્વમસિ' (તું તે બ્રહ્મસ્વરૂપ છે) 'અયમાત્મા બ્રહ્મ' (આ જીવાત્મા બ્રહ્મસ્વરૂપ છે) ઇત્યાદિ મહાવાક્યોદ્વારા નિશ્ચિત થયેલું બ્રહ્માત્મૈક્ય જ્ઞાન જ આપે છે, તે ખરેખર મુક્તિના આપનારા, અવિધાના શત્રુરૂપ અને બ્રહ્મસ્વરૂપ શ્રીસદ્ગુરુદેવને હું મનવડે નિરંતર ભજું છું. ૩.

મુમુક્ષુસંસેવ્યપદારવિન્દં ।

બ્રહ્માદિભિર્વન્દિતમુત્પ્રતાપમ્ ॥

ક્લેશાપહારં દહનોરુદીપ્તિં ।

શ્રીમત્પરંબ્રહ્મ ગુરું વદામિ ॥૪॥

જમનાં ચરણકમલ મુમુક્ષુ પુરૂષોએ સેવા કરવાને યોગ્ય છે, તથા જે બ્રહ્માદિ દેવ અને મુનિગણોદ્વારા વન્દિત છે, તેમજ અધિક પ્રતાપવાન છે; સાંસારિક ક્લેશોના તેમ અવિઘાદિ ક્લેશોના નાશક છે. તથા અગ્નિના સમાન વિપુલ દીપ્તિવાળા છે, અથવા અગ્નિનાથી પણ મહાન્ પ્રભાયુક્ત છે; એવા સર્વોત્તમ બ્રહ્મસ્વરૂપ શ્રીસદ્ગુરુદેવનું હું વાણીદ્વારા કીર્તન કરું છું. ૪.

વેદાન્તસિદ્ધાન્તરૂપશોભા—

વિધાયિસૂર્ય કિલ સાક્ષિભૂતમ્ ॥

વિનાશહીનં ૨ વાસેન્ધુપોતં

શ્રીમત્પરંબ્રહ્મ ગુરું સ્મરામિ ॥૫॥

બરેબર ! વેદાન્તના અદ્વૈત સિદ્ધાન્તરૂપ કમલની શોભાને પ્રકટ કરનાર સૂર્યસ્વરૂપ, અને સર્વના સાક્ષિ-રૂપ, અવિનાશી, સંસારસમુદ્ર તરવાની નૌકારૂપ, એવા કેવળ પરબ્રહ્મ પરમાત્મ સ્વરૂપ શ્રીસદ્ગુરુદેવનું

કોઈ ન સાંભળે તેમ હું સ્મરણ કરું છું. ૫.

તીર્થરૂપમखण्डाभमज्ञानविप्रेरपदम् ।

• **लोकोत्तरप्रभावाढ्यं श्रीगुरुं सततं भजे ॥**

ગંગા, નર્મદા, કાશી, હરદ્વાર આદિ સમસ્ત તીર્થ રૂપ, અખંડ કાંતિરૂપ, અને અજ્ઞાનરૂપ અધિકારના નાશક; તથા અઔકિક અતિશય પ્રભાવશાળી શ્રીસદ્-ગુરૂ પરમાત્માને હું નિરંતર ભજું છું. (આ શ્લોક 'અનુષ્ટુપ્છન્દઃ' નો છે.) ૬.

पठति यो गुरुपञ्चकमुत्तमं ।

बहुलभक्तिरुतानुशृणोति वा ।

स भवदुःखसमूहमपास्य वै ।

पदमहो लभते परमं पुमान् ॥૭॥

इति श्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्यश्रीम-

त्स्वामिमाधवानन्दपूज्यपाद शेष्य-

खेलानन्दशास्त्रिणास्त्रિ-

श्रीगुरुपદવત્તોત્રં सम्पूर्णम् ॥

શ્રીસદ્ગુરુદેવતાભ્યો નમઃ । નમસ્કારાન્સમર્પયામિ ॥

બહુ ભક્તિવાળો જે પુરૂષ આ ઉત્તમ શ્રીગુરૂપંચક સ્તોત્રનો પાઠ કરે છે, અથવા શ્રદ્ધા ભક્તિ પૂર્વક શ્રવણ કરે છે; તે પુરૂષ સંસારનાં જન્મ મરણાદિ ભયંકર દુઃખોના સમુદાયને નાશ કરીને પરમપદને—મુક્તિને પામેછે; એમાં સંદેહ નથી. (આ શ્લોકનું વૃત્ત દ્રુત-વિલંબિત છંદ છે.) ૭.

ઉપરના શ્રીગુરૂપંચક સ્તોત્રનું ઉચ્ચારણ કરતાં કરતાં શ્રીસદ્ગુરુદેવને, પૃથ્વીપર લાકડીની પેઠે લાંબાપડી પાંચ સાષ્ટાંગ દંડવત્ પ્રણામ પૂર્વક નમસ્કાર કરવા.

સાષ્ટાંગ દંડવત્ પ્રણામની વિધિ:—

**દોભ્યાં પદ્મયાં ચ જાનુભ્યામુરસા શિરસા દશા
મનસા વચસા ચેતિ પ્રણામોઽષ્ટાઙ્ગ ઉચ્યતે**

(૧) બે હાથ, (૨) બે પગ, (૩) બે જાનુ (ઢીંચણ), (૪) હૃદય (છાતી), (૫) મસ્તક, (૬) દૃષ્ટિ, (૭) મન અને (૮) વાણી, આ આઠ અવયવો વડે કરાતો નમસ્કાર તે સાષ્ટાંગ પ્રણામ કહેવાય છે.

સાષ્ટાંગ દંડવત્પ્રણામ કર્યા પછી ઉભા ઉભા બે હાથ જોડી પ્રાર્થના કરવી.

અથ પ્રાર્થના ।

નમોઽસ્ત્વનન્તાય સહસ્રમૂર્ત્યે

સહસ્રપાદાક્ષિશિરોરુઘાહવે ।

સહસ્રનામ્ને પુરુષાય શાશ્વતે

સહસ્રકોટીયુગધારિણે નમઃ ॥૧॥

આકાશની પેઠે સર્વવ્યાપક-અવધિરહિત-નાશ
રહિત, અનંતમૂર્તિરૂપ-અસંખ્યસ્વરૂપ, અનન્ત ચરણ
ચક્ષુ ભસ્તક સાથળ અને અનંત હાથવાળા, તથા
અસંખ્યનામવાળા, સર્વદા સનાતનસ્વરૂપ, તેમ સહસ્ર-
કોટી-અસંખ્યાત્ યુગોને ધારણકરવાવાળા પરમાત્મ
પુરુષને નમસ્કાર છે.

નૃણામોક્ષાપ્તદપિ પરિહરન્ત્યા ભવભયં ।

શિવાસ્તે મૂર્તેઃ કંઈહ મહિમાનં નિગદિતુમ્ ॥

ગુરો કામક્રોધપ્રબલતરસાતજાટલ-

જ્વરજ્વાલાજાલજ્વલિતવપુષાં વાઙ્મિ સબલઃ ॥

હે ગુરો ! પ્રબળ કામ ક્રોધાદિદ્વારા અત્યંત ઉત્પન્ન
થયેલી શિખાવાળા જ્વરની જ્વાલાઓના સમૂહવડે દગ્ધ
થયેલા શરીરવાળા મનુષ્યોનાં સાંસારિક જન્મ મરણાદિ

ભયંકર દુઃખોને, એકવાર દર્શન કરવામાત્રથીજ જે હરણ કરે છે; એવી આપની કલ્યાણકારી ભૂત્તિના માહાત્મ્યને યથાર્થ કથન કરવાનેલિયે આ જગત્માં કોઈપણ સમર્થ છે ? અર્થાત્ આપના મહિમાને પરિપૂર્ણ રીતે નિરૂપણ કરવાને ત્રિલોકમાં કોઈપણ સમર્થ નથીજ. ૨.

સ્મૃતં સદ્યઃ સ્વાન્તં વિચયતિ શાન્તં સકૃદપિ
પ્રગીતં યત્પાપં જ્ઞાતિ ભવતાપં ચ હરતિ ॥
ઇદં કર્ણપ્રેયો ગુરુરિતિ શિવં મઞ્જુલપદં ।
મમ પ્રાણાન્તે તદ્દદનમ્મલાન્તર્વિલસતુ ॥૩॥

હે પ્રભો ! જે એકવારપણ શ્રદ્ધાભક્તિપૂર્વક સ્મરણ કરતાં તત્કાલ અંતઃકરણને શાંત-શોક મોહ કામ વિક્ષેપ રાગદ્વેષાદિ દોષોથી રહિત કરે છે; તથા જે એકવાર ભક્તિપ્રેમપૂર્વક ઉચ્ચારણ કરતાં સમસ્ત પાપને, અને સંસારના જન્મમરણાદિ સંતાપને ઝટ નાશ કરેછે; એવું આ કલ્યાણરૂપ અને કાનને પ્રિયલાગે એવું મનોરંજક “ગુરૂ” એ પ્રકારનું સુંદરપદ છે, તે મહારા પ્રાણના ઉત્ક્રમણસમયે અર્થાત્ મરણ સમયે મહારામુખ કમલની અંદર શોભે. તાત્પર્ય કે:-મહારા અંતકાલ સમયે મહારા

મુખમાંથી હેસદ્ગુરો ! હેસચ્ચિદાનન્દગુરો ! હેમાધવગુરો !
હેપ્રભો ! એ પ્રકારે શ્રીસદ્ગુરૂપરમાત્માનું નામ ઉચ્ચારણ
થાઓ; લેશમાત્રપણ વાત પિત્ત કફાદિવડે કંઠ અવરોધન
થવા ન પામે, એવી મ્હારી નમ્ર પ્રાર્થના છે. ૩.

મક્ત્યાલયે યત્કૃપયા મનો મે
સ્યૂતં સદા વૈદિકધર્મમાર્ગે ।
સંસારપાથોનિધિપારદં વૈ

શ્રીમાધવાનન્દગુરું નતોઽસ્મિ ॥૪॥

જમની કૃપાથકી પ્રભુલક્ષિતા મંદિરમાં તેમજ
સનાતનવૈદિકધર્મના માર્ગવિષે મ્હાડું મન નિરંતર લીન
થયું છે; તે સંસારસમુદ્રથી પાર પમાડનાર શ્રીમાધવા-
નંદ સદ્ગુરૂને હું સદા નમસ્કાર કરું છું.

નમોઽચ્યુતાય ગુરવેઽજ્ઞાનધ્વાન્તૈકમાનવે ।
શિષ્યસન્માર્ગપટવે કૃપાપીયૂષસિન્ધવે ॥૪॥

અજ્ઞાનરૂપ અધિકારના નાશક એક સૂર્યરૂપ,
શિષ્યોને બ્રહ્માત્મૈક્યજ્ઞાનરૂપ મોક્ષમાર્ગ બતાવવામાં
કુશલ, અને કૃપારૂપ અમૃતના સમુદ્રરૂપ, તથા અવિનાશી
બ્રહ્મસ્વરૂપ શ્રીસદ્ગુરૂદેવને મ્હારો નમસ્કાર છે.

અતિસુલ્લઘ્નં તાપનાશકં

હ્યચલમાધવાનન્દસદ્ગુરુમ્ ।

વરદમક્ષયં શ્રીયુતં વરં

હૃદયવાસકં મે નમામ્યહમ્ ॥૫॥

તવ ગુણાલ્લયં નામ પાવનં

કલિમલાપહં કીર્તયન્તિ યે ।

ભવભયક્ષયં તપતાપિતા-

મુહુરહો જનાઃ સંસરન્તિ નો ॥૬॥

અત્યન્તસુખ-આત્મસુખને આપનાર, અધ્યાત્માદિ તાપનાશક, અક્ષયવરદાનના દાતા, મહારા હૃદયકમલમાં નિવાસ કરનાર, સર્વોત્કૃષ્ટ, અને વિવેક વૈરાગ્ય શમ દમ શાંતિ બ્રહ્મચર્યાદિ દૈવીગુણોની તેમ પરાવિદ્યાદિની શોભાવડે યુક્ત, તથા માયાદિકના પ્રભાવથી નહિં ચલાયમાન થનારા એવા શ્રીમાધવાનન્દ સદ્ગુરુદેવને હું નમસ્કાર કરું છું. (૫) હે પ્રભો ! સંસારની જન્મ-મરણાદિક્ષુઃખની ભીતિનો નાશકરનાર, કલહ અને પાપાદિકનો વિનાશ કરનાર, અને પરમપાવન તથા સર્વદૈવીગુણોના સ્થાન-ભંડારરૂપ આપના નામનું જ

પુરૂષો કીર્તન કરે છે; અર્થાત્ આપનું નામસ્મરણ સ્તુતિ કરે છે; તે અધ્યાત્માદિ અનેક સંતાપોથી તપેલાં મનુષ્યો વારંવાર સંસારમાં જન્મતા નથી; અર્થાત્ આપની સ્તુતિ કરવાથી મોક્ષનેજ પામે છે.

આનન્દમાનન્દકરં પ્રસન્નં

જ્ઞાનસ્વરૂપં નિજબોધગુહ્યમ્ ।

યોગીન્દ્રમીડયં ભવરોગવૈદ્યં

શ્રીમદ્ગુરું નિત્યમહં નમામિ ॥૭॥

આનન્દ સ્વરૂપ, ભક્તોને આનન્દ કરાવનાર, પ્રસન્ન મુખવાળા, જ્ઞાનસ્વરૂપ, આત્મજ્ઞાનવડે યુક્ત, યોગીશ્વર, સ્તુતિકરવાને યોગ્ય, અને સંસારરૂપી રોગના નાશક વૈદ્યરૂપ, શ્રીયુત સદ્ગુરુદેવને હું નિત્ય પ્રણામ કરું છું. ૭.

કરચરણકૃતં વાકાયજં માનસં વા ।

શ્રવણનયનજિહ્વાકર્મજં વાઽપરાધમ્ ॥

વિહિતમવિહિતં વા સર્વમેતત્ક્ષમસ્વ ।

તવ ચરણારાજે શ્રીગુરોઽહં નમામિ ॥૮॥

હાથ પગ આદિકર્મેન્દ્રિયો વડે કરેલા, વાણી અને શરીરથી ઉત્પન્ન થયેલા, મનથી થયેલા, તથા કાન

આંખ અને જિહ્વા આદિ જ્ઞાનેન્દ્રિયોના કર્મથી થયેલા એવા વિહિત અવિહિત સર્વ મહારા અપરાધોને હે ગુરો ! આપ ક્ષમા કરો; હું આપના બંને ચરણકમલો પ્રત્યે વારંવાર પ્રણામ કરું છું. ૮.

ઉપરોક્ત મંત્રશ્લોકવડે પ્રાર્થના કર્યા પછી નીચે બેસી, હાથબેડી પૃથ્વીપર રાખી, બેડેલા હાથપર મસ્તક મૂકી શ્રીગુરૂદેવને નમસ્કાર કરવો; અને શ્રીસદ્ગુરૂદેવે કૃપા કરી આપેલા મંત્રની એક માલા ફેરવવી. ત્યાર પછી અપરાધ ક્ષમાપનના મંત્રો બોલી પ્રાર્થના કરવી.

અપરાધસહસ્રાણિ ક્રિયતેઽહર્નિશં મયા ।

દાસોઽયમિતિ માં જ્ઞાત્વા ક્ષમસ્વ પરમેશ્વર ॥૧॥

હે નાથ ! મહારાથી હમેંશાં હબરોહબરો અપરાધ થાયછે, માટે મહને આપનો દાસ બાણી, હે પરમેશ્વર ! મહારા અપરાધો ક્ષમા કરો. ૧.

આવાહનં ન જાનામિ ન જાનામિ વિસર્જનં ।

પૂજનં નૈવ જાનામિ ત્વં ગતિઃ પરમેશ્વર ॥૨॥

અજ્ઞહીનં ક્રિયાહીનં વિધિહીનં જગદ્ગુરો ।

પૂજિતોઽસિ મયા દેવ તત્ક્ષમસ્વ ત્વમીશ્વર ॥૩॥

હેપરમેશ્વર ! હું આવાહન અને વિસર્જનને જાણતો નથી, તેમ પૂજનનીવિધિને પણ જાણતો નથી; મહારે તો આપજ આધારરૂપ છો; માટે હે જગદ્ગુરો ! હે દેવ ! આપ અંગરહિત, ક્રિયારહિત અને વિધિરહિત જેમ તેમ મહારાથી પૂજાયેલા છો, તેથી હે ઇશ્વર ! આપ મહને ક્ષમા કરો. ૨-૩.

**મંત્રતઃ સ્તોદતા વાઽપિ કર્મણો જ્ઞાનતોઽપિ વા ।
ન્યૂનાતિરિક્તં યત્કિન્નિત્ તત્સર્વં ક્ષમ્યતાં વિમો ॥**

હેવિમો ! મંત્રથી, સ્તોત્રથી, કર્મથી અથવા જ્ઞાનથી જ કંઈ આછું વધારે થયું હોય, તે સર્વ આપ ક્ષમા કરો ૪.

**અન્યથાસક્તચિત્તેન ક્રિયાહીનેન વા પ્રમો ।
મનોવાક્કાયદુષ્ટેન પૂજિતોઽસિ જગદ્ગુરો ॥
તત્સર્વં ક્ષમ્યતાં નાથ દાસે કૃત્વા દયાં મયિ ॥૫॥**

હે પ્રમો ! હે જગદ્ગુરો ! આપને છોડીને અન્ય પદાર્થોમાં આસક્ત થયેલા ચિત્તદ્વારા, તથા મન વાણી અને શરીરની દુષ્ટતાથી કે અપવિત્રપણાથી, તેમ ક્રિયાની હીનતાથી આપ પૂજાયેલા હોય, તે સર્વ હેનાથ ! આ આપના દાસઉપર દયા કરીને ક્ષમા કરો. ૫.

યદક્ષરપદમ્રષ્ટં માત્રાહીનં ચ યદ્ભવેત્ ।

તત્સર્વં ક્ષમ્યતાં દેવ પ્રસીદ પરમેશ્વર ॥૬॥

હે પરમેશ્વર ! આ પૂજનની ક્રિયામાં બોલતાં જ કંઈ અક્ષરની કે પદની ભ્રષ્ટતા થઈ હોય, અથવા કાનો માત્રા રહિત બોલાયું હોય, કે છંદશાસ્ત્રની વિધિના ભંગ પૂર્વક મંત્રશ્લોકનું ઉચ્ચારણ થયું હોય, તે સર્વ ક્ષમા કરો; હે દેવ ! આપ પ્રસન્ન થાઓ. ૬.

અન્યથા શરણં નાસ્તિ ત્વમેવ શરણં મમ ।

તસ્માત્કારુણ્યભાવેન રક્ષ રક્ષ કૃપાનિધે ॥૭॥

હે કૃપાસાગર ! આપના સિવાય મહારે અન્ય શરણુ નથી; મહારે તો માત્ર આપજ શરણુ (રક્ષણુ કરનાર) છો; તેથી હે મુરો ! કેવળ કરૂણા ભાવથી આપ મહારૂં રક્ષણુ કરો. રક્ષણુ કરો. ૭

અપરાધ ક્ષમાપન પ્રાર્થના કર્યાપછી જમણા હાથમાં અથવા આયમનીમાં જળ લેઈ નીચેનો મંત્ર શ્લોક બોલી જળ મૂકી સર્વ પૂજા શ્રીસદ્ગુરૂ પરમાત્માને અર્પણ કરવી.

કાલેઽસ્મિન્વર્તમાને ત્વાં સમુદિશ્ય ગુરો મયા ।

ભક્ત્યા પૂજાંકૃતાં સ્વામિસ્તેઽર્પયામિપદાબ્જયોઃ॥

હેગુરો ! હેસ્વામિન્ ! આ વર્તમાનકાલમાં ત્હમને ઉદ્દેશીને મેં ભક્તિપૂર્વક કરેલી પૂજા ત્હમારા ચરણ-કમલોમાં અર્પણ કરું છું.

ત્યાર પછી ફરીથી જળ લેઈ નીચે પ્રમાણે બોલવું:-

अनेन यथा ज्ञानेन यथा मिलितोपचार-
द्रव्यैः श्रीसद्गुरुपूजनकर्मणा कृतेन श्रीसद्गुरुर-
मात्मा प्रीयतां न मम ॥ श्रीसद्गुरुदेवताऽर्पण-
मस्तु ॥ हरिः ॐ तत्सद्ब्रह्मार्पणमस्तु ॥ ॐ शान्तिः
शान्तिः शान्तिः ॥

જેવા જ્ઞાનથી, અને પૂજનવાસ્તે જેવા મળેલા પદાર્થોવડે, શ્રીસદ્ગુરુદેવની કરેલી પૂજાફળી કર્મવડે શ્રીસદ્ગુરુપરમાત્મા પ્રસન્ન થાઓ. આમાં મહાઈ કંઈ નથી. શ્રીસદ્ગુરુ દેવને અર્પણ હો ઇતિ. (આમ બોલી હાથમાં લીધેલું જળ નીચે મૂકી બે હાથ જોડી પ્રાર્થના પૂર્વક નમસ્કાર કરી પૂજનની સમાપ્તિ કરી, નીચેના મંત્ર શ્લોકથી શ્રીસદ્ગુરુના ચરણામૃતનું પાન કરવું.

शोषणं पापपङ्कस्य दीपनं ज्ञानतेजसः ।

गुणालाङ्कः सम्यक्संस्मरणवतारकम् ॥

अज्ञानमूलहरणं जन्मकर्मनिवारणम् ।

જ્ઞાનદૈવાયસિદ્ધયર્થં ગુણાન્નદકં પિબેત્ ॥

પાપ રૂપી કીચડ—કાદવને સૂકાવવા વાળું, જ્ઞાનરૂપી તેજને પ્રદીપ્ત કરનાર અને સંસારસમુદ્રથી સુલભતા પૂર્વક તારનાર શ્રીસદ્ગુરુદેવનું ચરણામૃત છે; માટે અજ્ઞાનને મૂલ સહિત નાશ કરનાર, અને નવીન જન્મના ઉત્પાદક સંચિત આગામી કર્મને નિવારણ કરનાર, શ્રીસદ્ગુરુદેવનું ચરણામૃત જ્ઞાન વૈરાગ્યની સિદ્ધિનેવાસ્તે પાન કરે. (એમ બોલી ચરણામૃતને નમન કરી ચરણોદક પીવું; ત્યાર પછી બે હાથજોડી શ્રીગુરુદેવના પ્રસાદની પ્રાર્થના કરવી.)

મક્ત્યા મયાકૃતાં પૂજાં સ્વીકુરુષ્વ કૃપાનિધે ।

પ્રસાદં ચ ગુરો ત્વં માં દેહિ મક્તજનપ્રિય ॥

હે કૃપાસાગર ! ભક્તિ પૂર્વક કરેલી મહારી સર્વ પૂજાને આપ સ્વીકાર કરો, અને હે ભક્તજનોને પ્રિય એવા અથવા ભક્તજનો જન્મને પ્રિય છે એવા હે ગુરો ! આપ મહુને પ્રસાદ આપો.

ત્યાર પછી મળેલા પ્રસાદને પ્રણામકરી નીચેના મંત્રથી પ્રાશન કરવું.

મક્ષિતેન પ્રસાદેન કૃતકૃત્યોઽસ્મ્યહં ભવે ।

નશ્યન્તિ કૃતપાપાનિ જન્માન્તરે ચ જન્મનિ॥

આ સંસારમાં શ્રીગુરૂનો પ્રસાદ ભક્ષણ કરવા વડે હું કૃતાર્થ થયો છું, મહારાં આ જન્મનાં અને પાછલા જન્મોનાં કરેલાં સર્વપાપો નાશ પામી ગયાં છે.

આ પ્રમાણે શ્રીગુરૂપ્રસાદની પ્રશંસા કરતાં કરતાં પ્રસાદનું ભક્ષણ કરી હસ્ત પ્રક્ષાલન કરી (હાથ ધોઈ,) બેહાથ બેઠી શ્રીગુરૂદેવને વારંવાર નમસ્કાર કરવા; અને “ ॐ પ્રયાતુ ભગવાન્ સ્વસ્થાને મમ હૃદયે શ્રી સદ્ગુરુપરમાત્મા ” (ભગવાન્ શ્રીસદ્ગુરૂ પરમાત્મા મહારા હૃદયરૂપ આપના સ્થાનમાં આપ પધારો.) એમ બોલી શ્રીગુરૂમૂર્તિનું વિસર્જન કરવું.

ત્યાર પછી શ્રીસદ્ગુરૂ પરમાત્માને પ્રણામ કરી પરમપૂજ્ય શ્રી માતાપિતા પાસે જઈ, તેઓશ્રીનું ગંધ અક્ષત પુષ્પાદિકથી પૂજન નમસ્કાર કરી તેઓનું ચરણામૃત લેવું. સૌભાગ્યવંતી સ્ત્રીઓએ પોતાના પતિના જમણા અંગુઠાનું પૂજન—અર્ચન નમસ્કાર કરી તેમનું ચરણામૃત લેવું; તથા સાસુ સસરાને નમસ્કાર કરવો; અને સર્વ સ્ત્રીપુરુષોએ પૂજ્યવર્ગની આજ્ઞાપ્રમાણે વર્તવું.

અથ જપમાલાવિધિ: ॥

શ્રીસદ્ગુરૂ પરમાત્માનું પૂજનાદિક કર્યાપછી શ્રીસદ્ગુરૂ દેવે આપેલા શ્રીગુરૂમંત્રની નિત્યનિયમ પ્રમાણે પાંચ અથવા તેથી વધારે માલાઓ ફેરવવી; અને ત્યારપછી શ્રીગુરૂગીતાનો પાઠ કરવો. પછી જે અવકાશ હોય તો શ્રીકૈવલ્યોપનિષત્, નિરાલંબોપનિષત્, મણિરત્નમાલા, મોહમુદ્ગરસ્તોત્ર વગેરે સ્તોત્રાદિકના પાઠ કરવા.

પરમપૂજ્ય શ્રીસદ્ગુરૂ સ્વામીજી પોતાના ગામમાં બિરાજતા હોય તો ભક્તોએ તેઓશ્રીની સન્મુખ બેસી માલા તથા પાઠ કરવા ચુકવું નહીં.

જપ કરવામાં હમેશાં રૂદ્રાક્ષની માલા રાખવી “સર્વકર્મસમૃદ્ધ્યર્થે જપેદ્રુદ્રાક્ષમાલયા ।” (સર્વ કર્મની સમૃદ્ધિને અર્થે રૂદ્રાક્ષની માલાવડે જપ કરવો.) એમ મંત્રખંડમાં કહ્યું છે. તેમજ “રુદ્રાક્ષમાલયા ચૈર્વ જપ્તવ્યં નિયતાત્મના” (સ્થિર ચિત્તવાળાએ જમણા હાથથી રૂદ્રાક્ષની માલાવડે જપ કરવાને યોગ્ય છે.) એમ શ્રીદેવીભાગવતમાં ^{પૃથ્વી}શ્રીરૂદ્રાક્ષ-જાળાલોપનિષત્માં પણ કહેલું છે; માટે શ્રીગુરૂમંત્ર

જપવામાં સર્વમુમુક્ષુપુરુષોએ રૂદ્રાક્ષની માલા રાખવી;
કારણકે રૂદ્રાક્ષની માલાવડે મંત્ર જપવાથી અનંતગણુ
ફળ થાય છે.

તજ્જપાલ્ભતે પુણ્યં નરો રૂદ્રાક્ષધારણાત્ ॥

(રૂદ્રાક્ષજાબાલોપનિષત્૦)

રૂદ્રાક્ષની માલાવડે ઈષ્ટમંત્રજપવાથી તેમજ રૂદ્રાક્ષ-
ધારણ કરવાથી અનંતગણુ પુણ્ય થાય છે.

ફલસ્ય દર્શને પુણ્યં સ્પર્શાત્કોટિગુણં ભવેત્ ।

શતકોટિગુણં પુણ્યં ધારણાલ્ભતે નરઃ ॥

લક્ષકોટિસહસ્રાણે લક્ષકોટિશતાનિ ચ ।

જપાન્ન લભતે નિત્યં નાત્ર કાર્યા વિચારણા ॥

રૂદ્રાક્ષના ફળનું દર્શન થતાં કોટિગણુ પુણ્ય થાય
છે, અને સ્પર્શવાથી સેંકડો કરોડગણુ પુણ્ય ઉદય
થાયછે; તથા રૂદ્રાક્ષધારણકરવાથી મનુષ્ય સહસ્ર લાખ
કરોડગણુ પુણ્યને પામે છે; તેમ રૂદ્રાક્ષની માલાવડે
નિત્ય મંત્રજપવાથી સોલાખકોટિગણુને પામે છે; એમાં
વિચાર કરવાનું અર્થાત્ સંશય-વિકલ્પ કરવાનું કામજ
નથી. એમ દેવી ભાગવતમાં કહ્યું છે.

રુદ્રાક્ષગાલ્યા । યો વૈ મંત્રં જપતિ નિત્યશઃ ।
તસ્ય નામ્નાં શતેનૈવ સહસ્રસ્ય ફલં લભેત્ ॥

(શિવપુરાણેઽજ્ઞાનસંહિતાઽ)

રુદ્રાક્ષની માલાવડે જે કોઈ નિત્યનિરંતર મંત્ર જપે છે, તો તે મનુષ્ય તેના સો નામના જપવડે હજાર નામના જપનું ફળ પામે છે.

રુદ્રાક્ષગાલ્યા જપ્તો મંત્રોઽનન્તફલાય ચ ।

(હારિતઽ)

રુદ્રાક્ષ માલાથી જપેલો મંત્ર અનંત ફળ આપનારો થાય છે.

રુદ્રાક્ષધારણં કૃત્વા ગાયત્રીં યો જપેદ્દિજઃ ।

જપોઽનન્તફલો તસ્ય નાત્રકાર્યાવિચારણા ॥

(સંવર્ત્તઽ)

જે યજ્ઞોપવીત ધારી દિજ રુદ્રાક્ષધારણકરીને ગાયત્રીને જપે છે, તેનો અનંત ફળ આપનારો જપ જાણવો; એમાં વિચારવાનું નથી.

ધ્યાયેત્તુ મનસા મંત્રં જિહ્વાૌષ્ઠૌ ન વિચાલયેત્ ।

ન કમ્પયેચ્છિરોગ્રીવાં દન્તાન્નૈવ પ્રકાશયેત્ ।

યક્ષરક્ષઃપિશાચાશ્ચ સિદ્ધદિવ્યાધરા ગણાઃ ।

यस्मात्प्रभावं गृह्णन्ति तस्माद्गुह्यं तु कारयेत् ॥

(યૌગી યાજ્ઞવલ્ક્યઁ)

ઈષ્ટમંત્રને મનવડે ધ્યાન કરે અર્થાત્ મનવડે જપે; જિહ્વા અને હોઠ હલાવવા નહિં; તેમ મસ્તક અને ગદનને કંપાવવાં નહીં; તથા દાંતોને પણ પ્રકાશ કરવા નહિં. જો એ પ્રમાણે નવર્તે તો જપના ફલને યક્ષ, રાક્ષસ, પિશાચ, સિદ્ધ અને વિદ્યાધરાદિ દેવજાતિના ગણો મહણ કરીલે છે; તેથી પાસેનો કાઈ પણ મનુષ્ય ન સાંભળે તેમ જિહ્વા હોઠ મસ્તકાદિ હલાવ્યાવિના મનથી જપ કરવો.

नाऽऽर्द्रवस्त्रो जपं कुर्याद्धोमं दानं प्रतिग्रहम् ॥

(ગોમિલ્લઁ)

ભીંજએલા વસ્ત્રવાળો મનુષ્ય જપ હોમ દાન અને પ્રતિગ્રહ ન કરે; અર્થાત્ ધોયેલું સૂકાયેલું શુદ્ધવસ્ત્ર પહેરી જપાદિકર્મ કરવાં; એમ ગોમિલ્લ અને વસિષ્ઠ સ્મૃતિમાં કહેલું છે.

मेरुहीना च या माला मेरुलङ्घ्या च या भवेत् ।

अशुद्धा प्रतिकृष्टा च सा माला निष्फल भवेत् ॥

(આત્મિક કારિકાઁ)

મેરુહીન અને મેરુ ઉલ્લંઘન કરેલી તથા અશુદ્ધ અધમ જે માલા હોય, તે માલા નિષ્ફલ થાય છે.

સુમેરુલંઘનાત્પાપં બ્રહ્મહત્યાસમં ભવેત્ ।
 લઙ્ઘનીયં તતો નૈવ મંત્રસિદ્ધિફલેચ્છુભિઃ ॥
 અન્યથા નિષ્ફલં તેષાં જપકાર્યં શ્રમં ભવેત્ ॥

માલાજપતાં માલાનો મેરૂ ઉલ્લંઘનકરવાથી
 અર્થાત્ માલા એમને એમ સીધીખેંચવાથી, બ્રહ્મહત્યા
 સમાન પાપ થાય છે; માટે મંત્રસિદ્ધિના ફળની ઇચ્છા-
 વાળા પુરૂષોએ માલાનો સુમેરૂ ઉલ્લંઘનકરવા યોગ્ય
 નથી; અર્થાત્ માલા પૂરી થાય અને સુમેરૂ આવે એટલે
 માલાને ઉલટાવી નાંખી બીજી માલાનો આરંભ કરવો;
 અને તેમ ન કરે તો તેઓનું કરેલું જપરૂપી કાર્ય
 નિષ્ફલ અને પરિશ્રમ રૂપ છે.

વિનોચારેણ મંત્રેણ પ્રમાદાલ્લઙ્ઘનં મણેઃ ।
 કુર્ત્સિ નરકં યાતિ બ્રહ્મહત્યાં મણૌ મણૌ ॥

યદિ મનથી મંત્ર ઉચ્ચારણ કર્યાવિના પ્રમાદથી
 માલાના મણિકાનું ઉલ્લંઘન કરે, તો તે મનુષ્ય નરકને
 પામે છે, અને જ જ મણિકા મંત્ર બોલ્યાવિના ઉલ્લં-
 ઘન કર્યા હોય; તે તે મણિકામણિકાનેવિષે બ્રહ્મહત્યાનું
 પાપ લાગે છે.

વસ્ત્રેણાચ્છાદ્ય તુ કરં દક્ષિણં યઃ સદા જપેત્ ।
તસ્ય સ્યાત્સફલં જાપ્યં તદ્ધીનમફલં સ્મૃતમ્ ॥
અતઃ એવ જપાર્થ સા “ગૌરુઃ સ્ત્રી” ધ્રિયતે જનૈઃ ॥

હમેશાં જમણા હાથને વસ્ત્રવડે ઢાંકીને જે જપ જપે છે, તેના જપેલા જપ સફલ થાય છે; અને વસ્ત્રથી ઢાંક્યા વિના જપેલા જપ નિષ્ફળ કહેવાય છે; તેથી જપ કરવા વાસ્તે મનુષ્યોએ “ગૌમુખી” ધારણ કરવી; અર્થાત્ ગૌમુખીમાં માલા રાખી મંત્રનો જપ કરવો. એમ વૃદ્ધમનુ કહેછે.

માલામાં ૧૦૮ દાણા—મણિકા રાખવા, અને સુમેરૂનો એક અધિક મણિકા રાખવો; એકંદર ૧૦૮ રૂદ્રાક્ષના દાણાની માલા બનાવી તેવડે શ્રીગુરૂમંત્રનો જપ ઉપર જણાવેલા ઋષિમુનિના વચનાનુસાર કરવો. જપ કરતાં જમણાહાથની ચાર આંગળીઓમાંથી તર્જની અને કનિકા (એટલે અંગુઠા પાસેની પહેલી અને છેલ્લી-ટચલી) એ બે આંગળીઓનો માલાને સ્પર્શ થવા દેવો નહિ. દર્શનું અથવા કાંમલાનું—ઉત્તરના વસ્ત્રનું આસન બીછાવી તે ઉપર પૂર્વ અથવા ઉત્તરદિશા તરફ મુખરાખી બેસીને શાન્ત ચિત્તથી શ્રીગુરૂમહારા-

જની મૂર્તિ હૃદયમાં રાખી માલા ફેરવવી. માલા ફેરવતાં ફેરવતાં વાતો કરવી. નહીં, તેમ અન્ય વસ્તુનું ચિંતન કરવું નહિં. શ્રીગુરૂમંત્ર પૂર્વે શ્રીગુરૂપૂજનની વિધિના આરંભમાં બતાવેલા શ્રોત્રિય બ્રહ્મનિષ્ઠ ઉત્તમ કુલોત્પન્ન બ્રહ્મવેત્તા ગુરૂ પાસેથી શાસ્ત્રવિધિ પ્રમાણે ગ્રહણ કરવો. જપાદિ કાર્ય કરતાં કદાચ વચ્ચેમાં પેશાબ કરવા ઉઠવું પડે તો પવાલામાં પાણી લેઈ જવું, અને પેશાબ કરી ઉપસ્થ ઇન્દ્રિયને પાણીથી શુદ્ધ કરી, હાથ અને પવાલું જળ મૃતિકાથી સ્વચ્છ કરી, શુદ્ધ જળથી હાથ પગ ધોઈ, ચાર ડોગળા કરી, મુખ અને આંખ ધોઈ, મસ્તકપર પાણીનું માર્જન કરી, ત્રણ આચમન કરી, દશ ઋકારના જપ કરી આસન ઉપર બેસી જપ પૂરા કરવા. કદાચ ગુદાદ્વારા અધોવાયુ નીકળે તો આંખ અને કાનપર જલનો સ્પર્શ કરવો, તથા મસ્તકપર જળવડે માર્જનકરી ઋકારનું પાંચવાર ઉચ્ચારણ કર્યાપછી જપ કરવો.

શ્રીસદ્ગુરુસ્તુતિ-પ્રાર્થના.

રાગ-ભુજંગીછંદનીચાલ.

- અહો ! આજ અંગે મહાસુખ પામ્યો,
ધણાં કષ્ટ સંસારનાં સર્વ વામ્યો;
મહાસુખસિન્ધુ દયાળુ અકામી,
દીઠા આજ શ્રીમાધવાનંદ સ્વામી; ૧.
- સદા સર્વદા નાથના રૂપમાંહિ,
જીએ જગતજંજલનાં દુઃખ નાંહિ;
સદા શાંતરૂપં પરિશ્રલ પામી,
દીઠા આજ શ્રીમાધવાનંદ સ્વામી; ૨.
- ચતુર્વેદ ખદશાસ્ત્રઆદિપુરાણો,
શ્રુતિસ્મૃતિસારાખજના સૂર્ય જાણો;
મહાસુરકામાદિ ઇન્દ્રિય દામી,
દીઠા આજ શ્રીમાધવાનંદ સ્વામી; ૩.
- જીએ જનને સંગથી સુખ આપે,
ધણા જન્મમરણાદિતું દુઃખ કાપે;
મળે એ ગુરુ તે પુરો પુણ્યગામી,
દીઠા આજ શ્રીમાધવાનંદ સ્વામી; ૪.

સમાલોક્યદૃષ્ટિ ક્ષમા સર્વભાંહિ,
 દયાનાથ ! દુર્બુદ્ધિથી પાહિ પાહિ;
 અહુર્નિશ આનંદરૂપં વદામિ,
 દીઠા આજ શ્રીમાધવાનંદ સ્વામી; ૫.
 મહા ધ્યાનના ધીર યોગીન્દ્ર એવા,
 ધણા જ્ઞાનના ધનને જાણી લેવા;
 મહામોક્ષદાતા શરણ્યં સ્મરામિ,
 દીઠા આજ શ્રીમાધવાનંદ સ્વામી; ૬.
 યથાકાશમાં ચંદ્રની જ્યોતિ છાજે,
 તથા સેવકો મધ્ય તેવા બિરાજે;
 અલોભી, નદ્રવ્યર્થ, માયાવિરામિ,
 દીઠા આજ શ્રીમાધવાનંદ સ્વામી, ૭.
 જેના પાદપાંશુ થકી પાપ નાશે,
 કરે સ્પર્શ તો મોક્ષને ઠામ વાસે;
 જાણી ભક્તિથી બ્રહ્મરૂપં ભજામિ,
 દીઠા આજ શ્રીમાધવાનંદ સ્વામી; ૮.
 પૂરવપુણ્યથી પામીને કોઈ પ્રાણી,
 ગ્રહે પાદ નૌકા, તજી કર્મહાની;
 ટળે તાપ ત્રણે મળે અંતર્યામી,
 દીઠા આજ શ્રીમાધવાનંદ સ્વામી; ૯.

બ્રમ્યા જીવ પાપ્મંડને સર્વ પૂજે,
 ગુરુબ્રહ્મશરણે ગયાનું ન સૂઝે;
 દયા દીક્ષમાં, દુષ્ટદુર્નુદ્ધિ વામી,
 દીઠા આજ શ્રીમાધવાનંદ સ્વામી; ૧૦.
 તમઃપુંજમાં રજ્જુનો સર્પ ભાસે,
 ગુરુમોધભાનુથકી ત્રાસ નાશે;
 સરોરુદ્ધઅંધિ ગુરુ હિ નમામિ,
 દીઠા આજ શ્રીમાધવાનંદ સ્વામી; ૧૧.
 પૂરા પૂર્વકલે થયેલાજ એવા,
 અહો! આ સમે તો મળ્યા સંતતેવા;
 પૂરા પ્રેમથી એ ગુરુને પ્રણામિ,
 દીઠા આજ શ્રીમાધવાનંદ સ્વામી; ૧૨.
 મળ્યા મુજને સંત શોકાપહારી,
 થયો જન્મનો નેત્રનો લાલ ભારી;
 *નારાયણને નિત્ય ભક્તિ ભવામિ,
 દીઠા આજ શ્રીમાધવાનંદ સ્વામી; ૧૩.

* જામ આંકલાવ નિવાસી નાંદેરાબ્રાહ્મણકુલોત્પન્ન
 પરમગુરુભક્ત નારાયણજી-પરમપૂજ્ય શ્રી૧૦૮ શ્રીસ્વામીજી
 શ્રીમાધવાનંદ સદ્ગુરુજીના અનન્ય અદ્વિતીય ભક્ત હતા.

શ્રોણુપ્રાર્થનાપશ્ચકસ્તોત્રમ્ ॥

ઉપજાતિર્વિસ્તરઃ ।

ઔદાર્યધૈર્યઃ । દ્વૈષ્ટંતં વિવેક-

પ્રશાન્તબુદ્ધિં બહુસાધુવૃત્તિમ્ ॥

સાદૃદ્ય ધૃષ્ટાદીહિતં જ્ઞૈઃ ।

શ્રીમાધવાનન્દગુરું ભજેઽહમ્ ॥૧॥

ઉદારતા અને વૈર્ય આદિ દૈવીગુણો યુક્ત; સત્ય અસત્યના, નિત્ય અનિત્યના, આહ્યાઆહ્યના, અને કર્તવ્ય અકર્તવ્યાદિના વિવેકવાળા; તથા વિશ્લેષાદિકથી રહિત એવી અતિશાંતબુદ્ધિવાળા; અત્યંત પવિત્રવૃત્તિવાળા, બ્રહ્મવિદ્યાએ કરીને સુશોભિત, તથા જ્ઞાનીપુરૂષો દ્વારા સ્તુતિ કરાતા એવા જ્ઞાનવિજ્ઞાનની શોભાયુક્ત શ્રીમાધવાનંદ સદ્ગુરુદેવને હું ભજું છું.

સમ્પૂર્ણશાસ્ત્રાર્થવિનિશ્ચયજ્ઞં ।

સુપ્રેમસિન્ધું પરસત્યવાચમ્ ॥

દયાનિધાનં વિજિતેન્દ્રિયં તં ।

શ્રીમાધવાનન્દગુરું ભજેઽહમ્ ॥૨॥

સંપૂર્ણ શાસ્ત્રોના અર્થને અતિનિશ્ચયપૂર્વક જાણુ-

નાર, અતિશય પ્રેમના સમુદ્રરૂપ, ઉત્તમ સત્ય વાણી
બોલનાર, દયાના ભંડાર, અને સમસ્ત ઇન્દ્રિયોને
જીતનાર-વશીભૂતકરનાર એવા તે શ્રીમાધવાનન્દ
સદ્ગુરુ પરમાત્માને હું ભજું છું. ૨.

નિઃશેષાવજ્ઞમનેકભોગ-

વ્યાસજ્ઞહીનં સુખચિત્સ્વરૂપમ્ ॥

યશોવિતાનેન વિકાશિતાઽઽશં ।

શ્રીમાધવાનન્દગુરું ભજેઽહમ્ ॥૩॥

સંપૂર્ણ યોગના જ્ઞાતા, સાંસારિક અનેક ભોગની
આસક્તિથી સર્વથા રહિત, સચ્ચિદાનન્દ સ્વરૂપ, અને
પોતાના યશરૂપી મહાવિસ્તૃત ચંદ્રવાવડે સમસ્ત
દિશાઓ જગણે પ્રકાશિત કરી છે એવા, અર્થાત્ જમની
કીર્તિ દશેદિશાઓમાં અતિ વિસ્તારને પામેલી છે એવા,
શ્રીમાધવાનન્દ સદ્ગુરુદેવને હું નિરંતર ભજું છું. ૩.

મહામુનીશં ભવતાપહારં ।

કામાદિશત્રુવ્રજવેગદારમ્ ॥

મેઘ્યં પ્રતાપેન વિરાજમાનં ।

શ્રીમાધવાનન્દગુરું ભજેઽહમ્ ॥૪॥

મહા મુનિઓના ઈશ્વર, અથવા: મહા મનનશીલ
ભક્તજનોના નિયંતા, સાંસારિક જન્મમરણાદિ દુઃખોને

તેમજ અધ્યાત્મિક તાપોને હરનાર, કામ ક્રોધાદિ ભયંકર
શત્રુસમૂહના વેગને (અતિ પ્રવાહરૂપથી જોસભેર ચાલ-
વાની ગતિને) રોકનાર—નાશકરનાર, પવિત્રરૂપ, અને
સ્વપ્રતાપેકરીને પ્રકાશતા—શોભતા એવા શ્રીમાધવાનંદ
સદ્ગુરુને હું સદા ભજું છું. ૪.

સુતીર્થપાદં શરણાગ્ તેભ્યો—

વરં મનોજ્ઞં દદતં જનેભ્યઃ ॥

ગતસ્પૃહં બ્રહ્મસમં વિમુક્તં ।

શ્રીમાધવાનન્દગુરું ભજેઽહમ્ ॥૫॥

સમસ્ત પૂજનીય તીર્થો જમના ચરણમાં છે એવા,
અને શરણે આવેલા સર્વમનુષ્યોને મનોવાંછિત વરદાન
આપનાર, સ્પૃહારહિત, પરબ્રહ્મરૂપ, અને જીવન્મુક્ત
(હાલ વિદેહકૈવલ્યમુક્ત) એવા શ્રીમાધવાનંદ સદ્ગુરુ
દેવને હું નિરંતર ભજું છું.

શ્રદ્ધાભક્તિયુતો નિત્યં યો નરઃ સ્વલુ પશ્ચકમ્ ।

एतत्पठति मोक्षं च प्राप्नुयाद्वाह्य संशयः ॥६॥

इति श्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्य्यश्रीमत्-
स्वाध्यायानन्दपूज्यपादशिष्याचैदानन्द-

કર્મન્દિના વિરચિતં શ્રીગુરુપ્રાર્થના- પંચકસ્તોત્રં સમ્પૂર્ણમ્ ॥ૐ॥

શ્રદ્ધા ભક્તિવાળો જે મનુષ્ય આ શ્રીગુરૂપ્રાર્થના-
પંચકનો નિરંતર પાઠ કરેછે; તે જરૂર મોક્ષને પામેછે;
એમાં સંદેહ નથી.

ઇતિશ્રી ગુરૂપ્રાર્થનાપંચકસ્તોત્રં સમાપ્તમ્ ॥

શ્રીગુરૂપૂજા-સેવાનું ફલ.

ન યેષાં વિદ્યા નો વિમલધનમીષન્ન ચ ગુણાઃ ।
સદા લોકૈસ્ત્યક્તઃ બહુલપ્રયુક્તાઃ શ્રુતિજડાઃ ॥
શરણ્યં યં તેઽપિ પ્રસૂતગુણાઃ શ્રેત્ય સુજના-
વિમુક્તાસ્તં શ્રીમાધવગુરુમહં નૌમિ સતતમ્ ॥

જેઓને વિદ્યા નથી, અને થોડુંપણ નિર્દોષ ધન
નથી, તેમ કિંચિત્ ગુણો પણ નથી; તથા સંસારી
લોકોએ બહુપાપીષ્ઠ બાણી સર્વદા ત્યજેલા છે, અર્થાત્
જેઓને કોઈ સહાયક નથી; વળી વેદશાસ્ત્રના વિષયમાં
તો કેવળ જડછે, અર્થાત્ કંઈપણ બાણ્યા ગણ્યા નથી;
તેઓ પણ વિશ્વમાં વિસ્તારપામેલ ગુણવાળા અને
શરણાગતની રક્ષા કરનાર જે પ્રભુનો આશ્રય કરીને

સત્પુરૂષો બની મોક્ષ પામી ગયા છે અને પામેછે; તે શ્રીમાધવાનંદ સદ્ગુરૂને હું નિરંતર નમસ્કાર કરુંછું.

स्वर्गस्तस्य गृहाङ्गणं सहचरी

साम्राज्यलक्ष्मीः शुभा ।

सौभाग्यादेगुणवलिर्विलसति

स्वैरं वपुर्वेष्मनि ॥

संसारः सुतरः शिवं करतर-

क्रोडे लुठत्यञ्जसा ।

यः श्रद्धाभरभाजनं निजगुरोः

पूजां विधत्ते जनः ॥

જે મનુષ્ય પોતાના શ્રીગુરૂપરમાત્માની અતિશય શ્રદ્ધાવાળી પૂજનાદિ સેવાભક્તિ કરેછે, તે મનુષ્યને સ્વર્ગ તો પોતાના ઘરનું આંગણું જ છે, અર્થાત્ ગૃહના દ્વારની સમાન સમીપ જ છે; અને ચક્રવર્તિરાજ્યની ઉત્તમ લક્ષ્મી તો દાસી છે; તથા સૌભાગ્ય આદિ સદ્ગુણોની પંક્તિ પોતાનીમેળે દેહરૂપગૃહમાં આવી નિવાસ કરેછે; વળી સંસારસમુદ્ર તરવો તો ત્હેને સેહેલ છે; અને કલ્યાણ તો શીઘ્ર-વિનાપરિશ્રમે હાથનામધ્યમાં જ લોટેછે, અર્થાત્ ત્હેને ભુક્તિપણુ પ્રાપ્ત થાયછે.

શ્રીસચ્ચિદાનન્દાય નમઃ । શ્રીપરમાત્મને નમઃ ।

શ્રી માધવાનન્દ સદ્ગુરુભ્યો નમઃ ॥

❧ અથ શ્રીગુરુગીતા ॥ ❧

(ગુજરાતી ટીકા સહિતા.)

મઙ્ગલાચરણમ્ ।

નૌમિ શ્રીમાધવાનન્દં સચ્ચિદાનન્દવિગ્રહમ્ ।

યસ્યેક્ષણપ્રસાદેન તીર્ણોઽહં ભવસાગરમ્ ॥૧॥❧

(*આ મંડળાચરણનો શ્લોક પરમપૂજ્ય સદ્ગુરુવર્ય
શ્રી ૧૦૮ શ્રીમત્પરમહંસપરિવ્રાજકાચાર્ય શ્રીમત્સ્વામીજી
શ્રીમાધવાનન્દજી મહારાજના પ્રમુખ્ય શિષ્ય શ્રીશાસ્ત્રી
સ્વામીજીએ રચેલો છે.)

સદ્ગુપ (ભૂત ભવિષ્યત્ અને વર્તમાન એ ત્રણે
કાલમાં નાશ ન થાય એવા), ચિદ્રૂપ (જ્ઞાન-ચૈતન્ય
સ્વરૂપ) અને આનંદ (સુખ) સ્વરૂપ એવા; અથવા

સચ્ચિદાનન્દ સ્વરૂપ, અને કામક્રોધ મોહાદિ ભયંકર
 શત્રુઓનો પરાજય—વિનાશકરવા ઉપસ્વરૂપ ધારણ
 કરનાર એવા, અને શ્રી એટલે વિવેક વૈરાગ્ય શમ દમ
 બ્રહ્મચર્યાદિ સકલ દૈવીગુણો તથા જ્ઞાનવિજ્ઞાનની શોભા
 યુક્ત એવા શ્રી માધવાનંદ (મા-માયા તસ્યાઃ
 ધવઃ પતિઃ સચ્ચિદાનન્દ પરમાત્મા તસ્ય આનન્દો
 યસ્ય સઃ માધવાનન્દઃ । અર્થાત્ માયાના સ્વામી
 સચ્ચિદાનન્દ પરમાત્માનો આનંદ જન્મને છે તે શ્રી
 માધવાનન્દX અથવાઃ—માયાઃ બ્રહ્મવિદ્યાયાઃ ધવઃ
 પતિઃ પરમાત્મા તસ્ય આનન્દો યસ્ય સઃ માધ-
 વાનન્દઃ । બ્રહ્મવિદ્યાના સ્વામી પરમાત્માનો આનંદ
 જન્મને છે તે શ્રીમાધવાનંદ) સદ્ગુરૂને હું નમસ્કાર
 કરું છું; કેમકે જન્મની કૃપાદૃષ્ટિના પ્રસાદવડે હું સંસાર
 રૂપી સમુદ્રથી પાર થયો છું. ૧.

“મહાલાચરણં શિષ્ટાચારાત્ફલદર્શનાચ્છ્રુ-
 તિતશ્ચ” (શિષ્ટાચારથી, કૃણ દર્શનથી અને શ્રુતિથી
 અંથના આરંભમાં મંગળાચરણ કરવાને યોગ્ય છે.)

× મા વિદ્યા ચ હરેઃ પ્રોક્તા તસ્યા ર્શ્નો યતો ભવાન્ ।
 તસ્માન્માધવનામાસિ ધવઃ સ્વામીતિ શબ્દિતઃ ॥
 (હરિવંશ૦)

એમ સાંખ્યદર્શન સૂત્રથી કપિલમુનિ મંગળાચરણની આવશ્યકતા જણાવે છે; તેથી શિષ્યોની-ભક્તોની મંગળાચરણમાં પ્રવૃત્તિ કરાવવા વાસ્તે, આસ્તિક માર્ગની પ્રવૃત્તિ કરવા કરાવવા સાફ, નિરીશ્વરવાદિના મતોનું ખંડન જણાવવા અર્થે, અને શિષ્ટાચારના યોધનને અર્થે, તથા સર્વ વિદ્ધોનો સમૂહો ધ્વંસ કરવાને અર્થે અવશ્ય મંગળ કરવું ઉચિત છે. એટલા માટે નિત્ય નિયમ પૂર્વક ‘શ્રીગુરૂગીતા’નો પાઠ કરવા રૂપ શુભ કાર્યમાં, આવતાં સમસ્ત વિદ્ધોના વિનાશપૂર્વક પાઠની પરિ સમાપ્તિ થવા વાસ્તે સર્વ ભક્તજનોએ ઉપરના શ્લોકથી શ્રીસદ્ગુરુદેવનું નમસ્કારાત્મક મંગળાચરણ કરીને શ્રીગુરૂગીતાના પાઠનો આરંભ કરવો.

ॐ अस्य श्रीगुरुगीतास्तात्रमालामंत्रस ।
ईश्वर (सदाशिव) ऋषिः । नानाविधानि
छन्दांसि । श्रीगुरुदेवता । मम चतुर्विधपुरुषार्थ
सिद्ध्यर्थे श्रीगुरुप्रीत्यर्थे जपे विनियोगः ॥

સગુણનિર્ગુણાત્મક બ્રહ્મવાચક ‘ૐકાર’ શબ્દ મંગળાચરણનેઅર્થે અન્યકર્તાએ ઉચ્ચારણ કરેલો છે. કેમકે:-“ૐકારઆથ શબ્દઅદ્વાવેતૌ બ્રહ્મણઃ પુરા।

कण्ठंभित्वा विनिर्यातौ तस्मान्माङ्गलिकाबुभौ ॥'

(‘ઝકાર’ અને ‘અથ’ શબ્દ એ બન્ને પ્રાચીનકાલમાં બ્રહ્માજીના કંઠદ્વારા બહાર આવ્યા છે, તેથી તે બન્ને મંગળરૂપ પ્રયોજનની સિદ્ધિ કરનાર કહેવાય છે.) આ સ્મૃતિવાક્યમાં ‘ઝ’ શબ્દ મંગળવાચક જણાવેલો હોવાથી અંથકારે અંથના આરંભમાં ઝકાર ઉચ્ચારણ કરેલો છે.

આ શ્રીયુગ્ગીતાસ્તોત્રરૂપી માલા મંત્રના ઈશ્વર (સદાશિવ) ઋષિ (મંત્રના દ્રષ્ટા) છે, અને અનેક પ્રકારના છંદ છે. શ્રીયુગ્ગીતાસ્તોત્રરૂપ મંત્રના શ્રીયુગ્ દેવતા છે. મહારા ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ, એ ચાર પ્રકારના પુરૂષાર્થની સિદ્ધિને માટે, અને શ્રીયુગ્દેવની પ્રીતિ સંપાદન કરવાને અર્થે જપ કરવામાં આ શ્રીયુગ્ગીતા સ્તોત્રરૂપ મંત્રનો વિનિયોગ (વિશેષ ઉપયોગ) છે. [વિનિયોગ કહ્યા પછી હવે અન્યનો સંવાદ કહે છે.]

ऋषय ऊचुः । ऋषिभ्यो बोध्याः—

हे सूत सर्वपुराणज्ञ सर्वमाहात्म्यविदांवर ।

सुमाहात्म्यंविशेषेण श्रातुं वक्ष्यामि हि वयं सदा ॥

સર્વમાહાત્મ્ય જાણનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ, અને સર્વ પુરાણોને જાણનાર હે સૂત પુરાણીજી ! અમે નિરંતર

વિશેષ કરીને શ્રીગુરૂમાહાત્મ્ય શ્રવણ કરવાની ઇચ્છા-
વાળા હીએ. ૧.

કદાચ ત્હમે કહેશો કે:-શ્રીગુરૂનું માહાત્મ્ય શામાટે
પૂછો છો ? અને સાંભળીને શું કરશો ? તો અમે
અમારી ઇચ્છા જણાવીએ હીએ:-

**આચાર્યવાન્હિ પુરુષો વેદેત્યાદિ શ્રુતિર્જગૌ ।
તસ્માત્સર્વપ્રયત્નેન ગુરુમાહાત્મ્યં વદ પ્રભો ॥૨॥**

“ આચાર્યવાન્ પુરુષો વેદ ” । એ સામ
દના છાંદોગ્યઉપનિષદની શ્રુતિ કહેછેકે:-જેને શ્રોત્રિય
બ્રહ્મનિષ્ઠ આચાર્ય-સદ્ગુરૂદેવ મળેલાછે તેજ પુરુષ
સચ્ચિદાનંદ પરમાત્માને જાણે છે, બીજે જાણવાને
અસમર્થ છે; તેથી હેપ્રભો ! ત્હમે સર્વપ્રયત્નવડે
શ્રીગુરૂ માહાત્મ્ય અમોને કહો. ૨.

**ત્વન્-સ્વાત્તુ યથા શ્રુત્વા તથા સમ્યગ્ પાસ્મહે ।
इत्येवं वचनं तेषां श्रुत्वा सूतोऽब्रवीदिदम् ॥**

આપના મુખારવિંદ્યથી શ્રવણ કરીને, અમે જ
પ્રકારે સાંભળીશું તે પ્રકારે શ્રદ્ધાભક્તિપૂર્વક યથાવિધિ
શ્રીગુરૂનું ઉપાસન કરીશું. એ પ્રકારનું તેઓનું વચન શ્રવણ
કરીને, સૂત પુરાણીજી આ પ્રકારનું વચન બોલ્યા:-૩.

સૂત ઉવાચ । સૂત પુરાણીજી બોલ્યા:-

સાધુષ્ટં ભવદ્વિશ્વ લોકાનાં હિતકારકૈઃ ।

ભવન્તશ્ચ તથા ધન્યાઃ પવિત્રાઃ કુલભૂષણાઃ ॥૪॥

સર્વલોકોકાનું હિતકરનારા ત્હમોએ બહુસારં પૂછ્યું.

આપ સર્વે કુલના ભૂષણરૂપ પવિત્ર અને ધન્યછો. ૪.

येषां चैव गुरुः साक्षाद्देवतं परमं शुभम् ।

तेषां गुरुकथा लोके बल्लभा भवतां सदा ॥५॥

જ્યોને શ્રીગુરુજ સાક્ષાત્ પરમકલ્યાણકારી દૈવત

છે, તેઓને અને ત્હમોને સંસારમાં શ્રીગુરુની કથા સદા

પ્રિય હો ! (પુસ્તકાન્તરમાં ભવતાં પદના સ્થાનમાં

ભૂયતાં એવો પાઠ પણ છે.) ૫.

હવે શ્રીગુરુ ઉપાસનાનું રૂઢ કહે છે:-

ते धन्याश्च कृतार्थाश्च सफलं देहधारणम् ।

उद्धृतं च कुलं तैस्तु ये गुरुं समुपासते ॥६॥

જ્યો બ્રહ્મવેત્તા ગુરુની શાસ્ત્રની વિધિ પ્રમાણે

ઉપાસના કરે છે; તેઓ ધન્ય છે, અને કૃતાર્થ છે; તેઓનું

દેહ ધારણ કરવાપણું સફળ છે. તથા તેઓએ પોતાના

કુલનો પણ ઉદ્ધાર કર્યો છે. ૬.

यस्य देवे परा भक्तिर्यथा देवे तथा गुरौ ।

तस्यैते कथिता ह्यर्थाः प्रकाशन्ते महात्मनः ॥

જેને પરમેશ્વરમાં ઉત્તમ ભક્તિ છે; અને જેવી પરમેશ્વરમાં ભક્તિ છે, તેવીજ શ્રીગુરૂદેવમાં છે; તે મહાન્ પુરૂષના હૃદયમાં શ્રુતિઓમાં કહેલા અર્થ પ્રકાશિત થાય છે. ૭.

ગુરૂભક્તની અને ગુરૂભક્તિની પ્રશંસા કરી; હવે શ્રીગુરૂગીતાની પ્રાચીન કથા કહેવાને માટે શ્રીમહાદેવ પાર્વતીનો સંવાદ કહે છે:-

कैलासशिखरे रम्ये भक्तिमाधनहेतवे ।

प्रणम्य पार्वती भक्त्या शङ्करं परिपृच्छति ॥૮॥

એક સમય અતિ રમણીય કૈલાસ પર્વતના શિખર પર ભક્તિના સાધનને વાસ્તે શ્રીપાર્વતીદેવી ભગવાન્ શ્રીશંકરને ભક્તિપૂર્વક પ્રણામ કરી પૂછવા લાગ્યાં. ૮.

पार्वत्युवाच । पार्वती बोध्याः-

ॐ नमो देव देवेश परात्पर जगद्गुरो ।

सदाशिव महादेव गुरुदीक्षां प्रदेहि मे ॥૯॥

હેદેવ ! હેદેવોના દેવ ! હે માયાથી વા હિરણ્યગર્ભાદિ પદોથી પણ પર અર્થાત્ સર્વોત્કૃષ્ટ ! હેનમ્રદ્ગુરો !

હે સદા કલ્યાણસ્વરૂપ ! હે મહાદેવ ! આપ કૃપા કરીને
 મ્હને શ્રીગુરુદીક્ષા આપો; આપને મંત્રના આદિમાં
 ઝકારના ઉચ્ચારણ પૂર્વક નમસ્કાર છે. (“ ઝંનમઃ
 ગ્રેણાઃ ગુરવે સચ્ચિદાનન્દમૂર્ત્યે નિષ્પ્રપંચાય
 શાન્તાય નિરાલમ્બાય તેજસે ” । નિરાલમ્બો
 પનિષત્ ॥ જ્યોતિઃસ્વરૂપ, માયા અને માયાના
 કાર્યભૂત પંચભૂતાત્મક નામરૂપ અને ક્રિયાવાળા વિકારી
 જડાત્મક પદાર્થોના, તેમ તેનાથી અતિરિક્ત અન્ય
 કોઈપણ વસ્તુના આલંબન રહિત; અવિદ્યાદિ દોષ
 વર્જિત—વિક્ષેપાદિકથી રહિત, નામરૂપ ક્રિયાવાળા
 દૃશ્યપ્રપંચના સંબંધ રહિત, ત્રણે કાલમાં અવિનાશી
 જ્ઞાન—ચૈતન્યસ્વરૂપ અને આનંદસ્વરૂપ એટલે સચ્ચિ-
 દાનંદમૂર્તિરૂપ, અને સદ્ગુરુસ્વરૂપ કલ્યાણરૂપ શ્રીસદા-
 શિવને ઝકાર પૂર્વક નમસ્કાર છે.) અથાત્ આપના
 પવિત્ર પરમપૂજ્ય ચરણ કમલોમાં નમસ્કાર પૂર્વક હું
 મસ્તકરૂપી શ્રીફલ અર્પણ કરુંછું, તે સ્વીકારી મુજને
 શ્રીગુરુદીક્ષા આપો. ૯.

केन मार्गेण भोः स्वामिन्दे गी ब्रह्ममयो भवेत् ।
 तत्कृपां कुरु मे देव न गामे चरणौ तव ॥१०॥

હેસ્વામિન્ ! કયા માર્ગ (ઉપાય) વડે આ જીવાત્મા
બ્રહ્મસ્વરૂપ થાય, મહને તે માર્ગ કહેવાની આપ કૃપાકરે;
હેદેવ ! હું આપના બન્ને ચરણોને નમસ્કાર કરું છું. ૧૦.

શ્રીમહાદેવ (ઈશ્વર) ઉવાચ । શ્રીમહેશ્વર ઓલ્યા:-
મમ રૂપાઽસિ દેવિત્વં ત્વદ્વક્ત્યર્થં વદામ્યહમ્ ।
લોકોપકારકઃ પ્રશ્નો ન કેનાપિ કૃતઃ પુરા ॥

હેદેવિ ! લોકોનું કલ્યાણ કરનારો આવો પ્રશ્ન પૂર્વે
કોઈએ કર્યો નથી. તું મહાદેવ સ્વરૂપ છે, તેથી ત્હારી
ભક્તિને લીધે હું ત્હને કહું છું. ૧૧.

પાર્વતીના પ્રશ્નની પ્રશંસા કરી, ઉપદેશના આરં-
ભમાં મંગળાચરણરૂપ પ્રથમ શ્રીગુરુનું ધ્યાન કહેછે:-
હંસાભ્યાં પરિવૃત્તપત્રકમલૈર્દિગ્દર્શિતગરણૈ-
ર્વિશ્વોત્તીર્ણમનેકદેહનિલયં

સંચક્ષ્ણમાત્મેષ્વર ॥

તત્તદ્યોગતયા સ્વદેશિકતનું ભાવૈકદીપાકુરં ।
પ્રત્યક્ષાક્ષરવિગ્રહં ગુરુપદં ધ્યાયેદ્દિવાહું ગુરુમ્ ॥

સમષ્ટિ (સર્વ પ્રાણિઓના) સૂક્ષ્મદેહના અભિ-
માની સૂત્રાત્મારૂપ એક હંસ અને પરમાત્મારૂપ બીજો

હુંસ, એ બન્ને હુંસો વડે વ્યાપ્ત નેત્રરૂપી પત્રોદ્વારા
 સુશોભિત મુખકમળવાળા, દિવ્ય-પ્રકાશમય, અને મુમુક્ષુ
 જનોરૂપી જગત્તને મોક્ષ પામવાના કારણ-સાધનરૂપ
 શરીરવડે વિશ્વનો ઉદ્ધાર કરનાર; તથા વસિષ્ઠ, વ્યાસાદિ
 અનેક દેહો જમને નિવાસનાસ્થાનરૂપ છે; અર્થાત્ વસિષ્ઠ
 વ્યાસ, શ્રીશંકરાચાર્ય, શ્રીમાધવાનંદવગેરે અનેક દેહોમાં
 આચાર્યપદથી નિવાસ કરનાર; સાંસારિક સર્વ માયિક
 પદાર્થોની ઇચ્છાનો અત્યંત પરિત્યાગ કરી કેવળ પરમા-
 ત્માની પ્રાપ્તિની ઇચ્છાએ કરીને સ્વતંત્ર વર્તન કરનાર,
 અર્થાત્ સર્વબંધનોથી નિર્મુક્ત; ભક્તિજ્ઞાનવૈરાગ્ય અને
 સ્વાત્માનુસંધાનઆદિ યોગસંપન્ન થવાથી પોતાના ગુરુ-
 પરંપરાના ગુરુપદના શરીરરૂપ, બ્રહ્માવરૂપ એક દીપકને
 ઉદય કરનાર; પ્રત્યક્ષ-સાક્ષાત્ અવિનાશીસ્વરૂપ; અને
 બેહાથયુક્ત, ગુરુપદવીવાળા શ્રીગુરુદેવનું ધ્યાન કરવું.
 હેદેવી! તું પણ તે ગુરુનું ધ્યાન કર, અને હું પણ કરુંછું. ૧૨.
 હવે ગુરુ શબ્દનો અર્થ કહેછે:-

‘ગુ’શબ્દસ્ત્વન્યકારોઽસ્તિ ‘રુ’શબ્દસ્તન્નિરોધકઃ ।
 અન્ધગરવિરોધિત્વાદ્ગુરુરિત્યભિધીયતે ॥૧૩॥

‘ગુરુ’ શબ્દનો પ્રથમ ‘ગુ’ અક્ષર અજ્ઞાનરૂપ

અંધકારનો વાયક (સૂચક) છે, અને બીજો 'રૂ' અક્ષર અજ્ઞાનરૂપ અંધકારનો નાશકરનાર પ્રકાશરૂપ છે; અટલે અજ્ઞાનરૂપ અંધકારનો વિરોધી હોવાથી 'ગુરૂ' એ પ્રકારનું નામ કહેવાય છે. (આ શ્લોકમાં ભક્તોના હૃદયમાં જ્ઞાનરૂપીપ્રકાશ ઉદય કરી અજ્ઞાનરૂપઅંધકાર નાશ કરે તેનેજ ગુરૂ કહેલાછે; માટે તેવા યોગ્ય ગુરૂ પાસેથી ગુરૂદીક્ષા લેવી. બીજા જવા તેવા ગુરૂ પાસેથી ગુરૂમંત્ર લેવો નહીં. ૧૩.

યદદ્વિકમલદ્વન્દ્વં દ્વન્દ્વતાપનિવારણં ।

તારકં ભવસિન્ધોશ્ચ શ્રીગુરુંપ્રણમામ્યહમ્ ॥૧૪॥

જન્મનાં બન્ને ચરણ કમળો રાગદ્વેષ; માન અપમાન, શત્રુમિત્ર, પ્રિયઅપ્રિય, હર્ષશોક, જન્મમરણ અને સુખદુઃખાદિ સર્વદ્વન્દ્વતાપોનાં વિનાશક; અને સંસારસમુદ્રથી તારનાર છે; તે શ્રીસદ્ગુરૂ દેવને હું પ્રણામ કરું છું. ૧૪.

હવે પૂછેલા પ્રશ્નની ગહનતા જણાવી પાર્વતી દેવીને શ્રવણ કરવાને અર્થે સન્મુખ કરે છે:—

લોકોપકારકઃ પ્રશ્નો ન કેનાપિકૃતઃ પુરા ।

દુર્લભસ્ત્રિષુલોકેષુ તચ્છૃણુષ્વ યથા તથા ॥૧૫॥

લોકાને ઉપકાર કરનારો આવો પ્રશ્ન પહેલાં કાઢ્યો પણ કયો નથી; કેમકે સ્વર્ગ મૃત્યુ અને પાતાળાદિ ત્રણે લોકમાં આ વિષય અતિ દુર્લભ છે, માટે જ પ્રમાણે હું કહું તે પ્રમાણે તું બરાબર સાવધાન થઈ તેને શ્રવણ કર. ૧૫.

હવે શ્રીગુરૂની મહત્તા દેખાડી આવશ્યકતા જણાવે છે:—

किञ्चिद्गुरुं विना नान्यत्सत्यं सत्यं वरानने ।
मंत्रयंत्रादिविद्यानां स्मृतिरूचाटनादिकम् ॥ १६ ॥
शैवशक्त्यागमादीनि सन्ति बहुमतानि च ।
अपमंशेत्सः स्थानां जीवानां भ्रान्तचेतसम् ॥

હે સુંદર મુખવાલી દેવિ ! શ્રીગુરૂ પરમાત્માવિના અન્ય કાંઈપણ નથી; આ મહારો ઉપદેશ સત્ય છે, સત્ય છે; (કેમકે શ્રીગુરૂ સાક્ષાત્ પરબ્રહ્મરૂપ છે એમ “આચાર્ય માં વિજાનીયાત્” । આચાર્ય જ ગુરૂ તેમને મહારૂં સ્વરૂપ જાણેા. “જ્ઞાની ત્વાત્મેવ મેમતમ્” । જ્ઞાની તો સાક્ષાત્ મહારૂંજ સ્વરૂપ છે, એવો મહારો સિદ્ધાંત છે. ઇત્યાદિ વાક્યોથી શ્રીભગવાન્

કૃષ્ણ પરમાત્મા શ્રીગુરૂને બ્રહ્મસ્વરૂપજ વર્ણવે છે. માટે શ્રી ગુરૂ પરમાત્મા વિના અન્ય કાંઈપણ પ્રાપ્ત કરવાને યોગ્ય નથી.)

મંત્ર યંત્ર વગેરે વિધાઓનું જ્ઞાન, તથા મારણ મોહન સ્તંભન ઉચ્ચાટન વશીકરણાદિ જ્ઞાન, શિવ શક્તિનાં આગમો-શાસ્ત્રો, તેમજ પાશુપત તંત્ર; વામ-તંત્ર, તથા નાસ્તિક માર્ધ્યમિક, યોગાચાર, સૌત્રાંતિક, વૈભાષિક ચાર્વાક, કાપાલિક, અને જૈન બૌદ્ધ દ્વિગંબ-રાદિક અનેકમતો છે, તે સર્વે ભ્રમિતચિત્તવાળા સધળા જીવોને મોક્ષમાર્ગથી ભ્રષ્ટ કરે છે. ૧૬-૧૭.

**વેદશાસ્ત્રપુરાણાનિ કૃતાનિ ગુરુકામ્યયા ।
સ્વયંલોકેગુરુઃ સાક્ષાજ્ઞાયતે ચૈવતત્ત્વવિત્ ૧૮**

ઋગ્વેદ, યજુર્વેદ, સામવેદ અને અથર્વ વેદ એ ચાર વેદ; તથા આયુર્વેદ, ધનુર્વેદ, ગંધર્વવેદ અને અર્થ શાસ્ત્રાદિ ઉપવેદ; તેમ શિક્ષા, કલ્પ, વ્યાકરણ, નિરૂક્ત, છંદ અને જ્યાતિષ એ વેદનાં અંગ; તથા સાંખ્ય, યોગ, ન્યાય, વૈશેષિક, પૂર્વમીમાંસા, અને ઉત્તર મીમાંસા એ ષટ્શાસ્ત્ર; તથા બ્રહ્મપુરાણ, પદ્મ, વિષ્ણુ, શિવ; લિંગ, ગરૂડ, નારદીય, ભાગવત, અગ્નિ, સ્કંદ, ભવિષ્ય,

બ્રહ્મવૈવર્ત, માર્કંડેય, વામન, વરાહ, મત્સ્ય, કૂર્મ અને
બ્રહ્માંડ એ અઢાર મુખ્ય પુરાણો; અને આદિત્ય પુરાણ,
કલિક પુરાણ, નંદિકેશ્વર પુરાણાદિ ઉપપુરાણો; એ સર્વ
શ્રીગુરૂની કામનાએ કરેલાં છે; કેમકે આત્મતત્ત્વને
જાણનાર મહાપુરુષજ સંસારમાં સ્વયંસાક્ષાત્ ગુરૂ થાય છે.

વેદશાસ્ત્રાદિકમાં શ્રીગુરૂનાં લક્ષણો તેમની મહત્તા
અને આવશ્યકતા નિરૂપણ કરેલી છે; તે સાંભળવાથી
મુમુક્ષુ પુરુષને બ્રહ્મવેત્તા શ્રીગુરૂ પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા
થાય છે, તથા તે શ્રીગુરૂદેવની કૃપાથી સચ્ચિદાનંદ સ્વયં-
જ્યોતિ પરમાત્માનો અપરોક્ષ સાક્ષાત્કાર કરવાની પૂર્ણ
ઉત્કંઠા ઉદય થાય છે, અને તેઓશ્રીના સદુપદેશથી
સચ્ચિદાનંદ પરમાત્માનો સાક્ષાત્ અનુભવપણ થાય છે;
માટે સચ્ચિદાનંદ કેવલ્યબ્રહ્મની પ્રાપ્તિ કરાવવામાં તે
તત્ત્વવેત્તા શ્રીસદ્ગુરૂજ સમર્થ છે, બીજા કોઈ સમર્થ નથી,
એ નિર્વિવાદ છે. કદાચ શંકા થાય કે:—ત્યારે સર્વે જીવો
શ્રીગુરૂ ભક્તિ કેમ નથી કરતા ? તેના પ્રત્યુત્તરમાં
કહે છે:— ૧૮.

यज्ञो दानं तपस्तीर्थं व्रतं धर्मपरं च यत् ।
गुरुतत्त्वमविज्ञाय मूढास्तेऽन्यपराजनाः॥ १९॥

મૂઠ લોકો શ્રીગુરૂ તત્ત્વને નહિં જાણીને, અજ્ઞાન
પુદ્ધિથી યજ્ઞ, દાન, તપ, તીર્થ, વ્રત ધર્માદિક, અને જ
બીજું ચત્કિંચિત્ કરવું તેજ મોક્ષનું સાધન છે એમ
સમજી તેઓ યજ્ઞાદિ અન્ય ધર્મપરાયણ થયેલાછે; જથી
તેઓ શ્રીગુરૂભક્તિને કરતા નથી, અને વારંવાર સંસાર
ચક્રમાં ભટકે છે. ૧૯.

**गुरुबुद्ध्यात्मनो नान्यत्सत्यं सत्यं वरानने ।
मोक्षार्थं हि प्रयत्नेन कर्त्तव्यं च मनीषिभिः ॥ २० ॥**

હે સુન્દર મુખ્યારવિન્દવાલી હે દેવિ ! આત્માના
શ્રેયને માટે શ્રીગુરૂજ્ઞાનથી અન્ય કંઈપણ શ્રેષ્ઠ નથી એ
નિઃસંદેહ સત્યછે સત્યછે, માટે પુદ્ધીમાન્ પુરૂષોએ
અવશ્યમેવ મોક્ષની પ્રાપ્તિને અર્થે શ્રીગુરૂજ્ઞાન અતિ
પ્રયત્નથી સંપાદન કરવા યોગ્યછે. ૨૦.

**गूढविद्या च सर्वेषां देहिनां ज्ञान संभवः ।
उदयः स्वप्रकाशेन गुरुशब्देन कथ्यते ॥ २१ ॥**

દેહધારી સર્વ જીવોને આત્મજ્ઞાનનો ઉદય અને
બ્રહ્મવિદ્યા પ્રાપ્તવ્યછે; પરંતુ તેનો ઉદય સ્વયંપ્રકાશ શ્રી
ગુરૂના શબ્દ દ્વારા કહેવાય છે; અર્થાત શ્રીસદ્ગુરૂ દ્વારા
બ્રહ્મવિદ્યા અને આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે- ૨૧.

હવે શ્રીગુરૂચરણના સેવનનું ફળ જણાવે છે:—

**દેહી બ્રહ્મ ભવેદ્યસ્માત્તત્કૃપાર્થં વદામ્યહમ્ ।
સર્વપાપવિઃ ક્તોઽઽત્મા શ્રીગુરોઃ પાદસેવનાત્ ॥**

(પૂર્વોક્ત શ્લોક ૧૪માં પ્રતિપાદન કરેલા ગુરૂ, કે જન્મનાં બન્ને ચરણકમલો રાગદ્વેષ, માનાપમાન, શત્રુમિત્ર પ્રિયાપ્રિય, હર્ષશોક, જન્મમરણ અને મુખદુઃખાદિ સર્વ દ્વન્દ્વ તાપોનાં વિનાશક અને સંસારસમુદ્રથી તારનાર છે તે) શ્રીસદ્ગુરૂ પરમાત્માના ચરણકમલની સેવાથી સર્વ પાપોથી નિર્મુક્ત થયેલો શુદ્ધ અંતઃકરણવાળો જીવાત્મા જે જ્ઞાનદ્વારા બ્રહ્મસ્વરૂપ થાય છે; તે જ્ઞાન ત્હારા ઉપર કૃપા કરીને હું ત્હને કહું છું. ૨૨.

હવે શ્રીગુરૂચરણામૃતનું ફળ વર્ણવે છે:—

**સર્વતીર્થાવગા સ્ય પ્રાપ્નોતિ સ ફલં નરઃ ।
ગુપ્તપાત્રત્વં પીત્વા શેષં શિરસિ ધારયેત્ ॥૨૩॥**

શ્રીગુરૂના ચરણોદકનું પાન કરીને અવશેષ રહેલું જળ મસ્તકપર ધારણ કરે, તો તે મનુષ્ય સર્વતીર્થોમાં સ્નાન કર્યાનાં ફળને પામે છે. ૨૩.

શોષણં પાપ પદ્મસ્ય દીપનં જ્ઞાનતેજસાં ।

ગુરોઃ પાદોદકં સમ્યક્સંસારાર્ણવતારકમ્ ॥૨૪॥

શ્રીગુરૂનું ચરણોદક, ભક્તોના પાપરૂપ કીચડ
(ગાશ) ને સૂકાવનાર, જ્ઞાનરૂપી તેજને પ્રદીપ્ત કરનાર,
અને સારીરીતે સંસારરૂપ સમુદ્રથી તારનાર-પાર
કરનાર છે. ૨૪.

અજ્ઞાનાર્તિહરં ચૈવ જન્મર્મનિવારણમ્ ।

જ્ઞાનવિજ્ઞાનાસેદ્ધર્થં ગુરોઃ પાદોદકં પિબેત્ ॥

અજ્ઞાનરૂપી દુઃખને હરનાર, અને અનેક જન્મનાં
કર્મને નાશ કરનાર, અથવા નૂતન-નવીન જન્મનાં
ઉત્પાદક સંચિત આગામી કર્મને નિવારણ કરનાર
શ્રીસદ્ગુરુદેવના ચરણામૃતનું જ્ઞાનવિજ્ઞાનની સિદ્ધિને
અર્થે પાન કરવું. ૨૫.

ગુરોઃ પાદોદકંપાનં ગુરોરુચ્છિષ્ટભોજનમ્ ।

ગુરુમૂર્તેઃ સદા ધ્યાનં ગુરુજ્ઞાદં સદા જપેત્ ॥

શ્રીગુરૂના ચરણોદકનું પાન, શ્રીગુરૂના ઉચ્છિષ્ટ
પ્રસાદનું ભોજન અને શ્રી સદ્ગુરુદેવની મૂર્તિનું ધ્યાન
નિરંતર કરવું. (ગુરુમૂર્તિના ધ્યાનના સંબંધમાં શ્લોક
છંપનની ટીકા જુઓ); તથા શ્રીગુરુ સ્તોત્રનો સદા પાઠ

કરવો. (કોઈ પુસ્તકમાં “ગુરોઃ પાદોદકં પીત્વા”
એવો પણ પાઠ છે.)

“*ગુરુસ્થિતાપતપ્તાનાં જીવાનાં રક્ષિતા શ્વિતૌ ।
સચ્ચિદાનન્દરૂપં હિ ગુરુર્બ્રહ્મ ન સંશયઃ ॥ ગુરૌ માનુષ-
બુદ્ધિં તુ મંત્રે ચાક્ષરભાવનામ્ । પ્રતિમાસુ શિલાબુદ્ધિ
કુર્વાણો નરકં વ્રજેત્ ॥”

અધ્યાત્માદિ ત્રિતાપદ્વારા તપેલા જીવોને પૃથ્વીમાં
રક્ષા કરનાર શ્રી ગુરૂજી છે. શ્રીગુરૂ સચ્ચિદાનંદ પરબ્રહ્મ
સ્વરૂપ છે, એમાં સંદેહ નથી. તેજ કારણથી શ્રીગુરૂ-
દેવમાં મનુષ્યબુદ્ધિ કરનારા, શ્રીગુરૂમંત્રમાં અક્ષર
ભાવના કરનારા, અને શ્રીગુરૂની મૂર્તિમાં શિલા-પથ્થર
બુદ્ધિ કરનારા નરકમાં પડે છે. એમ શ્રી મહાદેવ અને
વ્યાસ નારાયણે પણ કહેલું છે.

‘બ્રહ્મવિદ્બ્રહ્મૈવ ભવતિ ’ । બ્રહ્મવેત્તા બ્રહ્મસ્વ-
રૂપજ છે.

“ગુરુઃ સાક્ષાદાદિ નારાયણઃ પુરુષઃ । ”

* શ્રીભારતધર્મ મહામંડલપ્રધાનકાર્યાલય તરફથી
શ્રીવિશ્વનાથઅન્નપૂર્ણાદિનભંડારદ્વારા પ્રકાશિત શ્રીગુરૂ-
ગીતાની દ્વિતીયાવૃત્તિનો શ્લોક ૨૫-૨૮ છે.

શ્રીગુરૂ સાક્ષાત્ આદિનારાયણ પુરૂષ છે. (ત્રિપાદવિ-
ભૂતિ મહાનારાયણોપનિષત્૦)

“આચાર્યમાં વિજાનીયાન્નાવમન્યેત કર્હિ-
ચિત્ । ન મર્ત્યબુદ્ધયા સૂયેત સર્વ દેવમયો ગુરુઃ
॥ (શ્રી ભાગવત સ્કં૦ ૧૧) આચાર્યને મહાર્
સ્વરૂપ જાણો. શ્રીગુરૂ મનુષ્ય છે એવી બુદ્ધિથી મનુષ્ય
ગણીને કોઈ દિવસ પણ તેમનું અપમાન કરવું નહિં;
તથા તેમના ગુણોમાં દોષોનો આરોપ કરવો નહીં.
કારણકે શ્રીગુરૂ સર્વદેવ સ્વરૂપ છે.

“આચાર્યો બ્રહ્મણો મૂર્તિઃ” ॥ “ગુરુ રાહ-
વનીયસ્તુ ॥ ” શ્રીગુરૂ બ્રહ્માની મૂર્તિ છે. શ્રીગુરૂ
આહવનીય અગ્નિ કહેવાય છે. વળી એજ પ્રસંગમાં
શ્રીગુરૂને સ્વઃ (સ્વર્ગ) રૂપ, સંન્યાસરૂપ, અને સામવેદ
રૂપ કહ્યા છે. (મનુ૦ અ૦ ૨)

‘બ્રહ્મિષ્ઠઃ પરમો હંસઃ સાક્ષાન્નારાયણઃ
સ્મૃતઃ । ’ (હારીત૦) બ્રહ્મનિષ્ઠ પરમહંસ મહાત્મા
સાક્ષાત્ નારાયણ સ્વરૂપ છે.

‘યતિર્યસ્ય ગૃહે ભુક્તે તસ્ય ગૃહે સ્વયં હરિઃ ।
હરિર્યસ્ય ગૃહે ભુક્તે તસ્ય ભુક્તે જગત્ત્રયમ્ ॥’

(ક્રતુ૦) જેના ધરમાં સંન્યાસી પરમહંસ મહાત્મા ભોજન કરે છે; તેના ધરમાં સાક્ષાત્ હરિ (વિષ્ણુ) ભોજન કરે છે; અને જેના ગૃહમાં વિષ્ણુ ભોજન કરે છે, તેના ધરમાં ત્રણ લોક ભોજન કરે છે. અર્થાત્ એક યતિ-મહાત્માને ભોજન કરાવ્યાથી ત્રિલોકી જગત્ સહિત સ્વયં વિષ્ણુ ભગવાને ભોજન કર્યા સમાન ફળ મળે છે.

‘યસ્યાનુભવપર્યન્તા તત્ત્વે બુદ્ધિઃ પ્રવર્ત્તતે ।
તદ્દૃષ્ટિગોચરાઃ સર્વે મુચ્યન્તે સર્વપાતકૈઃ ॥
જેમની આત્મસાક્ષાત્કારપર્યન્ત સ્થિત થયેલી બુદ્ધિ પરંતત્વને વિષે પ્રવર્તેલી છે. અર્થાત્ જેમને બ્રહ્માત્મ-કથનું સ્વાનુભવપૂર્વક જ્ઞાન થયું છે; જે બ્રહ્મનિષ્ઠ છે; તે બ્રહ્મનિષ્ઠ જીવન્મુક્ત મહાત્મા પુરૂષની દૃષ્ટિએ પડેલા સઘળા જીવો સર્વપાપાદિકથી મુક્ત થાય છે.

“ પરમાદ્વૈતવિજ્ઞાનં કૃપયૈવ દદાતિયઃ ।
સોઽયંગુરુગુરુઃ સાક્ષાચ્છિવ એવ ન સંશયઃ ॥”
(બ્રહ્મગીતા૦) પરં અદ્વૈત સચ્ચિદાનંદ સ્વયંજ્યોતિઃ પરમાત્માનું વિજ્ઞાન, કેવળ કૃપાવડેજ શિષ્યોને જે ઉપદેશ કરે છે; તે આ શ્રી ગુરૂઓના પણ ગુરૂ સાક્ષાત્ સદાશિવસ્વરૂપ છે, એમાં સંદેહ નથી જ.

ઉપરનાં સર્વં શ્રુતિસ્મૃતિ વાક્યો શ્રીગુરુદેવને સાક્ષાત્ બ્રહ્માવિષ્ણુ અને શિવ સ્વરૂપ તથા પરંબ્રહ્મ-નારાયણસ્વરૂપ વર્ણવે છે, તેમ તેમનો અગાધ મહિમા પણ સૂચવે છે; માટે શ્રીસદ્ગુરુદેવવિષે નિરંતર પરમાત્મયુક્તિ કરવી. કદાપિ પણ મનુષ્ય યુક્તિ કરવી નહિં. ઉપર પ્રમાણે શ્રીગુરુ સાક્ષાત્ સગુણ નિર્ગુણ પરમાત્માસ્વરૂપ હોવાથી તેમનો ઈશ્વર યુક્તિથી પ્રસાદ લેવામાં પણ લેશમાત્ર દોષ નથી, એ વાત નિર્વિવાદ છે.

શ્રી શિવપુરાણમાં કહ્યું છે કે:—

“ગુરુપૂજૈવ પૂજા ચાચ્છિષ્ટસ્ય પરમાત્મનઃ।
ગુરુશેષં તુ યત્સર્વમાત્મશુદ્ધિકરં ભવેત્ ॥
ગુરોઃ શેષં શિવોચ્છિષ્ટં જલમન્નાદિ નિર્મિતં ।
શિષ્યાણાં શિવભક્તાનાં ગ્રાહ્યં ભોજ્યં ભવેદ્
દ્વિજાઃ ॥” શ્રી ગુરુની પૂજા કરવી એજ શ્રીસદાશિવ પરમાત્માની પૂજા છે. શ્રીગુરુનું અવશેષ જળ અન્નાદિ સર્વં અંતઃકરણની શુદ્ધિ કરનારું છે. હે દ્વિજે! શ્રીગુરુનું અન્ન જળાદિ નિર્મિત અવશેષ શ્રીગુરુ ભક્તોને ગ્રહણ કરવાને તથા ભક્ષણ કરવાને યોગ્ય છે; તેમજ અન્નજળાદિ નિર્મિત શ્રીસદાશિવનો ઉચ્છિષ્ટપ્રસાદ શિવભક્તોને

અહણ કરવાને અને ભક્ષણ કરવાને યોગ્ય છે.

મહત્પુરુષોના પ્રસાદનું ફળ શ્રીનારદ મુનિએ કહ્યું છે કે:—

“उच्छिष्टलेपाननुमोदितो द्विजैः सकृत्स
 भुंजे तदपास्त किल्बिषः । एवं प्रवृत्तस्य विशु-
 द्धचेतसस्तद्धर्म एवात्म रुचिः प्रजायते॥भागवत
 स्कन्द ૧ શ્લોક ૨૬ ॥” અહીં પ્રસંગ એવો છે કે:—નારદમુનિ શ્રીવ્યાસજી પ્રત્યે કહે છે કે: હે મુનિવર! હું પૂર્વજન્મમાં વેદવાદિઓની કોઈ એક કામ કરનારી ચાકરડી—દાસીનો પુત્ર હતો. મહને મારી માતાએ ચાતુર્માસમાં એકજ સ્થલે રહેવાને ઇચ્છતા એવા યોગે-શ્વરોની સેવામાં રાખ્યો હતો. યદ્યપિ તે મુનીશ્વરે સમદર્શી—નિરપેક્ષ અને તીવ્રતર વૈરાગ્યવાળા હતા, તથાપિ બાળએષ્ટા રહિત, જિતેન્દ્રિય, સાનુકૂળ વર્તન વાળો, સેવા કરવામાં તત્પર અને સ્વલ્પ ભાષણ કરનાર એવો જ હું; તે મહારા ઉપર તેઓ અતિશય કૃપા કરતા હતા. તે પ્રભવેત્તા મહાત્માઓની આજ્ઞાથી પાત્રોમાં ચોંટી રહેલા તેમના ઉચ્ચિષ્ઠ અન્નને હું જમતો હતો; તેથી જનાં સમસ્ત પાપો નષ્ટ થઈ ગયાં છે એવો

અને એવી રીતે નિરંતર સેવા કરતાં શુદ્ધ અંતઃકરણ
વાળો થયેલો જ હું, તેની (મહારી) તેઓશ્રીના ધર્મમાં
અટલે ઈશ્વર ભજનમાં રૂચિ થઈ. પશ્ચાત્ તે મહાનુભાવ
યોગેશ્વરોના અનુગ્રહથી શ્રદ્ધાભક્તિ પૂર્વક ભગવત્કથા
શ્રવણ કરવા લાગ્યો; જથી પરમેશ્વરમાં અત્યંત રૂચિ
થઈ. તે સમયે શ્રી ભગવાનમાં અનન્ય ભાવવાળી દૃઢ
બુદ્ધિ થવાથી આ નામરૂપાત્મક દૃશ્યમાન્ પ્રપંચ થકી
ભિન્ન પરંબ્રહ્મ પરમાત્મ સ્વરૂપ હું છું એવું મહત્તે
આત્મજ્ઞાન થયું. ઇતિ.

શ્લોક ૧૮૨૭માં પુના જગદ્ધિતેચ્છુ પ્રેસમાં છપા-
યેલી શ્રીગુરૂગીતા—ચોથી આવૃત્તિના શ્લોક ૧૨૮માં
કહ્યું છે કે:—“નોચ્છિષ્ટં કસ્યચિદ્દેયં ગુરુરાજ્ઞાં
ન ચત્યજેત્ । કૃત્સ્નમુચ્છિષ્ટમાદાય નિત્યમેવ
વ્રજેદ્બ્રહ્મિઃ ॥” શિષ્યે શ્રી સદ્ગુરુનું ઉચ્છિષ્ટ કાઢને
પણ આપવું નહીં. શ્રીગુરુની આજ્ઞાનો પરિત્યાગ કરવો
નહિં. નિત્યં પ્રતિ શ્રીસદ્ગુરુદેવનું સમગ્ર ઉચ્છિષ્ટ પોતેજ
ભોજન કરીને બહાર ગમન કરવું.

યસ્ય સાક્ષાદ્ભગવતિ જ્ઞાનદીપપ્રદે ગુરૌ ।
મર્ત્યા ન્ચાઃ શ્રુતં તસ્ય સર્વં કુઞ્જરશોચત્ ॥

(ભાગવતે૦) તત્ત્વમસિ આદિ મહાવાક્યો દ્વારા આત્મજ્ઞાન રૂપ દીપકને પ્રગટ કરનારા સાક્ષાત્ ભગવાન્ શ્રીસદ્ગુરુ દેવ વિષે જ મનુષ્યની “ ગુરુ મનુષ્ય છે ” એ પ્રકારની દુષ્ટ યુક્તિ થાય છે; તે મનુષ્યનું વેદશાસ્ત્રાદિકનું શ્રવણ કરતું સર્વ હાથીના સ્નાન જેવું નિષ્ફળ થાય છે. માટે યુક્તિમાન્ મનુષ્યે પ્રાણાન્તે પણ શ્રીસદ્ગુરુદેવ વિષે કદાપિ પણ મનુષ્ય યુક્તિ કરવી નહિં.

આ પ્રમાણે અનેક શ્રુતિ સ્મૃતિ વાક્યો શ્રીસદ્ગુરુદેવમાં સાક્ષાત્ સચ્ચિદાનંદ પરમાત્મ યુક્તિ કરવાનું વર્ણવે છે. તો પછી જમાં શ્રદ્ધાભક્તિ પૂર્વક પરમાત્મભાવ થયેલો છે, એવા સચ્ચિદાનંદ પરમેશ્વર સ્વરૂપ શ્રીસદ્ગુરુદેવનો પ્રસાદ લેવામાં યત્કિંચિત્પણ દોષ નથી.

પરમપૂજનીય જ સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ શ્રીગુરુદેવના કૃપા પ્રસાદ રૂપ ઉપદેશ-જ્ઞાનથી શિષ્ય આત્મશ્રેયઃ પ્રાપ્ત કરે છે; તેજ શ્રી સદ્ગુરુ દેવનો દ્રોહ અપમાન કરનાર ગુરુદ્રોહી કૃતન્નિ જીવોને વાસ્તે બ્રાહ્મપુરાણમાં કહ્યું છે કે:—

“ગલ્લ્લાણં ગુરોર્વાક્યં સર્વથા પરમાદરાત્ ।
યઃ શિષ્યૈસ્ત્ સદાઽઽરાધ્યા ગુરવો હ્યવમાનિતાઃ

૫૩મિત્રકલત્રાદિસમ્પદ્ધઃ પ્રચવન્તિ તે ॥

બ્રાહ્મે ॥ શિષ્યોએ શ્રીગુરુની આજ્ઞારૂપ વાક્ય સર્વ-

દાકાલ પરમ આદરથી પાલન કરવા યોગ્ય છે. જે

શિષ્યોએ નિરંતર આરાધન-પૂજન-ધ્યાન કરવા યોગ્ય

ગુરુઓનું અપમાન કર્યું છે, તેઓ પુત્ર મિત્ર સ્ત્રી ધન

વિદ્યાદિ સર્વ સંપદાથી નીચે પડે છે; અર્થાત્ તેઓની

સર્વ સંપત્તિ નાશ પામે છે. વળી મનુભગવાન તેવા

જીવોને વાસ્તે “કીટો ભવતિ મત્સરી” । મનુ ૦

અ ૦ ૨ ॥ આ વચનથી ગુરુનો ઉત્કર્ષ નહી સહન

કરનાર-ગુરુની ધર્ષા-અદેખાધ કરનાર મોટા કીડા

થાય છે. એમ કહેલું છે. માટે બુદ્ધિમાન શિષ્યે કદાપિ

પણ શ્રીગુરુનું અપમાન થાય એવું કાર્ય ન કરવું. ૨૬.

હવે સર્વતીર્થોની સાથે શ્રીગુરુની સમાનતા નિરૂ-

પણ કરે છે:—

કાશીક્ષેત્રનિવાસોઽસૌ જાહ્નવી ચરણાદિત્ ॥

ગુરુર્વિશ્વેશ્વરઃ સાક્ષાત્તારકં બ્રહ્મનિશ્ચિતમ્ ॥ ૨૭ ॥

શિરઃપાદાઢ્ઢિતં કૃત્વા ગયાઽસાવક્ષયો વટઃ ।

તીર્થરાજઃ ગ્લાપાઽસૌ ગુરુમૂર્તે નમોઽસ્તુતે ॥ ૨૮ ॥

શ્રીગુરૂદેવનું નિવાસસ્થાન તેજ આ કાશીક્ષેત્ર છે, શ્રીગુરૂદેવનું ચરણોદક તે જહ્નવી ગંગાજી છે, શ્રીગુરૂદેવ સ્વયં વિશ્વનાથ છે; તથા બ્રહ્મવેત્તા શ્રીગુરૂએ મંત્ર આપી બ્રહ્મવિદ્યાનો ઉપદેશ કરી જે કૈવલ્ય બ્રહ્મનો સાક્ષાત્કાર નિશ્ચય કરાવ્યો, તેજ બ્રહ્મદર્શન સંસાર સમુદ્રમાંથી ઉદ્ધાર કરનાર તારક મંત્ર છે. ૨૭

શ્રીગુરૂનાં ચરણકમલોને ચંદન પુષ્પાદિ ચઢાવીને મસ્તકપર ધારણ કરવાથી ગયાજી અને પ્રયાગરાજમાં રહેલા અક્ષયવટની યાત્રાનું ફળ થાય છે; આ શ્રીગુરૂ પદ તીર્થરાજ પ્રયાગ ક્ષેત્ર રૂપ છે; તેથી હે ગુરૂભૂતિ ! આપને મહારો નમસ્કાર છે. (કોઈ પ્રતમાં ગુરુ મૂર્ત્યે નમો નમઃ ॥ આવો પણ પાઠ છે.) ૨૮

શાસ્ત્રોના વચનોનું રહસ્ય નહિ જાણનાર કોઈ કહેશે કે:—કાશી આદિ પુણ્યક્ષેત્રોમાં વા ગંગા આદિ તીર્થોમાં જવાથી શું ફળ છે? તેના પ્રત્યુત્તરમાં શ્રીમહાદેવજીએ પાર્વતીજીને ઉપદેશ કરેલા ઉપરના શ્લોક ૨૭—૨૮નો અતિસૂક્ષ્મ બુદ્ધિથી વિચાર કરવા યોગ્ય છે. જુઓ:—“કાશીક્ષેત્રં નિવાસોઽસૌ” । આ વાક્ય શ્રી કાશીક્ષેત્રમાં નિવાસ કરવાથી મુક્તિરૂપી જે

ફળ સંપાદન કરાય છે, તેજ ફળ શ્રીગુરુના નિવાસ સ્થાનમાં સંપાદન કરી શકાય છે; એમ સ્પષ્ટ કહે છે. જમ કોઈ કહે કે:-સકરટેટીનું ફળ સાકર સમાન મિષ્ટ છે, તો તેથી જ્ઞાત થશે કે:-સાકરમાં જટલી મિઠાશ છે તેટલીજ મિઠાશ સકરટેટીના ફળમાં છે; તો બન્નેની મિઠાશ સમાન છે. બીજી કોઈ કહેશે કે:- દેવદત્તનો મ્હોટો પુત્ર રાજા જેવો છે; તો તેથી જ્ઞાત થશે કે:-શૂરવીરપણું, દાનદેવાપણું, પરાક્રમતા, તેજ-સ્વીપણું, તથા શરીરની દિવ્યકાંતિ આદિ રાજાના ગુણો દેવદત્તના મ્હોટા પુત્રમાં છે; એમ સમજવામાં આવશે; અર્થાત્ રાજાના જેવાંજ ઉત્કૃષ્ટ કાર્યો તે પુત્ર કરે છે; તો બન્ને જાણના ગુણોની સાદૃશ્યતા છે. તેમજ કાશી આદિ ક્ષેત્રમાં નિવાસ કરવાથી જે મુક્તિરૂપ અવિચળફળ મળે છે, તેજ ફળ શ્રીગુરુનિવાસ સ્થાનમાં મેળવાય છે. આમ બન્નેની સાદૃશ્યતા આ શ્લોકમાં બતાવેલી છે. શ્રી ગંગાજીનું જળ સ્નાન પાનાદિકથી શ્રદ્ધાવાન્ મનુષ્યના બાહ્યાભ્યંતરના પાપાદિક મળોને નાશ કરે છે, અને તેથીજ તેની સાદૃશ્યતારૂપ ઉપમા શ્રીગુરુચરણોદકને ‘જાહ્નવી ચરણોદક’ । આ વચનથી આપેલી છે; માટે શ્રીગંગાદિક તીર્થો પણ જ્ઞાનનાં

પ્રતિબંધક પાપાદિકને નિવર્ત્ત કરવામાં સાધનરૂપ છે એ નિઃસંદેહ છે.

વળી શ્લોક ૨૮ માં પણ કહેલું છે કે:—અંદના-દિકથી પૂજન કરેલાં શ્રીગુરૂનાં ચરણ કમલને શિષ્ય પોતાના મસ્તકપર ધારણ કરે તો તેને ગયાજી તથા અક્ષય વડની યાત્રાનું ફળ મળે છે; તથા શ્રીગુરૂપદ સાક્ષાત્ તીર્થરાજ પ્રયાગક્ષેત્ર છે; તો તેથી પણ નિર્વિવાદ નિર્ણય થઈ શકે છે કે:—અક્ષયવડ, ગયાજી, પ્રયાગરાજ વગેરે પુણ્યક્ષેત્રોનું જ ફળ છે તે ફળ શ્રીગુરૂપાદારવિંદ સેવવાથી મેળવી શકાય છે; તેથી પ્રયાગાદિ તીર્થોની સાથે શ્રીગુરૂપાદની સાદૃશ્યતા સ્પષ્ટ જ છે. ઉપરના બન્ને શ્લોકોમાં તીર્થાદિકનું કોઈ પણ પ્રકારે ખંડન કરેલું નથી; માત્ર તીર્થાદિકના ફળની સાથે શ્રીગુરૂ ભક્તિના ફળની સમાનતા બતાવી છે. ૨૭-૨૮.

હવે અન્ય સર્વ ભાવનાઓનો પરિત્યાગ કરી કેવળ શ્રીગુરૂભક્તિની આવશ્યકતા બતાવે છે:—

ગુરુમૂર્તિં સ્મરેન્નિત્યં ગુરોર્નામ સદા જપેત્ ।
ગુણાણાં પ્રકુર્વીત ગુરોરન્યં ન ભાવયેત્ ।૨૯।

હે દેવિ ! શ્રીસદ્ગુરૂભૂત્તિનું નિરંતર સ્મરણ કરવું, અને શ્રી સદ્ગુરૂના નામનો સદા જપ કરવો, અર્થાત્ ખાતાં પીતાં, ખેસતાં ઉઠતાં, ન્હાતાં ધોતાં, ચાલતાં ભાગતાં, છીંક બગાસુ ખાતાં પણ નિરંતર શ્રીગુરૂદેવનું જ નામ સ્મરણ કરવું. શ્રીગુરૂસ્વામીની આજ્ઞાનું ઉત્તમ પ્રકારે પાલન કરવું, અર્થાત્ શ્રીગુરૂની આજ્ઞા પાલન કરવામાં કોઈપણ પ્રકારથી કુતર્ક કરી વિલંબ કરવો નહિ; તથા શ્રીગુરૂદેવથી અન્ય કોઈની ભાવના-ચિંતન કરવું નહિ; સદાકાલ શ્રીગુરૂ પરમાત્માનું જ નામ સ્મરણ ધ્યાન ચિંતન કરવું, અને સર્વ ક્ષણના પ્રદાતા શ્રીસદ્ગુરૂ નાથજ છે એમ દૃઢ નિશ્ચય રાખવો. ૨૯.

गुरुवक्त्रे स्थितं ब्रह्म प्राप्यते तत्प्रसादतः ।

गुरोर्भूर्त्तः सदा ध्यानं यथा स्वैरिणी गोपेक्ष ॥

શ્રીગુરૂના મુખારવિંદમાં-ઉપદેશમાં-અભ્યતત્ત્વ રહેલું છે, તે અભ્યતત્ત્વ શ્રીગુરૂના કૃપા પ્રસાદથીજ પ્રાપ્ત થાય છે. જમ સ્વચ્છંદથી વર્તનારી વ્યભિચારિણી સ્ત્રી નિત્ય નિરંતર પોતાના પ્રિયતમ-જર પુરૂષનું ચિંતન કરે છે, તેમ મુમુક્ષુ પુરૂષે શ્રદ્ધા ભક્તિથી નિત્ય નિરંતર શ્રીસદ્ગુરૂ પરમાત્માનું ધ્યાન કરવું. અહીં પ્રેમનો

અતિશય ભાવ જણાવવાને અર્થે જરૂર સ્ત્રીનું દૃષ્ટાંત આપેલું છે; નહિંતો અજર જે પવિત્રતા સ્ત્રી જેમ પોતાના પ્રાણાધાર પતિનુંજ અહર્નિશ ધ્યાન-ચિંતન કરે છે, પરપુરૂષનું સ્વપ્નમાં પ્રાણાન્તે પણ ચિંતન-સ્મરણ કરતી નથી; તેમ ઉત્તમ શિષ્યે પણ અનન્ય ભાવથી બ્રહ્મવેત્તા શ્રીસદ્ગુરુદેવનુંજ નિરંતર ધ્યાન-સ્મરણ કરવું. ૩૦.

**નિજાશ્રમં સ્વજાતિં ચ સ્વકીર્તિં પુષ્ટિવર્ધનીમ્।
 એતત્સર્વં પરિત્યજ્ય ગુરોરન્યં ન ભાવयेत्॥૩૧॥**

પોતાનો બ્રહ્મચર્ય, ગૃહસ્થ, વાનપ્રસ્થ અને સંન્યસ્તાદિ આશ્રમ; તથા બ્રાહ્મણત્વ, ક્ષત્રિયત્વ, વૈશ્યત્વાદિ જાતિ; અને શરીરે પહેરેલા જમાની કોશો તુટી જાય એવી પુષ્ટિ વધારનારી લોકોમાં પોતાની કીર્તિ; એ સર્વના ઉત્કૃષ્ટપણાનું અભિમાન, તથા એ સર્વને પ્રાપ્ત કરવાની ઈચ્છાઓ, એ સર્વનો પરિત્યાગ કરીને કેવળ શ્રીસદ્ગુરુદેવનુંજ નિરંતરચિન્તન કરવું; શ્રીગુરુદેવથી અન્ય કોઈની ભાવના કરવી નહિ. કારણ કે:—આશ્રમાદિકનું અભિમાન બંધનનું કારણ છે, માટે તેનો તો સર્વથા ત્યાગ કરી, અર્થાત્ અહંતા મમતાનો

પરિત્યાગ કરી, કેવળ એક સચ્ચિદાનંદ સ્વયંબોધિતઃ
પરમાત્મ સ્વરૂપ શ્રીસદ્ગુરુદેવનું નિશ્ચિત ચિંતન
—ધ્યાન—સ્મરણ કરવું કે જોઈ દેહાદિકનું વિસ્મરણ
થઈ એક પરમાત્મ સ્વરૂપમાં સ્થિત થવાય.

“યસ્યાભિમાનો મોક્ષેઽપિ દેહેઽપિ મમતા
તથા । ન ચ જ્ઞાની ન વા યોગી કેવલં દુઃસ્વ
ભાગસૌ ॥ અષ્ટાવક્ર ગીતા ॥”

(કેવલં મોક્ષાપેક્ષા સંકલ્પો બન્ધઃ । નિરાઠ
ઉપ ॥ આશ્રુતિ કેવળ મોક્ષની અપેક્ષા રૂપ સંકલ્પ
પણ બંધનકારી છે એમ કહે છે, છતાં પણ) જોને
મોક્ષમાં અભિમાન છે, અર્થાત્ હું મોક્ષ પામીશ, અથવા
હું જીવન્મુક્ત છું, આવું અભિમાન છે, તથા દેહને વિષે
મમતા છે, અર્થાત્ દેહ મહારો છે, મહારો દેહ પ્રભાવ-
શાળી છે, પૂજનીય છે; તેમ ઇન્દ્રિયો અને દેહના
સંબંધિ પણ મહારાં છે આવી મમતા છે, તે મનુષ્ય ન
તો જ્ઞાની છે અને ન તો યોગી છે, એ તો કેવળ દુઃખનેજ
ભોગવનારો છે; કેમકે તેનું અભિમાન અને મમતા દૂર
થયાંજ નથી.

“હરો યદ્યુપદેષ્ટા તે હરિઃ કમલજોઽપિ વા
તથાપિ ન તવ સ્વાસ્થ્યં સર્વાવિસ્મરણાદતે ॥

અષ્ટાઽ ગીઽ૥ હે રાજન્ ! જો મહાદેવ વા વિષ્ણુ કે
બ્રહ્માદિક ત્હને ઉપદેશ કરનારા હોય, તોપણ સંપૂર્ણ
પ્રાકૃત અનિત્ય વસ્તુઓના (જગત અને જગતના પદાર-
થોના) વિસ્મરણ વિના શાંતિ નથી. તો પછી જીવન્મુક્તિ
અને વિદેહમુક્તિના સુખની તો આશાજ ક્યાંથી રાખવી?
અથાત્ તે તો કદાપિ મળશેજ નહિં.

“ઘૃણા લંઙ્ગા ભયં શંકા જુગુપ્સા ચેતિ
પંચમી ! કુલં શીલં ચ જાતિ શ્રેત્યષ્ટૌ પાશાઃ
પ્રકીર્તિતાઃ॥ પાશબદ્ધઃ સ્મૃતો જીવઃ પાશમુક્તઃ
સદાશિવઃ॥” વિવેક રહિત દયા, વિવેક શૂન્ય લજ્જા
વિવેકહીન ભય, દુરાચરી શંકા, અને પાંચમી શાસ્ત્ર-
નિષિદ્ધ નિંદા, કુલનું અભિમાન, શીલનું અભિમાન,
અને બ્રાહ્મણત્વાદિ જાતિનું અભિમાન, એ આઠ પાશો
કહેલા છે. આ આઠ પાશોથી બંધાયેલો જીવ કહેવાય છે,
અને આઠ પાશોથી મુક્ત થયેલો સદાશિવ સ્વરૂપ છે.

“લોકવાસનયા જન્તોઃ શાસ્ત્ર વાસનયાઽપિ
ચ । દેહવાસનયા જ્ઞાનં યથાવન્નૈવ જાયતે ॥
વિવેક ચૂડામણિઽ ॥ લોકો મ્હને પૂજે, લોકો મ્હને
માને, લોકોમાં મ્હારી પ્રતિષ્ઠા વધે, લોકોમાં હું અગ્રગણ્ય
કહેવાઉં, લોકો મ્હારી સ્તુતિ કરે; એવી અનેક પ્રકારની

લોક વાસનાએ કરીને; તથા આટલાં શાસ્ત્રોનું મેં અધ્યયન કર્યું છે, અમુક અમુક શાસ્ત્ર મહારે હવે ભણવાં છે, હું સર્વ શાસ્ત્રનો જાણનારો થાઉં, એવી અનેક પ્રકારની શાસ્ત્ર વાસનાઓ વડે; અને મહારે દેહ ધણે સુંદર છે, એ શરીરને સુશોભિત કરવા નાના પ્રકારનાં તેલ કુલેલ અત્તર અને સુગંધી પુષ્પ માલાઓ હું ધારણ કરું છું, મહારે દેહ ઉત્તમ વ્રાહ્મણનો હોવાથી પૂજનીય છે, એને શણગારવાને નાના પ્રકારનાં આભૂષણ-વસ્ત્રોનો મેં સંગ્રહ કરેલો છે, જેથી તે રમણીય દેખાય છે. આવી અનેક દેહ વાસનાઓ વડે જીવને ઠીક ઠીક આત્મજ્ઞાન થતું નથી, અને વાસનાઓને લીધે નાના પ્રકારની યોનિઓમાં જન્મે છે. વળી આ વાત શ્રીયોગ વાસિષ્ઠમાં પણ એજ પ્રકારે કહેલી છે.

“અનાત્મવાસનાજાલૈસ્તિરોભૂત્વાઽઽત્મવાસના । વિ૦ ચૂ૦ ॥ દેહ અને દેહના સંબંધિ સ્ત્રી પુત્ર ધનાદિક અને તેમના ભોગ્ય પદાર્થોની વાસનાઓના સમૂહથી આત્મ વાસના-આત્મજ્ઞાનનાં સાધનો પ્રાપ્ત કરવાની ઈચ્છાઓ, અને હું બ્રહ્મ સ્વરૂપ છું એવું આત્મજ્ઞાન એ સર્વ ઢંકાયેલાં રહે છે.

“યાવન્ન વાસનાનાશસ્તાષ્ટત્ત્યાગ્યઃ કુતઃ।

યાવન્ન તત્ત્વસમ્પ્રાપ્તિર્ન તાવદ્વાસનાક્ષયઃ ॥ ”

યોગવાસિષ્ઠ૦ ॥ જ્યાં સુધી વાસનાનો ક્ષય થયો નથી, ત્યાંસુધી તત્ત્વજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ ક્યાંથી થશે ? અર્થાત્ નહીં જ થાય; અને જ્યાં સુધી તત્ત્વજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ નથી, ત્યાંસુધી વાસનાનો ક્ષય કદાપિ થતો જ નથી.

આ પ્રમાણે દેહ, વર્ણ, જાતિ, અને તેનાં સંબંધિ સ્ત્રી પુત્ર ધનાદિકનું અભિમાન, અને નાના પ્રકારની વાસનાઓનો સમુદાય કેવળ બંધનનું જ કારણ છે; માટે તેનો સર્વથા પરિત્યાગ કરવો જોઈએ. જે કદાચ લેશ માત્ર દેહ, જાતિ, વર્ણ કે દેશાદિકનું અભિમાન રહી જાય, તો તે સૂક્ષ્મ વાસનાઓ, વડના બીજ સમાન વૃદ્ધિ પામીને એટલી તો વિસ્તારને પામશે કે જ્યાં આત્મજ્ઞાન તો અતિદૂર ભાગી જ જશે.

“ન આધ્યાત્માભિમાનોઽસ્તિ વિદુષોઽપ્યા-
સુરત્વતઃ । વિદુષોઽપ્યાસુરશ્ચેત્સ્યાન્નિષ્ફલં
બ્રહ્મદર્શનમ્ ॥ ” નૈષ્કર્મ્યસિદ્ધિઃ ॥ જ્ઞાનવાન્
પુરૂષને જ્ઞાનીપણાનું અભિમાન હોતું નથી; કેમકે તે
અભિમાન એક આસુરી સંપત્તિ છે, તેથી જ્ઞાની જ્ઞાનનું

અભિમાન કરતાજ નથી. વિદ્વાન્નામનમાં કદાચ આસુ-
રપણું (અભિમાનાદિ) હોય, તો પછી બ્રહ્મ સાક્ષાત્કાર
નિષ્ફળ સમજવો; અર્થાત્ તેને બ્રહ્મ દર્શન થયુંજ નથી.
જ્યારે જ્ઞાનીપણાનું અભિમાન બંધન કરે છે તો પછી
દેહ જાતિ આદિ અનાત્મ પદાર્થોનું અભિમાન બંધન
કરે એમાં તો આશ્ચર્ય જ થું ?

“**बुद्ध्वाऽप्यत्यन्तवैरस्यं यः पदार्थेषु दुर्मतिः ।
बध्नाति भावनां भूयो नरो नासौ स गर्दभः ॥**
વિષયોનું અત્યંત નિરસપણું જાણ્યા છતાં જ દુષ્ટ
બુદ્ધિવાળો ફરીથી આસક્ત થઈ પદાર્થોમાં પ્રીતિ બાંધે
છે, તે મનુષ્ય નહીં પણ ગંધાડો જાણવો.

એટલાજ માટે શ્રી મહાદેવજી પાર્વતી પ્રત્યે
કહે છે કે:—

“**प्रभवं सर्वदुःखानामाश्रयं सकलापदाम् ।
आलयं सर्वपापानं संसारं वर्जयेत्प्रिये ॥**”
હે પ્રિય પાર્વતિ! સર્વ દુઃખોનું ઉત્પાદક, અને સમસ્ત
આપત્તિઓને રહેવાનું સ્થાન, તથા સકલ પાપોનું
ધર, એવો આ સંસાર તજવો જોઈએ.

આ પ્રમાણે શ્રી શંકર ભગવાન સકલ દુઃખોના

કારણ ભૂત આ સંસારને તજવાનું કહેછે; તો પછી સંસારના પદાર્થો, દેહ, બ્રાહ્મણત્વાદિ જાતિ વર્ણ અને દેશ-આશ્રમનું અભિમાન કરવાથી કેટલી હાની થશે એનો તો વિચાર અવશ્ય કરવોજ જોઈએ. તથા બુદ્ધિમાન મનુષ્યે દુઃખમય અને બંધનકારક જાણેલા દેહ; જાતિ, વર્ણ, કીર્તિ અને આશ્રમાદિકના અભિમાનનો ત્યાગ કરવા જરૂર કટિબદ્ધ થવુંજ જોઈએ; અને એજ હેતુથી કેવળ શ્રીગુરૂપરમાત્મા સિવાય અન્ય સર્વ અનાત્મપદાર્થોની ભાવના તજવા મૂલ શ્લોકમાં કથન કરેલું છે. ૩૧

अनन्याश्चिन्तयन्तो ये सुलभं परमं पदम् ।

तस्मात्सर्वप्रत्नेन गुरोराराधनं कुरु ॥૩૨॥

જ મુમુક્ષુ જનો અનન્ય ભાવથી શ્રીગુરૂદેવનું ચિંતન કરનારા છે, અર્થાત્ શ્રીગુરૂથી અતિરિક્ત કોઈ વસ્તુનું ચિંતન કરતા નથી; તેઓને ઉત્તમ અવિનાશી મોક્ષપદ સુલભ છે; અર્થાત્ અદ્વૈતપરિશ્રમે અવિચળ સ્વાત્મસુખ પ્રાપ્ત થાય છે; તેથી હે પાર્વતિ! તું સર્વ પ્રયત્ન વડે શ્રીગુરૂદેવનું આરાધન કર. ૩૨.

गुरु वक्त्रे स्थिता विद्या गुरुभक्त्या चलभ्यते ।

त्रैलोक्येऽर्न वक्तारो देवाद्यरूपभगाः॥૩૩॥

શ્રીગુરુના મુખારવિંદમાં રહેલી બ્રહ્મવિદ્યા, કેવળ શ્રીસદ્ગુરુદેવની શ્રદ્ધા પૂર્વક ભક્તિ કરવાથીજ પ્રાપ્ત થાય છે, અન્ય કોઈ ઉપાયથી મળતી નથી; ત્રણે લોકમાં દેવ અસુર પતંગ (સર્પ) આદિ કોઈપણ બ્રહ્મવિદ્યાના વક્તા-ઉપદેષ્ટા નથી. ૩૩.

**ગુકારસ્ત્વન્ધકારોઽસ્તિ રુકારસ્તેજ ઉચ્યતે ।
અજ્ઞાનગ્રાસંઃ બ્રહ્મ ગુરુરેવ ન સંશયઃ ॥૩૪॥**

‘ગુરુ’ શબ્દમાં ‘ગુ’ અક્ષર અંધકારનો વાચક છે, અને ‘રુ’ અક્ષર તેજનો વાચક છે; એટલે અજ્ઞાનરૂપ અંધકારને ભક્ષણ કરનાર જ્યોતિર્મય બ્રહ્મસ્વરૂપ ગુરુ છે એમાં સંશય નથી ૩૪.

**ગુકારઃ પ્રથમો વર્ણો માયાદિ ગુણભાસકઃ ।
રુકારો દ્વિતીયં બ્રહ્મ માયાભ્રાન્તિ વિમોચકમ્ ૩૫**

ગુરુપદમાં પ્રથમ વર્ણ જે ‘ગુ’કાર છે, તે માયા અને માયાના કાર્યભૂત ત્રિગુણાત્મક સર્વ પ્રપંચનો ભાસક-જાણાવનારો છે; અને બીજો ‘રુ’ કાર અક્ષર છે તે માયા અને માયાના કાર્યભૂત ભ્રાંતિ આદિ ત્રિગુણાત્મક સર્વ દૃશ્યપ્રપંચનો આત્યાંતિક નાશ કરનાર પરંબ્રહ્મરૂપ છે.

एवं गुरुपदं श्रेष्ठं देवानामपि दुर्लभम् ।

हाहाहूहूगणैश्चैव गन्धर्वाद्यैश्च पूज्यते ॥३६॥

ઉપર પ્રમાણે શ્રીયુગ્મપદ સર્વોત્તમ છે. શ્રીયુગ્મપદ હાહાહૂહૂ અને ગંધર્વ આદિ દેવજાતિના ગવૈયાથી પૂજાય છે એટલુંજ નહીં, પરંતુ યુગ્મપદ દેવતાઓને પણ અતિ દુર્લભ છે. ૩૬.

શ્રીયુગ્મને પ્રસન્ન કરવાની અને આરાધન કરવાની સાધન સામગ્રી બતાવે છે:—

एवं तेषां च सर्वेषां नास्ति तत्त्वं गुरोः परम् ।

आसनं शयनं वस्त्रं वाहनं शृङ्गाદिकम् । ૩૭

साधकेन प्रदातव्यं गुरोः सन्तापकरणम् ।

गुराराधनं कार्यं जीवित्वं चानेवेदयेत् ॥ ૩૮ ॥

ઉપરોક્ત પ્રકારે તે દેવાદિક સર્વેને બ્રહ્મવેત્તા શ્રી યુગ્મ થકી ઉત્તમ તત્ત્વ નથી; માટે સાધક મનુષ્યે-લક્ષ્મી શિષ્યે-શ્રી સદ્ધ્યુગ્મ દેવને સંતુષ્ટ-પ્રસન્ન કરવામાટે તેમને યોગ્ય દર્ભ, મૃગચર્મ, વાધાંખર, અને વદકલવસ્ત્ર (વૃક્ષની છાલનાં વસ્ત્ર) વગેરેનું આસન, સૂત્રા બિછાવવામાટે પાટબિછાનું તથા શરીર આચ્છાદનવાસ્ત્રે

કૌપીન વસ્ત્ર-કંથાકાંમલ આદિ સાધનો, તેમ આમાંતર જવા આવવાને વાસ્તે વાહન, તથા ભસ્મ રૂદ્રાક્ષ પુષ્પ-માલા વગેરે યથાયોગ્ય આભૂષણ તેઓશ્રીના ચરણોમાં અર્પણ કરવાં; તથા શ્રીગુરૂનું આરાધન-ધ્યાન સ્મરણ ભજન-સેવા પૂજા આરતી આદિ કરવાં; તેમ જીવિત્વ પોતાનું જીવન પણ અર્પણ કરવું, અર્થાત્ પોતાનું આયુષ્ય પ્રાણાંતર્યાન્ત શ્રીસદ્ગુરુદેવની પૂર્ણ પ્રેમથી શ્રદ્ધા ભક્તિ પૂર્વક અનન્ય ભક્તિમાં વ્યતીત કરવું.

૩૭-૩૮.

કર્મણા મનસા વાચા સદ્ગિરાધયેદ્ગુરુમ્ ।
 દીર્ઘદણ્ડં નમસ્કૃત્ય નિર્લજ્જમુક્તસદ્ધિધૌ ॥૩૯॥
 શરીરમર્થસમ્પ્રાપ્તં સદ્ગુરુભ્યો નિવેદયેત્ ।
 કૃમિવિદ્ ભસ્મનિષ્ઠાન્તં દુર્ગન્ધમલમૂત્રકમ્ ૪૦
 શ્લેષ્મરક્તત્વમામાંસં તનુરિત્થં વરાનને ।
 સંસારવૃક્ષમારૂઢાઃ પતન્તિ નરકાર્ણવે ॥૪૧॥

શ્રીગુરુ ભક્તોએ મન કર્મ અને વાણીદ્વારા, સત્પુરુષો-મ્હોટા ગુરુ ભાઈઓ સહિત, શ્રી ગુરુદેવનું આરાધન કરવું; તથા શ્રીગુરૂની સમીપમાં લજ્જારહિત

થઇ લાંબા દંડના સમાન નમસ્કાર કરી પોતાનું શરીર,
 ધન, અને ગામ ગરાસાદિ જે કંઈ ઐશ્વર્ય પ્રાપ્ત હોય
 તે સર્વ બ્રહ્મવેત્તા શ્રીસદ્ગુરૂને અર્પણ કરવું, અર્થાત્
 પોતાનું તન, મન, ધનાદિક સર્વસ્વ શ્રીગુરૂને અર્પણ
 કરવું—તેમને અર્થે વાપરવાં; તેમાં પોતાનું મમત્વ
 રાખવું નહિં; કેમકે:—હે સુંદર મુખવાળી પાર્વતિ !
 આ શરીર મૃતક થયેલું પડી રહે તો કીડા પડે, અને
 કોઈ પશુપક્ષી ખાય તો વિષ્ણુ થાય, તથા અગ્નિમાં
 બાળે તો ભસ્મ થાય; આ પ્રમાણે અંતમાં કીડા વિષ્ણુ
 અને ભસ્મ થવાના સ્વભાવવાળું, દુર્ગાન્ધિમય મલમૂત્રના
 ભંડાર રૂપ, તથા કફ, રૂધિર, ચામડી અને માંસાદિકથી
 બનેલું એવું આ શરીર છે. તેથી આ સંસાર નામા
 વૃક્ષપર વિષયરૂપ ફળ ખાવાને અર્થે ચઢેલા જીવો
 નરકરૂપી મહાસાગરમાં પડે છે. ૩૯-૪૦-૪૧.

શ્રીગુરૂના આરાધનના પ્રકરણમાં શ્રીગુરૂની સ્તુતિ
 નમસ્કાર કરે છે:—

શ્રીગુરુચરણદ્વન્દ્વં યસ્યાં દિશિ વિરાજતે ।
 તસ્યૈ દિશે નમસ્કુર્યાદ્વક્ત્યા પ્રતિદિનં પ્રિયે॥

હે પ્રિયે ! જે દિશામાં જ્ઞાન વિજ્ઞાનની શોભાયુક્ત

શ્રીસદ્ગુરુ પરમાત્માનાં બન્ને ચરણકમલો બિરાજમાન હોય, તે દિશા તરફ મુખરાખી પ્રતિદિન ભક્તિપૂર્વક સાષ્ટાંગ દંડવત્ પ્રણામ કરવા. ૪૨.

**ગુરુભક્તિભાજે ચિદાત્મા લભ્યતે સદા ।
યેનોદ્ધૃતમિદં વિશ્વં તસ્મૈ શ્રીગુરુવે નમઃ ॥૪૩॥**

જ શ્રીગુરુના ચરણ કમલોના કૃપા પ્રસાદથી જ્ઞાન—ચૈતન્ય સ્વરૂપ આત્મા નિરંતર પ્રાપ્ત થાય છે; તથા જમણે આ જગતનો ઉદ્ધાર કર્યો છે, તે શ્રી ગુરુદેવને નમસ્કાર છે. ૪૩.

**ગુરુર્બ્રહ્મા ગુરુર્વિષ્ણુર્ગુરુર્દેવો મહેશ્વરઃ ।
ગુરુરેવ પરંબ્રહ્મ તસ્મૈ શ્રીગુરુવે નમઃ ॥૪૪॥**

બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશ્વર સ્વરૂપ, તથા સર્વ દેવ સ્વરૂપ શ્રીગુરુદેવજ છે, હે પાર્વતી ! વિશેષ શું કહું !!! સચ્ચિદાનંદ સ્વયંજ્યોતિઃ પરંબ્રહ્મ સ્વરૂપ શ્રીગુરુદેવજ છે. એવ શબ્દ ગુરુ અને પરમાત્માનો અભેદ નિશ્ચય કરાવે છે. એવા પરમાત્મસ્વરૂપ તે શ્રીસદ્ગુરુને અર્થે મહારે નમસ્કાર છે.

“યો ગુરુઃ સશિવઃ સાક્ષાચ્ચ શિવઃ સ ગુરુ-

મર્તઃ ! ગુરૌ મયિ ન ભેદોઽસ્તિ ભેદસ્તત્ર નિર-
ર્થકઃ॥ સચ્ચિદાનન્દરૂપં હિ ગુરુર્બ્રહ્મં ન સંશયઃ ॥

(શ્રીમહાદેવ૦) જે ગુરુ છે, તેજ સાક્ષાત્ શિવ છે; અને જે શિવ છે, તેજ શ્રીગુરુ છે. ગુરુમાં અને હું શિવ-માં લેશમાત્ર ભેદ નથી; તેમાં જે અજ્ઞાની જીવ ભેદ દેખે છે તે નિર્ર્થક છે. શ્રી ગુરુજ સાક્ષાત્ સચ્ચિદાનન્દ પ્રભસ્વરૂપ છે. એમાં સંશય નથી. “બ્રહ્મવિદ્બ્રહ્મૈવ ભવાતિ” પ્રભવેતા પ્રભ સ્વરૂપ છે. “ગુરુઃ પિતા ગુરુર્માતા ગુરુર્દેવઃ પરઃ શિવઃ ।” શ્રીગુરુ તેજ પિતા માતા, દેવ અને ઉત્તમોત્તમ સદાશિવ સ્વરૂપ છે. વળી ‘આચાર્યો બ્રહ્મણો મૂર્તિઃ (મનુ૦) આચાર્ય જે સદ્ગુરુ તે પ્રભાની મૂર્તિ છે. તેમ “આચાર્ય માં વિજાનીયાત્” (શ્રીભાગવત૦) આચાર્ય—સદ્-ગુરુને મહાદેવ સ્વરૂપ જાણો. “જ્ઞાની ત્વાત્મૈવ મેમતમ્” (શ્રીભગવદ્ગીતા૦) જ્ઞાની તો સાક્ષાત્ મહાદેવ સ્વરૂપ છે. એમ ભગવાન્ કૃષ્ણ પરમાત્મા કહે છે. ઉપરનાં સર્વ શ્રુતિસ્મૃતિ વચનો શ્રીગુરુનેજ સર્વ દેવસ્વરૂપ અને પર-પ્રભ પરમાત્મા રૂપ કહે છે એ નિર્વિવાદ છે. ૪૪.

અજ્ઞાન તિગ્નિસ્તથસ્ય જ્ઞાનાઞ્જનશલાઃ ॥

ચક્ષુરુન્મીલિતં યેન તસ્મૈ શ્રીગુરવે નમઃ ॥

અજ્ઞાનરૂપ તિમિર રોગથી આંધળા થયેલા મનુ-
ષ્યોનાં જન્મણે જ્ઞાનરૂપ અંજન આંજવાની શળી વડે
જ્ઞાનનેત્ર ઉઘાડ્યાં છે, તે જ્ઞાનવિજ્ઞાનની શોભા યુક્ત શ્રીગુરુ
દેવને અર્થે મહારો નમસ્કાર હો. ૪૫.

અઘ્વણ્ડ મણ્ડલાકારં વ્યાપ્તં येन चराचरम् ।

तत्पदं दर्शितं येन तस्मै श्रीगुरवे नमः ॥૪૬॥

અંખંડ મંડલાકાર સ્થાવર જંગમાત્મક સર્વ દૃશ્ય
પ્રપંચ જેના વડે વ્યાપ્ત છે, અર્થાત્ જે સમગ્ર વિશ્વમાં
વ્યાપી રહેલા છે, તે સચ્ચિદાનંદ સ્વયંજ્યોતિઃપદ જન્મણે
દેખાડ્યું છે; તે શ્રીસદ્ગુરુદેવને મહારો નમસ્કાર હજો. ૪૬.

सर्वश्रुतिशिरोरत्नविराजितपद्माम्बुजः ।

वेदान्तपद्म सूर्याय तस्मै श्रीगुरवे नमः ॥૪૭॥

જે સર્વ શ્રુતિઓનાં શિરોરત્નોને—મહાવાક્યોને—
સુશોભિત કરનાર ચરણ કમલવાળા છે, અર્થાત્ જે
વેદનાં તત્ત્વમસ્યાદિ વાક્યોનો ઉપદેશ કરનાર છે; તે
વેદાન્તરૂપ કમલને પ્રકૃષ્ઠ કરનાર સૂર્યરૂપ શ્રીગુરુદેવને
નમસ્કાર છે. કોઈ પુસ્તકમાં “**સર્વશ્રુતિશિરોરત્ન
નીરાજિતપદામ્બુજઃ ।**” (સર્વ શ્રુતિઓનાં શિરોરત્ન

જે “અહંબ્રહ્માસ્મિ” આદિ ચાર મહાવાક્યો છે, તે જેમના ચરણ કમલની આરતી ઉતારે છે, અર્થાત્ જેમના યથાર્થ સ્વરૂપને પ્રતિપાદન કરે છે. તે શ્રી ગુરુને નમસ્કાર છે.) આ પ્રકારનો પણ પાઠ છે. ૪૭.

**यस्य स्मरणमात्रेण कैवल्यं लभते स्वयम् ।
सदैव सर्वसम्पत्तिस्तस्मै श्रीगुरवे नमः ॥૪૮॥**

જે શ્રીસદ્ગુરુ દેવના સ્મરણ માત્ર વડે અધિકારી શિષ્ય સ્વયંકૈવલ્યપદને પામે છે. તથા જે નિરંતર વિવેક વૈરાગ્ય ભક્તિ બ્રહ્મચર્ય જ્ઞાનવિજ્ઞાનાદિ સર્વ સમ્પત્તિ-યુક્ત છે; તે શ્રી સદ્ગુરુદેવને મહારો નમસ્કાર છે. ૪૮.

**चैतन्यं शाश्वतं शान्तं व्योमातीतं निरञ्जनम् ।
बिन्दुजाद कलातीतं तस्मै श्रीगुरवे नमः ॥૪૯॥**

જે ચૈતન્યસ્વરૂપ, નિત્ય-અવિનાશી, શાંત, આકા-શાદિ કાર્યપ્રપંચથી રહિત, શુદ્ધ-નિર્લેપ, તથા બિન્દુનાદ અને કલાથી રહિત છે; તે શ્રીસદ્ગુરુ દેવને મહારો નમસ્કાર છે.

“भूमध्यनिलयो बिन्दुः शुद्धस्फटिक स-
न्निभः । महाविष्णोश्च देवस्य तत्सूक्ष्मं रूपमु-

ચ્યતે ॥ દૃઢ સમાધિ અવસ્થામાં ત્રિકુટિ પ્રદેશમાં—
ભૂના મધ્ય ભાગમાં શ્યામ બિન્દુ, શુદ્ધ રક્ષાટિકમણિના
સમાન દીપ્તિવાળું દેખાય છે; તે મહાવિષ્ણુ દેવનું
સૂક્ષ્મરૂપ કહેવાય છે. (શ્રી યોગશિખોપનિષત્ ૦)

“સ એવ જપ કોટયા નાદમનુભવતિ ॥”
હંસ વશાન્નાદો દશવિધોજાયતે..... ॥ ”
(હંસોપનિષત્ ૦)” તે સાધક પુરૂષ “હંસઃ” મંત્રના
એક કરોડ જપ કરીને નાદને અનુભવે છે. “હંસઃ”
મંત્રના અનુષ્ઠાન પ્રયોગથી દશ પ્રકારના નાદ થાય છે.
એમ હંસોપનિષદમાં વિસ્તારથી કહેલું છે. તેમજ
શ્રી ગરૂડ પુરાણમાં તથા યોગબીજ, શિવસંહિતા
તથા યોગશાસ્ત્રના અનેક ગ્રંથોમાં વિસ્તારથી વર્ણવેલું
છે. પરંતુ તેની સર્વ કલાક્રુચીનું જ્ઞાન શ્રીસદ્ગુરૂ દ્વારાએ
પ્રાપ્ત થાય છે; માટે અતિ પ્રયત્નથી શ્રીગુરૂદેવને પ્રસન્ન
કરી તેમના અનુગ્રહથી સંપાદન કરવા યોગ્ય છે; તેથી
અહીંઆં વધારે વિસ્તારથી વર્ણન કરવામાં આવ્યું નથી.

કલા સોળછે, તે શ્રીઅથર્વવેદીય પ્રશ્નોપનિષદ
માં વર્ણવી છે:—

“સપ્રાણમસૃજત પ્રાણાચ્છ્રદ્ધાં ત્વં વાયુર્જ્યોતિ-

રાપઃ પૃથિવીન્દ્રિયમ્ । મનોડન્નમન્નાદ્વૈર્યં તપો
 મંત્રાઃ કર્મ લોકા લોકેષુ ચ નામ ચ..... સ
 ણ્ણોડકલોડમૃતો ભવતિ ॥ (પ્રશ્નોપ૦) ભારદ્વાજ
 (સુકેશા)ને પિપ્પલાદ મુનિ કહેવા લાગ્યા:—હે સૌમ્ય !
 તે પરબ્રહ્મ પુરૂષે અવલોકન કરીને સર્વ પ્રાણિઓના
 કરણોના આધારરૂપ સમષ્ટિપ્રાણ (હરણ્યગર્ભ) ને
 રચેલા; પછી આ પ્રાણથી સર્વ પ્રાણિઓની શુભકર્મમાં
 પ્રવૃત્તિના કારણરૂપ શ્રદ્ધાને સરજાવી. પછી કર્મફળના
 ઉપભોગના સાધન રૂપ દેહનાં અધિષ્ઠાન અને કારણરૂપ
 પંચીકૃત પંચમહાભૂતોને એટલે શબ્દ ગુણવાળા
 આકાશને, શબ્દ સ્પર્શ ગુણવાળા વાયુને, શબ્દ સ્પર્શ
 અને રૂપ ગુણવાળા તેજને, શબ્દ સ્પર્શરૂપ અને રસ
 ગુણવાળા જળને, શબ્દ સ્પર્શરૂપ રસ અને ગંધ ગુણ-
 વાળી પૃથ્વીને સૂચ્યાં; તથા તે ભૂતોની અપંચીકૃત
 સ્થિતિમાંથી ઈન્દ્રિયોને (એટલે શ્રોત્ર, ત્વક્, ચક્ષુ,
 જિહ્વા, અને નાસિકા, એ પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિયોને તથા
 વાણી, હાથ, પગ, ગુદા અને ઉપસ્થ એ પાંચ કર્મેન્દ્રિ-
 યોને), તથા તેમના નિયામક સંકલ્પવિકલ્પાદિક લક્ષણ-
 વાળા મનને રચ્યું. એવી રીતે પ્રાણિઓનાં શરીર આદિ
 રચીને પ્રાણિઓની સ્થિતિ માટે અન્ન પેદા કર્યું; પછી

તે ભોજન કરેલા અન્નથી સર્વ કર્મમાં પ્રવૃત્તિના સાધનભૂત વીર્ય-સામર્થ્યને ઉત્પન્ન કર્યું; પછી તે સામર્થ્યવાળાના ચિત્તમાં રહેલી અશુદ્ધિ દૂર કરવા ચિત્તશુદ્ધિના સાધનભૂત તપને જન્મ દીધો. તપથી જમનાં અતઃકરણ તથા ઈન્દ્રિયો શુદ્ધ થયાં છે, તેમને માટે કર્મના સાધનભૂત ઋગ્વેદ, યજુર્વેદ, સામવેદ, અને અથર્વણવેદરૂપ મંત્રને સરજ્યા. તે મંત્રોથી અગ્નિ હોત્રાદિ રૂપ કર્મ રચ્યાં. તે કર્મોથી કર્મના રૂળભૂત ચૌદલોક (ભૂઃ ભુવઃ; સ્વઃ, મહઃ; જન, તપ, અને સત્ય એ સાત ઉપરના, તથા મહાતળ, રસાતળ, અતળ, સુતળ, વિતળ, તળાતળ, અને પાતળ એ સાત નીચેના એમ ચૌદલોક) સૃજ્યા; પછી તે લોકને વિષે સૃજાયેલાં પ્રાણિઓનાં દેવદત્ત, યજ્ઞદત્તાદિ નામ પ્રગટ કર્યાં. એવી રીતે (૧) સમષ્ટિ પ્રાણુ, (૨) શ્રદ્ધા, (૩) આકાશ, (૪) વાયુ, (૫) તેજ, (૬) જળ, (૭) પૃથ્વી, (૮) ઈન્દ્રિયો, (૯) મન, (૧૦) અન્ન, (૧૧) વીર્ય-સામર્થ્ય, (૧૨) તપ, (૧૩) મંત્રો, (૧૪) કર્મ, (૧૫) લોક, (૧૬) નામ, એ ષોડશ કલાઓ પ્રાણિઓના અવિદ્યારૂઢ દોષ રૂપ બીજની અપેક્ષાથી ભ્રાંતિના પદાર્થની પેઠે રચાયેલી છે. પુનઃ સમુદ્રમાં નદીઓની પેઠે તેજ

પુરુષમાં નામરૂપાદિ ઉપાધિઓના ભેદને ત્યજીને તે કલાઓ લીન થાય છે. એમ જાણનાર વિદ્વાન્ કલા રહિત છે, અને કલા રહિત હોવાથી મરણભાવ રહિત છે. તેથી ઉપરોક્ત શ્રુતિઓથી પ્રતિપાદિત ખિન્દુ નાદ અને કલાથી પણ ચૈતન્યપરમાત્મસ્વરૂપ શ્રીસદ્ગુરુદેવ રહિત છે. ૪૯.

સ્થાવરં જઙ્ગમં ચૈવમચરં ચરમેવચ ।

યેન વ્યાપ્તં જગત્સર્વં તસ્મૈ શ્રીગુરુવે નમઃ॥૫૦॥

જમનાવડે સ્થાવર જંગમાત્મક સર્વ ચર અચર જગત્ વ્યાપ્ત છે, તે શ્રીગુરુ દેવને નમસ્કાર છે. ૫૦.

જ્ઞાનશક્તિસમારૂઢં તત્ત્વમાલાવિભૂષિતમ્ ।

ભુક્તિમુક્તિપ્રદાતારં તસ્મૈ શ્રીગુરુવે નમઃ॥૫૧॥

જ્ઞાન શક્તિમાં આરૂઢ, અર્થાત્ અપૂર્વ જ્ઞાન-શક્તિવાળા, સર્વિચ્છેદાનંદ પરંબ્રહ્મરૂપ સ્વાત્મતત્ત્વના અહર્નિશ દર્શનરૂપ તત્ત્વમાલાએ કરીને સુશોભિત, તથા સંસારના ઐશ્વર્ય સુખના-લૌકિક સુખના અને અલૌકિક મોક્ષસુખના આપનાર જ છે; તે શ્રીગુરુદેવને નમસ્કાર છે. ૫૧.

અનેક જન્મસમ્પ્રાપ્તકર્મબન્ધવિદાહિને ।

બ્રહ્મજ્ઞાનપ્રભાવેન તસ્મૈ શ્રીગુરવે નમઃ ॥૫૨॥

ભક્તોએ અનેક જન્મમાં સંપાદન કરેલાં કર્મ બંધનને જે ગુરુ બ્રહ્મજ્ઞાનના પ્રતાપવડે બાળી નાંખે છે, તે શ્રીગુરુદેવને અર્થે મહારે પ્રણામ છે. ૫૨.

શોષણં ભવસિન્ધોશ્ચ દીપનં મોક્ષસમ્પદામ્ ।

ગુરુપાદોદકં સમ્યક્ તસ્મૈ શ્રીગુરવે નમઃ ॥૫૩॥

જે શ્રીગુરુનું ચરણોદક, જન્મમરણરૂપી જળવાળા સંસાર સમુદ્રને સૂકાવનારું છે, અને બ્રહ્મજ્ઞાનરૂપી મોક્ષ સમ્પત્તિને પ્રકાશ કરનારું છે, અર્થાત્ ભક્તોને બ્રહ્મજ્ઞાન પ્રકટ કરનારું છે; તે શ્રીગુરુપરમાત્માને મહારે નમસ્કાર હોય. ૫૩.

ન ગુરોરધિકં તત્ત્વં ન ગુરોરધિકં તપઃ ।

ગુરુજ્ઞાનાત્પરં તત્ત્વં તસ્મૈ શ્રીગુરવે નમઃ ॥૫૪॥

શ્રીગુરુથી અધિક કોઈ તત્ત્વ નથી; (કેમકે સંસારાપારપાથોધેઃ પારં ગન્તું મહેશ્વરિ । શ્રીગુરોશ્ચરણામ્ભોજનૌકૈવૈકાવલમ્બનમ્ ॥ સદ્ગુરોરુ-

પમાદાય જગત્યામહમેવ હિ । ઉદ્ધરામ્યચિલા-
ઙ્ગીવાન્મૃત્યુસંસારસાગરાત્ ॥ (શ્રીમહાદેવ૦)

સંસારરૂપ અપાર સમુદ્રથી, પાર જવાને માટે—તરવાને વાસ્તે, હે પાર્વતિ ! શ્રીગુરૂનાં ચરણકમલરૂપ નૌકાજ એક ઉપાયછે. હું શંકર જ શ્રીસદ્ગુરૂનું રૂપ ધારણ કરી જગત્માં અનેક જીવેનો, મૃત્યુરૂપસંસારસમુદ્રથી ઉદ્ધાર કરું છું. ઇત્યાદિ વચનોથી નિર્ણય થાય છે કે:— મોક્ષની પ્રાપ્તિને માટે શ્રીગુરૂથી અધિક કોઈ તત્ત્વ નથી) તેમ શ્રીગુરૂથી અધિક કોઈ તપ નથી. શ્રીગુરૂદેવે અનુગ્રહ કરી આપેલા બ્રહ્માત્મૈક્ય જ્ઞાનથી ઉત્તમ કોઈ તત્ત્વજ્ઞાન નથી. તેથી તે શ્રીસદ્ગુરૂદેવને મહારે વારંવાર નમસ્કાર હો. ૫૪.

મન્નાથસ્ત્રિજગન્નાથો મદ્ગુરુસ્ત્રિજગદ્ગુરુઃ ।

મમાત્મા સર્વભૂતાત્મા તસ્મૈ શ્રીગુરુવે નમઃ ॥૫૫॥

મહારા શ્રીસદ્ગુરૂનાથ સ્વર્ગ મૃત્યુ અને પાતાળ એ ત્રણે જગત્ના નાથ—નિયંતા છે; મહારા શ્રીગુરૂદેવ ત્રણે જગત્ના ગુરૂ છે; અને શ્રીસદ્ગુરૂરૂપ મહારે આત્મા સર્વપ્રાણિમાત્રનો આત્માછે; એવા તે શ્રીસદ્ગુરૂને મહારે નમસ્કાર છે. ૫૫.

બ્રહ્મપ્રાપ્તિને વાસ્તે શ્રીગુરૂ ઉપાસનાનો પ્રકાર
વર્ણવે છે:—

**ધ્યાનમૂલં ગુરોર્મૂર્તિઃ પૂજામૂલં ગુરોઃ પદમ્ ।
મંત્રમૂલં ગુરોર્વાક્યં મોક્ષમૂલં ગુરોઃ કૃપા ॥૫૬॥**

ધ્યાનનું મૂલ એટલે વાસ્તવ ધ્યેય વસ્તુ—ધ્યાન
કરવાને યોગ્ય—શ્રીસદ્ગુરૂ પરમાત્માની મૂર્તિ છે. પૂજનું
મૂલ અર્થાત્ વાસ્તવ પૂજ્યપદાર્થ—પૂજા કરવા યોગ્ય
વસ્તુ—શ્રીસદ્ગુરૂદેવનાં ચરણકમળ છે. મંત્રનું મૂલ
શ્રીસદ્ગુરૂનું વાક્યછે, અર્થાત્ શ્રીસદ્ગુરૂપરમાત્માના
મુખારવિંદથી સંપાદન કરેલો મંત્ર જ યથાર્થ રૂપ
આપવામાં સમર્થ છે. તથા શ્રીસદ્ગુરૂદેવની કૃપા જ
મોક્ષનું કારણછે. શ્રીસદ્ગુરૂદેવ સ્વયં બિરાજમાન હોય
તો તેમનું ધ્યાન પૂજન કરવું, અને તેમના વિયોગમાં
તેમનું સ્મરણ કરાવનાર તેમની મૂર્તિમાં તેમની ભાવના
કરી, તેમનું ધ્યાન પૂજન અતિપ્રેમપૂર્વક શ્રદ્ધા-
ભક્તિથી કરવું.

આ ગુરૂગીતાના શ્લોક ૨૬માં જણાવેલા “ગુરુ-
મૂર્તેઃ સદા ધ્યાનં” (શ્રીગુરૂમૂર્તિનું નિરંતર ધ્યાન
કરવું.) આ વાક્યને સ્પષ્ટ રીતે સમજાવવા વાસ્તે આ

શ્લોકમાં “ ધ્યાનમૂલં ગુરોર્મૂર્તિઃ ” આ વાક્ય લખેલું છે.

શ્રીગુરૂદેવ સગુણનિર્ગુણ બ્રહ્મસ્વરૂપ છે; તેથીજ આ ગુરૂગીતાના શ્લોક ૪૪માં બ્રહ્મા વિષ્ણુ અને સદાશિવ તથા સાક્ષાત્ પરંબ્રહ્મપરમાત્મા શ્રીગુરૂદેવજ છે એમ વર્ણવી નમસ્કાર કરેલો છે.

સગુણબ્રહ્મસ્વરૂપ—મૂર્તિમાન—સાકાર દેવોનું શાસ્ત્રોમાં જ્યાં જ્યાં ધ્યાન પૂજન વર્ણવેલું છે, ત્યાં ત્યાં તે દેવોના અવયવો સહિત શરીરોનુંજ ધ્યાન પૂજન નિરૂપણ કરેલું છે:—**ધ્યાયેન્નિત્યં મહેશં રજતગિરિ-
નિભં ચારુ ચન્દ્રાવતંસં । રત્નાકલ્પોજ્જ્વલાક્લં
પરશુમૃગવરા ભીતિહસ્તં પ્રસન્નમ્ ॥ પદ્માસીનં
સમંતાત્સ્તુતમમરગૈર્વ્યાઘ્રકૃત્તિં વસાનં । વિ-
શ્વાઘં વિશ્વઘ્નજં નિશ્ચિલભયહરં પશ્ચવક્ત્રં
ત્રિનેત્રમ્ ॥**” આંદીના પહાડસમાન કાંતિવાળા, સુંદર ચંદ્રરૂપી શિરેભૂષણવાળા, રત્નોના સમાન ઉજ્જ્વલ શરીરવાળા, કુઠાર-મૃગ-વર અને અભયને ધારણ કરેલા હાથવાળા, પ્રસન્ન મુખકમળવાળા, પદ્માસનવાળી બેઠેલા ચારેબાજુથી દેવતાઓના સમુદાયદ્વારા સ્તુતિ કરાતા, વ્યાઘ્રચર્મના વસ્ત્રવાળા, વિશ્વની ઉત્પત્તિ પહેલાં

સ્થિતિવાળા, જગતના કારણરૂપ, સમસ્ત ભયના નાશક
પાંચમુખવાળા, તથા ત્રણનેત્રવાળા શ્રીમહેશ્વરનું નિત્ય
ધ્યાન કરવું.

“ધ્યાયેદાદિત્યસંકાશં વાસુદેવં ચતુર્ભુજં ।
શંખચક્રગદાપદ્મવનમાલાવિરાજિતમ્ ॥ ”
આદિત્ય—સૂર્યના સમાન દીપ્તિવાળા, ચારહાથવાળા અને
શંખ ચક્ર ગદા કમલ અને વનમાલાવડે સુશોભિત
વાસુદેવ ભગવાનનું ધ્યાન કરવું.

આ પ્રમાણે શિવ વિષ્ણુનું તેમના અવયવો અને
અંગ ભૂષણોસહિત ધ્યાન કરવાનું કહેલું છે. અને
તેજ પ્રમાણે અન્ય દેવોનું પણ ધ્યાન વર્ણવેલું છે. વળી
શ્રીભાગવતમાં તો શ્રીવિષ્ણુભગવાનનું તેમના પગના
અંગુઠાથી તે માથાના વાળપર્યન્તના તમામ અંગનું
ક્રમે ક્રમે ધ્યાન કરવાનું નિરૂપણ કહેલું છે.

વળી શ્રુતિમાં પણ અધિકારી પરત્વે સગુણનિર્ગુણનું
ધ્યાન વર્ણવ્યું છે; ત્યાંપણ સગુણ પરમાત્માના અવયવો
સહિત શરીરનુંજ ધ્યાન કહ્યું છે:—

“હૃત્પુણ્ડરીકં વિરજં વિશુદ્ધં વિચિન્ત્યમધ્યે
વિશદં વિશોકઃ । અચિન્ત્યમવ્યક્તમનન્તરૂપં

શિવં પ્રશાન્તમમૃતં બ્રહ્મ યોનિમ્ ॥ તમાદિ-
 મધ્યાન્તવિહીનમેકં વિભું ચિદાનન્દમરૂપ-
 મદ્ભુતમ્ ડમા સહાયં પરમેશ્વરં પ્રભું ત્રિલોચનં
 નીલકણ્ઠં પ્રશાન્તમ્ ॥ ધ્યાત્વા મુનિર્ગચ્છતિ
 ભૂતયોનિં સમસ્ત સાક્ષિણં તમસઃ પરસ્તાત્ ”॥
 કૈવલ્યોપનિષત્ (પૂર્વ મંત્રમાં કહ્યા પ્રમાણે ધ્યાન
 કરનાર સાધકે અંતર બાહ્યથી પવિત્ર થઇ મનુષ્યાદિકની
 ઉપાધિ ન હોય એવાં એકાન્ત પવિત્ર સ્થાનમાં. દર્ભ
 મૃગચર્મ અને ઊનના વસ્ત્રનું આસન બીછાવી, તે ઉપર
 પદ્માસન સિદ્ધાસનાદિક કોઇપણ આસનમાં સ્થિત થઇ
 ગ્રીવા મસ્તક અને શરીર થાંભલાની પેઠે અચળ સ્થિર
 રાખી, મન સહિત સર્વ ઇન્દ્રિયોને સ્વસ્વવિષયોથી
 અટકાવી, ઈશ્વરભાવથી વા ઇશ્વરથી પણ અધિક સમજી
 ભક્તિ વડે તત્ત્વમસ્યાદિ મહાવાક્યોનો પ્રયોધ કરનાર
 પોતાના શ્રીગુરૂપરમાત્માને પ્રેમ પૂર્વક નમસ્કાર કરીને)
 અનર્થકારી રજેગુણાદિકથી રહિત, રાગદ્વેષાદિ સમસ્ત
 દોષોથી રહિત એવા પંચગ્નિદ્રાદિ વિશેષણયુક્ત હૃદય-
 કમલને વિશેષતાથી ચિંતવી, તે હૃદયકમલમધ્યે, શુદ્ધ
 સ્ફટિકમણિ સમ નિર્મલ, શોકજન્ય દુઃખોથી રહિત-
 આનંદસ્વરૂપ, ઇન્દ્રિયોથી સ્પષ્ટ ન જણાય એવા, અને

તેથીજ મનવાણીથી અગોચર, દેશકાલ વસ્તુ પરિચ્છેદ
શૂન્ય, કલ્યાણસ્વરૂપ, અવિદ્યાદિ દોષ રહિત-વિશ્વેષાદિ
કથી રહિત-અતિશાંત, ત્રિકાલાબાધ્ય-મરણધર્મરહિત,
અર્થાત્ નિરતિશયાનંદ સ્વરૂપ, સર્વથી અધિક-પરિ-
પૂર્ણ, જગત્તુનું કારણ, અદ્વિતીય, અને તેથીજ ઉત્પત્તિ
સ્થિતિ અને લયરહિત, એટલે જાયતે, અસ્તિ, વર્ધતે,
વિપરિણમતે; અપક્ષીયતે, અને વિનશ્યતિ એ ૫૬ વિકાર
વર્જિત, વ્યાપક, ચૈતન્ય અને આનંદસ્વરૂપ-સ્વયં-
પ્રકાશ નિરતિશય સુખ સ્વરૂપ, રૂપ રહિત, અને
તેથીજ આશ્ચર્યકારક એવા તે પરમાત્માનું (અહીં સુધી
નિર્ગુણ પરમાત્માનું ધ્યાન કરે અને તે નિર્ગુણ બ્રહ્મના
ધ્યાનમાં અશક્ત ચિત્તવાળા મંદ અધિકારી) ઉમા જે
ભવાની-પાર્વતી જેના હાથા અંગમાં ઉત્તમ યુવતી
રૂપે સ્થિત છે એવા, સૂર્ય ચંદ્ર અને અગ્નિરૂપ ત્રણ
નેત્રવાળા, સમુદ્રમથન સમયે ઉદ્ભવેલા હાળાહાળ વિષના
પાનથી કૃષ્ણકંઠ થયેલા, વદન ઇન્દ્રિયાદિક જમનાં
નિરંતર પ્રસન્ન છે. અર્થાત્ સદા શાંત-શીતળ અંતઃ
કરણવાળા, અને સમર્થ, એવા મહેશ્વર-સદાશિવનું
(અહીં સુધી મંદ અધિકારી) ધ્યાન કરીને-સાક્ષાત્
અપરોક્ષ કરીને, મનન શીલ યોગી, આકાશાદિ મહા-

ભૂત અને તેના કાર્યભૂત સર્વ પ્રપંચના કારણરૂપ, તથા સર્વ જીવોની બુદ્ધિઓના સાક્ષિરૂપ, અને આવરણ વિશેષાદિ શક્તિવાળી અવિદ્યાથી પર એવા પરબ્રહ્મ પરમાત્માને પામે છે.

વળી આ ગુરૂગીતાના ૧૨માં શ્લોકમાં ધ્યાયેદ્ દ્વિબાહુ ગુરુમ્ ” એ વાક્યથી પણ બેહાથવાળા ગુરૂનું ધ્યાન કરવું. એમ શ્રીમહાદેવજીએ સ્પષ્ટ વર્ણવેલું છે.

તેમજ સૂતસંહિતાના યજ્ઞવલ્ક્યવખંડમાં શ્રીબ્રહ્મગીતામાં કહ્યું છે કે:—“ સ્વેદશિકસ્યૈવ શરીર ચિન્તનં ભવેદનન્તસ્ય શિવસ્ય ચિન્તનં । સ્વેદશિકસ્યૈવ તુ પૂજનં તથા ભવેદનન્તસ્ય શિવસ્ય પૂજનમ્ ॥” (બ્રહ્મગીતા ૦ અ ૦ ૧૦) પોતાના શ્રીગુરૂદેવનાજ શરીરનું ચિંતન (ધ્યાન), તેજ અનંત અવિનાશી કલ્યાણસ્વરૂપ બ્રહ્મનું ચિંતવન છે; અને પોતાના શ્રીસદ્ગુરૂદેવનુંજ પૂજન, તેજ અવિનાશી પરબ્રહ્મસ્વરૂપ શિવનું પૂજન છે.

ઉપરોક્ત શ્રુતિસ્મૃતિ વાક્યો સગુણ બ્રહ્મસ્વરૂપ દેવોનું ધ્યાન તેમના અવયવો સહિત શરીરનુંજ વર્ણવે છે. શ્રીસદ્ગુરૂદેવ પણ સગુણબ્રહ્મસ્વરૂપ મૂર્તિ-

માન પરમાત્મા હોવાથી તેમની ભૂતિનું ધ્યાન કરવા મૂળ શ્લોકમાં નિરૂપણ કરેલું છે.

શ્રીપરમપૂજ્યજગદ્ગુરૂશ્રીશંકરાચાર્ય ભગવાનના શિષ્ય શ્રીપદ્મપાદાચાર્યજી પણ સ્નાન કર્યા પછી શ્રી સદ્ગુરૂ પરમાત્માનું નિત્ય નિયમપૂર્વક ધ્યાન કરતા હતા. તે વાર્તા શ્રીશંકરદિગ્વિજયમાં પ્રસિદ્ધ છે કે:-

શ્રીશંકરાચાર્ય મહારાજ પોતાનું મસ્તક કાપીને લેઈ જવા માંડે પોતાના શિષ્યોથી ગુપ્તરીતે કાપાલિકને તેના માગવાથી વચન આપેલું કે મહારા શિષ્યો વગેરે કોઈ નહોય ત્યારે આવજ. તે પ્રમાણે કાપાલિક મસ્તક કાપવા આવેલો; તે વખતે શ્રી પદ્મપાદાચાર્યજી નદી ઉપર સ્નાન કરી નિત્ય નિયમ પ્રમાણે શ્રીગુરૂપરમાત્માનું ધ્યાન કરતા હતા, તે સમયે કાપાલિકને પોતાના પરમપૂજ્ય શ્રીસદ્ગુરૂભગવાનનું મસ્તક કાપવા તત્પર થયેલો જોઈને એકદમ નૃસિંહસ્વરૂપે શ્રીસદ્ગુરૂભગવાનની સમીપ આવી કાપાલિકનો નાશ કરેલો, આવો પ્રસંગ દિગ્વિજયમાં છે.

અહીંઆં સ્પષ્ટ પ્રતીત થાય છે કે:-શ્રીપદ્મપાદાચાર્યજી પોતાના શ્રીગુરૂના શરીરનું ધ્યાન કરતા હતા,

જાય કોટી જન્મનાં પાપ, સુધારસ પીજીએજી રે;
સદ્ગુરુ છે ચૈતન્ય બ્રહ્મ, જીવન ધન જાણીએજી રે;
અડસેઠ તીરથનું ફળ કે, સંતના ચરણમાંજી રે;
તેમાં નહાતાં નિર્ભળ થાય કે, અંતઃકરણમાંજી રે;
સદ્ગુરુ છે પૂરણ બ્રહ્મ કે, મૂરતિ બ્રહ્મનીજી રે;
વળતાં જોડીને કર પાણ્ય, પ્રકંભા કીજીએજી રે;
સદ્ગુરુ શું રમીએ રસરૂપ કે, તન મન દીજીએજી રે;

આ સર્વ સામગ્રીને હૃદયમાં ધારણ કરી-તે પ્રમાણે
ભાવના કરી-વર્તનમાં મૂકી શ્રીગુરુપરમાત્માના ચરણ
કમલોનું પૂજન—અને તેમનું ધ્યાન કરે તો જરૂર ઉત્તમ
ફળ પ્રાપ્ત કરાય એમાં સંદેહજ નથી. ૫૬.

ગુરુદિરનાદિશ્ચ ગુરુઃ પરમદૈવતમ્ ।

ગુરુમંત્રસમો નાસ્તિ તસ્મૈ શ્રીગુરુવે નમઃ ।૫૭।

(‘સદેવ સોમ્યેદમગ્ર આસીત્’....(છાન્દો-
ગ્યોપનિષત્૦) આ નામરૂપ અને ક્રિયાત્મક વિકારી
જગત્ની ઉત્પત્તિની પહેલાં ત્રિકાલાબાધ્ય નિર્ગુણ
નિરાકાર સર્વવ્યાપક સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ એક અદ્વિતીય
બ્રહ્મ જ હતું. આમ છાંદોગ્ય, બૃહદ્દારણ્ય૦ વગેરે ઉપ-
નિષદોમાં કહેલું છે. તેથી) સર્વજગત્ના આદિકારણ

બ્રહ્મસ્વરૂપ શ્રીગુરૂ છે, તથા સ્વયં અનાદિ એટલે કારણરહિત અર્થાત્ તેમના ઉત્પાદક કોઇ નથી એમ કહી શ્રીતિમાં કહેલું છે. તેથી સ્વતઃસિદ્ધ છે. તેમજ શ્રીગુરૂ પરમદૈવત છે. શ્રીગુરૂદેવના આપેલા શ્રીગુરૂમંત્ર-સમાન અન્ય કોઈપણ મંત્ર નથી; એવા તે શ્રીગુરૂદેવને વારંવાર નમસ્કાર છે. ૫૭.

**સપ્તસાગરપર્યન્તં તીર્થસ્નાનફલં સદા ।
ગુરુપાદોદકસ્યાપિ સહસ્રાંશેન દુર્લભમ્ ॥૫૮॥**

ક્ષાર, ઈશ્વરસ, સુરા, ધૃત, દધિ, ક્ષીર અને સ્વાદુદક એ સાત સમુદ્રપર્યન્તનાં અર્થાત્ તે સાત સમુદ્ર અને તે સમુદ્રોથી વેષ્ટિત પૃથ્વીનાં સમસ્ત તીર્થોમાં સ્નાન કરવાથી જ્ઞેય થાય છે, તે જ્ઞેય શ્રીસદ્ગુરૂદેવના ચરણોદકના હજારમાલાગ સમાન થવાને પણ દુર્લભ છે. અર્થાત્ શ્રીગુરૂના ચરણામૃતના હજારમાલાગ ખરોખર પણ સાતસમુદ્રપર્યંતનાં સર્વતીર્થોનું જ્ઞેય થતું નથી. ૫૮.

**ગુરુરેવ જગત્સર્વં બ્રહ્મવિષ્ણુશિવાત્મકમ્ ।
ગુરોઃ પરતરં નાસ્તિ તસ્માત્સમ્પૂજયેદ્ગુરુમ્ ॥૫૯॥**

બ્રહ્મા વિષ્ણુ અને શિવસ્વરૂપ, એટલે રજોગુણ, સતોગુણ અને તમોગુણને ગ્રહણ કરીને ઉત્પત્તિ પાલન અને સંહાર કરેલું, સર્વ જગત્ શ્રીગુરુરૂપજ છે; કેમકે શ્રીગુરુ સાક્ષાત્ પરંબ્રહ્મ રૂપ છે, અને તે પરંબ્રહ્મરૂપ શ્રીસદ્ગુરુદેવમાં વિવર્તારૂપે આ જગત્ ભાસેલું છે; તેથી ‘સર્વં ક્વલ્લિદં બ્રહ્મ’ (આ સમ્પૂર્ણ જગત્ બ્રહ્મસ્વરૂપ છે.) આ છાંદોગ્યશ્રુતિઅનુસાર બ્રહ્મસ્વરૂપ સર્વજગત્ શ્રીગુરુદેવરૂપજ છે. શ્રીગુરુદેવથી અધિક શ્રેષ્ઠ કોઈ નથી; તેથી શ્રીગુરુદેવની અવશ્યમેવ પૂજા કરવી.

શ્રીયોગશિષ્યોપનિષત્ની શ્રુતિઓ પણ શ્રીગુરુ અને ઈશ્વરનું અમેદભાવે પૂજન કરવા વિધાન કરે છે. “યથા ગુરુસ્તથૈવેશાં યથૌવેશસ્તથા ગુરુઃ । પૂજનીયો મહાભક્ત્યા ન ભેદો વિચિત્રેઽનયોઃ ॥” જોવા શ્રીગુરુ પૂજ્ય છે, તેવાજ ઈશ્વર પણ પૂજ્ય છે, અને જોવા ઈશ્વર પૂજ્ય છે તેવાજ શ્રીગુરુ પણ પૂજ્ય છે. આમ બન્નેમાં સમદૃષ્ટિ—અભેદ બુદ્ધિ રાખીને પરમભક્તિથી પૂજા કરવા યોગ્ય છે. આ બન્નેમાં ભેદ જાણવો નહીં. “દિવ્યજ્ઞાનોપદેષ્ટારં દેશિકં પરમેશ્વરં । પૂજયેત્પરયામક્ત્યા તસ્ય જ્ઞાનફલં ભવેત્ ॥ જીવાત્મા

પરમાત્માની ઐક્યતાનું દિવ્યજ્ઞાન આપનારા પરમેશ્વરરૂપ સદ્ગુરુદેવનું અતિશય શ્રદ્ધાવાળી ભક્તિથી પૂજન કરવું. આ પ્રમાણે પ્રેમપૂર્વક શ્રીગુરુનું પૂજન કરનારને જ્ઞાનનું ફળ મુક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે.

શ્રીવિષ્ણુ પુરાણમાં પણ “ અર્ચયેદેવવત્પ્રાજ્ઞઃ સર્વદેવમયો ગુરુઃ ।” (શ્રીગુરુદેવ સર્વ દેવસ્વરૂપ છે; માટે યુદ્ધિમાન પુરૂષ, દેવસમાન અર્થાત્ જેવી શ્રદ્ધા ભક્તિ અને પ્રેમથી દેવની પૂજા કરે છે તેવીજ શ્રદ્ધા ભક્તિ અને પ્રેમથી શ્રીગુરુદેવનું પૂજન કરે) આ વચનથી દેવસમાન શ્રીગુરુદેવનું અર્ચન પૂજન કરવાનું વર્ણવે છે. માટે સાધક-ભક્તોએ દેવયુદ્ધિથી શ્રીગુરુનું નિત્ય નિરંતર પૂજન કરવું ઉચિત છે.

“યઃ સકૃદુચ્ચારયતિ તસ્ય સંસારમોચનં ભવતિ । સર્વજન્મકૃતં પાપં તત્ક્ષણાદેવ નષ્ટ્યતિ સર્વાન્કામાનવાપ્નોતિ । સર્વપુરુષાર્થસિદ્ધિર્ભવતિ ॥” (અદ્વય તા૦ ઉપનિષત્૦) જે ગુરુ એકવાર શિષ્યના કર્ણદ્વારમાં તારક મંત્ર ઉચ્ચારણ કરેછે, તેથી તે શિષ્યનો સંસાર ક્ષયતાને પામે છે; તેનાં અનેક જન્મમાં કરેલાં પાપ તત્કાલજ નાશ પામેછે,

અને તે શિષ્યની સર્વમનકામનાઓ સ્વેચ્છાનુસાર પરિપૂર્ણ થાય છે; તથા તેના સર્વપુરૂષાર્થ સિદ્ધ થાય છે. આવું અલૌકિક સામર્થ્ય શ્રીગુરૂપદમાં રહેલું છે તેથી; અને ઉત્પન્નેડપિ વિરાગે વિના પ્રબોધં સુસ્થં ન સ્યાત્ । સમવેદ્ગુરુપદેશાત્તસ્માદ્ગુરુમાશ્રયેત્પ્રથમમ્ ॥ (શ્રી શઙ્કરાચાર્ય૦) વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયેલો હોય, તથાપિ આત્મજ્ઞાન વિના આનંદ થતો નથી; અને તે આત્મજ્ઞાન શ્રીગુરૂદેવના ઉપદેશથી પ્રાપ્ત થાય છે, માટે શ્રીસદ્ગુરૂદેવનો પ્રથમ આશ્રય કરવો. આ પ્રમાણે આચાર્ય ભગવાન કહે છે—એજ હેતુથી શ્રી શિવપુરાણ-જ્ઞાનસંહિતામાં સર્વ દેવતાઓના પૂજનસમયે પ્રથમ શ્રીગુરૂદેવનું પૂજન કર્યાપછી તે તે દેવતાઓનું પૂજન કરવા વિધાન કરેલું છે:—ગુરોશ્ચ સ્મરણં કૃત્વા તસ્મૈ નત્વા વિશેષતઃ । ધ્યાનપૂજાં તતઃ કૃત્વા તદનુજ્ઞામવાપ્ય ચ ॥ અથાદિ પુનરુચાર્ય કામનાનિ પ્રયુજ્ય ચ । પૂજયેત્પરયામક્ત્યા શિવં સપારિવારકમ્ ॥ (શિવપુરાણ૦ જ્ઞા૦ સં૦ અ૦ ૨૭) પોતાની શક્તિ પ્રમાણે પૂજની સામગ્રી લઈ શિવપૂજ કરવા બેઠાપછી, પ્રથમ પોતાના ગુરૂનું સ્મરણ કરી, તેમને વિશેષ કરી ભક્તિપૂર્વક નમસ્કાર

કરીને તથા ધ્યાનપૂજાકરીને, ત્યારપછી શ્રીગુરૂદેવની આજ્ઞા લઇ પશ્ચાત્ ‘અવશ્રી’ એ સંકલ્પપ્રયોગ ભણી જે કામનાહોય તેનો પણ સંકલ્પમાં ઉચ્ચાર કરી પરમભક્તિવડે ગણપતિ, દ્વારપાલ, નંદિગણ અને પાર્વતી આદિ કુટુંબ પરિવાર સહિત શ્રીમહાદેવનું પૂજન કરવું.

શ્રીવિષ્ણુભગવાનના પૂર્ણાવતારરૂપ ભગવાન કલિકમહારાજ ભદ્રાટનગરમાં ગયા, અને ત્યાંના વિષ્ણુભક્ત રાજા શશિધ્વજ સાથે યુદ્ધ કરતાં પોતે મૂર્ચ્છિત થઇ પૃથ્વીપર પડ્યા, ત્યારે રાજા શશિધ્વજ તેમને ઉઠાવી પોતાના ગૃહમાં લેઇ ગયો, અને ભક્તિથી પોતાની કન્યા રમાનું કન્યાદાન આપી પોતાની મન કામના પૂર્ણ કરી પ્રસન્ન થયો. તે સમયે ભગવાન શ્રીકલિકમહારાજની સાથમાં આવેલા મરૂ, દેવાપિ અને

* સિદ્ધપુરૂષો ભવિષ્યમાં થવાની વાતને થઈ ગયા સમાન દેખે છે, તેથી અહીંયાં ‘ભદ્રાટ નગરમાં ગયા’ એમ કલિકપુરાણના મૂળશ્લોકમાં અતીતકાલ (ભૂતકાલ) નો પ્રયોગ કરેલો છે. જેથી ભવિષ્યકાલની ક્રિયાનાસ્થાનમાં ભૂતકાલની ક્રિયાનો પ્રયોગ કેમ કર્યો હશે ? એવી શંકાનો અવકાશજ નથી.

વિશાખયૂપ આદિ રાજઓએ રાજ શશિધ્વજને ભક્તિનું
લક્ષણ અને વિધાન પૂછ્યું હતું; તે વખતે શશિધ્વજ કહ્યું
કે:—હે રાજઓ ! હું પૂર્વ અવતારમાં પાંચસો યુગસુધી
બ્રહ્મલોકમાં સુખ ભોગવતો હતો, તે સમયે બ્રહ્માજીની
સભામાં સનક મુનિએ નારદજીને ભક્તિનું વિધાન
પૂછ્યું હતું; તે મેં જવું શ્રવણ કર્યું છે, તે હું તમોને
કહું છું:— નારદજીએ કહ્યું હતું કે:—“મનઃ ષષ્ઠાની-
ન્દ્રિયાણિ સંયમ્યપરયાધિયા । ગુરાવપિ ન્ય-
સેદેહં લોકતંત્રવિચક્ષણઃ । ગુરૌપ્રસન્ને ભગવાન્
પ્રસીદતિ હરિઃસ્વયમ્ ॥ (કલ્કિપુરાણ૦અ૦૧૧)
લોકતંત્રને જાણનારો વિચક્ષણ સાધક સૂક્ષ્મબુદ્ધિથી
શ્રોત્ર, ત્વચા, ચક્ષુ, જીભ અને નાસિકા એ જ્ઞાનેન્દ્રિય
પાંચક અને છઠું મન, એ સર્વનો સંયમ કરીને, એટલે
તેઓને પોતપોતાના શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ અને ગંધ
એ પાંચ વિષયોથી તથા સંકલ્પવિકલ્પ કરવારૂપ
ધર્મથી ઉપરામ કરી પરમજ્ઞાનનિષ્ઠ શ્રીસદ્ગુરુદેવના
ચરણોમાં દેહને નિર્લજ્જની પેઠે અર્પણ કરે, અર્થાત્
દેહાભિમાન ત્યજીને ભક્તિભાવથી ભૂમિપર લાંબાપડી
શ્રીગુરૂનાચરણોમાં દંડવત્ પ્રણામકરી શરીર સમર્પણ
કરે, અહીંઆં મૂળશ્લોકમાં ‘અવિ’ શબ્દ નવધાભક્તિનું

ઉપલક્ષણ છે. તેથી શ્રવણ, કીર્તન, સ્મરણ, પાદસેવન અર્ચન, વંદન, દાસ્યભાવ, સખાભાવ અને આત્મનિવેદન, એ નવધાભક્તિપૂર્વક શ્રીગુરૂનાચરણોમાં દેહને અર્પણકરે; કારણકે શ્રીગુરૂદેવ પ્રસન્ન થયે ભગવાન શ્રીહરિ સ્વયં પ્રસન્ન થાયછે; માટે શ્રીગુરૂદેવને સેવનાદિ ભક્તિથી પ્રથમ પ્રસન્ન કર્યાપછી શ્રીગુરૂદેવના બતાવેલા વિધાન પ્રમાણે શ્રીનારાયણનું ધ્યાન-ચિંતન-સેવન-પૂજન કરવું.

આમ શ્રીગુરૂદેવના પૂજન કર્યાપછી શ્રીશિવવિષ્ણુ આદિ દેવતાઓનું પૂજન કરવાનો વિધિ હોવાથી, શ્રીગુરૂદેવના સમાન બીજું કોઈ ઉત્તમતત્ત્વ નથી શ્રી ગુરૂદેવજ પરંતત્ત્વ છે; માટે અતિપ્રયત્નથી શ્રીગુરૂદેવનું વિધિપુરઃસર પૂજન કરવું.

શ્રીગુરૂપૂજનનું માહાત્મ્ય શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે:-

સ્વર્ગસ્તસ્ય ગૃહાદ્ગ્નં સહચરી સામ્રાજ્ય-
લક્ષ્મીઃ શુભા । સૌભાગ્યાદિગુણાવાલિર્વિલ-
સતિ સ્વૈરં વપુર્વેષ્મનિ ॥ સંસારઃ સુતરઃ શિશું
કરતરક્રોધે લુઠત્યજ્ઞસા । યઃ શ્રદ્ધામરભાજનં
નિજગુરુઃ પૂજાં વિધત્તે જનઃ ॥ જે મનુષ્ય પોતાના
શ્રીસદ્ગુરૂ પરમાત્માની અતિશય શ્રદ્ધાવાળી પૂજનાદિ

સેવા-ભક્તિ કરે છે; તે મનુષ્યને સ્વર્ગ તો પોતાના ધરનું આંગણું જ છે, અર્થાત્ ગૃહના દ્વારની સમાન સમીપજ છે; અને ચક્રવર્તિ રાજ્યની ઉત્તમ લક્ષ્મી તો દાસી છે; તથા સૌભાગ્ય આદિ સદ્ગુણોની પંક્તિ પોતાની મેળેજ દેહ રૂપ ગૃહમાં આવીને નિવાસ કરે છે; વળી સસાર સમુદ્ર તરવો તો તહેને અતિ સેહેલ છે; અને કલ્યાણ તો શીઘ્ર-વિના પરિશ્રમે હાથના મધ્યમાં (હથેલીમાં)જ લોટે છે, અર્થાત્ તહેને મુક્તિપણુ અવશ્યમેવ પ્રાપ્ત થાય છે. ૫૯.

જ્ઞાનવિજ્ઞાનમુદ્ધિશ્ચ લભ્યતે ગુરુભક્તિઃ ।

ગુરોઃ સમં તતો નાન્યત્સાધયેદ્ગુરુમાર્ગિણમ્ ॥

શ્રીસદ્ગુરુદેવની ભક્તિથી જ્ઞાન વિજ્ઞાન અને કૈવલ્યમુક્તિ પમાય છે. તેથી જન્મમરણાદિ સાંસારિક દુઃખની આત્યંતિક નિવૃત્તિ અને સત્ત્વિચ્છાદનંદ સ્વયં-જયોતિઃ પરમાત્માની પ્રાપ્તિ સંપાદન કરવાને માટે શ્રીગુરુ સમાન અન્ય કોઈ સાધન નથી; એટલાજ માટે જ્ઞાનવિજ્ઞાન અને મુક્તિ આપવામાં સમર્થ અને શ્રીગુરુ-ભક્તિના માર્ગનું અવલંબન કરનારા શ્રીગુરુને સાધવા. જ્યો શ્રીગુરુભક્તિના માર્ગ પ્રમાણે વર્તતા નથી અને

સ્વતંત્રસ્વચ્છંદપાણથી સ્વેચ્છાનુસાર વર્તેછે, તેઓ પોતે બ્રહ્મ થાયછે, અને પોતાના આશ્રિતોને પણ સાંસારિક ભુક્તિથી અને સચ્ચિદાનંદ પરંબ્રહ્મની પ્રાપ્તિરૂપ ભુક્તિથી તેમ શ્રીગુરુની ભક્તિથી, અર્થાત્ સર્વતરફથી બ્રહ્મ કરેછે. ૬૦.

**यस्मात्परतरं नास्ति नेति नेतीति वै श्रुतिः ।
मनसा वचसा चैव सर्वदाऽऽराधयेद्गुरुम् ॥६१॥**

જે શ્રીગુરુ પરમાત્માથી કી ઉત્કૃષ્ટતમ અન્ય કાંઈ નથી; કેમકે બૃહદારણ્યક શ્રુતિ શ્રીગુરુપરમાત્માનું સ્વરૂપ 'નેતિ નેતિ' વચનથી સર્વનામરૂપાત્મક દૃશ્યાદૃશ્ય મનવાણીના વિષયરૂપ અસત્ય પદાર્થોનો નિષેધ કરતાં અવશેષ રહેલા અખંડ અવિનાશી સચ્ચિદાનંદ સ્વયં-જ્યોતિઃ પરમાત્મરૂપ વર્ણન કરેછે. અર્થાત્ શ્રીગુરુ-પરમાત્મા સ્થૂલસૂક્ષ્માદિ દેહરૂપ નથી, જગત્સ્વભાદિ અવસ્થારૂપ નથી, સમસ્ત ઇન્દ્રિયપ્રાણાદિરૂપ નથી, મનબુદ્ધિઆદિ અંતઃકરણરૂપ નથી, શબ્દાદિ વિષયો-રૂપ નથી, જપ, તપ, તીર્થ, વ્રત, યજ્ઞાદિ રૂપ નથી, તેમ આ સ્થાવર જંગમાદિ સર્વ દૃશ્યાદૃશ્ય પ્રપંચરૂપ પણ નથી. તાત્પર્યકે મનવાણીના વિષયરૂપ જે કાંઈ

દૃશ્ય વા અદૃશ્ય પદાર્થો છે તે સર્વનો નિષેધ કરતાં જ કાંઈ અંતે અવશેષ રહે, તે અખંડ આનંદસ્વરૂપ, શુદ્ધ બુદ્ધ, પરિપૂર્ણ, નિર્ગુણ, નિરાકાર, સ્વયંજ્યોતિઃ સચ્ચિદાનંદ સનાતનસ્વરૂપ, શ્રીગુરુપરમાત્મા છે, એમ શ્રુતિ કહેછે; માટે તે સચ્ચિદાનંદસ્વરૂપ શ્રીગુરુદેવને મન વાણી અને કાયાવડે સર્વદા આરાધવા—સેવાપૂજા—સ્મરણ—ધ્યાન—નમસ્કારાદિવડે સેવવા. ૬૧.

**ગુરોઃ કૃપા પ્રસાદેન બ્રહ્મવિષ્ણુમહેશ્વરાઃ ।
સામર્થ્યં તત્પ્રસાદેન કેવલં ગુરુસેવયા ॥૬૨॥**

શ્રીગુરુપરમાત્માના કૃપા પ્રસાદ વડે બ્રહ્મા વિષ્ણુ અને મહેશ્વરાદિ દેવો ઉત્તમ પદવીને પામ્યા છે. તથા શ્રીગુરુપરમાત્માના સેવન દ્વારા, કૃપા ઉત્પન્ન થયેલા તેઓશ્રીના કેવળ કૃપા પ્રસાદરૂપ અનુગ્રહ વડેજ, જગત્ની ઉત્પત્તિ, પાલન અને સંહાર કરવાના સામર્થ્યને પણ પ્રાપ્ત થયેલા છે. ૬૨.

**દેવાઃ દ્યૌઃ સન્ધર્વાઃ પિતૃયક્ષાશ્ચારણાઃ ।
મુનયોઽપિ ન જાનન્તિ ગુરુ શુશ્રૂષણે વિધિમ્ ॥
મદાહઙ્કારગર્વેણ તપોવિદ્યાબલાધિકાઃ ।**

સંસાર કુહરાવર્તે ઘટીયંત્રં યથા પુનઃ ॥૬૪॥

દેવતાઓ, કિન્નરો, ગંધર્વો પિતૃઓ, યક્ષો, ચારણો અને મુનિઓ પણ શ્રીગુરુની સેવા કરવાની વિધિને બાણતા નથી. તેથી તે શ્રીગુરુદેવની સેવાથી વિમુખ રહેલા છે. વળી વિદ્યા અને બલની અધિકતાવાળા છે, તેથી તે દેવાદિક દેહ ઇન્દ્રિયાદિ સંધાત વિષે આત્મ-બુદ્ધિના ભ્રમરૂપ અહંકાર વડે, તેમજ ધન યૌવન અને રાજ્યાદિ વૈભવ વડે ખીજથી પોતાને અધિક માનતી ચિત્તવૃત્તિરૂપ ગર્વ વડે તથા મદ વડે ઘટીયંત્ર (કૂવાના રેંટમાલ) ની પેઠે વારંવાર સંસારરૂપ છિદ્રમાં-ખાડામાં પડે છે; અર્થાત્ સંસારચક્રમાં વારંવાર જન્મે છે. અને મરે છે. ૬૩-૬૪.

ન મુક્તા દેવગન્ધર્વાઃ પિતરો યક્ષકિન્નરાઃ ।

ઋષયઃ સર્વસિદ્ધાશ્ચ ગુરુસેવાપરાઙ્મુખાઃ । ૬૫ ।

દેવ દૈત્ય, ગંધર્વ, પિતૃઓ, યક્ષ, કિન્નર, ઋષિ-લોક અને સર્વસિદ્ધલોક પણ શ્રીગુરુસેવાથી બહિર્મુખ વૃત્તિવાળા હોવાથી મોક્ષ પામતા નથી ૬૫.

હવે મોક્ષદાતા શ્રીગુરુદેવનું ધ્યાન વર્ણવે છે:-

ધ્યાનં શૃણુ મહાત્મા સર્વાનન્દમદાયકં ।

સર્વસૌખ્યપ્રદંચૈવ મુક્તિઃપ્રદાયકમ્॥૬૬॥

હે મહાદેવિ ! આલોક પરલોકના સર્વ આનંદને આપનાર, અને સર્વ પ્રકારના સુખને આપનાર, તથા સંસારના વૈભવાદિ ભોગ અને મોક્ષને આપનાર શ્રી સદ્ગુરુ પરમાત્માનું ધ્યાન શ્રવણ કર. ૬૬.

શ્રીમત્પરં બ્રહ્મ ગુરું નમામિ ।

શ્રીમત્પરં બ્રહ્મ ગુરું ભજામિ ॥

શ્રીમત્પરં બ્રહ્મ ગુરું વદામિ ।

શ્રીમત્પરં બ્રહ્મ ગુરું સ્મરામિ ॥૬૭॥

શ્રીસચ્ચિદાનંદ સ્વયંજ્યોતિઃ પરંબ્રહ્મસ્વરૂપ શ્રીસદ્ગુરુને હું નમસ્કાર કરું છું. અખંડ અવિનાશી પરંબ્રહ્મસ્વરૂપ શ્રીજ્ઞાન વિજ્ઞાનની શોભાયુક્ત શ્રીસદ્ગુરુ દેવને હું ભજું છે. અર્થાત્ તનમન ધનાદિકથી હું સેવું છું. ઉત્કૃષ્ટબ્રહ્મસ્વરૂપ શ્રીસદ્ગુરુદેવના દૈવી ગુણ ચરિત્રનું વાણી દ્વારા હું સ્તવન-કીર્તન કરું છું. તથા સર્વાન્તર્યામી પરંબ્રહ્મપરમાત્મસ્વરૂપ શ્રીસદ્ગુરુદેવના અનંત નિર્મળ નામોનું હું વારંવાર સ્મરણ કરું છું; તેમજ તેમનું નિરંતર ધ્યાન કરું છું. ૬૭.

બ્રહ્માનન્દં પરમસુખદં કેવલં જ્ઞાનમૂર્તિં ।
 દ્વન્દ્વાતીતં ગગનસદૃશં તત્ત્વમસ્યાદિલક્ષ્યમ્ ॥
 એકં નિત્યં વિમલમત્તલં સર્વધીસાક્ષિભૂતં ।
 ભાવાતીતં ત્રિગુણરહિતં સદ્ગુરું તં નમામિ ॥

સચ્ચિદાનંદ સ્વયંપ્રકાશ પરંબ્રહ્મના આનંદવાળા—
 બ્રહ્માનંદ સ્વરૂપ; સર્વોત્કૃષ્ટ સુખના પ્રદાતા, કેવળ જ્ઞાનની
 મૂર્તિરૂપ—જ્ઞાનસ્વરૂપ; સુખદુઃખ હર્ષશોક રાગદ્વેષ
 જન્મમરણાદિ દ્વન્દ્વોથી રહિત, આકાશના સમાન સર્વ
 વ્યાપક, અથવા આકાશના સદૃશ અસંગ નિર્વેપ,
 ‘તત્ત્વમસિ’ આદિ મહાવાક્યોના લક્ષ્યરૂપ, અદ્વિતીય—
 સજાતીય વિજાતીય અને સ્વગતબેદ રહિત, અવિનાશી
 અજ્ઞાન અવિદ્યાદિરૂપ મેલથકી રહિત-નિર્મલ, અચલ,
 સર્વની યુક્તિઓના સાક્ષીરૂપ, (સર્વદા સાક્ષિભૂતં)
 આવો પાઠ હોયતો, સદા સાક્ષી સ્વરૂપ ”); જન્મવું,
 સ્થિત-રહેવું; વધવું, પરિણામ પામવું, ક્ષીણથવું, અને
 નાશ પામવું, એ ૫૬ ભાવ વિકારથી રહિત—ઉત્પત્તિ
 સ્થિતિ અને લયવાળા સાંસારિક પદાર્થમાત્રથી રહિત;
 તથા સત્ત્વ, રજો અને તમો ગુણથી રહિત એવા તે
 શ્રીસદ્ગુરુ દેવને હું નમસ્કાર કરું છું. ૬૮.

आनन्दः। नन्दकरं प्रसन्नं

ज्ञानस्वरूपं निजबोधयुक्तम् ।

योगीन्द्रमीडयं भवरोगवैद्यं

श्रीमद्गुरुं नित्यमहं नमामि ॥६९॥

निरतिशय आनन्द-सुखस्वरूप; लौकिक सुख अने
ब्रह्मानन्द सुखना करनार; विज्ञेयादि दोषरहित सदा
प्रसन्न चित्तवाणा, ज्ञानस्वरूप तथा स्वात्मज्ञानयुक्त,
योगिज्ज्वाला राज्ञ, स्तुति करवाने योग्य, जन्ममरणआदि
संसार रोगना विनाशक वैद्यरूप श्रीसद्गुरुदेवने हुं
निरंतर नमस्कार करें छुं. ६९

हृद्यम्बुजे कर्णिक मध्यसंस्थं ।

सिंहासने संस्थितदिव्यमूर्तिम् ॥

ध्यायेद्गुरुं चन्द्रकलाप्रकाशं ।

सच्चित्सुखाभीष्टफलप्रदानम् ॥७०॥

हृदयकमलमां कर्णिकाना मध्यभागमां स्थित रहेला
परमात्म स्वयंज्योतिःस्वरूप, अहार सिंहासन उपर
सम्यक्स्थित थयेला दिव्यमूर्तिस्वरूप, अने चंद्रकला
समान शांत-शीतल उज्ज्वल प्रकाशवाणा, तथा

સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ અભીષ્ટ (મનોવાંછિત) ફલને
આપનાર શ્રીગુરુદેવનું ધ્યાન કરવું. ૭૦

નિત્યં શુદ્ધં નિરાભાસં નિરાકારં નિરञ્जनम् ।

નિત્યબોધં ચિદાનન્દં ગુરું બ્રહ્મ નમામ્યહમ્ ॥

ત્રણ કાલમાં નાશ ન પામે એવા અવિનાશી,
માયા-અજ્ઞાનરૂપી મલિનતાથી રહિત, જીવ ઇશ્વરાદિક
ભેદના આભાસ રહિત, અથવા નિરંતર અખંડ દીપ્તિ-
માન, નિરાકાર, નિર્લેપ-નિર્મલ, નિત્ય અખંડિત જ્ઞાન
સ્વરૂપ, ચૈતન્ય-જ્ઞાન અને આનંદ સ્વરૂપ, તથા પરંબ્રહ્મ
સ્વરૂપ શ્રીસદ્ગુરુદેવને હું નમસ્કાર કરું છે. ૭૧.

न गुरोरधिकं न गुरोरधिकं

न गुरोरधिकं न गुरोरधिकम् ।

शिवशासनतः शिवशासनतः

शिवशासनतः शिवशासनतः ॥७२॥

હે દેવિ ! હું વારંવાર કહું છું કે:-સચ્ચિદાનંદ
શિવના શાસન (ઉપદેશ) ના કરનાર હોવાથી બ્રહ્મવેત્તા
શ્રીસદ્ગુરુ દેવથી ખીજું અધિક કાંઈ નથી. જીવન્મુક્ત
શ્રીગુરુદેવથી અધિક ખીજું કાંઈ નથી. કૈવલ્ય બ્રહ્મસ્વરૂપ

શ્રીસદ્ગુરુ થકી અન્ય અધિક કંઈ નથી. શ્રાત્રિય
બ્રહ્મતત્ત્વનિષ્ઠ શ્રીસદ્ગુરુ પરમાત્મા થકી અધિક
કંઈ નથી. ૭૨

इदमेव शिवं इदमेव शिवं
इदमेव शिवं इदमेव शिवम् ।

मम शासनतो मम शासनतो

मम शासनतो मम शासनतः ॥७३॥

હે પાર્વતિ ! મહારી વારંવાર શિક્ષા હોવાથી આ
આગળ તથા હવે કહેવાનું શ્રીગુરુ વિષયક સમસ્ત જ્ઞાન
પ્રભાવ વગેરે કલ્યાણકારી છે ઈતિ.

હે દેવિ ! મહારી પુનઃપુનઃ આજ્ઞા હોવાથી સચ્ચિ-
દાનંદ સ્વયંજ્યોતિઃ કૈવલ્યબ્રહ્મનું અને બ્રહ્મવેત્તા
શ્રીસદ્ગુરુનું જ એક અભેદ ભાવે નામ, સ્મરણ, પૂજન
સેવન, કીર્તન, ધ્યાનાદિક ઉપાસન કરવાપણું, તથા
તેઓશ્રીની આજ્ઞાપાલન કરવાપણું, એજ આ કલ્યા-
ણકારી છે અથવા એજ આ કલ્યાણકારી જ્ઞાન છે;
કેમકે શ્રીગુરુના ઉપાસન વિના કલ્યાણજ નથી. શ્લોક
૭૨ અને ૭૩માં એક એક પદ ચાર ચાર વાર ઉચ્ચારણ

કરવામાં આવ્યું છે, તેતો અતિશ્રદ્ધા અને પ્રેમપૂર્વક
બ્રહ્મવેત્તા જીવન્મુક્ત શ્રીસદ્ગુરૂપરમાત્માની ભક્તિવિના
કદ્યાણનો અભાવ જણાવવાને અર્થ છે; તથા દૃઢનિશ્ચય,
ઉદ્ધાસ, આદર, અને શંકરહિતપણું જણાવવાને
અર્થ છે. ૭૩.

**एवं विधं गुरुं ध्यात्वा ब्रह्म प्रकाशते स्वयम् ।
तदा गुरूपदेशेन मुक्तो भवति पार्वति ॥७४॥**

હે દેવિ ! પૂર્વે મેં કહ્યું એ પ્રમાણે જ્યારે શ્રીગુરૂનું
ધ્યાન કરવાથી બ્રહ્મ સ્વયમેવ પ્રકાશિત થાયછે, ત્યારે
હે પાર્વતિ ! શ્રીગુરૂદેવના ઉપદેશવડેજ અધિકારી
શિષ્ય મુક્ત થાયછે; એમ તું નિઃસંદેહ જાણ. ૭૪.

**गुरुसंदर्शिते मार्गे मनःशुद्धे कृते यदा
अनित्यं खण्डयेत्सर्वं यत्किञ्चिद् दृष्टिगोचरम्॥**

શ્રીબ્રહ્મવેત્તા ગુરૂના દર્શાવેલા માર્ગમાં પ્રવર્તેલું
મન જ્યારે શુદ્ધ થાય ત્યારે, જે કાંઈ દૃષ્ટિગોચર થાયછે
તે સર્વ અનિત્ય છે—નાશવાન છે, એમ ખાંડન કરવું;
કેમકે “ **ब्रह्म सत्यं जगन्मिथ्या** ” (બ્રહ્મ સત્ય છે
અને જગત્ પ્રાંત્રવાના પાણી સમાન મિથ્યા છે.) એમ
શાસ્ત્રવેત્તાઓ કહી ગયા છે. ૭૫.

જ્ઞેયં સર્વમનિત્યં ચ જ્ઞાનં ચ મન ઉચ્યતે ।
જ્ઞાનં જ્ઞેયં સમં કુર્યાન્નાન્યોઽર્થોઽસ્તિ દ્વિતીયકઃ

ઇન્દ્રિયોદ્ધારા બાળવાને યોગ્ય સર્વ વસ્તુઓ,
અર્થાત્ સર્વદૃશ્યપ્રપંચ અનિત્ય-નાશવાન્ છે. અને
જ્ઞાન જે નિશ્ચયાત્મક બુદ્ધિનો અનુભવ તે મન કહેવાય
છે; કેમકે “ કામઃ સંકલ્પો..... એતત્સર્વ
મન એવ (બૃહદારણ્યક ઉપ૦) એ શ્રુતિમાં જ્ઞાનને
મનસ્વરૂપ જ કહેલું છે. તેથી જ્ઞાનરૂપ મન અને જ્ઞેય જે
સર્વદૃશ્ય પ્રપંચ એ બન્નેને “ સર્વં સ્વલ્પિદં બ્રહ્મ ”
(આ સર્વ જગત્ બ્રહ્મસ્વરૂપ છે) ઇત્યાદિ વેદાન્તના
વચનોદ્ધારા, તથા શ્રીગુરુદેવદ્ધારા સંપાદન કરેલા ધ્યાન
સમાધિના અભ્યાસદ્ધારા, બ્રહ્મસ્વરૂપ કરે; અર્થાત્ મન
અને સર્વપ્રપંચને બ્રહ્મસ્વરૂપથી જુએ એજ પરમ
પુરૂષાર્થ છે, અન્ય બીજો કોઈ ઉત્તમ પુરૂષાર્થ નથી. ૭૬.

હવે ગુરુ નિંદાનું ક્ષણ કહે છે:—

एवं श्रुत्वा महादेवि गुरुनिन्दां करोति यः ।
स याति नरकं घोरं यावच्चन्द्रदिवाकरौ ॥७७॥

હે મહાદેવિ-પાર્વતિ! આ પ્રમાણે શ્રીસદ્ગુરુબ્રહ્મ

માહાત્મ્ય શ્રવણ કરીને—જાણીને જે મનુષ્ય શ્રીસદ્ગુરૂ દેવની નિંદા કરેછે, તે મનુષ્ય જ્યાંસુધી સૂર્યચંદ્ર વિધમાન્ રહે ત્યાંસુધી ધોરનરકને પામે છે.

ભગવાનનો ભક્ત ગમે તે જાતિવર્ણનો હોય તોપણ તેની નિંદા કરવાથી પ્રભુ કોપાયમાન થાય છે; જથી અનેક જન્મપર્યંત મહાનરકનાં દુઃખો ભોગવવાં પડે છે. તો સાક્ષાત્ પરમાત્મપદ્મનું પ્રસિદ્ધ દાન આપનાર બ્રહ્મવેત્તા શ્રીસદ્ગુરૂ મહાત્મા પુરૂષની નિંદા કરી મહા ક્લેશકારી અસહ્ય દુઃખો ભોગવે એમાં તો કહેવાનુંજ શું ? કહ્યું છે કે:— “ મદ્ભક્તં શ્વપચં ચાપિ નિન્દાં કુર્વન્તિ યે નરાઃ । પદ્મકોટિશતેનાપિ ન ક્ષમામિ વસુન્ધરે ॥ ” (વારાહ પુરાણે૦) શ્રીભગવાન્ કહે છે:—મહારો ભક્ત ચંડાલ હોય, તેની પણ જે મનુષ્યો નિંદા કરેછે, તેને સેંકડો પદ્મકોટિવર્ષ સુધી પણ આ પૃથ્વીમાં હું ક્ષમા કરતો નથી. દૃષ્યદ્વગવદ્ભક્તં યસ્તુ વાક્યૈર્નરાધમઃ મૂકો ભવતિ જન્માનિ સહસ્રાણિ શતાનિ સઃ ॥ ” (ભાર્ગવ પુરાણે૦) જે અધમમનુષ્ય ભગવાન્ના ભક્તને દુષ્ટવાક્યોવડે દૂષણ (દોષ) આપે છે (નિંદા કરે છે), તે સેંકડો હજારો જન્મપર્યાન્ત મૂગો રહે છે; અર્થાત્ વાક્યન્દ્રિયવિનાનો અનંત દુઃખો

અનુભવેછે. તેમજ વળી “ સર્વેષામપરાધાનાં યતિ-
નિન્દા ગરીયસી । યતિર્નારાયણઃ સાક્ષાત્તસ્મા-
ન્તાં પરિવર્જયેત્ ॥” (હારિત૦) સર્વ અપરાધોમાં
યત્નશીલ જિતેન્દ્રિય પરમહંસ-સંન્યાસી-મહાત્માની
નિંદા મહામોટી છે, અર્થાત્ મહામોટા અપરાધરૂપ છે;
કેમકે યત્નશીલજિતેન્દ્રિય મહાત્મા સાક્ષાત્ નારાયણ
સ્વરૂપ છે, તેથી તેમની નિંદાનો સર્વથા ત્યાગ કરવો. શ્રીમનુ
ભગવાન કહે છે કે:—“ પરિવાદાત્ત્વરો ભવતિ શ્વા
ઐ ભવતિ નિન્દકઃ । પરિભોક્તા કૃમિર્ભવતિ
કીટો ભવતિ મત્સરી ॥” (મનુ૦અ૦૨) ગુરુમાં
ખોડ ખાંપણ કાઢવાથી શિષ્ય ગંધેડો અવતરે છે.
શ્રીગુરુની નિંદા કરનાર નિંદારૂપ પાપકર્મથી શ્વાન
થાયછે; ગુરુના પદાર્થો ભોગવનાર કૃમિયા થાયછે, અને
ગુરુનો ઉત્કર્ષ નહીં સહન કરનાર-અદેખાઈ કરનાર
કીડા થાયછે.

કોઈ મદાંધ સ્ત્રીપુરૂષ કોઈ મહાત્મા પુરૂષની જ્યારે
નિંદા કરે છે, ત્યારે તે મહાત્મા પોતે મનમાં વિચારે
છે કે:—આ શરીર તો હાડકાં, ચામડી, મજ્જા, માંસ,
વીર્ય, રૂધિર, વાત, પિત્ત, કફ, મલમૂત્રાદિકના ઉકરડા
રૂપ છે. તોપણી “ભલે ! એની કોઈ નિંદા કરે” આ અપ-

માન કરે, એથી મહારા સ્વરૂપની તો કદાપિપણ લેશ માત્ર હાનિ થવાની નથી.” આવી ભાવના કરી વિશ્વેષ રહિત સદા આનંદમગ્ન રહેછે. “ સપરિકરે વર્ચસ્કે દોષતશ્ચાવધારિતે । યદિ દોષં વદેત્તસ્મૈ કિં તત્રો ચરિતુર્ભવેત્ ॥ તદ્વત્સ્થૂલે તથા સૂક્ષ્મે દેહે ત્યક્તે વિવેકતઃ । યદિ દોષં વદેત્તાભ્યાં કિં તત્ર વિદુષો ભવેત્ ॥” (નૈષ્કર્મ્યસિદ્ધિ૦) મલ મૂત્રાદિક કે જને મનુષ્યે દોષરૂપ નક્કી કરેલાં છે. તે મલમૂત્રાદિકની જો કોઈ નિંદા કરે તો તેમાં વિદ્યાદિક લજનારની શી હાનિ થાય ? કંઈજ નહિં. તેમજ વિવેકદૃષ્ટિથી સ્થૂલ તથા સૂક્ષ્મ શરીરનો ત્યાગ કર્યા પછી, અર્થાત્ તે શરીરોમાંથી અહંતા મમતાનો સર્વથા પરિત્યાગ કર્યા પછી એટલે એ બન્ને શરીરો હું નથી, અને તે મહારાંપણ નથી, એવો દૃઢ નિશ્ચય થયા પછી, જો કોઈ તે બન્ને શરીરોની નિંદા કરે, તો તેમાં વિદ્વાન્-જ્ઞાની પુરૂષની શી હાનિ થાય ? કંઈજ હાનિ થતી નથી.” એજ હેતુથી નિંદા-અપમાન-તિરસ્કાર કરવાથી મહાત્મા પુરૂષોને કોઈપણ પ્રકારનો વિશ્વેષ-શોક થતો નથી.

પરંતુ ભગવાન્ તો નિંદક પુરૂષને તેના કર્મોનું ફલ અવશ્ય આપે છે. મૂઢ-અજ્ઞાની જીવો વિના વિચારે

કોઈ સંત મહાત્માની કેવળ ઉપરની સ્થૂલ ચેષ્ટા જોઈ
મન ગમતાં દૂષણો આરોપણકરી અનેક દૂષિત અભિ-
પ્રાયો આપવાથી પોતે મહાપાતકોના ભાગી થાય છે,
શાઠ્યાયન શ્રુતિમાં સ્પષ્ટ કહ્યું છે કે:-“**उपयन्ति
सुहृदः साधुकृत्यां द्विषन्तः पापकृत्याम् ॥**”
અહવેત્તા મહાત્મા પુરૂષના મિત્રોને-સ્નેહિઓને તે મહા-
ત્માના પુણ્યકર્મનું કૃણ મળે છે; અને દ્વેષકરનારાઓને
તે મહાત્માના પાપકર્મનું કૃણ મળે છે. આમ મહાત્માનાં
પુણ્યપાપ વહેંચાઈ જાય છે, જ્યથી મહાત્માને કોઈકર્મ
નહિં રહેવાથી વિદેહ મુક્તિ મળે છે. “**तत्सुकृतदु-
ष्कृतं विधुनुते । तस्य प्रिया ज्ञातयःसुकृतमु-
पयन्ति । अप्रिया दुष्कृतम् ॥**” (કૌશીતકી
શ્રુતિ૦) યોગી મહાત્મા પુણ્ય પાપને ત્યાગ કરે છે.
તેમાં તેમના સ્નેહી સંબંધિઓ-સેવા કરનારાઓ પુણ્યને
અહણુ કરે છે. અને દ્વેષકરનાર શત્રુઓ તેમનાં દુષ્કૃત-
પાપ કર્મને અહણુ કરે છે. પ્રિયંબુ સ્વેષુ સુકૃતમપ્રિયેષુ
ચ દુષ્કૃતં । વિસૃજ્ય ધ્યાનયોગેન બ્રહ્માભ્યેતિ
સનાતનમ્ ॥” (મનુભગવાન૦) જ્ઞાની અહવેત્તા
પુરૂષ પોતાનું હિત કરનાર પ્રિય પુરૂષો ઉપર પુણ્યનો,
અને દ્વેષ કરનારા અપ્રિય પુરૂષો ઉપર પાપનો પરિત્યાગ

કરીને, પરંબ્રહ્મના ધ્યાન યોગદ્વારા સનાતન બ્રહ્મને પામે છે. આ પ્રમાણે બ્રહ્મવેત્તાનાં સર્વ પુણ્ય પાપનો વિનાશ થાય છે. એ વાત “**હાનોૈતૂપાયન શબ્દ શેષત્વાત્**” । આ બ્રહ્મસૂત્રમાં પણ સ્પષ્ટપણે વર્ણવેલી છે. આ પ્રમાણે મહાત્માઓનાં પુણ્ય પાપ તેઓની સ્તુતિ નિંદા કરનારાઓને પ્રાપ્ત થાય છે; માટે મહત્પુરૂષોની કદી પણ નિંદા કરવી નહિ; તેમ તેમની શારીરિક ચેષ્ટાઓથી કોઈપણ જાતનો તર્કવા અભિપ્રાય આપવો નહિ; તેઓશ્રીની તો સદા સ્તુતિ સેવાજ કરવી. “**પાપાનાં પાપગણનાં યઃ કરોતિ નરાધમઃ । સત્યત્વે તુલ્ય-પાપી સ્યાન્મિથપાત્વે દ્વિગુણી ભવેત્ ॥**” ૪ અધમ પુરૂષ પાપીમનુષ્યોના પાપોની ગણના-ગણતરી કરે છે અર્થાત્ તેના પાપોની વાત ચીત કરે છે. જો કદાચ તે પાપ સાચું હોયતો તેના પાપ સમાન તે વાત કરનારને પાપ લાગે છે; અને જૂઠું હોય તો વાત કરનાર બમણા પાપનો ભાગી થાય છે, માટે બુદ્ધિમાન્ મનુષ્યે તો કોઈના પાપની ગણનારૂપ નિંદા કરવીજ નહિ. ૭૭.

હવે શિષ્યનું કર્તવ્ય કહે છે:—

યાવત્કલાત્તદ્દેહસ્તાવદ્દેવિ ગુરું સ્મરેત્ ।

ગુરુલોપો ન કર્ત્તવ્યઃ સ્વચ્છન્દો યદિ ભાવયેત્ ॥

હે દેવિ ! જ્યાં સુધી કલ્પના અંતર્પર્યંતનો દેહ હોય, અર્થાત્ કલ્પપર્યંતનું લાંબુ આયુષ્ય હોય, તોપણ તે આયુષ્ય પર્યંત શ્રીગુરુદેવનું સ્મરણ કરવું. કદાચ શિષ્ય સ્વેચ્છાચારી છે એમ ભાવના કરી શ્રીગુરુ અનાદર-તિરસ્કાર કરી હજારો વખત કાઢી મૂકે, તો પણ શ્રીગુરુની આજ્ઞાનો લોપ તેમ અવજ્ઞા પણ કરવાને યોગ્ય નથી; અથવા શ્રીગુરુ પોતાના શિષ્યને સ્વતંત્ર બનાવે અર્થાત્ સંસાર બંધનથી મુક્ત કરી જીવન્મુક્ત બનાવી દે, તોપણ શિષ્યે સ્વતંત્ર છતાં કદીપણ શ્રીગુરુની આજ્ઞાનો લોપ કરવો નહિં.

પામર મનુષ્યો શ્રીગુરુપરમાત્માના માહાત્મ્યને નહીં સમજવાથી ઉંધી પ્રવૃત્તિ કરેછે, અને અનેક પુણ્યપુંજથી પ્રાપ્ત થયેલા દુર્લભ મનુષ્યાવતારને એળે ગુમાવી પૃથ્વીઉપર ભારૂપ થઇ પશુવૃત્તિમાં જ પોતાની જાંઘળી પૂરી કરેછે; તથા અંતે લક્ષ્યોરાશી યોનિઓના ચક્રમાં ભટકી ભટકી અસહ્ય દુઃખો ભોગવે છે. માટે શ્રોત્રિય બ્રહ્મનિષ્ઠ કૃપાળુ શ્રીસદ્ગુરુદેવનું શરણ લેઇ જ્યાંસુધી દેહ રહે ત્યાંસુધી તેઓશ્રીનું સેવન-સ્મરણ-

ધ્યાનાદિક ઉપાસન કરવું; અને તેઓશ્રીની આજ્ઞાનુ-
સારજ વર્તવું એજ મનુષ્યમાત્રને શ્રેયસ્કર છે. શ્રીગુરુ-
દેવની આવશ્યક્તા પૂર્વે શ્રીગુરૂપૂજનાદિ વિધિના
પ્રસંગમાં તથા આ ગુરૂગીતાના આરંભથી તે અંત
પર્યંતના શ્લોકોમાં જ્યાં ત્યાં નિરૂપણ કરેલી છે. ૭૮

**હુંકારેણ ન વક્તવ્યં પ્રાજ્ઞશિષ્યૈઃ કદાચન ।
ગુરોરગ્રે ન વક્તવ્યમસત્યં ચ કદાચન ॥૭૯॥**

શ્રીસદ્ગુરુદેવની સન્મુખમાં યુદ્ધિમાન્ વિવેકી
શિષ્યોએ હુંકાર એટલે અસત્યતાપૂર્વક-અહંકારભર્યા
રાજસ તામસ વચનોથી વા ઉંચાસ્વરથી કોઈકાલે પણ
બોલવું નહિ; તેમજ અસત્ય ભાષણ પણ કદાપિ ન
બોલવું. ૭૯.

**ગુરું હુંકૃત્ય તુંકૃત્ય ગુરું નિર્જિત્ય વાદતઃ ।
અરણ્યે નિર્જલે દેશે સ ભવેદ્બ્રહ્માક્ષસઃ ॥૮૦॥**

શ્રીસદ્ગુરુપરમાત્માને વાદવિવાદથી જીતીને શ્રી-
ગુરુને હુંકારો હુંકારો કરીને બોલનાર, અર્થાત્ ‘અરે!
શું તું શાસ્ત્રને બળે છે? ત્હને એક મંત્રતો આવડતો
નથી, હું તો બળેલો સર્વશાસ્ત્રને બળનાર છું.’ વગેરે

હલકા શબ્દોથી બોલનાર તે અધમશિષ્ય જળ વિનાના
અરણ્ય દેશમાં પ્રભરાક્ષસ થાયછે. ૮૦.

મુનિભિઃ પન્નગૈર્વાપિ સુરૈર્વા શાપિતો યદિ ।
કાલમૃત્યુભયાદ્વાપિ ગુરુ રક્ષતિ સર્વદા ॥૪૧॥
અશક્તા હિ સુરાદ્યાશ્ચ હ્યશક્તા મુનયસ્તથા ।
ગુરુશાપહતાઃ ક્ષીણાઃ ક્ષયં યાન્તિ ન સંશયઃ ॥

મુનિઓ દ્વારા અથવા સર્પો દ્વારા કે દેવતાઓ
દ્વારા કદાચ શાપ લાગેલો હોય, તો તે શાપના કલેશથી
તથા યમરાજના અને મૃત્યુના ભયથી તેમજ બીજા
અનેક પ્રકારના ભયથી પણ શ્રીગુરુ સદા રક્ષા કરે છે.
પરંતુ શ્રીગુરુદેવના શાપથી હજારો ક્ષીણ થએલા જીવો
નાશનેજ પામે છે એમાં સંશય નથી. ૮૧-૮૨.

હવે 'ગુરુ' એ બે અક્ષરરૂપ મંત્રનો મહિમા
વર્ણવે છે:—

મંત્રરાજમિદં દેવિ ગુરુરિત્યક્ષરદ્વયમ્ ।
શ્રુતિ વેદાન્તવાક્યાનાં ગુરુઃસાક્ષાત્પરં પદમ્ ॥

હે દેવિ ! 'ગુરુ' એ બે અક્ષરનો આ મંત્ર, મંત્ર-
રાજ છે. વેદ વેદાંત વાક્યોમાં શ્રીગુરુજી સાક્ષાત્ પરંપદ

રૂપે વર્ણવ્યા છે. તાત્પર્ય કે:- શ્રુતિસ્મૃતિ અને વેદાંત-
ના યથાર્થ તાત્પર્યવાળા વાક્યોનું ગુરૂજ સાક્ષાત્ પરમ-
પદ છે. (પરંરહસ્ય-સિદ્ધાંત છે.) અર્થાત્ વેદ વેદાન્તના
વાક્યોનો મુખ્ય વિષય સાક્ષાત્ શ્રીગુરૂપરમાત્માજ છે.

ગુકારં ચ ગુણાતીતં રુકારં રૂપવર્જિતમ્ ।

ગુણાતીતમરૂપં ચ યો દદ્યાત્સ ગુરુઃ સ્મૃતઃ ॥

‘ગુરૂ’ શબ્દમાં ‘ગુ’ અક્ષરનો અર્થ સત્વ રજો અને
તમો ગુણથી રહિત છે; અને ‘રૂ’ અક્ષરનો અર્થ નામ
રૂપાત્મક પ્રપંચથી રહિત છે. એટલે ત્રિગુણાતીત અને
નામરૂપાત્મક પ્રપંચથી રહિત એવા નિર્ગુણ નિરાકાર
સચ્ચિદાનંદ પરંબ્રહ્મનો જ ઉપદેશ આપે, તે ગુરૂ
કહેવાય છે. ૮૪.

શ્રુતિસ્મૃતિમવિજ્ઞાય કેવલં ગુરુસેવકાઃ ।

તેવૈ સંન્યાસિનઃ પ્રોક્તા ઇતરે વેષધારિણઃ ॥

વેદ શાસ્ત્રને નહિ જાણીને અર્થાત્ શ્રુતિ સ્મૃતિને
જાણતા ન હોય, તો પણ કેવળ શ્રીગુરૂની સેવામાં
તત્પર હોય તો તેઓ, સંન્યાસીરૂપ કહેલા છે; બીજાઓ
માત્ર વેષધારીઓ છે. કેમકે બ્રહ્મવિદ્ ગુરૂની સેવા વિના
પરંબ્રહ્મની પ્રાપ્તિ થતી નથી.

સંન્યાસના લક્ષણના પ્રકરણમાં શ્રીભાષ્યકાર
શંકરાચાર્યજી કહે છે કે:—

“**देहन्यासो हि संन्यासो नैव काषाय बास-
सा । नाहं देहोऽहमात्मेति निश्चयो न्यास
लक्षणम् ॥**” દેહ અને દેહના અંગભૂત સર્વ ઈન્દ્રિયો
પ્રાણાદિક, તથા તેમનાં ધર્મકર્માદિક તેમજ દેહનાં સંબંધિ
સ્ત્રીપુત્ર ધનાદિક અને તેમનાં ધર્મકર્માદિક કે જ્યા
જ્ઞાનમાં પ્રતિબંધક રૂપ છે; તે સર્વમાંથી અહંતા મમતાનો
પરિત્યાગ કરવો તેને સંન્યાસ કહે છે. કેવળ ભગવાં
વસ્ત્રો વડે કે શિખાસૂત્રના ત્યાગ વડે વા દંડ કમંડલું
ધારણ કરવા વડે સંન્યાસી કહેવાતો નથી. પણ હું
દેહ નથી, હું તો અખંડ અવિનાશી સચ્ચિદાનંદ
સ્વયંજ્યોતિઃ આત્મા છું; એ પ્રકારનો જે નિશ્ચય છે
તેજ સંન્યાસનું લક્ષણ છે. વળી “**अतीतान्न स्मरेद्भो-
गौस्तथेवानागतानपि । प्राप्तान्भिनानन्देहः स
कैवल्यश्रमे वसेत् ॥ (बृहस्पति०)**” ભૂતકાલમાં
ભોગવેલા ભોગોને, તથા ભવિષ્યમાં પ્રાપ્ત થવાના
ભોગોને પણ સ્મરણમાં ન લાવે, અને વર્તમાનમાં પ્રાપ્ત
થતા ભોગોને ભોગવતાં છતાં પણ જે હર્ષ પામતો નથી
તે કૈવલ્યાશ્રમ (સંન્યાસાશ્રમ)માં વાસ કરે. “**यदा**

મનસિ વૈરાગ્યં જાયતે સર્વવસ્તુષુ । તદૈવ સંન્ય-
સેદ્વિદ્વાનન્યથા પતિતાં ભવેત્ (સૌર પુરાણ૦)
જ્યારે મનમાં દેહ, સ્ત્રી, પુત્ર, ધનાદિક સર્વપદાર્થોમાં
પૂર્ણ વૈરાગ્ય થાય, ત્યારેજ વિદ્વાન્ પુરૂષ સંન્યાસ ધારણ
કરે; નહિંતો પતિત થાયછે.

“ દેહઃ પરમહંસાનાં ન સ્પર્શાર્હોઽપિ કસ્ય-
ચિત્ । (અદ્વૈતામૃત૦ દ્વિ૦ ક૦) સંન્યાસિપરમ-
હંસોનો દેહ, કોઈને પણ સ્પર્શ કરવા યોગ્ય નથી.
અર્થાત્ સંન્યાસી પરમહંસોનું શરીર કામાદિક વિકા-
રોવાળા મનુષ્યોએ કદીપણ સ્પર્શ કરવાને યોગ્ય નથી.
વળી “ જ્ઞાની દેહઃ અસ્પર્શાર્હઃ જ્ઞાનપૂતત્વાત્ ।
યન્નૈવં તન્નૈવં યથા કામિદેહઃ । ન ચાયં તથા,
તસ્માત્તથા ॥” આ કેવળવ્યતિરેકિ અનુમાનથી
પણ જ્ઞાનીનો દેહ સ્પર્શ કરવાને યોગ્ય નથી એમ
સિદ્ધ થાય છે. તેથી અંતરાત્માના પૂર્ણજ્ઞાનરૂપી ગંગા
જળથી નિર્મળ કરેલો યતિમહાત્માનો દેહ, નાનાપ્ર-
કારના વિકારરૂપ કીચડથી ભરેલા અંતઃકરણવાળા
પામર લોકોએ સ્પર્શ કરી ભ્રષ્ટકરવાને યોગ્ય નથી કેમકે
તે પામરોનાં અંતઃકરણોતો કામ ક્રોધ મદ મોહ અને

દેહાદિકના અભિમાનથી ભરેલાં છે, તેમ તેમનું શરીર અને હાથ આદિ અવયવો પણ સર્વદા અશુદ્ધ હોય છે. ૮૫.

**गुरोः कृपाप्रसादेन परमात्मा हि लभ्यते ।
अनेन गुरुमार्गेण ह्यन्तर्ज्योतिः प्रकाशते॥८६॥**

અભવેતા જીવન્મુક્ત ગુરુના કૃપાપ્રસાદથી પરમાત્મા પ્રાપ્ત થાયછે. ઉપર કહી આવેલા શ્રીગુરુ ઉપદેશના માર્ગદ્વારા અંતઃકરણમાં અભદર્શનરૂપ જ્યોતિઃ પ્રકાશિત થાય છે. કોઈ પુસ્તકમાં અંતર્જ્ઞાનં પ્રવર્ત્તતે । (અંતરજ્ઞાન ઉદય થાયછે.) આવો પણ પાઠછે. ૮૬.

હવે સર્વવ્યાપી પરમાત્મસ્વરૂપે શ્રીગુરુને વર્ણવે છે:—

**आब्रह्मस्तम्बपर्यन्तं परमात्मस्वरूपिणम् ।
स्थावरं जङ्गमं चैव प्रणमामि जगन्मयम्॥८७॥**

અબ્રાહ્મથી તૃણગુચ્છ (ઘાસ) પર્યન્ત આ સર્વ સ્થાવર જંગમાત્મક અબ્રાહ્મ પરમાત્મસ્વરૂપ છે; તે જગત્મય એટલે જગત્થી અભિન્ન પરમાત્મસ્વરૂપ શ્રીગુરુદેવને હું નમસ્કાર કરુંછું.

ભૂલોક, ભુવલોક, સ્વલોક, મહાલોક, જનલોક, તપોલોક, અને સત્યલોક, એ એકએકથી ઊર્ધ્વ રહેલા સપ્તલોક; તથા મહાતળ, રસાતળ, અતળ, સુતળ, વિતળ, તળાતળ અને પાતાળ, એ સાત પાતાળમળીને ચૌદભુવન કહેવાયછે.

સાત પાતાળની નીચે અવીચિ આદિ સાત નરકનાં સ્થાનછે. અવીચિ નરકથી સુમેરૂના પૃથ્વાગપર્યન્ત ભૂલોક છે. સુમેરૂના પૃથ્વી આરંભી ધ્રુવનામાતારાપર્યન્ત ગ્રહ, નક્ષત્ર, અને તારાઓવડે વિચિત્ર જ અંતરિક્ષલોક છે તે ભુવલોક છે. અંતરિક્ષ લોકથી ઊર્ધ્વ પાંચ સ્વર્ગલોક કહેવાય છે. તેમાં ભુવલોકની ઉપર સ્વર્ગલોક, સ્વર્ગલોકને માહેન્દ્ર લોક કહેછે. તેના ઉપર મહાલોક (પ્રાજપત્યલોક) છે. તેનાથી ઊર્ધ્વ જનલોક, તપોલોક અને સત્યલોક છે. એ ત્રણે લોક બ્રહ્મલોક કહેવાયછે.

પૃથ્વીના અધોભાગમાં સપ્તપાતાળ છે, અને તેની નીચે સાત નરક છે; એમ પૃથ્વીની નીચે બીજા ચૌદ લોક કહેવાય છે. જ્યાં સર્વથી નીચે અવીચિનરક છે. તેની ઉપર મહાકાલ નરક છે; જ્યાં કેવળ માટી,

પાપાણુ અને કાંકરા છે. તેની ઉપર અંબરીષ નરક છે; જમાં કેવળ જળ છે. તેની ઉપર રૌરવ નરક છે; જમાં કેવળ અગ્નિ ભરપૂર છે. તેની ઉપર મહારૌરવ નરક છે; જમાં કેવળ વાયુ રહેલો છે. તેની ઉપર કાલસૂત્ર નરક છે; જે કેવળ ખાલી છે; અર્થાત્ જમાં આકાશ માત્ર છે. તેની ઉપર અંધતાભિસ્ટ નરક છે; જે કેવળ અંધકારથી વ્યાપ્ત છે. એ નરકોની સાથે કુંભીપાકાદિ ઉપનરકો પણ રહેલાં છે. એ નરકોમાં પોતપોતાનાં પાપકર્મોવડે સંપાદન કરેલાં દુઃખો ભોગવનાર પ્રાણીઓ, કષ્ટરૂપ ફળ આપનારા દીર્ઘાયુષ્યને ગ્રહણ કરી ઉપજે છે. તે નરકોની ઉપર સાત પાતાળલોક છે; અને તેના ઉપર સપ્તદ્વીપવાળી પૃથ્વી છે જેને વસુમતી કહે છે. આ પૃથ્વીના મધ્યભાગમાં સુવર્ણમય પર્વતરાજ સુમેરૂ છે. સુમેરૂને ચારે દિશામાં ચાર શિખર છે. તેમાં પૂર્વભાગનું શિખર રજ્જતમય (રૂપાનું) છે; તેથી પૂર્વભાગમાં રહેલું આકાશ રજ્જતની પ્રભાના સંબંધથી શ્વેતવર્ણનું છે. દક્ષિણભાગમાં વૈદૂર્યમણિમય શિખર છે; તેથી આકાશનો દક્ષિણભાગ વૈદૂર્યમણિની નીલપ્રભાના અનુરાગથી શ્યામ છે. પશ્ચિમદિશામાં રક્ષાટિકમણિમય શિખર છે; તેથી આકાશનો પશ્ચિમ

ભાગ સ્ફટિકમણિની પ્રભાસમાન સ્વચ્છ છે. ઉત્તર દિશામાં સુવર્ણમય શિખર છે; તેથી આકાશનો ઉત્તર ભાગ સુવર્ણમય પ્રભાવાળો પીળો છે. આ સુમેરૂપર્વત ની ઉપર દક્ષિણભાગમાં જંબુનામનું વૃક્ષ છે; જેના નામથી આ જંબુદ્વીપ કહેવાય છે. સુમેરૂની ચારે તરફ સૂર્યની ગતિ છે; તેમાં સુમેરૂના જે ભાગને સૂર્ય ત્યજે છે, ત્યાં રાત્રી થાય છે, અને જે ભાગને સૂર્ય અલંકૃત કરે છે ત્યાં દિવસ થાય છે.

સુમેરૂની ઉત્તરદિશામાં બે બે સહસ્ર યોજન વિસ્તારવાળા નીલ, શ્વેત, અને શૃંગવાન નામવાળા પર્વતો છે, તે પર્વતોના મધ્યમાં જે અવકાશ છે, તેમાં રમણક, હિરણ્મય અને ઉત્તરકુરૂ, એ ત્રણ વર્ષો (ખંડો) છે; અને તે પ્રત્યેક નવ નવ સહસ્ર યોજન વિસ્તારવાળા છે. તેમાં નીલગિરિ સુમેરૂની ઉત્તર દિશામાં છે. નીલગિરિના ઉત્તર ભાગમાં રમણક ખંડ છે. શ્વેતની ઉત્તરમાં હિરણ્મય ખંડ છે. અને શૃંગવાનની ઉત્તરમાં સમુદ્રપર્યન્ત ઉત્તર કુરૂખંડ છે. સુમેરૂની દક્ષિણ દિશામાં બે બે હજાર યોજન વિસ્તારવાળા નિષધ, હેમકુટ, અને હિમશૈલ નામા ત્રણ પર્વતો છે; તે પર્વતોના અવકાશમાં

નવનવ સહસ્ર યોજન વિસ્તારવાળા હરિવર્ષ, કિંપુરૂષ,
અને ભારત, એ ત્રણ ખંડો છે. તેમાં નિષધપર્વતના
દક્ષિણ ભાગમાં હરિવર્ષ ખંડ છે. હેમકૂટ પર્વતના
દક્ષિણભાગમાં કિંપુરૂષ ખંડ છે. અને હિમશૈલપર્વતના
દક્ષિણ ભાગમાં સમુદ્રપર્યંત ભારત ખંડ છે. સુમેરૂની
પૂર્વદિશામાં માહ્યવાન પર્વત છે. અને તે માહ્યવાન
થી સમુદ્રપર્યંત ભદ્રાશ્વનામા દેશ છે. સુમેરૂની
પશ્ચિમદિશામાં ગંધમાદન નામા પર્વત છે. તે પર્વતથી
સમુદ્રપર્યંત કેતુમાલ નામા દેશ છે. સુમેરૂની આસપાસ
ચાર પર્વતો છે, તેની અને સુમેરૂની મધ્યમાં નવસહસ્ર
યોજન વિસ્તારવાળો ઇલાવુત નામા ખંડ છે. એ પ્રકારે
લક્ષયોજન વિસ્તારવાળો જંબુદ્વીપ છે. સુમેરૂ પંચાશ
સહસ્ર યોજન વિસ્તારવાળા પ્રદેશમાં બિરાજમાન છે.
અને પંચાશ સહસ્ર યોજન વિસ્તારવાળો પ્રદેશ સુમે-
રૂની આસપાસ છે; એમ એકંદરે લક્ષયોજન પરિમાણ-
વાળો જંબુદ્વીપ છે. જે સો સહસ્ર યોજનવાળો જંબુદ્વીપ
છે, તે જે લક્ષ યોજન વિસ્તારવાળા ક્ષાર સમુદ્રથી ચારે
બાજી કંકણાકારથી વીંટાયેલો છે. જંબુદ્વીપથી બમણાં
વિસ્તારવાળો શાકદ્વીપ છે, તે ચાર લક્ષ યોજન વિસ્તા-
રવાળા ઇક્ષુ રસ સમુદ્રથી ચારે બાજુ કંકણાકારે વેશિત

છે. શાકદ્વીપથી બમણા વિસ્તારવાળો કુશદ્વીપ છે; તે પોતાનાથી બમણા વિસ્તારવાળા સુરા (મદિરા) સમુદ્રથી વીંટાયેલો છે. કુશદ્વીપથી બમણા વિસ્તારવાળો કૌંચદ્વીપ છે; તે પોતાનાથી બમણા વિસ્તારવાળા ધૃતસમુદ્રથી કંકણાકારે વીંટાયેલો છે. કૌંચદ્વીપથી બમણા વિસ્તારવાળો શાલ્મલદ્વીપ છે; તે પોતાનાથી બમણા વિસ્તારવાળા દધિસમુદ્રથી વીંટાયેલો છે. શાલ્મલદ્વીપથી બમણા વિસ્તારવાળો મગધદ્વીપ (ગોમેદ દ્વીપ) છે; તે પોતાનાથી બમણા વિસ્તારવાળા ક્ષીર સમુદ્રથી કંકણાકારે વીંટાયેલો છે. મગધદ્વીપથી બમણા વિસ્તારવાળો પુષ્કરદ્વીપ છે; તે પોતાનાથી બમણા વિસ્તારવાળા સ્વાદ્વદક સમુદ્રથી વેષ્ટિત છે. આ સાત સમુદ્ર અને સપ્તદ્વીપથી આગળ (બહાર) લોકાલોક પર્વત છે. તે લોકાલોક પર્વતથી પરિવૃત્ત જ સાત સમુદ્ર સહિત સપ્તદ્વીપ છે; તે એકંદર પંચાશઠોડ યોજન વિસ્તારવાળા છે. લોકાલોક પર્વતપર્યન્તનું ભૂમંડળ બ્રહ્માંડની અંતર્ગત છે. આકાશના એક દેશમાં જમ બધોત છે, તેમ એકબ્રહ્માંડ પ્રધાનનો એક સૂક્ષ્મ અવયવ છે. અર્થાત્ પ્રધાનના એક અતિ સ્વલ્પ પ્રદેશમાં આ બ્રહ્માંડની સ્થિતિ છે. તેમાં અને તે બ્રહ્માંડની અંતર્ગત

આવેલા પાતાળ, સમુદ્ર અને પર્વતોમાં દેવ, અસુર, ગંધર્વ, કિન્નર; યક્ષ, રાક્ષસ, ભૂત પ્રેત, પિશાચ, અપ-સ્મારક, અપ્સરાઓ, બ્રહ્મરાક્ષસો, કૂખમાંડો અને વિનાયકો વસે છે. સર્વ દ્વીપોમાં પુણ્યાત્મા દેવ, મનુષ્યો નિવાસ કરે છે. સુમેરૂ પર્વત દેવતાઓની ઉદ્યાનભૂમિ છે; કેમકે ત્યાં મિશ્રવન, નંદનવન, ચૈત્રરથવન, સુમા-નસવન, એ ચાર ઉદ્યાનો (વનો) છે. સુધર્માનામા-દેવસભા છે. સુદર્શન નામા પુર છે. વૈજયંત નામા પ્રસાદ છે. આ સર્વ ભૂલોકમાં ગણાય છે. એની ઉપર અંતરિક્ષ લોક છે; તે ભુવલોકમાં સુર્ય મંગળ આદિ ગ્રહ, અશ્વિની આદિ નક્ષત્રો, અને અન્ય ક્ષુદ્ર જ્યોતિષો (તારાઓ) આકર્ષણ દ્વારા ધ્રુવની સાથે સંબંધ પામી, તે વડે ગતિવાળી થઈ, સુમેરૂની ઉપર ઉપરમાં રહી ધ્રુવની ચારે બાજુ ભ્રમણ કરે છે. તેની ઉપર સ્વર્ગલોક છે; તે માહેન્દ્રલોકમાં-સ્વર્ગલોકમાં, ત્રિદશ, અગ્નિજ્વાલ, ચામ્ય, તુષિત, અપરિનિર્મિ-તવશવર્તી, પરિનિર્મિતવશવર્તી, એ છ જાતના દેવ નિવાસ કરે છે. એ સર્વે સંકલ્પસિદ્ધ અર્થાત્ સંકલ્પમાત્રથી વિષયોને સંપાદન કરવાવાળા, અણિ-માદિ ઐશ્વર્યસંપન્ન, કલ્પપર્યંતના આયુષ્યવાળા વૃન્દા-

રક (પૂજ્ય) કામભોગી (પશુધર્મનામક મૈથુનમાં પ્રેમ
વાળા) ઔપપાદિક દેહવાળા (માતા પિતાના સંયોગ
વિના દિવ્ય શરીરવાળા) અને ઉત્તમ અનુકૂલ અપ્સ-
રાઓના પરિવારવાળા છે, અર્થાત્ અપ્સરાઓ એમની
સ્ત્રીઓ છે: એ સ્વર્ગલોકની ઉપર મહાલોકમાં, કુમુદ,
ઋષુ, પ્રતર્દન, અંજનાભ, પ્રચિતાભ, એ પાંચ
જાતિવાળા દેવો નિવાસ કરે છે. એ સર્વે મહાભૂતવશી
(તેમને જ જ પદાર્થો જોઈએ તે તે પદાર્થાકાર તેમની
ઈચ્છાથી તે મહાભૂતો પરિણામ પામે છે તેથી મહા-
ભૂતોને વશ વર્તીવનારા કહેવાય છે. અત્ર વિના ધ્યાન
માત્રથી તૃપ્ત તથા પુષ્ટ થનારા, અને સહસ્રકલ્પના
આયુષ્યવાળા છે. તેનાથી ઊર્ધ્વ જનલોકમાં, બ્રહ્મપુ-
રોહિત, બ્રહ્મકાયિક, બ્રહ્મમહાકાયિક, અને અમર,
એ ચાર પ્રકારના દેવો વસેછે. તેઓ ભૂતો અને ઇન્દ્રિ-
યોને વશવર્તીવનારા, તથા ક્રમથી બે સહસ્ર ચાર સહસ્ર
આઠ સહસ્ર, અને સોળ સહસ્ર કલ્પના આયુષ્યવાળા
છે. જનલોકથી ઉપર તપોલોકમાં આભાસ્વર, મહા-
ભાસ્વર, અને સત્યમહાભાસ્વર, એ ત્રણ પ્રકારની
જાતિના દેવો છે. તે સર્વે મહાભૂતો, ઇન્દ્રિયો અને
તેમની પ્રકૃતિ (તન્માત્રા)ઓ, અને ચિત્તને વશવર્તીવનારા

છે. (પોતાની ઈચ્છાનુસાર તન્માત્રાને કાયાને આકારે પરિણામ પમાડી શકાય, એ તન્માત્રાને વશવર્ત્તાવવી કહેવાયછે.) જનલોકવાસી અમરનામા દેવથી આભાસ્વર દ્વિગુણી આયુષ્યવાળા છે, તેનાથી બમણા આયુષ્યવાળા મહાભાસ્વર છે, તેનાથી બમણા આયુષ્યવાળા સત્યમહાભાસ્વર છે. તેઓ સર્વ ધ્યાનમાત્રથી તૃપ્ત, પુષ્ટ્યનારા ઊર્ધ્વરેતા (જમનો વીર્ય પાત કદી થતો નથી એવા, અર્થાત્ અસ્પ્શિત વીર્યવાળા), સત્યલોકના યથાર્થ જ્ઞાનશૂન્ય, અને અવીચિથી તે તપોલોક પર્યંતના નિખિલલોકના યથાર્થ જ્ઞાનવાળા છે. તપોલોકની આગળ-ઉપર સત્યલોકમાં, અચ્યુત, શુદ્ધનિવાસ, સત્યાભ, અને સજ્ઞાસંજ્ઞી, એ ચાર દેવ જાતિઓ નિવાસ કરેછે. તેઓ પોતાને માટે ગૃહ નિર્માણ નહિ કરતાં, પોત પોતાના શરીરરૂપ ગૃહમાં સ્થિતિ કરનારા, ક્રમથી એક એકથી ઉપર ઉપર વસનારા, પ્રધાનને વશ વર્ત્તાવનારા (સ્વેચ્છાનુસાર સત્વ, રજ્સ અને તમસને પ્રવૃત્તિ કરાવવાના સામર્થ્યવાળા), અને દ્વિપરાર્ધકલ્પના આયુષ્યવાળા છે, તેમાં અચ્યુત નામ દેવ છે, તે સવિતર્કધ્યાનજન્યસુખથી તૃપ્તછે. શુદ્ધનિવાસ નામા દેવ છે, તે સવિચારધ્યાનજન્યસુખથી

તૃપ્ત છે. સત્યાલ્લ નામા દેવ છે તે આનંદમાત્રનાધ્યાન જન્ય સુખથી તૃપ્ત છે. અને સંજ્ઞાસંજ્ઞી નામા દેવ છે, તે અસ્મિતામાત્રના ધ્યાનજન્ય સુખથી તૃપ્તિ પામે છે. એ સર્વે સંપ્રજ્ઞાતસમાધિને ઉપાસે છે; તેથી તે મુક્ત નથી; પરંતુ બ્રહ્માંડની અંતરજ સ્થિત છે. ઉપરોક્ત સાતે લોક બ્રહ્માના (હિરણ્યગર્ભના) લિંગદેહવડે વ્યાપ્ત હોવાથી, તે સર્વે લોકનું બ્રહ્માંડ એવું નામ પડેલું છે.

ઉપરોક્ત અવીચિત્તી સત્યલોક (બ્રહ્મલોક) પર્યન્ત સમસ્ત લોકરૂપ બ્રહ્માંડ કે જેની અંતર્ગત સમસ્ત સ્થાવર જંગમાત્મકની વિચિત્ર લીલા પ્રતીત થઈ રહી છે, તે સર્વ પરમાત્મામાંજ વિવર્તરૂપથી ભાસે છે; અને સર્વાધિષ્ઠાનભૂત પરમાત્મ ચૈતન્ય સમસ્ત બ્રહ્માંડમાં વ્યાપેલું છે; એટલે સમસ્ત બ્રહ્માંડ પરમાત્માસ્વરૂપ છે. તે જગત્ત્રયભિન્ન પરમાત્માસ્વરૂપ શ્રીસદ્ગુરુદેવને હું વારંવાર નમસ્કાર કરું છું. ૮૭.

**વन्दેઽહં સચ્ચિદાનન્દં ભેદાતીતં જગદ્ગુરુમ્ ।
નિત્યં પૂર્ણં નિરાકારં નિર્ગુણં સ્વાત્મસંસ્થિતમ્ ॥**

સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ કે જે ભૂત ભવિષ્ય અને વર્તમાનકાલમાં નાશ ન પામે એવા, તથા જ્ઞાન—ચૈતન્ય

સ્વરૂપ અને સુખસ્વરૂપ એવા; તથા જીવ ઇશ્વરાદિકના ભેદ રહિત, અવિનાશી, સર્વવ્યાપક વા નિષ્કામ, નિરાકાર, સત્વાદિકગુણોથી રહિત, અને સ્વાત્મસ્વરૂપમાં સ્થિતિવાળા જગત્ ગુરૂને હું નમસ્કાર કરું છું. ૮૮.

પરાત્પરતરં ધ્યેયં નિત્યમાનન્દકારકમ્ ।

હૃદયાકાશમધ્યસ્થં શુદ્ધસ્ફટિકસન્નિભમ્ ॥

જગત્ના કારણરૂપ હિરણ્યગર્ભાદિકથી ઉત્કૃષ્ટતમ, અવિનાશી, આનંદકારક, શુદ્ધ સ્ફટિકમણિના સમાન પ્રકાશવાળા, અને હૃદયાકાશની મધ્યે સ્થિત રહેલા શ્રી સદ્ગુરૂપરમાત્માનું નિરંતર ધ્યાન કરવાને યોગ્ય છે. ૮૯

સ્ફટિકઃ સ્વરૂપં દૃશ્યતે દર્પણે યથા ।

તથા હૃદિચિદાકારં પશ્યામિ ગુરુમક્તિતઃ ॥

જમ સ્ફટિકમણિની પ્રતિમાનું રૂપ શુદ્ધ દર્પણમાં દેખાય છે, તેમ શુદ્ધ હૃદયમાં શ્રીગુરૂપરમાત્માની સેવનાદિ ભક્તિથી ચૈતન્ય સ્વરૂપ સચ્ચિદાનંદ પરંબ્રહ્મને હું જોઉં છું. ૯૦.

અનુષ્ઠમાત્રપુરુષં ધ્યાયતે ચિન્મયં હૃદિ ।

તત્ર સ્મરતિ દેવોઽયં દૃષ્ટ્વાતત્કથયામ્યમ્ ॥૯૧॥

શ્રીમહાદેવજી કહેછે:-હે પાર્વતી ! [“ અજ્ઞ-
માત્રઃપુરુષોઽન્તરાત્મા સદા જનાનાં હૃદયે સ-
ન્નિવિષ્ટઃ ” ॥ કઠોપનિષત્ ૦ અ ૦ ૨-૩-૧૭ ॥ અંગુષ્ઠ
પરિમાણુ પ્રત્યક્ ચૈતન્યરૂપ પરમાત્મા પ્રાણિઓના હૃદ-
યાકાશમાં સદા અવસ્થિત છે. “ સર્વસ્ય ચાહં હૃદિ
સન્નિવિષ્ટઃ ॥ ” શ્રીમગવદ્ગોતા ૦ ॥ સર્વ પ્રાણિ-
ઓના હૃદયમાં હું ભગવાન્ સ્થિત છું. ઇત્યાદિ શ્રુતિ
સ્મૃતિ વચનાનુસાર] હૃદયમાં ચૈતન્યમય અંગુષ્ઠ
પરિમાણુવાળા આત્મપુરુષનું ધ્યાન કરાય છે, તેથી ત્યાં
આ પરંબ્રહ્મદેવ સ્ફુરાયમાન્-પ્રકટ થાયછે, તેને દેખીને-
અનુભવ કરીને હું તારા પ્રત્યે કહુંછું ૯૧.

**અગોચરં તથાઽગમ્યં રૂપનામાદિવર્જિતમ્ ।
નિઃશબ્દં તુ વિજાનીયાત્સ્વભાવોબ્રહ્મ પાર્વતિ ।**

હે પાર્વતિ ! ઇન્દ્રિયોનો અવિષય, મનનો અવિષય
વા કળી શકાય નહિ એવો, નામરૂપથી રહિત અને
શબ્દાતીત-વાણીનો અવિષય, એવો બ્રહ્મનો સ્વભાવ છે.
અર્થાત્ બ્રહ્મનું સ્વરૂપ એવું છે.

“ યતો વાચો નિવર્તન્તે અપ્રાપ્ય મનસા
સહ । (તૈત્તિરીયોપનિષત્) ॥ પરમામાને મન-

સહિત વાણીઓ નહીં પહોંચીને પાછી વળે છે. ”

“ અશબ્દમસ્પર્શમરૂપમવ્યયં તથાઽરસં
નિત્યમગન્ધવચ્ચ યત્ (કઠ૦૩૫૦) જે શબ્દ સ્પર્શ
રૂપાદિરહિત છે, અવિનાશી છે, તથા રસરહિત, નિત્ય,
અને ગંધરહિત છે. ” “ નૈવ વાચા ન મનસા પ્રાપ્તું
શક્યો ન ચક્ષુષા । (કઠ૦૩૫૦) આત્મા મન વાણી
અને ચક્ષુથી પ્રાપ્ત કરવાને શક્ય નથી. ” યત્તદ્દ્રેશ્ય-
મગ્રાહ્યમ્ । (મુળક૦૩૫૦) જે સમસ્ત જ્ઞાનેન્દ્રિ-
યોનો અવિષય છે, તથા કર્મેન્દ્રિયોનો પણ અવિષય છે ”

“ દૃશિસ્તુ શુદ્ધોઽહમવિક્રિયાત્મકો, ન મે-
ઽસ્તિ કશ્ચિદ્વિષયઃ સ્વભાવતઃ । પુરસ્તિરશ્ચોર્ધ્વ-
મધશ્ચ સર્વતઃ, સમ્પૂર્ણભૂમા ત્વજ આત્મનિ
સ્થિરઃ । (ઉપદેશ સાહસ્રા૦) હું વિકાર રહિત શુદ્ધ
દૃષ્ટાંતપ્રત્યેકતન્ય હું; સ્વભાવથી-વસ્તુતાએ કોઈપણ મહારો
વિષય નથી; કારણકે મહારા વિના અન્ય કોઈ પદાર્થજ
નથી. સન્મુખ, પાછળ, ઊર્ધ્વ, અધઃ, અને સર્વત્ર
હુંજ પરિપૂર્ણ વ્યાપક અને અજન્મા હું, હું સદા
મહારા સ્વરૂપમાંજ સ્થિત હું. ”

“ અચિન્ત્યમવ્યક્તમનન્તરૂપમ્ । (કૈવલ્ય૦

ઉપ૦) મન વાણીદ્વારા ચિંતન થાય નહિં એવું, અવ્યક્ત અને દેશકાલવસ્તુપરિચ્છેદશૂન્ય—અંતરહિત—,”

“ અવ્યક્તોઽયમચિન્ત્યોઽયમવિકાર્યોઽય-
મુચ્યતે (શ્રીભગવદ્ ગીતા) આ આત્મા દૃષ્ટિએ
દેખાય નહિં એવો, મનવાણીથી કદિપ શકાય નહિં
એવો તથા અવિકારી કહેવાયછે”

ઉપરોક્ત શ્રુતિસ્મૃતિઓ બ્રહ્મના સ્વાભાવિક સ્વ-
રૂપનેજ વર્ણવેછે. ૯૨.

યથા નિજસ્વભાવેન કર્પૂરકુન્દુઃખાલ્લેહૃ ।

શીતોષ્ણાદિસ્વભાવેન તથા બ્રહ્મ ચ શાશ્વતમ્ ।

જમ કર્પૂર અને કુંકુમ જ કેશર આદિ પદાર્થોમાં
પોતપોતાના સ્વભાવથીજ શીત અને ઉષ્ણતા હોયછે;
તેમજ બ્રહ્મ પણ સ્વભાવથી શાશ્વત (અવિનાશી) છે.

અજો નિત્યઃ શાશ્વતોઽયં પુરાણઃ (કઠ૦

ઉપ૦ ૧-૨-૧૮) આ આત્મા અજન્મા, સદાવર્તમાન,
ક્ષયરહિત, પુરાણ (પુરાણઃ પુરાડપિ નવ એવોતિ)
અર્થાત્ પ્રાચીન છતાં પણ નવીનછે, અટલે વૃદ્ધિરહિત
છે. શ્રીભગવદ્ગીતામાં પણ આત્માને એજ વચનથી
શાશ્વત—અવિનાશી કહેલોછે. ૯૩.

સ્વયં બ્રહ્મમયો ભૂત્વા સ્થાતવ્યં યત્ર અચિત્ ।
કીટભ્રમરવત્તત્ર ધ્યાનં ભવતિ તાદૃશમ્ ॥૧૪॥

(પૂર્વ શ્લોકોમાં બતાવ્યા પ્રમાણે ધ્યાન કરી) પોતે
બ્રહ્મરૂપ થઈ જ્યાં કંઈ સ્વેચ્છાનુસાર સ્થિત રહેવા
ચોગ્ય છે; અર્થાત્ સ્વેચ્છાનુસાર વિચરે; ત્યાંપણ જમ
કીડો ભ્રમરીનું ધ્યાન કરીને ભ્રમરીરૂપ થાયછે, તેમજ
ધ્યાન થાયછે. ૯૪.

ગુરુધ્યાનં તથા કૃત્વા સ્વયં બ્રહ્મણ્ય ભવેત્ ।
પિન્ડે પદે તથા રૂપે રક્તાસ્તે નાત્ર સંશયઃ ॥

ઉપર કહેલા કીટ ભ્રમરની પેઠે શ્રીગુરુપરમાત્માનું
ધ્યાન કરીને ઉપાસક પોતે બ્રહ્મરૂપ થાયછે. તે પુરૂષો
પિન્ડ છતાં, પદ છતાં, અને રૂપ છતાં પણ મુક્ત થાયછે;
અર્થાત્ જગત્ સ્વપ્ન સુષુપ્તિ આદિ અવસ્થાઓમાં તથા
સ્થૂળ સૂક્ષ્મ કારણાદિ શરીરોમાં રહેતાં છતાં જીવન્-મુક્ત
થાય છે. એમાં સંદેહ નથી. ૯૫.

ઉપરના શ્લોકમાં જણાવેલા પિન્ડાદિ શબ્દનો
અર્થ પૂછેછે:-

પાર્વતિવાચ । પાર્વતી બોલ્યાં:-

પિણ્ડં કિં તુ મહાદેવ પદં કિં સદ્મુદાહતમ્ ।
રૂપં ચ રૂપાતીતં ચ એતદાખ્યાહિ શઙ્કર ॥૧૬॥

હે મહાદેવ ! પિંડ તે શું ? અને પદ તે શું કહેવાય છે ? તથા રૂપ અને રૂપાતીત કોને કહેછે ? હે શંકર ! એ સર્વ વિસ્તારથી કહો. ૬૬.

શ્રીમહાદેવ (ઈશ્વર) ઉવાચ ।

પિણ્ડં કુણ્ડલિની શક્તિઃ પદં હંસમુદાહતમ્ ।
રૂપં બિન્દુરિતિ જ્ઞેયં રૂપાતીતં નિરજ્ઞનમ્ ॥૧૭॥

શ્રીમહાદેવ કહે છે:—હે પાર્વતિ ! પિંડ એટલે કુંડલિની શક્તિ, અને પદ એટલે હંસઃ બીજ કહેવાય છે, રૂપ એટલે બિન્દુ, અને રૂપાતીત એટલે નિર્વિકાર પરંબ્રહ્મ એ પ્રકારે જાણવું.

પાનીવડે યોનિસ્થાનને દબાવી તેનું દૃઢ આકૃત્યન કરી અપાનને ઊર્ધ્વ ઐચ્ચવો, તે મૂલબંધ કહેવાયછે; આથી પ્રાણાપાનની એકતા થાયછે.

નાભિ અને તેની ઉપરનો અને નીચેનો ભાગ બરડાની કરોડભણી ઐચ્ચવો, તે ઉડીયાન બંધ કહેવાયછે; આ બંધથી પ્રાણ સુષુમ્ણામાં પ્રવેશ કરેછે.

કંઠને સંકોચવો, તે જલધર બંધ કહેવાયછે; આ બંધ મસ્તકમાંથી ટપકતા જલને રોકનારો, કંઠમાંના દુઃખો દૂર કરનારો, અને પ્રાણવાયુનો રોધ કરનારોછે.

ઉપરના બંધસહિત પ્રાણાયામનો ત્રણ વર્ષસુધી નિયમિતરીતે વિધિપૂર્વક અભ્યાસ કરવાથી શરીરમાંની શિરાઓમાં જે વ્યાન નામના પ્રાણનું વ્યાપકપણું છે, તેનો પ્રાણમાં નિરોધ થવા લાગેછે; અને ઉદ્ધાનસહિત પ્રાણ નાભિ પ્રદેશ આગળ સમાન તથા અપાન સાથે એકત્ર થઈ કુંડલિનીનું ઉત્થાન કરેછે. એ કુંડલિનીનું ઉત્થાન થવાથી તૈજસની બાહ્ય પ્રવૃત્તિ બંધ પડેછે, અને મેરુદંડના અધોભાગમાં જે આધાર નામે ચક્રછે, તેમાં પ્રવેશ કરેછે. તૈજસની બાહ્ય પ્રવૃત્તિ કરાવનારી સાડા-ત્રણઝાંટાથી વક્રગતિમાં નાભિઆગળ જે સૂક્ષ્મ નાડી વિશેષ રહેલીછે, તેને કુંડલિની કહેછે. તેનો આકાર સર્પણી જેવોછે, અને સ્થૂલભોગની વાસનારૂપી તેના મુખમાં ઝેર રહેલું છે; એ સ્થૂલભોગની વાસનાથીજ તૈજસનું વિશ્વસ્વરૂપ થાયછે.

શ્રીજ્ઞબ્રહ્મદર્શન, શાંડિલ્ય, યોગકુંડલી, ત્રિશિ-
ખિદ્રાક્ષણ, યોગચૂડામણિ, વગેરે ઉપનિષદોમાં

કહેછું છે કે:-શરીરના મધ્યમાં ફૂકડાના ઇંડા જોવો કંદ છે; તેમાં નાભિ છે. કંદમાં સુષુમ્ણા નાડી છે. તે સુષુમ્ણાના મુખને પકડીને નાભિની નીચે અષ્ટ પ્રકૃતિરૂપ કુંડલિની રહી છે. નાભિ કન્દાદઘઃસ્થાનં કુણ્ડલ્યાઃ । અષ્ટ પ્રકૃતિરૂપા સા કુણ્ડલી ॥” (નાભી કંદથી નીચે કુંડલિનીનું સ્થાન છે, તે કુંડલી અષ્ટ પ્રકૃતિરૂપ છે.) એ શ્રુતિથી કુંડલીનું સ્થાન સ્પષ્ટ પ્રતીત થાય છે.

કુંડલીના સ્થાન સંબંધમાં શ્રીશિવસંહિતામાં કહ્યું છે કે:-આધારપદ્મની કણિકામાં અર્થાત્ ડાંડીમાં સુંદર ત્રિકોણાકાર યોનિ વર્તે છે; તે યોનિ સર્વતંત્રોમાં ગુપ્ત છે. તે સ્થાનમાં કુંડલિની દેવતા સાડાત્રણ આંટા કુટિલ-વાંકી છે. જોની પ્રભા વિઘ્નતની સમાન છે, તે સુષુમ્ણાના માર્ગમાં સ્થિત છે.

શ્લોકાર્થ:-આ શરીરમાં નાભીની નીચે તેજોમય કુંડલિની શક્તિરૂપ પિંડ છે; તે પરમાત્માની અલેદ સત્તા છે; અને અલેદ સત્તાનું “સોડહં હંસઃ” અથવા “હંસઃ સોડહં” એ બીજા પરમપદ છે. વિષ્ણુનું સૂક્ષ્મરૂપ બિન્દુ છે. કેમકે ચિદંશઃ પરો બિન્દુઃ સ

एष ईश्वरः । (કેવળ ચૈતન્ય અંશ તે ઉત્કૃષ્ટ બિન્દુ છે, તેજ આ ઈશ્વર છે.) આ શ્રુતિ બિન્દુને સગુણબ્રહ્મ-રૂપે વર્ણવેછે. તેથી વિષ્ણુનું સૂક્ષ્મરૂપ બિન્દુ છે. (આનું વિશેષ વિવેચન આ ગુરુગીતાના શ્લોક ૪૯ માં કરવામાં આવ્યું છે.) તેજ ઈશ્વર મનવાણીથી અગોચર રૂપાતીત એટલે નિરંજન-માયાદિ મેલ-દોષથી રહિત પરંબ્રહ્મ નિર્ગુણબ્રહ્મ છે. ૯૭.

આત્મ સાક્ષાત્કાર જને થયો છે તેની દશા વર્ણવેછે.

यस्यावलाकनादेः सर्वसङ्गविवर्जितः ।

एकाकां निःस्पृहः शान्तः स्थातव्यं तत्प्रसादतः ॥

જ સચ્ચિદાનંદ સ્વયંજયોતિઃ પરંબ્રહ્મના અપરોક્ષ દર્શનમાત્રથીજ સાધક, માયા અને માયાના કાર્યભૂત આ સર્વ દૃશ્યાદૃશ્ય પ્રપંચના સંગથી રહિત થાયછે; પછી તે શિષ્ય, સચ્ચિદાનંદ પરંબ્રહ્મના કૃપાપ્રસાદથી આલોક પરલોકના પદાર્થોની ઈચ્છારહિત, અને સર્વ વિક્ષેપોથી રહિત-શાંત થઈ, એકાએકી સ્થિતિ કરેછે. અર્થાત્ જીવન્મુક્તદશા અનુભવતો સ્વતંત્રપણે વિચરેછે. ૯૮.

गुरुध्यानात्तथाऽत्यन्तं स्वयं ब्रह्ममयो भवेत् ।

પરાત્પરં નાન્યત્સર્વમેવ નિરાલયમ્ ॥૧૧॥

શ્રીગુરુપરમાત્માના ધ્યાનાભ્યાસથી શિષ્ય પોતે સંપૂર્ણરીતે બ્રહ્મભય થાયછે. જેથી જગત્ના કારણરૂપ હિરણ્યગર્ભાદિકથી ઉત્કૃષ્ટતમ અને કોઈના આશ્રયરહિત એક અદ્વિતીય પરબ્રહ્મ છે તેજ આ સર્વ દૃશ્યાદૃશ્ય વિશ્વરૂપ છે, તેનાથી અન્ય કાંઈપણ નથી. એમ તે જાણે છે.

“યથા નયઃ સ્યન્દમાનાઃ સમુદ્રેઽસ્તિ ગચ્છન્તિ નામરૂપે વિહાય । તથા વિદ્વાન્નામરૂપાદિ-મુક્તઃ પરાત્પરં પુરુષમુપૈતિ દિવ્યમ્ ॥ મુળક ૦ ઉપ ૦) જેમ ગંગા નર્મદાદિ નદીઓ વેહેતી વેહેતી પોતાનાં ગંગાઆદિ નામ અને રૂપને ત્યજીને સમુદ્રમાં લીન થઈ જાયછે; તેમ વિદ્વાન્-જ્ઞાની અવિધાકલ્પિત નામરૂપથી મુક્ત થઈ અક્ષરથી (અવ્યાકૃતથી) પર એવા દિવ્ય આત્મપુરુષને પામેછે. જેથી યસ્માત્પરં નાપરમસ્તિકિશ્ચિત્ । (શ્વેતાશ્વતર ૦ ઉપ ૦) જેનાથી ઉત્કૃષ્ટ અન્ય કંઈ છેજ નહિ. અર્થાત્ ‘સર્વં છોતદ્વદ્વ’ (એ સર્વ બ્રહ્મજ છે.) એ શ્રુતિ અનુસાર બ્રહ્મવેત્તા જ્ઞાની સર્વજગત્ને બ્રહ્મરૂપે અનુભવેછે. ૯૯.

લબ્ધં વાઽથ ન લબ્ધં વા સ્વત્પં વા બહુલં તથા ।

નિષ્કામેનૈવ ભોક્તવ્યં સદા સન્તુષ્ટમાનસમ્ ॥

અન્નવસ્ત્રાદિક આવશ્યક વસ્તુ પ્રાપ્ત ન થાય, થોડી મળે અથવા બહુ મળે, તથાપિ સદા સંતુષ્ટ મનવાળાં થકા બ્રહ્મવેત્તા પુરૂષે નિરંતર નિષ્કામ ભાવના વડેજ અદૃષ્ટાધીન પ્રાપ્ત થયેલા શાસ્ત્ર વિહિત ભોગ્ય પદાર્થો ભોગવવા યોગ્ય છે. ૧૦૦.

સર્વજ્ઞપદમિત્યત્ર દેહી પૂર્ણમયો ભવેત્ ।

સદાનન્દઃ સદાશાન્તો રમતે ગદ્યહ્યુચિત્ ।

શ્રીસદ્ગુરુપરમાત્મતત્વના ચિંતનથી જીવન્મુક્ત દશાને પ્રાપ્ત થયેલો દેહધારી જીવાત્મા પૂર્ણમય-બ્રહ્મ-સ્વરૂપ થાય છે, તેનેજ અહીં સર્વજ્ઞપદ બોલ્યું. અને તે બ્રહ્મસ્વરૂપ થયેલો જીવન્મુક્ત પુરૂષ, સદાઆનંદ અને સદાશાંતરૂપ થકા જ્યાં ત્યાં સ્વેચ્છાનુસાર નિર્દ્વન્દ્વ થઈ વિહાર કરે છે. ૧૦૧.

યત્રાવતિષ્ઠતે સોઽપિ સ દેશઃ પુણ્યભાજનઃ ।

મુક્તસ્ય લક્ષણં દેવિ તવાગ્રે કથિતં મયા ॥૧૦૨॥

હે દેવિ! તે જીવન્મુક્ત પુરૂષ જ દેશનેવિષે સ્થિતિ

કરી નિવાસ કરેછે, તથા વિચરેછે; તે દેશ અતિપવિત્ર પુણ્યના પાત્રરૂપે, અર્થાત્ તે દેશ તીર્થરૂપ-પૂજ્ય-પરંદર્શનીય છે. હે પાર્વતિ ! મુક્તપુરુષનાં લક્ષણ મેં ત્હારા આગળ કહ્યાં. ૧૦૨.

હવે શ્રી મહાદેવજી ઉપદેશની સમાપ્તિ કરેછે:—

उपदेशो मया देवि गुरुमार्गेण दर्शितः ।

गुरुभक्तिस्तथा ध्यानं सकलं तव कीर्तितम् ॥

હે દેવિ ! શ્રીગુરના માર્ગવડે મેં ત્હને ઉપદેશ કર્યોછે; તેમ શ્રીગુરની ભક્તિ તથા શ્રીગુરનું ધ્યાન વગેરે સંધણું ત્હને કહ્યું છે.

પરમાત્મસ્વરૂપ શ્રીસદ્ગુર પાસેથી ઉપદેશ કેવી રીતે લેવો, તે વિષયમાં જગદ્ગુર શ્રીશંકરાચાર્ય ભગવાન્ કહેછેકે:—

“उपसीदेद्गुरुं प्राज्ञं यस्माद्बन्धविमोक्षणं ।
 ओत्रियोऽवृजिनोऽकामहतो यो ब्रह्मविस्तमः ॥
 ब्रह्मण्युपरतः शान्तो निरिन्धन इवानलः । अहे
 कदयासिन्धुर्बन्धुरानमतां सताम् ॥” (विवेक
 चूडामणि०) વિવેક, વૈરાગ્ય, શમાદિ સાધન સંપન્ન
 આત્મતત્ત્વને જાણવાની ઈચ્છાવાળો અધિકારી મનુષ્ય

સ્વાત્મતત્વના જ્ઞાતા એવા વિદ્વાન ગુરૂને શરણે જાય, કે જનાથી સંસારબંધન છૂટી જાયછે. [એ ગુરૂ કેવા હોય ? એમ શંકા થાય તો ગુરૂનાં લક્ષણ કહેછે.] એ ગુરૂ વેદ શાસ્ત્રના જ્ઞાતા, પાપરહિત કામાદિ વિકારોથી નહિં હણાયેલા, અથવા આલોક પરલોકની તૃણા-આથી રહિત; બ્રહ્મવેત્તાઓમાં ઉત્તમ, કૈવલ્યબ્રહ્મને વિષેજ સ્થિતિ પ્રીતિવાળા, કાષ્ટ રહિત અગ્નિની પેઠે શાંત, અને ઉપકારનો બદલો લેવાની કે કોઈ પણ પ્રકારની લાલચની ઈચ્છા વગર દયાના સમુદ્રરૂપ, તથા સેવા કરનારા સત્પુરૂષોના બંધુ રૂપ છે. માટે એવા સદ્-ગુણોવાળા શ્રીગુરૂને શરણે જવું.

“ તમારાધ્ય ગુરું ભક્ત્યા પ્રહ્મપ્રશ્નયસેવનૈઃ ।
પ્રસન્નં તમનુપ્રાપ્ય પૃચ્છેજ્ઞાતવ્યમત્મનઃ ॥ ”
વિવેક ચૂ૦) તે શ્રીગુરૂદેવનું ભક્તિથી, નમ્રતાથી, પ્રેમપૂર્વક વિનયથી અને સેવનાદિકથી આરાધન કરી, પ્રસન્ન થયેલા તે શ્રીગુરૂપાસે જઈને પોતાને જાણવા યોગ્ય હોય તે પૂછવું, અર્થાત્ જ્ઞાનની યાચના કરવી, તથા જે શીખવું હોય તે પૂછવું.

“ દુર્વારસંસારદવાગ્નિતપ્તં દોધૂયમાનં દુર-
ષ્ટવાતઃ । ભીતં પ્રપન્નં પરિપાદિ મૃત્યોઃ

શરણ્યમન્યથાદહં ન જાને” ॥ (વિ૦ ચૂ૦) હે પ્રભો !
કોઈપણ ઉપાય વડે મહારાથી અટકાવી શકાય નહિં
એવા સંસારરૂપ દાવાનલથી તપેલો, દુષ્ટ પ્રારબ્ધરૂપ
પવનોએ કંપાવેલો, ભીતિયુક્ત, અને શરણાગત એવો
જે હું, તેનું મૃત્યુના પાસથી-ભયથી-રક્ષણ કરો. આપ
વિના શરણ્યરૂપ બીજું કંઈ હું જાણતો નથી.

“બ્રહ્માનન્દરસાનુભૂતિ કલિ તૈઃ પૂતૈઃ સુશી-
તૈર્યુતૈઃ, યુષ્મદ્વાકલ શોઙ્ગિતૈઃ શ્રુતિ મુઁર્વાક્યા-
મૃતૈઃ સેચય ॥ સન્તપ્તં ભવતાપદાવદહનજ્વાલા-
ભિરેનં પ્રભો । ધન્યાસ્તે ભવદીક્ષણક્ષણગતેઃ
પાત્રીકૃતાઃ સ્વીકૃતાઃ” ॥ (વિ૦ ચૂડા૦) હે પ્રભો !
સંસારના તાપરૂપી દાવાનલની જ્વાલાઓથી અત્યંત
તપેલા એવા આ મહને, બ્રહ્માનન્દના અનુભવથી ભરેલાં,
પવિત્ર, અતિશીતલ, યથાયોગ્ય, અને તત્ત્વમસ્યાદિ
મહાવાક્યોરૂપી શ્રુતિઓ જનાં મુખ છે એવાં, આપની
વાણીરૂપ કળશમાંથી નીકળેલાં વચનો રૂપી અમૃતોથી
સિંચન કરો, અર્થાત્ મહને નહવરાવો. આપના સ્વી-
કારેલા અર્થાત્ આપે પોતાના માનેલા ભક્તજનો કે
જેઓ ક્ષણમાત્ર આપની કૃપાદ્રષ્ટિના પાત્રીભૂત થયેલા

છે, તેઓ ધન્ય છે—મહાભાગ્યશાળી છે.

“કથં તરેયં ભવાસિન્ધુમેતં કા વા ગતિર્મે
કતમોઽસ્ત્યુપાયઃ । જાને ન કિञ્ચિત્કૃપયાથ માં
મો સંસારદુઃસ્વક્ષાતિમાતનુષ્વ” ॥ (વિ० ચૂડા૦)
હે નાથ ! હું આ સંસારસમુદ્રને શી રીતે તરું ? મહારી
શી ગતિ ? અને સદ્ગતિનો શો ઉપાય છે ? એ વિષે હું
કંઈપણ જાણતો નથી. હે પ્રભો ? કૃપા કરીને મહારું
રક્ષણ કરો; તથા સાંસારિક જન્મમરણાદિ દુઃખોનો
આત્યંતિક નાશ કરો.

“ભૂતાનામભયં દત્વા યુષ્મચ્છરણમાગતઃ ।
ગ્રાહિ માં યોગિનામીશ નાન્યસ્ત્રાતાઽસ્તિ મે
પ્રભો ! ॥ ગ્રાયસ્વ મો જગન્નાથ ગુરો સંસાર-
વહ્નિના । દગ્ધં માં કાલસંવંષ્ટં ત્વામહં શરણા-
ગતઃ ॥ (શ્રી વિશ્વેશ્વરી પદ્ધત્તિ૦) મુમુક્ષુ શિષ્યે
પોતાના શ્રી ગુરુ સન્મુખ વિધિપૂર્વક જઈને સાષ્ટાંગ
દંડવત્ પ્રણામ કરીને ઉભય હાથ જોડી સવિનય
પ્રાર્થના કરવી કે:—હે ભગવન્ ! ભૂતપ્રાણીમાત્રને
અભયદાન આપીને હું આપને શરણે આવ્યો છું. હે
યોગિઓના ઈશ્વર ! મહારી કાલના પાશથી રક્ષા કરો.

હે પ્રભો ! આપ વિના મહારી રક્ષા કરનાર અન્ય કોઈ નથી. હે જગન્નાથ ! જન્મમરણરૂપી ચક્રથી લક્ષ્યોરાશી યોનિઓમાં ભટકવા રૂપી અગ્નિએ બળેલો, અને કાલ રૂપી મહામ્હોટા નાગ વડે ડંશાયેલો હું; સર્વ પીડાઓના વિનાશને અર્થે ત્હમારે શરણુ આપ્યો છું. હે ગુરો ! મહારૂં રક્ષણુ કરો. હે પ્રભો ! ફરીથી મહને જન્મમરણનાં દુઃખો ન સંતાપે એવો ઉપદેશ કરો.

“ અવિદ્યા કૃષ્ણસર્પેણ દંષ્ટં તદ્વિષપીડિતં
સ્વવાક્યામૃતપાનેન સજીવય પુનર્મૃતમ્ ॥ ”
(શ્રીવિશ્વેઽષ્ટક ૦) હે કૃપાસાગર ! અવિદ્યારૂપી કાળા સર્પદ્વારા ડંશાયેલો, અને તેના વિષથી પીડા પામી મૃત્યુને વશ થયેલા મહને, આપના વચનરૂપી અમૃતપાનવડે ફરીથી સજીવન કરો.

“ બેદબદાન્તનિષ્ઠસ્ય મહાકારુણિકસ્ય ચ ।
ગુરો શુશ્રૂષણં નિત્યં ચરિષ્ટં પરિકીર્તિતમ્ ॥ ”
(સૂત્ર સંહિતા ૦) વેદ ઉપનિષદ્માં નિષ્ઠાવાન્ અને મહા કૃષ્ણાસાગર એવા શ્રીગુરુદેવની નિરંતર સેવાનેજ સર્વોત્તમ કથન કરીછે.

“અનેક જન્મસંસ્કારાત્સદ્ગુરું સેવ્યતે કુષ્ઠૈઃ ।
 સન્તુષ્ટે શ્રીગુરૌ દેવે હ્યાત્મરૂપં પ્રદર્શયેત્ ॥
 (શ્રીકપિલદેવ૦) શ્રીકપિલદેવજી કહે છે: હે સિદ્ધા !
 પુણ્ય, ભજન, સેવન, સ્મરણ, નીતિ સત્સંગ, તથા
 વર્ણશ્રમના ધર્મકર્મના પાલનરૂપ અનેક જન્મના
 સત્કર્મોના સંસ્કારથી વિવેકીપુરૂષોએ શ્રીસદ્ગુરુદેવનું
 સેવન કરાયછે; અને સેવનાદિ ભક્તિદ્વારા શ્રીસદ્ગુરુદેવ
 પ્રસન્ન થયે આત્માનો સાક્ષાત્ અનુભવ શ્રીગુરુ કરાવેછે.

શ્રીસદ્ગુરુપરમાત્માના અનુગ્રહથી થતા લાભનું
 નિરૂપણ શ્રીમહા વિષ્ણુ અને બ્રહ્માના સંવાદથી ‘ત્રિપા-
 દ્વિભૂતિનારાયણોપનિષદ્’ માં વર્ણવ્યું છે:—

“ અતઃ સંસારતરણોપાયઃ કથમિતિ ।
 દેશિકસ્તમેવ કથયતિ ।” સંસાર સમુદ્ર તરવાનો
 ઉપાય કાણુછે ? એ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં તેમના પ્રત્યે
 જણાવે છેકે:—શ્રીગુરુજ સંસાર તરવાનો ઉપાયછે,
 એમ કહેછે.

“ સકલ વેદશાસ્ત્રાસેદ્ધાન્ત રહસ્ય જન્મ-
 જન્માઽભ્યસ્તાઽપ્યન્તોત્પુષ્ટ સુદૃઢપરિપાકવશા
 ત્સદ્ગ્નિઃ સંગોજાયતે । તન્નાદિધેનિષેધવિવેકો

ભવતિ । તતઃ સદાચારપ્રવૃત્તિર્જાયતે । સદા-
 ચારાદગ્વિલદુરિતક્ષયો ભવતિ । તસ્માદન્તઃક-
 રણમતિવિમલં ભવતિ । તતઃ સદ્ગુરુકટાક્ષમન્તઃ
 કરણમાકાંક્ષતિ । તસ્માત્સદ્ગુરુકટાક્ષલેશવિશે-
 ષેણ સર્વસિદ્ધયઃ સિદ્ધયન્તિ । સર્વબન્ધાઃ પ્રવિ-
 નશ્યન્તિ । શ્રેયોવિઘ્નાઃ સર્વે પ્રલયં યાન્તિ ।
 સર્વાણિ શ્રેયાંસિ સ્વયમેવાઽઽયાન્તિ । યથા
 જાત્યન્ધસ્ય રૂપજ્ઞાનં ન વિદ્યતે તથા ગુરુપદેશં
 વિના કલ્પકોટિભિસ્તત્ત્વજ્ઞાનં ન વિદ્યતે । ત-
 સ્માત્સદ્ગુરુકટાક્ષલેશવિશેષેણાઽચિરાદેવ તત્ત્વ
 જ્ઞાનં ભવતિ ॥ શ્રીસદ્ગુરુ મુખ્યારવિંદદ્વારા નિખિલ
 વેદશાસ્ત્રાદિકના સિદ્ધાંતરૂપ રહસ્યનો જન્મજન્માંતરમાં
 અભ્યાસ કરવાથી, અત્યંત ઉત્કૃષ્ટ સુકૃતની પરિપાક
 અવસ્થા, અને તેથી સત્પુરુષોસાથે સમાગમ પ્રાપ્ત થાય
 છે. અને તેથી વિધિનિષેધનો વિવેક ઉદય થાય છે.
 તેથી સદાચારમાં પ્રવૃત્તિ થાય છે. સદાચારથી સમસ્ત
 પાપનો ક્ષય છે. તેથી અંતઃકરણ અતિશય નિર્મલ
 થાય છે. તેથી અન્તઃકરણ શ્રીસદ્ગુરુના કૃપાકટાક્ષને
 ધૃષ્ટ છે. તેથી શ્રીસદ્ગુરુના કૃપાકટાક્ષના લેશથી સર્વ

સિદ્ધિઓ સિદ્ધ થાય છે. તથા સર્વ બંધનો વિનાશ પામે છે; અને શ્રેયસ્માં આવતાં સર્વ વિધનો નાશ પામે છે. સર્વ શ્રેયો પોતાની મેળેજ આવી મળે છે. જમ જન્માંધને રૂપનું જ્ઞાન હોતું નથી; તેમ શ્રીસદ્ગુરુના ઉપદેશ વિના કરોડો કરોડોપણુ તત્ત્વજ્ઞાન થતું નથી; તેથી શ્રીસદ્ગુરુપરમાત્માના કૃપા કટાક્ષના લેશ વિશેષ વડેજ શીઘ્ર તત્ત્વજ્ઞાન થાય છે.

“યદા સદ્ગુરુકટાક્ષો ભવાતિ તદા ભગવ-
ત્કથા શ્રવણધ્યાનાદૌ શ્રદ્ધા જાયતે । તસ્માદ્હૃદ-
યસ્થિતાઽનાદિદુર્વાસનાગ્રન્થિ વિનાશો ભવાતિ ।
તતો હૃદયસ્થિતાઃ કામાઃ સર્વે વિનશ્યન્તિ ।
તસ્માદ્હૃદયપુણ્ડરીકકર્ણિકાયાં પરમાત્માઽઽવિ-
ર્ભાવો ભવાતિ । તતો દૃઢતરા વૈષ્ણવો ભક્તિર્જા-
યતે । તતો વૈરાગ્યમુદેતિ । વૈરાગ્યાદ્બુદ્ધિવિજ્ઞા-
નાઽઽવિર્ભાવો ભવાતિ । અભ્યાસાત્તત્ત્વજ્ઞાનં ક્ર-
મેણ પરિપક્વં ભવાતિ । પરિપક્વવિજ્ઞાનાર્જીવન્મુ-
ક્તો ભવાતિ । તતઃ શુભાશુભકર્માણિ સ વાસ-
નાનિ સર્વાણિ નશ્યન્તિ । તતો દૃઢતર શુદ્ધસા-
ત્વેકવા ધનયામત્તયતિશયો ભવાતિ । મત્તયતિ-

શયેનં નારાયણઃ સર્વલ્લઃ સર્વાઽવસ્થાસુ
 વિભાતિ । સર્વાણિ જગન્તિ નારાયણમયાનિ
 પ્રવિભાન્તિ । નારાયણ વ્યતિરિક્તં ન કિંચિદસ્તિ ।
 इत्येतद्गुह्यं विहरत्युपासकः सर्वत्र ॥” અચારે શ્રી-
 સદ્ગુરુદેવનો કૃપાકટાક્ષ થાયછે, ત્યારે પરમાત્માની
 કથાના શ્રવણમાં તથા ધ્યાનાદિ ઉપાસનમાં શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન
 થાયછે. શ્રદ્ધાથી તે કરેલા શ્રવણ ધ્યાનાદિકથી હૃદયમાં
 રહેલી અનાદિકાલની દુર્વાસનાની અન્થિનો વિનાશ
 થાયછે. તેથી હૃદયમાં રહેલા સર્વકામાદિ વિકારો નાશ
 પામેછે. તેથી હૃદય કમલમાં પરમાત્માનો આવિર્ભાવ
 (પ્રકટ) થાયછે. તેથી પરમાત્મામાં દૃઢતર ભક્તિનો ઉદય
 થાયછે. તે ભક્તિથી વૈરાગ્ય ઉદ્ભવેછે. વૈરાગ્યથી બુદ્ધિમાં
 વિજ્ઞાન પ્રકટ થાયછે. તેના અભ્યાસથી તત્ત્વજ્ઞાન ક્રમેક્રમે
 પરિપક્વ થાયછે. પરિપક્વ વિજ્ઞાનથી સાધક જીવન્મુક્ત
 થાયછે. તેથી સર્વ શુભાશુભ કર્મો વાસનાસહિત નાશ
 પામેછે. તેથી દૃઢતર શુદ્ધ સાત્વિક વાસનાનાબળથી ઉત્કૃષ્ટ
 ભક્તિનો અભ્યુદય થાયછે. ભક્તિના અતિશયપણાવડે સર્વ
 અવસ્થામાં, સમસ્ત પ્રપંચમાં વ્યાપી રહેલા પરમાત્મા
 સર્વમય ભાસેછે. તથા સર્વ બ્રહ્માંડો વ્યાપક પરમા-
 ત્મસ્વરૂપ ભાસેછે. સર્વવ્યાપક નારાયણ પરમાત્માથી

અતિરિક્ત (ભિન્ન) કાંઈપણ નથી; એ પ્રકારે જાણીને ઉપાસક પુરૂષ સર્વત્ર વિચરેછે. આ સર્વ સુખમય ફલ શ્રીગુરૂદેવના કૃપાપ્રસાદથીજ થાયછે. તેથી સદ્ગુરૂદેવનો કૃપાપ્રસાદ સર્વોત્કૃષ્ટ સુખનો દાતાછે.

ઉપરોક્ત સર્વશ્રુતિસ્મૃતિ વાક્યો શ્રીસદ્ગુરૂદેવનું સેવન પૂજન સ્મરણ ધ્યાનાદિક ઉપાસન કરી, આત્મ જ્ઞાન સંપાદન કરી, જીવન્મુક્તિ વિદેહ્યમુક્તિનું સુખ સંપાદન કરવા ઉપદેશ કરેછે. અને તેજ પ્રમાણે આ શ્રીગુરૂગીતામાં શ્રીમહાદેવજીએ પાર્વતીદેવીને શ્રીગુરૂ-ભક્તિના માર્ગદ્વારા ગુરૂભક્તિ તથા ગુરૂપરમાત્માનું ધ્યાન વગેરેનો ઉપદેશ કરેલોછે; માટે તે ગુરૂભક્તિના માર્ગપ્રમાણે જ કોઈ ભક્ત શ્રીગુરૂદેવનું નામસ્મરણ કીર્તન પૂજન ધ્યાન અભ્યાસાદિક કરશે, તે અવશ્યમેવ બ્રહ્મસ્વરૂપ થઈ બ્રહ્મચૈતન્યમાં લીન થઈ જશે; અર્થાત્ જીવન્મુક્ત થઈ વિદેહ કૈવલ્યમુક્તિને પ્રાપ્ત થશે એમાં સંદેહ નથી. ૧૦૩.

હવે આ શ્રીગુરૂગીતાસ્તોત્રનું ફલ કહેછે:-

अनेन यद्ब्रह्मेष्टव्यं तद्ब्रदामि महाशये ।
लोकोपकारकं देवि लैकिकं तु न भावयेत् ॥

લૌકિકં ભાવયન્ત્યજ્ઞાસ્તે હિ યાન્તિ ભવાર્ણવમ્
જ્ઞાની ચ ભાવયેત્સર્વં કર્મ નિષ્કર્મ શામ્યતિ ।

હે મહાન્ આશયવાળી—બ્રહ્મવિદ્યા પ્રાપ્ત કરવાની
જીજ્ઞાસાવાળી, હે પાર્વતી ! આ ગુરુગીતાસ્તોત્રનો પાઠ
કરવાથી જે લોકોને ઉપકાર કરવાવાળું કાર્ય (ફલ)
થાયછે, તે હું તહને કહું છું. હે દેવી ! આ શ્રીગુરુગીતા
ના પાઠવડે કોઈપણ લૌકિક ફળની ભાવના ન કરવી.
અહીં કેવળ પારમાર્થિક કલ્યાણનેમાટેજ આ પાઠછે
એમ સમજવું. ૧૦૪.

જે અજ્ઞાનિજીવો લૌકિક ફળની ભાવના કરેછે,
તેઓ તો નિશ્ચય સંસારસમુદ્રનેજ પામેછે, જ્ઞાનીપુરુષ
જે સર્વકર્મની ભાવના કરે છે, અર્થાત્ જે જે કર્મ કરે
છે, તે તે સર્વકર્મ નિષ્કર્મતાને પ્રાપ્ત થઈ શાંત થાયછે;
અર્થાત્ તે કર્મો વિદ્રાન્ જ્ઞાનીને બંધનકરતાં નથી.
કેમકે તેમને કર્મના ફળની ઇચ્છાજ નથી, તેમણે તો
કેવળ નિષ્કામભાવનાથીજ કરેલાં છે. ૧૦૫.

इदं तु भक्तिभावेन पठते श्रूयते यदि ।
लिखित्वा तत्प्रदातव्यं दानं दक्षिणया सह ।

ગુરુગીતાઽભિધં દેવિ શુદ્ધતત્ત્વં મયોદિતમ્ ।
ભવવ્યાધિ વિનાશાર્થં ત્વિદમેવ જપેત્સદા ॥

આ ગુરૂગીતાસ્તોત્રને જ કોઈ ભક્તિભાવથી ભણે છે તથા શ્રવણ કરેછે; અને જો લખીને દક્ષિણાસહિત દાન આપેછે, તેના ઉપર શ્રીગુરૂદેવ પ્રસન્ન થઈ મોક્ષનો ઉપદેશ આપેછે; માટે શ્રીગુરૂગીતાનો પાઠ કરવો અને સાંભળવો; તથા શ્રીગુરૂગીતા લખીને દક્ષિણાસહિત દાન કરવાને યોગ્યછે. કેમકે હેદેવી ! સંસારરૂપ વ્યાધિના વિનાશને અર્થે આ શ્રીગુરૂગીતા નામક પવિત્ર તત્ત્વને મેં કહ્યુંછે; માટે શિષ્યોએ—ભક્તોએ આ શ્રીગુરૂગીતા સ્તોત્રનો નિરંતર જપ (પાઠ) કરવો ઉચિતછે. ૧૦૭.

ગુરુગીતાક્ષરૈકૈકં મંત્રરાજમિદં પ્રિયે ।
અન્યેચવિવિધા મંત્રાઃ કલાં નાર્હન્તિ ષોડશીમ્ ॥
સર્વપાપહરં ચૈવ સર્વદારિદ્રનાશનમ્ ।
યક્ષરાક્ષસભૂતાદિ ચૌરવ્યાઘ્રમયાપહમ્ ॥૧૦૯॥

હે પ્રિયે ! આ શ્રીગુરૂગીતાનો એક એક અક્ષર મંત્રરાજ છે. બીજા નાના પ્રકારના મંત્રો છે, પણ તેઓ આ મંત્રરાજના સોળમા ભાગની બરાબર થવાને યોગ્ય

નથી; કેમકે તે સર્વમંત્રો સ્વરૂપફલના આપનારા છે, અને આ ગુરૂગીતારૂપી મંત્રરાજ તો સર્વપાપને હરનાર છે, અને સર્વ દરિદ્રપણાને નાશ કરનાર છે; તથા યક્ષ રાક્ષસ ભૂતપ્રેતાદિ તેમ ચૌર વ્યાઘ્રાદિકના ભયને નાશ કરનાર છે, તેથી અધિક ફળ દાતા છે. ૧૦૮-૧૦૯.

यं यं चिन्तयते कार्यं तं तं प्राप्नोति निश्चयः ।

कामितस्य कामधेनुः कल्पितस्य फलप्रदम् ॥

चिन्तामणिश्चिन्तितस्य सर्वमङ्गलकारकम् ।

मोक्षकामो जपेन्नित्यं मोक्षसिद्धिमवाप्नुयात् ॥

આ શ્રીગુરૂગીતાનો પાઠ કરનાર જે જે કાર્યને ચિંતવેછે, તે તે કાર્ય સફલતાપૂર્વક તેને નિશ્ચય પ્રાપ્ત થાયછે. વળી પાઠકરનારોપુરૂષ જે જે કામનાસારૂ પાઠ કરતો હોય, તે વાંછિત પદાર્થને આપનારી કામધેનુ ગાય સમાન આ શ્રીગુરૂગીતા છે. તથા જે પદાર્થની કલ્પના કરે, તે કલ્પિતપદાર્થના ફલને આપનાર કલ્પવૃક્ષરૂપ છે. તેમ જે ઇષ્ટ પદાર્થનું ચિંતવન કરતો હોય, તેને આપનાર ચિન્તામણિ સમાન છે. વિશેષ શું કહું !! સર્વ શુભફલમાત્રને આપનારૂ આ શ્રીગુરૂગીતાસ્તોત્ર છે. જે મુમુક્ષુ પુરૂષ આ સ્તોત્રનો નિરંતર જપ-પાઠ કરે,

તો મોક્ષરૂપી સિદ્ધિને અવશ્યમેવ પામેછે. ૧૧૦-૧૧૧.

**યદ્યત્કામં જપેદ્યો વૈ તત્તત્કામફલં લભેત્ ।
અનન્તફલમાપ્નોતિ ગુરુગીતાજપેન તુ ॥૧૧૨॥**

જે મનુષ્ય જે જે કામનાથી આ સ્તોત્રનો પાઠ કરેછે તે તે કામનાના ફલને તે પામેછે. અધિક થું કહે!! નિષ્કામભાવે આ શ્રીગુરૂગીતાનો જપ કરવાથી તો અનંતગણું ફળ પામ થાયછે. ૧૧૨.

**કો જપેચ્છાક્તઃ શૈવશ્ચ ગાણપત્યશ્ચ વૈષ્ણવઃ ।
સર્વેષાં સિદ્ધિદં દિવિ સત્યં મત્યં ન સંશયઃ ॥**

હે દેવિ ! દેવીનો ભક્ત, શિવભક્ત, ગણપતિનો ભક્ત, વિષ્ણુનો ભક્ત, અથવા ગમે તે દેવનો ભક્ત હોય, તથાપિ જે કોઈ આ શ્રીગુરૂગીતાનો જપ કરે, તે સર્વેને સિદ્ધિ આપે છે, એ વાત સત્ય છે સત્ય છે, એમાં સંશય નથી. ૧૧૩.

**સંસારમલનાશાર્થં પરમાનન્દસિદ્ધયે ।
ગુરુગીતાઽમ્ભસિસ્નાનં તત્ત્વજ્ઞઃકુરુતે સદા ॥**

જન્મમરણરૂપ સાંસારિક પાપના વિનાશને અર્થે અને પરમાનંદની પામિને વાસ્તે, તત્ત્વજ્ઞ અને ત્વંપદના

લક્ષ્યાર્થરૂપ આત્મતત્વના જ્ઞાતા પુરુષ શ્રીગુરૂગીતારૂપી જળમાં નિત્યનિરંતર સ્નાન કરેછે. ૧૧૪.

સ એવ ગુરુવત્સાક્ષાત્સદા સદ્રહ્યવિત્તમઃ ।

તસ્ય સ્થાનાનિ સર્વાણિ પવિત્રાણિ ન સંશયઃ ।

તે ઉપર પ્રમાણે શ્રીગુરૂગીતારૂપી જળમાં સ્નાન કરનાર પણ શ્રીગુરૂદેવનીપેઠે સદાકાલ સાક્ષાત્ ત્રણ કાલમાં નાશ ન પામે એવા અલ્પને બહુનારા અલ્પજ્ઞાનિ-આમાં શ્રેષ્ઠ છે. તેનાં સર્વસ્થાન અર્થાત્ તે જ્યાં બેસે, નિવાસકરે, તે તે સર્વસ્થાન પવિત્ર છે, એમાં સંદેહ નથી. ૧૧૫.

સૈષા શ્રદ્ધા પવિત્રોઽમૌ સ્વભાવાદ્યત્ર તિષ્ઠતિ ।

તત્ર દેવગણાઃ સર્વે ક્ષેત્રપીઠે વસન્તિ હિ ॥

તે આ શ્રદ્ધા, અર્થાત્ તે અલ્પવેત્તા પુરુષ શ્રદ્ધા કરવાનું સ્થાનછે. તથા આ પવિત્ર પુરુષ સ્વાભાવિક જ્યાં સ્થિતિકરી નિવાસ કરેછે, તેને તીર્થક્ષેત્ર બાણીને તે ક્ષેત્રપીઠ વિષે સર્વે દેવગણો નિવાસ કરેછે. ૧૧૬.

આસનસ્થઃ શયાનો વા ગચ્છંસ્તિષ્ઠન્વદન્નપિ ।

અશ્વારુદ્ધો ગજારુદ્ધઃ સપ્તો વા જાગૃતોઽપિ વા ॥

શુચિર્માશ્ચ સદાજ્ઞાની ગુરુગીતાજપેન તુ ।
તસ્ય દર્શનમાત્રેણ પુનર્જન્મ ન વિદ્યતે ॥૧૧૮॥

શ્રીગુરૂગીતાનો પાઠ કરનારો જ્ઞાનીપુરુષ, આસન-
પર બેઠેલો હોય, શય્યાપર સૂતેલો હોય, માર્ગે ચાલતો
હોય, અથવા ઉભેલો હોય, કે બોલતો હોય, ઘોડાપર
ચઢેલો હોય, કે હાથી ઉપર ચડેલો હોય, ઉંધતો હોય
અથવા જાગતો હોય, તોપણ શ્રીગુરૂગીતાના જપ (પાઠ)
કરવાવડે તે સદા પવિત્ર છે. તેથી તે શ્રીગુરૂભક્તનું શ્રદ્ધા-
ભક્તિભાવથી દર્શન કરવામાત્રવડે પુનર્જન્મ થતો નથી;
અર્થાત્ તે તત્ત્વજ્ઞાની શ્રીગુરૂભક્તના દર્શન સ્પર્શન
માત્રથીજ ચિત્તશુદ્ધિપૂર્વક જ્ઞાન થાય છે, અને જ્ઞાનદ્વારા
સચ્ચિદાનંદ સ્વયંજ્યોતિઃપરબ્રહ્મનો અપરોક્ષ અનુભવ
થવાથી મુક્તિ મળે છે, જેથી ફરીથી જન્મ થતો
નથી. ૧૧૭-૧૧૮.

સમુદ્રે ચ યથા તોયં ક્ષીરે ક્ષીરં જલે જલમ્ ।
મિન્ને કુમ્ભે યથાઽઽકાશસ્તથાઽઽત્મા પરમાત્મનિ ॥
તથૈવ જ્ઞાની જીવાત્મા પરબ્રહ્મણિ લીયતે ।
એકચેન રમતે મુક્તો યત્ર કુત્ર દિવાનિશમ્ ॥

જમ સમુદ્રમાં પડેલું જળ સમુદ્રરૂપજ થાયછે, તથા દૂધમાં દૂધ મળવાથી દૂધરૂપજ થાયછે; અને જળમાં જળ મિશ્ર થવાથી જળરૂપજ થાયછે; વળી જમ ભિન્ન ઘડામાં રહેલું આકાશ, ઘટ નાશ થયે બહારના મહાકાશમાં એકતાને પામેછે; તેમ અવિદ્યા ઉપાધિવિશિષ્ટ આત્મા, અવિદ્યા ઉપાધિ નાશ થયે સર્વવ્યાપી પરમાત્માવિષે એકતાને પામેછે. તેજ પ્રમાણે જ્ઞાનનિષ્ઠ જીવાત્મા પરંબ્રહ્મનેવિષે લીન થાયછે; એટલે પરમાત્મામાં લીન થયેલો જીવન્મુક્ત પુરૂષ નિરંતર ઐક્ય ભાવેકરીને એટલે (‘અહં બ્રહ્માસ્મ’) હું બ્રહ્મસ્વરૂપ છું, એ પ્રકારના દૃઢ નિશ્ચયપૂર્વક યથેષ્ટ જ્યાં ત્યાં રાત્રિદિવસ વિચરેછે. ૧૧૯-૧૨૦.

**एवं विधो महामुक्तः सर्वदा वर्त्तते तु यः ।
तस्य सर्वप्रयत्नेन भक्तिभावं करोति यः ॥
गुरौ सन्तोषिते सर्वे मुक्तास्ते नात्र संशयः ।
भुक्तिमुक्त्युदयस्तेषां कराग्रे वर्त्तते सदा ॥ १२२ ॥**

એ પ્રકારે શ્રીગુરૂભક્તિએ કરીને પરંબ્રહ્મને વિષે ઐક્યભાવથી રમણ કરનારો જીવન્મુક્ત પુરૂષ સદાકાલ વિચરેછે; તેની સર્વપ્રયત્નથી ભક્તિભાવપૂર્વક જ

મનુષ્ય સેવા કરેછે, તેપણુ પરમપદને પામેછે. કેમકે:-
તે મહામુક્ત પુરુષોએ શ્રીગુરૂને સેવાભક્તિએ સંતોષેલા
હોવાથી તે સર્વ મુક્ત છે એમાં સંદેહ નથી; તેથી
જીક્તિ અને મુક્તિનો ઉદય તેમના હાથમાં નિરંતર
વિદ્યમાન છે. એટલે તે મહામુક્ત પુરુષો પ્રસન્ન થઈ
જેના મસ્તકપર હાથ મૂકેછે, તે પ્રાણીને આ લોકનાં
અને પરલોકનાં સુખ પ્રાપ્ત થાયછે; માટે જેને સંસારના
ભોગ સુખની અથવા સંસારદુઃખની આત્યંતિક નિવૃત્તિ
પૂર્વક પરમાનંદની પ્રાપ્તિના સુખની ઇચ્છા હોય, તો
તેણે શ્રીગુરૂભક્ત મહામુક્ત મહાત્મા પુરુષોની તન મન
અને ધનાદિકથી પૂર્ણશ્રદ્ધાભક્તિપૂર્વક સેવા કરવી
જોઈએ. જીઓ:-“ **एकशतं ह वै वर्षाणि मघवा
न्रजापतौ ब्रह्मचर्यमुवास...०** ” (ઇન્દ્રપણુ પ્રજા-
પતિને ત્યાં ગુરૂસેવા કરવા એકસો ને એક વર્ષ પર્યાન્ત
બ્રહ્મચર્યપાળીને બ્રહ્મના સાક્ષાત્કારને વાસ્તે રહ્યા.) એ
છાંદોગ્યશ્રુતિપણુ આત્મજ્ઞાનનેવાસ્તે જીવન્મુક્ત બ્રહ્મ-
વેત્તા શ્રીગુરૂને સેવાભક્તિવડે સંતોષવા સૂચવેછે.
૧૨૧-૧૨૨.

अनेन प्राणिनः सर्वे गुण्यात्ताज्जपेद तु ।

સર્વસિદ્ધિમવાપ્નોતિ ભુક્તિં મુક્તિં ન સંશયઃ ॥

આ શ્રીગુરૂગીતાસ્તોત્રના પાઠ કરવાવડે સર્વ પ્રાણીઓ સર્વપ્રકારની સિદ્ધિઓને તથા સંસારના ભોગ અને મુક્તિને પણ પામેછે, એમાં સંશય નથી.

સિદ્ધિઓ અનેક પ્રકારનીછે તેમાં:—(૧) અત્યંત હલકું થઇજવાનું સામર્થ્ય તે લધીમા સિદ્ધિ છે. તે લધિમાસિદ્ધિના પ્રભાવથી શરીર આકડાના તુલ્ય જેવું અત્યંત હલકુ થઇ જવાથી તે આકાશમાં પણ ભ્રમણ કરી શકેછે. (૨) અણિમાસિદ્ધિ પ્રાપ્ત થવાથી મહાનુ પરિમાણવાળો પણ અણુ પરિમાણવાળો થઈ શકેછે; તે સિદ્ધિના બળથી સૂક્ષ્મરૂપે સર્વત્ર વિચરી શકેછે, અને કોઈની દૃષ્ટિગોચર થતો નથી. (૩) અદ્યપ પરિમાણવાળો સાધક હસ્તિ, પર્વત, નગરસમાન મહાનુ પરિમાણવાળો થઇ જવાના સામર્થ્યવાળો થાય, તે મહિમાસિદ્ધિ કહેવાયછે. (૪) અત્યંત દૂરવર્તિ પદાર્થો સમીપ થાય તે પ્રાપ્તિનામાસિદ્ધિ છે, તેના આવિર્ભાવથી પૃથ્વીપર છતાં પણ આંગળીના અગ્રભાગથી ચંદ્રને સ્પર્શ કરી શકેછે. (૫) ઇચ્છાનો અભિધાત ન થવો તે પ્રાકાશ્ય સિદ્ધિ છે. તેના પ્રાદુર્ભાવથી ઇચ્છાનો પ્રતિધાત થતો નથી; પરંતુ

સાધકની ઈચ્છાનુસાર સર્વ થાયછે. તેથી તે જગની પેઠે ભૂમિમાંથી બહાર નીકળવાના તથા ભૂમિમાં દૂબકી મારવાના સામર્થ્યવાળો થાયછે. (૬) પૃથ્વીઆદિ પંચ ભૂતો અને તેનાથી ઉત્પન્ન થયેલા ભૌતિકપદાર્થો, પોતાને આધીન કરી લેવાં અને પોતે તેમને આધીન થવું નહિ, તે વશિત્વનામા સિદ્ધિ છે. (૭) ભૂત ભાતિકોની ઉત્પત્તિ સ્થિતિ અને લય કરવાનું જે સામર્થ્ય તે ઇશિ વૃત્ત સિદ્ધિ છે. (૮) યત્રકામાવસાયિત્વ સિદ્ધિનું નામ સત્યસંકલ્પતા પણ છે. તે પ્રાપ્ત થયે જ્યો સંકલ્પ કરીએ તેવોજ ભૂતોનો સ્વભાવ થાયછે; તેથી અમૃતને સ્થાને વિષનું ભક્ષણ કરાવીને પણ પુરુષને જીવતો કરી શકેછે. આ સિવાય પરકાયપ્રવેશ, સર્વજ્ઞતા આદિ અનેક સિદ્ધિઓ છે.

જે કે તે સિદ્ધિવાળાઓ શક્તિમાન છે, તોપણ તે પદાર્થોની શક્તિઓનોજ વિપર્યય કરી શકેછે, પદાર્થોનો વિપર્યય કરી શક્તા નથી; અર્થાત્ ચંદ્રનો સૂર્ય કે સૂર્યનો ચંદ્ર કરી નાખવો, તેમ વિષનું અમૃત, કે અમૃતનું વિષ કરી નાખવું, એમ પદાર્થોનો વિપર્યય કરી શક્તા નથી; પરંતુ વિષમાં જે પ્રાણવિયોગ (પ્રાણનાશ) કરવાની શક્તિ છે તેને નિવૃત્ત કરી તે

વિષમાં જીવનશક્તિ સંપાદન કરી શકે છે. પદાર્થોનો વિપર્યય કરવો એ નિત્યસિદ્ધ ઈશ્વરના સત્યસંકલ્પથી વિરૂદ્ધ છે, તેથી પદાર્થોનો વિપર્યય બની શકતો નથી. પદાર્થોની શક્તિઓતો જાતિ દેશકાલ અને અવસ્થાના ભેદવડે અનિયત સ્વભાવવાળી છે, તેથી તેમનો વિપર્યય કરવામાં સિદ્ધપુરૂષો નિરંતર સ્વતાંત્ર છે. ૧૨૩.

હવે પાર્વતીજીને દૃઢ શ્રદ્ધા કરાવવા પુનઃપુનઃ શ્રીગુરૂગીતાસ્તોત્રનું માહાત્મ્ય, અને ગ્રંથનો ઉપસંહાર વર્ણવે છે:—

સત્યં સત્યં પુનઃ સત્યં ધર્મસંજ્ઞં મયોદિતમ્ ।

ગુરુગીતાસમં નાસ્તિ નાસ્તિ તત્ત્વં ગુરોઃ પરમ્ ॥

ધર્મસંજ્ઞા (ધર્મનામ) વાળું આ શ્રીગુરૂગીતાસ્તોત્ર મેં ત્હારા પ્રત્યે કહ્યું. આ શ્રીગુરૂગીતાસ્તોત્ર સમાન અધિક ફળવાળું બીજું કોઈ સ્તોત્ર નથી, અને શ્રીગુરૂથી અધિક કોઈ પરમ તત્ત્વ નથી; આ વાત સત્ય છે સત્ય છે. અને ફરીથી સત્ય છે. ત્રણવાર ઉચ્ચારણ અત્યંત આદર જણાવવાને અર્થે છે. ૧૨૪.

ગુરુર્દેવો ગુરુર્ધર્મો ગુરુનિષ્ઠા પરં તપઃ ।

ગુરોઃ પરતરં નાસ્તિ સત્યં સત્યં વરાનને ॥

હે સુંદર મુખવાળી પાર્વતિ ! પરબ્રહ્મરૂપ ગુરૂજ
મુખ્ય દેવ છે; ધર્મપ્રવર્તક હોવાથી શ્રીગુરૂજ પરમ
ધર્મમૂર્તિ છે; અને શ્રીગુરૂનેવિષે ઈશ્વરગુહિરૂપ જે નિષ્ઠા
છે તેજ પરમતપ છે; શ્રીગુરૂદેવથાની અન્ય કાંઈપણ
ઉત્કૃષ્ટતમ નથી. એ વાત સત્ય છે, સત્ય છે. અતિ આદરને
અર્થે સત્ય શબ્દનું વારંવાર ઉચ્ચારણ છે.

“ગુરુર્માતા પિતા વાઽપિ ગુરુર્દૈવમુદાહૃતમ્ ।
ગુરુર્બન્ધુઃ સર્વાતદ્વન્ન ગુરોરપરં સુહૃત્ ॥ ”
(શ્રીઆત્મપુરાણ૦) શ્રીગુરૂજ માતા, પિતા છે,
શ્રીગુરૂજ પરમ દૈવ કહેલા છે. શ્રીગુરૂજ બંધુ અને સખા-
મિત્ર છે; તથા શ્રીગુરૂથી અન્યકોઈ સુહૃત્ નથી, અર્થાત્
ઉપકારના બદલાની ઈચ્છા નહીં રાખતાં કેવળ કૃપાદૃષ્ટિથી
ઉપકાર કરનાર શ્રીગુરૂવિના બીજા કોઈ નથી. ૧૨૫.

ધન્યા માતા પિતા ધન્યો ધન્યો વંશઃ કુલં તથા
ધન્યા ચ વસુધા દેવિ ગુરુમક્તસ્તુ દુર્લભઃ ॥

સચ્ચિદાનંદ પરબ્રહ્મસ્વરૂપ શ્રીગુરૂની ભક્તિવાળા
ગુરુભક્તની માતા પુણ્યવાન્-ભાગ્યશાળી છે. પિતા,
વંશ, અને કુલ પણ પુણ્યવાન્ છે. તથા જે પૃથ્વીપર
તે જન્મ્યો છે, તેમ વિચરે છે, તે પૃથ્વી પણ તીર્થરૂપ-

પુણ્યક્ષેત્ર છે. હે દેવી ! સંસારમાં શ્રીગુરૂની શ્રદ્ધાભક્તિ અને પ્રેમપૂર્વક સેવા-ભક્તિ કરનાર ગુરૂભક્ત અતિ દુર્લભ છે. ૧૨૬.

**શરીરમિન્દ્રિયં પ્રાણા અર્થઃ સ્વજનબાન્ધવાઃ ।
માતા પિતા કુલં દૈવં ગુરુરેવ ન સંશયઃ ॥**

ગુરુર્દેવઃ સદાચ્યુતઃ (યોગશિશ્વોપનિષત્)
(શ્રીગુરૂજ સદા અવિનાશી પરમાત્મદેવછે.) એ શ્રુતિ વચનાનુસાર, શ્રીગુરૂમાં પરંબ્રહ્મ બુદ્ધિવાળા ગુરૂભક્તને તો શરીર, ઇન્દ્રિયો, પ્રાણો, ધન, સ્વજન, બાન્ધવો, માતા, પિતા, કુલ, અને દૈવપણુ શ્રીગુરૂદેવજ છે; એમાં સંદેહ નથી.

“ ગુરુરેવ પરં બ્રહ્મ ગુરુરેવ પરા ગતિઃ । ગુરુ-
રેવ પરા વિદ્યા ગુરુરેવ પરાયણમ્ ॥ ગુરુરેવ પરા
કાષ્ઠા ગુરુરેવ પરં ધનમ્ । યસ્માન્નદુપદેષ્ટાઽસૌ
તસ્માદ્ગુરુતરો ગુરુઃ ॥ (અદ્વયતાંડપનિષત્ ૦)
શ્રીગુરૂજ પરંબ્રહ્મ છે, શ્રીગુરૂજ ઉત્તમ ગતિછે, શ્રીગુરૂજ
બ્રહ્મવિદ્યાછે; અને શ્રીગુરૂજ પરમમોક્ષરૂપ નિવાસસ્થાન
છે, વા પરમ ઉત્તમ મોક્ષમાર્ગ છે. શ્રીગુરૂજ ઉત્કૃષ્ઠ
અવધિ છે, અને શ્રીગુરૂજ ઉત્તમ ધનછે, જ્યાં તે આ

ઉપદેશ છે, તેથી આ બ્રહ્મવેત્તા ગુરુજ સર્વગુરુઓમાં ઉત્કૃષ્ટ ગુરુ છે. “ ત્વમેવ માતા ચ પિતા ત્વમેવ ત્વમેવ બન્ધુશ્ચ સત્વા ત્વમેવ ત્વમેવ વિદ્યા દ્ર-
વિણં ત્વમેવ ત્વમેવ સર્વે મમ દેવ દેવ ॥ હે દેવાધિદેવ !
માતા, પિતા, બંધુ અને સખા—મિત્ર ત્હમોજ છો;
તથા બ્રહ્મવિદ્યા અને સર્વ દ્રવ્ય પણ ત્હમોજ છો. હે
દેવ ! મહારંજ કાંઈ છે, તે સર્વ ત્હમોજ છો. ઇત્યાદિ
શ્રુતિ સ્મૃતિઓ સર્વસ્વરૂપ શ્રીગુરુજ છે એમ કહે છે. ૧૨૭

આકલ્પં જન્મનાં કોટ્યા યજ્ઞવ્રતતપઃ ક્રિયાઃ ।

● તત્સર્વં સફલં દેવિ ગુરુસ્ત્વત્પાદતઃ ॥૧૨૮॥

હે દેવિ ! કલ્પના આરંભથી તે આજ પર્યન્તના
અનેક જન્મોની કરેલી કરોડો યજ્ઞ વ્રત તપ આદિ
ક્રિયાઓ છે, તે સર્વ શ્રીગુરુદેવના સંતોષમાત્રથી સફલ
થાય છે; માટે અતિ પ્રયત્નપૂર્વક સેવનાદિ ઉપાસનદ્વારા
તેઓશ્રીને સંતોષ પમાડવા.

“ ગુરુપ્રસાદતઃ સર્વં લભ્યતે શુભમાત્મનઃ ।
તસ્માત્સેવ્યો ગુરુર્નિત્યમન્યથા ન શુભં ભવેત્ ॥
પ્રદક્ષિણત્રયં કૃત્વા સ્પૃષ્ઠા સવ્યેન પાણિના ।

* તાઃ સર્વાઃ સફલા દેવિ । આવો પાઠાન્તર છે.

અષ્ટાંગેન નમસ્કુર્યાંઙ્ગુરુપાદસરોરુહમ્ (શિવ સંહિતા૦) શ્રીગુરુદેવના કૃપા પ્રસાદથી જીવાત્માનું સર્વપ્રકારે કલ્યાણ થાયછે; તેથી શ્રીસદ્ગુરુ નિરંતર સેવવા યોગ્યછે. બીજા ડોકાઉં ઉપાયે કલ્યાણ થતું નથી. તેથી પ્રેમસહિત શ્રદ્ધાભક્તિપૂર્વક શ્રીગુરુદેવનું અર્ચન-પૂજન કરી, તેમની ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરીને, જમણા હાથ વડે તેમના ચરણકમલોને સ્પર્શ કરી, તેઓશ્રીના ચરણારવિંદમાં અષ્ટાંગવડે દંડવત્ પ્રણામ કરવા.

શ્રદ્ધયાઽઽત્મવતાં પુંસાં સિદ્ધિર્ભવતિ નાન્ય-
થા । અન્યેષાં ચ ન સિદ્ધિઃ સ્યાત્તસ્માદ્યત્નેન
સાધયેત્ ॥ (શિવસંહિતા૦) આત્મનિષ્ઠાવાળા
પુરૂષોને શ્રદ્ધાભક્તિથીજ આત્મનિષ્ઠતાની સિદ્ધિ થાયછે;
બીજા ડોકાઉં ઉપાયે થતી નથી. શ્રીકૃષ્ણપરમાત્માએ
પણ “શ્રદ્ધાવાંલ્લભતે જ્ઞાનં ।” (શ્રદ્ધાભક્તિવાળો
આત્મજ્ઞાનને પામે છે.) ઇત્યાદિ વાક્યોથી શ્રદ્ધાવાન્નેજ
જ્ઞાનની સિદ્ધિ કહીછે. તેથી શ્રદ્ધાહીન પુરૂષોને
આત્મનિષ્ઠાની સિદ્ધિ થતી નથી, તે કારણથી મહા-
પ્રયત્નથી શ્રીગુરુને સાધવા-અર્થાત્ સેવાભક્તિવડે
સંતોષ પમાડવા. ૫૨૮.

વિદ્યાધનમદેનૈવ મન્દભાગ્યાશ્ચ યે નરાઃ ।

ગુરુસેવાં ન કુર્વન્તિ સત્યં સત્યં વદામ્યહમ્ ॥

હું સત્યજ કહું છું; પુનઃ પણ સત્યજ કહું છું કે:-
મંદભાગ્યવાળા પુરૂષો વિદ્યા, ધન, રાજ્ય, યૌવનાદિકના
મદે કરીનેજ શ્રીગુરુની સેવા કરતા નથી, તેથી તેઓ
અધોગતિને પામેછે. ૧૨૯.

બ્રહ્માવેણ્ મહેશાદિદેવર્ષિપિતૃકિન્નરાઃ ।

સિદ્ધચારણ્યક્ષાશ્ચ હ્યન્યેઽપિ મુનયો જનાઃ ॥

ગુરુસેવાપરંતીર્થમન્યતીર્થં નિરર્થકમ્ ।

સર્વતીર્થાનિ દેવેશિ સદ્ગુરોશ્ચરણામ્બુજે ॥૧૩૧॥

શ્રીમહાદેવ કહેછે:-બ્રહ્મા વિષ્ણુ રૂદ્રાદિ દેવ, ઋષિ,
પિતૃત્રૌક, કિન્નરો, તથા સિદ્ધ, ચારણ, યક્ષો, અને
મુનિઓ આદિ અન્ય જનો પણ કહેછે કે:-‘પરંબ્રહ્મ-
રૂપ શ્રીગુરુની સેવાજ મહામ્હોટું તીર્થ છે, અન્ય
તીર્થ નિરર્થક છે.’ માટે હે દેવેશિ ! હે પાર્વતિ !
સર્વતીર્થો શ્રીસદ્ગુરુ પરમાત્માના ચરણકમલોમાંજ
નિવાસ કરેછે. તેથી તેઓશ્રીના ચરણકમલોનુંજ
નિરંતર સેવન કરવું ૧૩૦-૧૩૧.

સર્વતીર્થફલં દેવિ પાદાન્નુઠે ચ વર્તતે ।
 અતઃ પૂર્વં મયા દેવિ ન કસ્ય કથિતં પ્રિયે ॥
 રહસ્યં નૈવ વક્તવ્યં તવાગ્રે કથિતં મયા ।
 સુગોપ્યં ચ પ્રયત્નેન યેન બ્રહ્મ પ્રયાસ્યસિ ॥

હે પાર્વતી દેવિ ! સર્વ તીર્થોનું ફલ શ્રીગુરુદેવના જમણા પગના અંગુઠામાં રહેલું છે. જથી હે દેવિ ! મેં આજથી પૂર્વે આ વાત કોઇને પણ કહી નથી. હે પ્રિયે ! મેં ત્હારી આગળ કહેલું આ રહસ્ય કોઇને કદીપણ કહેવાને યોગ્ય નથી. માટે પ્રયત્નપૂર્વક ગુપ્ત રાખવા યોગ્ય છે. જના વડે તું બ્રહ્મપદને પામીશ.

ઉપરોક્ત શ્લોક ૧૩૧-૧૩૨-૧૩૩માં શ્રીમહાદેવજીએ કહ્યું છે કે:-સર્વ તીર્થો શ્રીગુરુદેવના ચરણ કમલમાં છે, અને તેમાં સ્નાન કરવાથી સર્વતીર્થનું ફળ મળે છે; તેથી તે અતિગુપ્ત રાખવા યોગ્ય છે. એજ હેતુથી શ્રીકૃષ્ણભગવાને પણ શ્રીમહાત્મા પુરૂષોત્તમ ચરણોની રજનો મહાન્ મહિમા વર્ણવ્યો છે કે:-

“નિરપેક્ષં મુનિં શાન્તં નિર્ઘેરં સમદર્શનમ્ ।
 અનુબ્રજામ્યહં નિત્યં પૂજેયેત્યદ્ધિ રેણુભિઃ ॥”

(માગચત્ત૦સ્કં૦૧૧ અ૦૧૪) શ્રીકૃષ્ણ કહે છે કે હે ઉદ્ધવ! અપેક્ષારહિત-તૃષ્ણા વિનાના, વૈરભાવરહિત, શાંતસ્વરૂપ અને સમદૃષ્ટિવાળા વા સર્વત્ર બ્રહ્મદૃષ્ટિવાળા મનનશીલ મહાત્મા પુરૂષોના ચરણકમલની ધૂળીવડે હું મ્હારા આત્માને (મન, શરીર અને જીવાત્માને) પવિત્ર કરું એવી ઇચ્છાથી નિત્ય તેમની પાછળ પાછળ ફરું છું; કે જ્યાં તેમના ચરણોની ઉડતી રજા મ્હારા શરીર ઉપર પડી મને પવિત્ર કરે.

વળી શ્રીજડભરતજીએ પણ રહૂગણ રાજાને એવા જ અભિપ્રાયનો ઉપદેશ કર્યો છે કે:-

“ રહૂગણૈ તત્તપસા ન યાતિ ન ચેજ્ઞયા નિવપણાઃ । ન છન્દસા નૈવ જલાગ્નિ સૂર્યૈર્ધિનાં મહત્પાદરજોઽભિષેકમ્ ॥” હે રહૂગણ રાજન્ ! મહત્પુરૂષના ચરણકમલની રજા-ધુળીને મસ્તક-પર ધારણ કર્યા વિના, કેવળ તપથી, યજ્ઞથી, સંન્યાસ ધારણ કરવાથી, ગૃહસ્થાશ્રમના ધર્મપાલન કરવાથી કે વેદાધ્યયન કરવાથી પરંબ્રહ્મ પરમાત્મા પ્રાપ્ત થતા નથી; તેમ શીતઋતુમાં શીતળ જળમાં બેસી, કે શ્રીષ્ઠઋતુમાં મધ્યાહ્ન સમયે અગ્નિના તાપમાં અથવા

સૂર્યના તાપમાં બેસી તપાનુષ્ઠાન કરવાથી પણ પ્રાપ્ત થતા નથી; પરંતુ મહાત્માપુરૂષના ચરણકમલોની રજના મસ્તકપર અભિષેકપૂર્વક યજ્ઞ તપ સંન્યાસાદિ કરવાથી ચિત્તશુદ્ધિ દ્વારા બ્રહ્માત્મ્યૈકજ્ઞાન સંપાદન કરી બ્રહ્મપદ પમાય છે. કેમકે તે સત્પુરૂષના ચરણોનાં રજઃ કણ શુદ્ધ સાત્વિકી પરમાણુવાળાં હોવાથી તે મસ્તકપર ધારણ કરવાથી સ્વાત્માનુભવ ઉદ્ભવે છે. ૧૩૨-૧૩૩.

હવે આ ગુરૂગીતા સ્તોત્રના અધિકારી જણાવેછે:-

મનસાઽપિ ન વક્ત્વં બ્રહ્મસાન્નિધ્યકારકમ્ ।
 અસન્તં તિત્તિવિમ્રાન્તં શ્રદ્ધાભાવં વિલોક્યવૈ ॥
 વક્ત્વ્યામેદં દેવિ હ્યન્યથા નૈવ સિદ્ધયતિ ।
 યસ્યાસ્તિ મનસિ શ્રદ્ધા તસ્મૈ દેયં વરાનને ॥

હે પાર્વતિ ! જે સંતના લક્ષણથી રહિત હોય, અને જેનું ચિત્ત ભ્રમિત થયેલું હોય એવા અનધિકારીઓને, બ્રહ્મની પ્રાપ્તિ કરાવનાર આ રહસ્ય મનવડે પણ કહેવું નહિં. શ્રદ્ધાભાવ બેઘને અધિકારીને આ રહસ્ય કહેવું. હે દેવિ ! જેના મનમાં શ્રદ્ધા હોય તેને આ આપવું. હે સુંદરમુખવાળી ! શ્રદ્ધાહીન પુરૂષને આપવાથી તે ફલસિદ્ધિને આપતું નથી. ૧૩૪-૧૩૫.

અમક્તે વચ્ચકે ધૂર્ત પાલખડે નાસ્તિકે શઠે ।
મનસાપિ ન વક્તવ્યા ગુરુગીતા કદાચન ॥

જ ભક્તિહીન હોય, ઠગ હોય અર્થાત્ જુઠું બોલી
છેતરનાર હોય એટલે શિયાલના જવા સ્વભાવવાળો હોય,
ધૂતિને દ્રવ્યાદિકનો લેનાર ધૂતારો હોય અથવા જુગારી
હોય, પાખંડ ચલાવી સ્ત્રીધનાદિકનો હરનાર હોય, વેદ
શાસ્ત્ર અને શ્રીગુરુના વચનોમાં વિશ્વાસ નહિ કરનાર,
તથા કુટીલ હૃદયવાળો શઠ હોય, તેને આ ગુરુગીતા
કદી મનવડેપણ કહેવા યોગ્ય નથી, અર્થાત્ એવા
દુર્જનોને કદીપણ કહેવી નહિં. ૧૩૬.

હવે અંતનું અંતિમ મંગળાચરણ કરે છે:-

સાધ્વિદાનન્દસ્વાય જાપેને પરમાત્મને ।
નમઃ શ્રીગુરુનાથાય હ્યવિદ્યાગ્રન્થિમેદિને ॥

સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ, સર્વવ્યાપક, અને પરમાત્મ-
સ્વરૂપ તથા અવિદ્યાદિ અંથિઓને નાશ કરનાર શ્રી
સદ્ગુરુનાથને મહારો નમસ્કાર હો. ૧૩૭.

ગુરવો બહવઃ સન્તિ શિષ્યવિત્તાપહારકાઃ ।
તમેકં દુર્લભં મન્યે શિષ્યસંતાપહારકઃ ॥

શિષ્યોના ધનને હરનારા ગુરુઓ તો બહુજ છે; પરંતુ શિષ્યોના જન્મમરણરૂપ સંતાપને હરનાર, અર્થાત્ સંસારના દુઃખોની આત્યંતિક નિવૃત્તિ પૂર્વક પરમાનંદની પ્રાપ્તિરૂપ મોક્ષસુખના પ્રદાતા તો કોઈએક દુર્લભજ હોયછે, એમ હું માનું છું. ૧૩૮.

હવે શ્રીસદ્ગુરુ પરમાત્માને નમસ્કાર કરી અન્યની સમાપ્તિ કરેછે:-

સંસારસાગરસમુત્તરણકમંત્રં

ब्रह्माखेटेह्येनિपूजितसिद्धमंत्रम् ।

दारिद्र्यदुःखभवशोकविनाशमंत्रं

वन्दे महाभयहरं गुरुराजमंत्रम् ॥ ૧૩૯॥

આકાશાદિ પંચમહાભૂત અને તેના કાર્ય રૂપ દેહ ઇન્દ્રિયાદિ જડ વર્ગમાં આસક્તિરૂપ જલવાળા, પુત્રમિત્ર કલત્રાદિક વિષે જે મહામોહ તે રૂપી સેંકડો આવર્ત (વમલ-ભમરા) યુક્ત; કામ ક્રોધ લોભ મોહ મદ મત્સર અહંકાર મમકારાદિ ચિત્તવિકારરૂપ મહા ગ્રાહ (ઝૂડ-મધર)ની વૃદ્ધિ યુક્ત, નાના પ્રકારની મહા-વ્યાધિરૂપ તિમિતિભિંગલ (શતયોજન-ચારસો ગાઉ-લાંબા પહોળા મત્સ્ય વિશેષ) ના સમુદાય યુક્ત, ક્ષુધા

પિપાસાદિ રૂપ મહાકલ્લોલ (તરંગો)વાળા, અધ્યાત્માદિ તાપત્રયરૂપ મહાવડવાનલ જ્વાલામાલા પ્રયુક્ત; પ્રિય સ્વજનોના મરણથી થતા રૂઢનના વિલાપરૂપ મહાધ્વનિથી ગર્જિત, નિત્યનિરંતર દુર્વાસનારૂપ શૈવાલથી યુક્ત; તથા વિષયરૂપ વિષથી પરિપૂર્ણ એવા પ્રચંડ દુઃખમય સંસાર સમુદ્રથી પાર ઉતરવાના સાધનભૂત અદ્વિતીય મંત્રરૂપ; અને બ્રહ્મા આદિ દેવ મુનિઓ દ્વારા પૂજન ઉપાસન કરાયેલા સિદ્ધ મંત્રરૂપ; તથા દરિદ્રતાને, શારીરિક માનસિક દુઃખોને, અને વારંવાર જન્મ મરણાદિની પ્રાપ્તિરૂપ સંસારના શોકને નાશ કરનાર, મહામંત્રરૂપ; તેમજ મહાભયંકર કલેશોને હરનાર, શ્રીગુરુરાજમંત્રને હું વારંવાર વંદન કરું છું. અર્થાત્ જ્યાંસુધી આ દેહ રહે ત્યાં સુધી શ્રીગુરુરાજમંત્રને હું નમસ્કાર કરું છું. ૧૩૯.

इति श्री स्कन्द पुसणे उत्तरखण्डे श्री उमामाेश्व
संवादे श्रीगुरुगीताखोष्टं सम्पूर्णम् ॥

ॐ तत्सद्ब्रह्म तार्षमस्तु ।

ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

ॐ श्रीसद्गुरुप मात्मने नमो नमः ॥

***विवेकचूडामणौ०**

જળ મેં ભક્તિપૂર્વક અર્પણ કરેલું થાયો. ૨.

દોભ્યાં પદ્મયાં ચ જાનુભ્યાં રસા શિરસા દશા ।

મનસા વચસા ચેતિ યાદાઽષ્ટાઙ્ગ ઈરિતઃ ॥

એ હાથથી, એ પગથી, અને એ ઢીંચણથી, દૃઢ્ય-
છાતીથી, મસ્તકવડે, દષ્ટિથી, મનવડે, અને વાણીદ્વારા
એ પ્રકારે કરેલો પ્રણામ આઠ અંગવાળો કહેવાયછે. ૩

સ્વદેશિકસ્યૈવ શરીર ચિન્તનં ।

ભવેદનન્તસ્ય તદેવ ચિંતનમ્ ॥

સ્વદેશિકસ્યૈવ તુ પૂજનં તથા ।

ભવેદનન્તસ્ય શિવસ્ય પૂજનમ્ ॥૪॥*

પોતાના શ્રીગુરુદેવનાજ શરીરનું ચિંતન (ધ્યાન),
તેજ અનંત (અવિનાશી) બ્રહ્મનું ચિન્તન છે. અને
પોતાના શ્રીસદ્ગુરુદેવનુંજ પૂજન, તે જ અવિનાશી
પરંબ્રહ્મ શિવનું પૂજન છે. ૪.

સ્વદેશિકસ્યૈવ તુ નામ કીર્તનમ્ ।

શિવાદિશબ્દસ્ય ચ કીર્તનં ભવેત્ ॥

*સૂતસંહિતાયાં યજ્ઞવલ્ક્યેયે ઓઞ્ઞગીતાયાં
અ. ૧૦ સ્લોક ૫૩-૫૪-૫૫. (ત્રણે શ્લોક.)

સ્વદેશિકસ્યૈવ તુ બાધનં તથા ।

ભવેદનન્તસ્ય શિવસ્ય બાધનમ્ ॥૫॥❀

પોતાના શ્રીગુરૂદેવના જ નામનું સ્મરણ કીર્તન તે શિવાદિ શબ્દનું જ કીર્તન છે. તથા પોતાના શ્રી-ગુરૂદેવનું જ વિસ્મરણ થવું, તેજ અવિનાશી સચ્ચિદાનંદ શિવનું વિસ્મરણ કર્યા સમાન છે. ૫.

તસ્માદ્વિદ્વાન્સર્વમેતદ્વિહાય ।

શ્રદ્ધારુક્તઃ સદ્ગુરું સત્યનિષ્ઠમ્ ॥

વિદ્યાકોશં વેદવેદાન્તનિષ્ઠં ।

ગચ્છેન્નિત્યં સત્યધર્માદિયુક્તઃ ॥૬॥❀

તેથી સત્યધર્માદિ સહિત અને શ્રદ્ધાભક્તિવાળા વિદ્વાને, આ સર્વ માયિક પ્રપંચને છોડીને, સત્યસ્વરૂપ પરંબ્રહ્મમાં નિષ્ઠાવાળા, વિદ્યાના ભંડારરૂપ, અને વેદ વેદાન્ત (ઉપનિષદ) માં નિષ્ઠાવાળા શ્રીસદ્ગુરૂપરમાત્માને શરણે નિરંતર જવું. ૬.

રુચરણસ્મરણેન પૂજયા ચ

સ્વધિતમસઃ પરિચ્ચયતે હિ જન્તુઃ ।

ન હિ મરણપ્રભવઃ પાશહેતુ-

ગુરુચરણસ્મરણાદ્દતેઽસ્તિ કિંચિત્ ॥૭૥॥

શ્રીસદ્ગુરુદેવના ચરણકમલના સ્મરણ પૂજનવડે જીવાત્મા અજ્ઞાનરૂપી ગાઢ અંધકારથી પૂર્ણરીતે મુક્ત થાયછે. કેમકે:-શ્રીસદ્ગુરુના ચરણકમલોના સ્મરણ સિવાય બીજું કંઈપણ જન્મમરણના વિનાશનું કારણ નથીજ. ૭.

યદક્ષરં પદં ભ્રષ્ટં માત્રાહીનં ચ યદ્ભવેત્ ।

તત્સર્વં ક્ષમ્યતાં દેવ પ્રસીદ પરમેશ્વર ॥૮॥

હે સદ્ગુરુદેવ ! મહારા પાઠના ઉચ્ચારણમાં જે અક્ષર કે પદ અશુદ્ધ બોલાયાં હોય, તથા જે માત્રાહીન ઉચ્ચાર થયો હોય, તે સર્વે ક્ષમા કરો; હે પરમેશ્વર ! આપ પ્રસન્ન થાઓ. ૮.

અન્યથા શરણં નાસ્તિ ત્વમેવ શરણં મમ ।

તસ્માત્કારુણ્યભાવેન રક્ષ રક્ષ કૃપાનિધે ॥૯॥

હે કૃપાસાગર ! આપના સિવાય મહારે બીજું શરણ નથી, મહારે તો માત્ર આપજ શરણ (રક્ષાકરનાર) છો; તેથી હે સદ્ગુરુ ! કેવળ કૃપાભાવથી આપ મહારે

રક્ષણ કરો રક્ષણ કરો. (અતિ આદર ભક્તિ જણાવવાને વાસ્તે બે વાર ઉચ્ચારણ કરેલું છે.) ૯.

❀

❀

❀

❀

સંસારસાગરં ઘોરં તર્તુમિચ્છન્તિ યે નરાઃ ।

ગુરુગીતાશ્રવણં પ્રાપ્ય સુખં પારં પ્રયાન્તિ તે ॥૧૧॥

ઘોર સંસારસમુદ્રને તરવાની જ મનુષ્યો ઇચ્છા કરેછે; તેઓ શ્રીગુરુગીતાશ્રી નાકાને પ્રાપ્તકરી, અર્થાત્ તેનો પાઠ કરી, સુખપૂર્વક-સહેલાઈથી સંસાર સાગરના પારને (મોક્ષને) પામે છે. ૧.

યત્પાદપદ્મરજસા બહવો મનુષ્યાઃ ।

પ્રાપ્તાઃ પરં પદમિહૈવ સુખેન પૂતાઃ ॥

વેદાન્તપદ્મરવિમીલ્યમસદ્ગમીડે ।

શ્રી માધવં ગુરુમહં પરમેશરૂપમ્ ॥૨૧॥

જમના ચરણકમલોની રજવડે ધણા મનુષ્યો આ સંસારમાંજ પવિત્ર થઈ સુખપૂર્વક પરમપદ (મોક્ષ) ને પ્રાપ્ત થયાછે; તે વેદાન્તશ્રી કમલને પ્રકૃષ્ઠ કરનાર સૂર્યશ્રી, સ્તુતિ કરવાને યોગ્ય, માયા અને માયાના કાર્ય આદિના સંગથી રહિત, અને સાક્ષાત્ પરમેશ્વર

સ્વરૂપ એવા શ્રી જ્ઞાનવિજ્ઞાનની શોભાયુક્ત શ્રીમાધવા-
નંદ સદ્ગુરુદેવની હું સ્તુતિ કરું છું. ૨.

અજ્ઞાનાન્ધમબાન્ધવં કવલિતં—

રક્ષોભિરક્ષાભિધૈઃ ।

ક્ષિપ્તં મોહમદાન્ દુઃખદુઃખરે—

દુર્હદ્ભિરાભ્યન્તરૈઃ ॥

ક્રન્દન્તં શરણાગતં ગતઘૃતિં—

સર્વાપદામાસ્પદં ।

મા મા મુઞ્ચ મદેશ પેશલદૃશા—

સત્રાસમાશ્વાસય ॥૩॥

અજ્ઞાનથી આંધળો થયેલો, બંધુઓ રહિત,
ધન્દ્રિયોરૂપી રાક્ષસોદ્વારા ભક્ષણ કરાયેલો, કામક્રોધાદિ
આંતરિક શત્રુઓએ મોહ અને મદરૂપી અંધારા કૂવામાં
ફેંકેલો; એવી અનેક આપત્તિઓના સ્થાનરૂપ, અધીર,
આપના શરણમાં આવેલો, આક્રંદ કરતો—રોતો, અને
ભયભીત થયેલો એવો મ્હને, હે મહેશ્વર ! આપની
ચતુર મનોહર કૃપાદૃષ્ટિવડે શીઘ્ર આશ્વાસન આપો;
મ્હારો ત્યાગ ન કરો. ૩.

યસ્તે દદાતિ રવમસ્ય વરં દદાસિ ।

યો વા મદં વહતિ તસ્ય દમં વિધત્સે ॥

ઇત્યક્ષરદ્વૈવેપર્યયકેલિશીલ ।

કિં નામ કુર્વતિ નમો ન મનઃ કરોષિ ॥૪॥

હે પ્રભો ! જે આપને સ્તુતિના શબ્દ આપેછે, અર્થાત્ આપની સ્તુતિ કરેછે, તેને આપ (‘રવ’ શબ્દના બદલામાં રવ શબ્દનો ઉલટો શબ્દ) ‘વર’ દાન આપો છો. વળી જે મૂર્ખ આપની સન્મુખ મદ પ્રકટ કરેછે, તેને આપ (‘મદ’ શબ્દનો ઉલટો શબ્દ) દમ એટલે દમન-દંડ આપોછો, એ પ્રકારે બે અક્ષરોનો ઉલટ ફેર કરવાનો ખેલ આપને બહુ પસંદ છે; એવા સ્વભાવ-વાળા હે નાથ ! આપ એવા છો તો પછી મહારા ‘નમઃ’ એટલે નમસ્કાર હો, એમ હું કહું છું છતાં (નમઃ શબ્દનો ઉલટો શબ્દ) આપનું ‘મન’ મહારા તરફ કેમ નથી કરતા ? આપ કૃપાદૃષ્ટિથી મહારું સદા સર્વદા રક્ષણ કરે; એવી મહારી વારંવાર સવિનય પ્રાર્થના છે. ૪.

ત્રાતા યત્ર ન કશ્ચિદસ્તિ વિષમે

તત્ર પ્રહતું પથિ ।

દોઘધારો યદિ જદાતે િતિવિધેઃ

સ્તત્ર શક્યક્રિયઃ ॥

યત્ર ત્વં કરુણાર્ણવસ્ત્રિગ્વન-

ત્રાણપ્રવીણઃ પ્રભુ-

સ્તત્રાપિ પ્રહરન્તિ ચત્પરિભવઃ

કસ્યૈષ ગર્હાવહઃ ॥૫॥

હે નાથ ! જ લયંકર માર્ગમાં ડાઘપણ રક્ષક નથી, ત્યાં યદિ શત્રુઓ નાશ કરવાવાસ્તે તૈયાર હોય, તો ત્યાં તેની નિવૃત્તિનો શો ઉપાય કરી શકાય ? અર્થાત્ ત્યાં તો ડાઘ ઉપાયજ નથી; પરંતુ જ્યાં આપ જવા કઙ્ણાસિન્ધુ ત્રૈલોક્યની રક્ષા કરવામાં કુશળ સ્વામી ખિરાજમાન છે, ત્યાંપણ જો તે કામકોધાદિ શત્રુઓ પ્રહાર કરે, તો એ કોનો અનાદર (અપમાન) છે ? અને કોની નિન્દા છે ? આપ એનો વિચાર જરૂર કરશો. ૫.

તસ્માદ્રક્ષ કૃપાપ્રદેન્ધો પાહિ પાહિ ॥૫॥

નમસ્તુભ્યં નમસ્તુભ્યં નમસ્તુભ્યં નમો નમઃ ॥

તે હેતુથી હે કૃપાસાગર ! મહારી રક્ષા કરો, હે જગદ્ગુરો ! મહારૂં પાલન-રક્ષણ કરો, મહારૂં રક્ષણ કરો;

આપને મહારો નમસ્કાર છે, આપને મહારો પ્રણામ છે,
આપને મહારો નમસ્કાર, નમસ્કાર નમસ્કાર છે. સંસાર
સમુદ્રમાં ડુબકીઓ ખાતાં ગભરાઈ અતિ આકુલવ્યાકુલ
થયેલાની (મહારી) અતિઆતુરતાની પ્રાર્થના જણાવવા
વાસ્તે વારંવાર નમઃ શબ્દનું ઉચ્ચારણ છે. ૬.

**સચ્ચિદાનન્દબોધાય શિષ્યહૃતાપહારિણે ।
માધવાનન્દ નામ્ને મેઽજસ્રં શ્રાગુરવે નમઃ ॥**

સચ્ચિદાનન્દ પરમાત્માના અપરોક્ષ-સાક્ષાત્કાર
જ્ઞાનવાળા, અને શિષ્યોના હૃદયના સંતાપોને નાશ
કરનાર; શ્રીમાધવાનન્દ નામવાળા મહારા શ્રીગુરૂદેવને
મહારો નિરંતર નમસ્કાર છે. ૭.

ૐ શ્રી સચ્ચિદાનન્દ માધવાનન્દ-

સદ્ગુરુદેવતાર્પણમસ્તુ ॥

હરિ ૐ તત્સત્ ॥

श्रीसद्गुरुप्रातःस्मरणस्तोत्रम् ।

नैमि श्रीमाधवानन्दं सच्चिदानन्दविग्रहम् ।
यस्यैक्षण्यप्रसादेन तीर्णोऽं भवसागरम् ॥१॥

लसद्वातातरंगकं क्षमागविन्दशोभितम् ।
यतीन्द्रोऽंससेवितं लज्जामि माधवं नमम् ॥२॥

विवेकरत्नभारिण्यं भवार्तितापहारिण्यम् ।
यतीन्द्रोऽंससेवितं लज्जामि माधवं नमम् ॥३॥

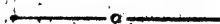
यदर्थमेव भावितं तदर्थमेव दायिनम् ।
यदंघ्रिरक्तपङ्कजं लज्जामि माधवं नमम् ॥४॥

श्लोकत्रयमिदं पुण्यं ब्रह्मानन्दप्रदायकम् ।
यः पठेत्प्रातरुत्थाय स गच्छेत्परमं पदम् ॥५॥

ॐ ति श्रीमत्परमहंस परिव्राजकाचार्य श्रीमत्-
स्वामि माधवानन्द पूज्यपाद प्रभुभशिष्य-

शास्त्रिस्वामिविनिर्मितं श्रीसद्गुरु-
प्रातःस्मरणस्तोत्रं सम्पूर्णम् ॥

ॐ सच्चिदानन्द माधवानन्द ॥

❖ અથ શ્રી ગુરુગીતા ❖

શ્રી સચ્ચિદાનંદાય નમઃ ।

શ્રી પરમાત્મને નમઃ ।

શ્રી માધવાનન્દ સદ્ગુરુભ્યો નમઃ ।

મંગલાચરણમ્ ।

નૌમિ શ્રીમાધવાનન્દં સચ્ચિદાનન્દવિગ્રહમ્ ।
યસ્યેક્ષણપ્રસાદેન તીર્ણોહં ભવસાગરમ્ ॥

* * * * *

ૐ અરય શ્રીગુરુગીતાસ્તોત્રમાલા મંત્રરચ-
૯શ્વર (સદાશિવ) ઋષિઃ, નાના વિધાનિ-
છન્દાંસિ, શ્રીગુરુદેવતા, મમ ચતુર્વિધ-
પુરુષાર્થ સિદ્ધયર્થે શ્રીગુરુ પ્રીત્યર્થે-
જપે વિનિયોગઃ ॥

ઋષય ઊચુઃ—

હે સૂત સર્વપુરાણુજ્ઞ સર્વમાહાત્મ્યવિદ્દાં વર ।
 ગુરૂમાહાત્મ્યં વિશેષેણ શ્રોતુકામા હિ વયં સદા ॥
 આચાર્યવાન્ હિ પુરૂષો વેદેત્યાદિશ્રુતિર્જગૌ ।
 તત્સમાત્સર્વપ્રયત્નેન ગુરૂમાહાત્મ્યં વદ પ્રભો ॥૨॥
 ત્વન્મુખા-તુ યથા શ્રુત્વા તથા સમ્યગુપાસ્મહે ।
 ઈત્યેવં વચનં તેષાં શ્રુત્વા સૂતોઽપ્રવીદિદમ્ ॥૩॥

સૂત ઉવાચ—

સાધુપૃષ્ઠં ભવદ્ભિશ્ચ લોકાનાં હિતકારકૈઃ ।
 ભવન્તશ્ચ તથા ધન્યાઃ પવિત્રાઃ કુલભૂષણાઃ ॥૪॥
 યેષાં ચૈવ ગુરૂઃ સાક્ષાદૈવતં પરમં શુભમ્ ।
 તેષાં ગુરૂકથા લોકે વલ્લભા ભવતાં સદા ॥૫॥
 તે ધન્યાશ્ચ કૃતાર્થાશ્ચ સફલં દેહધારણમ્ ।
 ઉધૃતં ચ કુલં તૈસ્તુ યે ગુરૂં સમુપાસતે ॥૬॥
 યસ્ય દેવે પરા ભક્તિર્યથા દેવે તથા ગુરૌ ।
 તસ્યૈતે કથિતા હ્યર્થાઃ પ્રકાશન્તે મહાત્મનઃ ॥૭॥
 કૈલાસશિખરે રમ્યે ભક્તિસાધનહેતવે ।
 પ્રણમ્ય પાર્વતી ભક્ત્યા શંકરં પરિપૃચ્છતિ ॥

પાર્વત્યુવાચ—

ૐ નમો દેવદેવેશ પરાત્પર જગદ્ગુરૌ ।

सदाशिव महादेव गुह्यदीक्षां प्रदेहि मे ॥८॥
 केन मार्गेषु लोः स्वामिन्देही प्रहस्योत्तमवेत्ता
 तत्कृपां कुङ् मे देव नमामि यरणौ तव ॥९॥

श्रीमहादेव (धृश्वर) उवाच—

मम स्वपासि देवि त्वं त्वद्भक्त्यर्थं वदाम्यहम् ।
 लोकोपकारकः प्रश्नो न केनापि कृतः पुरा ॥१॥
 उंसाख्यां परिवृत्तपत्रकमलैर्द्विष्यैर्गत्कारणै—
 विंशोत्तीर्णमनेकदेह निलयं स्वच्छन्दमात्मेच्छया ॥
 तत्तद्योगतया स्वदेशिकतनुं भावैकदीपाङ्कुरं ।
 प्रत्यक्षाक्षरविग्रहं गुह्यपदं ध्यायेद् द्विषाडुगुह्यम् ॥
 'गु'शब्दस्तन्धकारोऽस्ति

'इ'शब्दस्तन्निरोधकः ।

अन्धकारविरोधित्वाद् गुह्यरित्यभिधीयते ॥१३॥
 यद्द्विष्यकमलद्वन्द्वं द्वन्द्वतापनिवारकम् ।
 तारकं लवसिन्धोश्च श्रीगुह्यं प्रणुमाभ्यहम् ॥
 लोकोपकारकः प्रश्नो न केनापि कृतः पुरा ॥
 दुर्लभस्त्रिषु लोकेषु तच्छृणुष्व यथा तथा ॥१५॥
 किञ्चिद् गुह्यं विना नान्यत्सत्यं सत्यं वरानने ।
 मन्त्रयन्त्रादिविद्यानां स्मृतिरुत्थाटनादिकम् ॥१६॥
 शैवशक्त्यागमादीनि सन्ति षड्भूतानि च ।

અપભ્રંશેત્સમસ્તાનાં જીવાનાં ભ્રાન્તચેતસામ્ ॥
 વેદશાસ્ત્રપુરાણાનિ કૃતાનિ ગુરુકામ્યયા ।
 સ્વયં લોકે ગુરુઃ સાક્ષાજ્જયતે ચૈવ તત્ત્વવિત્ ॥
 યજ્ઞો દાનં તપસ્તીર્થં વ્રતં ધર્મપરં ચ યત્ ।
 ગુરુતત્ત્વમવિજ્ઞાય મૂઢારતેન્યપરા જનાઃ ॥૧૯॥
 ગુરુબુદ્ધ્યાત્મનો નાન્યત્સત્યં સત્યં વરાનને ।
 મોક્ષાર્થે હિ પ્રયત્નેન કર્ત્તવ્યં ચ મનીષિભિઃ ॥
 ગૂઢવિદ્યા ચ સર્વેષાં દેહિનાં જ્ઞાન સંભવઃ ।
 ઉદયઃ સ્વપ્રકાશેન ગુરુશબ્દેન કથ્યતે ॥૨૧॥
 દેહી બ્રહ્મ ભવેદરમાત્તકૃપાર્થં વદામ્યહમ્ ।
 સર્વપાપવિમુક્તાત્મા શ્રીગુરોઃ પાદસેવનાત્ ॥
 સર્વતીર્થાવગાહસ્ય પ્રાપ્નોતિ સ ફલં નરઃ ।
 ગુરુપાદોદકં પીત્વા શેષં શિરસિ ધારયેત્ ॥૨૩॥
 શોષણું પાપપંકજસ્ય દીપનં જ્ઞાનતેજસામ્ ।
 ગુરોઃ પાદોદકં સમ્યક્ સંસારાર્ણવતારકમ્ ॥
 અજ્ઞાનાર્ત્તિહરં ચૈવ જન્મકર્મનિવારણમ્ ।
 જ્ઞાનવિજ્ઞાનસિદ્ધયર્થં ગુરોઃ પાદોદકં પિબેત્ ॥
 ગુરોઃ પાદોદકં પાનં* ગુરોરુચિષ્ટ ભોજનમ્ ।
 ગુરુમૂર્તિઃ સદા ધ્યાનં ગુરુસ્તોત્રં સદા જપેત્ ॥

* 'પીત્વા' એવો પાઠાંતર છે.

કાશીક્ષેત્રં નિવાસોસૌ જહ્નવીચરણોદકમ્ ।
 ગુરૂર્વિશ્વેશ્વરઃ સાક્ષાત્તારકં પ્રહ્મનિશ્ચિતમ્ ॥૨૭॥
 શિરઃપાદાંકિતં કૃત્વા ગયાસાવક્ષયો વટઃ ।
 તીર્થરાજઃ પ્રયાગોસૌ ગુરૂભૂત્તેજ્ઞનમોઽસ્તુ તે ॥
 ગુરૂભૂત્તિં સ્મરેન્નિત્યં ગુરોર્નામ સદા જપેત્ ।
 ગુરોરાજ્ઞાં પ્રકુર્વીત ગુરોરન્યં ન ભાવયેત્ ॥૨૮॥
 ગુરૂવક્ત્રે સ્થિતં પ્રહ્મ પ્રાપ્યતે તત્પ્રસાદતઃ ।
 ગુરોર્ભૂ-તેઃ સદા ધ્યાનં યથા સ્વૈરિણી યોષિતા ॥
 નિજશ્રમં સ્વજાતિં ચ સ્વકીર્તિં પુષ્ટિ વર્ધનીમ્ ।
 એતત્સર્વં પરિત્યજ્ય ગુરોરન્યં ન ભાવયેત્ ॥
 અનન્યાશ્ચિન્તયન્તો યે સુલભં પરમં પદમ્ ।
 તસ્માત્સર્વપ્રયત્નેન ગુરોરારાધનં કુરુ ॥૨૯॥
 ગુરૂ વક્ત્રે સ્થિતા વિદ્યા ગુરૂભક્ત્યા ચ લભ્યતે ।
 ત્રૈલોક્યે સ્યુર્ન વક્તારો દેવાદસુરપન્નગાઃ ॥૩૦॥
 ગુકારસ્ત્વન્ધકારોસ્તિ રૂકારસ્તેજ ઉચ્યતે ।
 અજ્ઞાનગ્રાસકં પ્રહ્મ ગુરૂરેવ ન સંશયઃ ॥૩૧॥
 ગુકારઃ પ્રથમો વર્ણો માયાદિગુણભાસકઃ ।
 રૂકારો દ્વિતીયં પ્રહ્મ માયા ભ્રાન્તિવિમોચકમ્ ॥

૧ ગુરૂભૂ-ત્યૈ નમો નમઃ । આવો પાઠાંતર છે.
 ૧ 'માં' આવો પાઠાંતર છે.

अेव गुडपदं श्रेष्ठं देवानामपि दुर्लभम् ।
 ङाङा ङूङू गाणैश्चैव गन्धर्वाद्यैश्च पूज्यते ॥३६॥
 अेव तेषां य सर्वेषां नास्ति तत्त्वं गुरोः परम् ।
 आसनं शयनं वस्त्रं वाहनं भूषणद्विकम् ॥३७॥
 साधकेन प्रदातव्यं गुरोः संतोषकारणम् ।
 गुरोराराधनं कार्यं ज्वित्वं य निवेदयेत् ॥
 कर्मणा मनसा वाया सहजिराराधयेद् गुडम् ।
 दीर्घदंडं नमस्कृत्य निर्लज्जे गुडसन्निधौ ॥३८॥
 शरीरमर्थसम्प्राप्तं सहगुडभ्यो निवेदयेत् ।
 कृमिविट्भरमनिष्ठान्तं दुर्गन्धमज्ञमूत्रकम् ॥
 श्लेष्मरक्तत्वयामांसं तनुरित्थं वरानने ।
 संसारवृक्षमारूढाः पतन्ति नरकार्णवे ॥४१॥
 श्रीगुड्यरणुद्रन्दं यस्यां द्विशि विराजते ।
 तरयै द्विशे नमस्कुर्याद्भक्त्या प्रतिदिनं प्रिये ॥
 गुडपादप्रसादेन विहात्मा लभ्यते सदा ।
 येनोद्धृतमिदं विश्वं तरमै श्रीगुरवे नमः ॥४३॥
 गुडप्रक्ष्मा गुडविष्णुगुडदेवो भुङ्क्ष्वरः ।
 गुडरेव परं प्रक्ष्म तरमै श्रीगुरवे नमः ॥४४॥
 अज्ञानतिमिरान्धरय ज्ञानांजनशलाकया ।
 यक्षुरुन्मीलितं येन तरमै श्रीगुरवे नमः ॥४५॥

અખંડમંડલાકારં વ્યાપ્તં યેન ચરાચરમ્ ।
 તત્પદં દર્શિતં યેન તસ્મૈ શ્રીગુરવે નમઃ ॥૪૬॥
 સર્વશ્રુતિશિરોરત્નવિરાજિતપદાંબુજઃ ।
 વેદાન્તપદ્મસૂર્યાય તસ્મૈ શ્રીગુરવે નમઃ ॥૪૭॥
 યસ્ય રમરણમાત્રેણ કૈવલ્યં લભતે સ્વયમ્ ।
 સદૈવ સર્વસમ્પત્તિસ્તસ્મૈ શ્રીગુરવે નમઃ ॥૪૮॥
 ચૈતન્યં શાશ્વતં શાન્તં વ્યોમાતીતં નિરંજનમ્ ।
 ષિન્દુનાદકલાતીતં તસ્મૈ શ્રીગુરવે નમઃ ॥૪૯॥
 સ્થાવરં જંગમં ચૈવમચરં ચરમેવ ચ ।
 યેન વ્યાપ્તં જગત્સર્વં તસ્મૈ શ્રીગુરવે નમઃ ॥
 જ્ઞાનશક્તિસમારૂઢં તત્ત્વમાલા વિભૂષિતમ્ ।
 ભુક્તિભુક્તિપ્રદાતારં તસ્મૈ શ્રીગુરવે નમઃ ॥૫૧॥
 અનેકજન્મસમ્પ્રાપ્તકર્મબંધવિદાહિને ।
 પ્રહ્લજ્ઞાનપ્રભાવેન તસ્મૈ શ્રીગુરવે નમઃ ॥૫૨॥
 શોષણું ભવસિન્ધોશ્ચ દીપનં મોક્ષસમ્પદામ્ ।
 ગુરૂપાદોદકં સમ્યક્ તસ્મૈ શ્રીગુરવે નમઃ ॥૫૩॥
 નગુરોરધિકં તત્ત્વં ન ગુરોરધિકં તપઃ ।
 ગુરૂજ્ઞાનાત્પરં તત્ત્વં તસ્મૈ શ્રીગુરવે નમઃ ॥૫૪॥
 મન્નાથસ્ત્રિજગન્નાથો મદ્ગુરુસ્ત્રિજગદ્ગુરુઃ ।
 મમાત્મા સર્વભૂતાત્મા તસ્મૈ શ્રીગુરવે નમઃ ॥

ध्यानमूलं गुरोर्भूर्तिः पूजमूलं गुरोः पदम् ।
 मंत्रमूलं गुरोर्वाक्यं मोक्षमूलं गुरोः कृपा ॥५६॥
 गुडरादिरनादिश्च गुडः परमद्वैतम् ।
 गुडमंत्रसमो नास्ति तस्मै श्रीगुरवे नमः ॥५७॥
 सप्तसागरपर्यन्तं तीर्थरत्नानङ्गलं सदा ।
 गुडपादोदकरयापि सलिलांशेन दुर्लभम् ॥५८॥
 गुडरेवजगत्सर्वं ब्रह्मविष्णुशिवात्मकम् ।
 गुरोः परतरं नास्ति तस्मात्सम्पूजयेद् गुडम् ॥
 ज्ञानविज्ञानमुक्तिश्च लभ्यते गुडलक्षितः ।
 गुरोः समं ततो नान्यत्साधयेद् गुडमार्गिणम् ॥
 यस्मात्परतरं नास्ति नेति नेतीति वै श्रुतिः ।
 मनसा वयसा यैव सर्वद्वाराधयेद् गुडम् ॥६१॥
 गुरोः कृपाप्रसादेन ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ।
 सामर्थ्यं तत्प्रसादेन केवलं गुडसेवया ॥६२॥
 देवकिन्नरगन्धर्वाः पितृयक्षाश्चरारणाः ।
 मुनयोऽपि न जनन्ति गुडशुश्रूषणु विधिम् ॥६३॥
 महाङ्कारगवेषु तपोविद्याभ्यासाधिकाः ।
 संसारकुडरावन्ते धृष्टीयन्त्रं यथा पुनः ॥६४॥
 न भुक्ता देवगन्धर्वाः पितरो यक्षकिन्नराः ।
 ऋषयः सर्वसिद्धाश्च गुडसेवापराङ्मुखाः ॥६५॥

ધ્યાનં શૃણુ મહાદેવિ સર્વાનન્દપ્રદાયકમ્ ।
સર્વસૌખ્યપ્રદં ચૈવ ભુક્તિમુક્તિપ્રદાયકમ્ ॥૬૬॥

શ્રીમત્પરં બ્રહ્મ ગુરું નમામિ ।

શ્રીમત્પરં બ્રહ્મ ગુરું ભજમિ ॥

શ્રીમત્પરં બ્રહ્મ ગુરું વદામિ ।

શ્રીમત્પરં બ્રહ્મ ગુરું સ્મરામિ ॥૬૭॥

બ્રહ્માનંદં પરમસુખદં કેવલં જ્ઞાનમૂર્તિમ્ ।

દ્વન્દ્વાતીતં ગગનસદૃશં તત્ત્વમસ્યાદિલક્ષ્યમ્ ॥

એકં નિત્યં વિમલમચલં સર્વધીસાક્ષિભૂતમ્ ।

ભાવાતીતં ત્રિગુણરહિતં સદ્ગુરું તં નમામિ ॥

આનન્દમાનન્દકરં પ્રસન્નં ।

જ્ઞાનસ્વરૂપં નિજબોધયુક્તમ્ ॥

યોગીન્દ્રમીશ્યં ભવરોગવૈદં ।

શ્રીમદ્ગુરું નિત્યમહં નમામિ ॥૬૮॥

હૃદયમ્બુજે કર્ણિકમધ્યસંસ્થમ્ ।

સિંહાસને સંસ્થિતદિવ્યમૂર્તિમ્ ॥

ધ્યાયેદ્ ગુરું ચંદ્રકલાપ્રકાશં ।

સચ્ચિત્સુખાભીષ્ટફલપ્રદાનમ્ ॥૬૯॥

નિત્યં શુદ્ધં નિરાભાસં નિરાકારં નિરંજનમ્ ।

નિત્યબોધં ચિદાનન્દં ગુરું બ્રહ્મ નમામ્યહમ્ ॥

न गुरोरधिकं न गुरोरधिकं ।

न गुरोरधिकं न गुरोरधिकम् ॥

शिवशासनतः शिवशासनतः ।

शिवशासनतः शिवशासनतः ॥७२॥

धृमेव शिवं धृमेव शिवं ।

धृमेव शिवं धृमेव शिवम् ॥

भम शासनतो भम शासनतो ।

भम शासनतो भम शासनतः ॥७३॥

अेव विधं गुडं ध्यात्वा प्रह प्रकाशते स्वयम् ।

तदा गुरूपदेशेन मुक्तो भवति पार्वति ॥७४॥

गुडसंदर्शिते मार्गे मनःशुद्धे कृते यदा ।

अनित्यं अंउयेत्सर्वं यत्किञ्चिद् दृष्टिगोचरम् ॥

ज्ञेयं सर्वमनित्यं च ज्ञानं च मन उच्यते ।

ज्ञानं ज्ञेयं सभं कुर्यान्नान्योर्थोस्ति द्वितीयकः ॥

अेव श्रुत्वा भलादेवि गुडनिदां करोति यः ।

स याति नरकं धारं यावच्चन्द्रद्विवाकरौ ॥७५॥

यावत्कल्पान्तके देहस्तावदेवि गुडं स्मरेत् ।

गुडोपो न कर्त्तव्यः स्वरुन्दो यदि भावयेत् ।

हुंकारेषु न वक्तव्यं प्राज्ञशिष्यैः कदाचन ।

गुरोरग्रे न वक्तव्यमसत्यं च कदाचन ॥७६॥

ગુરૂં હુંકૃત્ય તુંકૃત્ય ગુરૂં નિર્જિત્ય વાદતઃ ।
 અરણ્યે નિર્જલે દેશે સ ભવેદ્ પ્રહરાક્ષસઃ ॥
 મુનિભિઃ પન્નગૈર્વાપિ સુરૈર્વા શાપિતો યદિ ।
 કાલમૃત્યુભયાદ્વાપિ ગુરૂ રક્ષતિ સર્વદા ॥૮૧॥
 અશક્તા હિ સુરાધાશ્ચ હ્યશક્તા મુનયસ્તથા ।
 ગુરૂશાપહતાઃ ક્ષીણાઃ ક્ષયં યાન્તિ ન શંશયઃ ॥
 મંત્રરાજમિદં દેવિ ગુરૂરિત્યક્ષરદ્વયમ્ ।
 શ્રુતિવેદાન્તવાક્યાનાં ગુરૂઃ સાક્ષાત્પરં પદમ્ ॥
 ગુકારં ચ ગુણાતીતં રૂકારં રૂપવર્જિતમ્ ।
 ગુણાતીતમરૂપં ચ યો દદાત્સ ગુરૂઃ સ્મૃતઃ ॥
 શ્રુતિસ્મૃતિમવિજ્ઞાય કેવલં ગુરૂસેવકાઃ ।
 તે વૈ સંન્યાસિનઃ પ્રોક્તા ઇતરે વેષધારિણઃ ॥
 ગુરોઃ કૃપાપ્રસાદેન પરમાત્મા હિ લભ્યતે ।
 અનેન ગુરૂમાર્ગેણ હ્યન્ત*જ્યોતિઃ પ્રકાશતે ॥
 આપ્રહ્મસ્તમ્બપર્યન્તં પરમાત્મસ્વરૂપિણમ્ ।
 સ્થાવરં જંગમં ચૈવ પ્રણુમામિ જગન્મયમ્ ॥
 વન્દેહં સચ્ચિદાનન્દં ભેદાતીતં જગદ્ગુરૂમ્ ।
 નિત્યં પૂર્ણં નિરાકારં નિર્ગુણં સ્વાત્મસંસ્થિતમ્ ॥
 પરાત્પરતરં ધ્યેયં નિત્યમાનન્દકારકમ્ ।

* હ્યન્તર્જ્ઞાનં પ્રવર્તતે ॥ આવો પાઠાંતર છે.

हृदयाकाशमध्यस्थं शुद्धरङ्गिकसन्निभम् ॥८८॥
 रङ्गिकप्रतिभा रूपं दृश्यते हृषिणि यथा ।
 तथा हृदि चिदाकारं पश्यामि गुङ्गलक्षितः ॥
 अंगुष्ठमात्रपुष्पं ध्यायते चिन्मयं हृदि ।
 तत्र रङ्गुरति हेवोयं दृष्ट्वा तत्कथयाम्यहम् ॥८९॥
 अगोचरं तथा गम्यं रूपनामादिवर्जितम् ।
 निःशब्दं तु विजनीयात्स्वभावाद्ब्रह्म पार्वति ॥
 यथा निजरूपभावेन कर्पूरकुङ्कुमादिषु ।
 शीतोष्णादिरूपभावेन तथा ब्रह्म च शाश्वतम् ॥
 स्वयं ब्रह्ममयो भूत्वा स्थातव्यं यत्र कुत्रचित् ।
 कीदृशमरवत्तत्र ध्यानं भवति तादृशम् ॥९०॥
 गुङ्गध्यानं तथा कृत्वा स्वयं ब्रह्ममयो भवेत् ।
 पिडे पदे तथा रूपे मुक्तारस्ते नात्र संशयः ॥९१॥

पार्वत्युवाच—

पिडं किंतु मलादेव पदं किं समुदाहृतम् ।
 रूपं च रूपातीतं च येतदाभ्याहृति शंकर ॥९२॥

श्रीमहादेव(धृष्टि) उवाच—

पिडं कुंडलिनी शक्तिः पदं हंसमुदाहृतम् ।
 रूपं पिष्टुरिति ज्ञेयं रूपातीतं निरञ्जनम् ॥
 यस्यावन्नोक्तनादेव सर्वसंगविवर्जितः ।

अेकाकी निःस्पृहः शान्तः

स्थातव्यं तत्प्रसादतः ॥८८॥

गुड्ध्यानात्तथात्यन्तं स्वयं प्रह्लभयो भवेत् ।
 परात्परतरं नान्यत्सर्वमेव निरालयम् ॥८९॥
 लब्धं वाथ न लब्धं वा स्वल्पं वा षडुलं तथा ।
 निष्कामेनैव लोक्तव्यं सदा संतुष्ट मानसम् ॥
 सर्वज्ञपदमित्यत्र देही पूर्णभयो भवेत् ।
 सदानन्दः सदाशान्तो रमते यत्रकुत्रचित् ॥
 यत्रावतिष्ठते सोऽपि स देशः पुण्यभाजनः ।
 मुक्तस्य लक्षणं देवि तवाग्रे कथितं मया ॥९०॥
 उपदेशो मया देवि गुड्भाग्येण दर्शितः ।
 गुड्भक्तिस्तथा ध्यानं सकलं तव कीर्तितम् ॥
 अनेन यद् भवेत्कार्यं तद्वदामि महाशये ।
 लोकोपकारकं देवि लौकिकं तु न भावयेत् ॥९१॥
 लौकिकं भावयन्त्यज्ञास्ते हि यान्ति भवार्णवम् ।
 ज्ञानी च भावयेत्सर्वं कर्म निष्कर्मं शाम्यति ॥
 धृढं तु भक्तिभावेन पठते श्रूयते यद्दि ।
 लिप्तिवा तत्प्रदातव्यं दानं हृदिषुया सः ॥
 गुड्गीताभिधं देवि शुद्धतत्त्वं मयादितम् ।
 भवव्याधिं विनाशार्थं त्विदमेव जपेत्सदा ॥

ગુરૂગીતાક્ષરૈકૈકં મંત્રરાજમિદં પ્રિયે ।

અન્યે ચ વિવિધા મંત્રાઃ

કલાં નાર્હન્તિ ષોડશીમ્ ॥૧૦૮॥

સર્વપાપહરં ચૈવ સર્વદારિદ્રનાશનમ્ ।

યક્ષરાક્ષસભૂતાદિચૌરવ્યાધ્રભયાપહમ્ ॥૧૦૯॥

યં યં ચિન્તયતે કાર્યં તં તં પ્રાપ્નોતિ નિશ્ચયઃ ।

કામિતસ્ય કામધેનુઃ કલ્પિતસ્ય ક્ષલપદમ્ ॥

ચિન્તામણિ ચિન્તિતસ્ય સર્વમંગલકારકમ્ ।

મોક્ષકામો જપેન્નિત્યં મોક્ષસિદ્ધિમવાપ્નુયાત્ ॥

યદત્કામં જપેદ્ધો વૈ તત્તત્કામક્ષલં લભેત્ ।

અનન્તક્ષલમાપ્નોતિ ગુરૂગીતા જપેન તુ ॥

કો જપેચ્છાક્તઃ શૈવશ્ચ ગાણપત્યશ્ચ વૈષ્ણવઃ ।

સર્વેષાં સિદ્ધિદં દેવિ સત્યં સત્યં ન સંશયઃ ॥

સંસારમલનાશાર્થં પરમાનન્દસિદ્ધયે ।

ગુરૂગીતાંભસિરનાનંતત્ત્વજ્ઞઃ કુરૂતે સદા ॥૧૧૪॥

સ એવ ગુરૂવત્સાક્ષાત્સદા સદ્બ્રહ્મવિત્તમઃ ।

તસ્ય રથાનાનિ સર્વાણિ પવિત્રાણિ ન સંશયઃ ॥

સૈષા શ્રદ્ધા પવિત્રોસૌ સ્વભાવાધત્ર તિષ્ઠતિ ।

તત્ર દેવગણાઃ સર્વે ક્ષેત્રપીઠે વસન્તિ હિ ॥૧૧૬॥

આસનસ્થઃ શયાનોવા ગચ્છંસ્તિષ્ઠન્વદન્નપિ ।

અશ્વાસ્ત્વઠો ગજસ્ત્વઠઃ સુપ્તો વા જગૃતોપિ વા ॥
 શુચિર્માશ્ચ સદા જ્ઞાની ગુરુગીતા જપેન તુ ।
 તસ્ય દર્શન માત્રેણ પુનર્જન્મ ન વિધતે ॥૧૧૮॥
 સમુદ્રે ચ યથા તોયં ક્ષીરે ક્ષીરં જલે જલમ્ ।
 ભિન્ને કુંભે યથાકાશસ્તથાત્મા પરમાત્મનિ ॥
 તથૈવ જ્ઞાની જીવાત્મા પરબ્રહ્મણિ લીયતે ।
 ઐક્યેન રમતે મુક્તો યત્ર કુત્ર દિવાનિશમ્ ॥
 એવં વિદ્યો મહામુક્તઃ સર્વદા વર્ત્તતે તુ યઃ ।
 તસ્ય સર્વ પ્રયત્નેન ભક્તિભાવં કરોતિ યઃ ॥૧૨૧॥
 ગુરૌ સન્તોષિતે સર્વે મુક્તાસ્તે નાત્ર સંશયઃ ।
 ભુક્તિમુક્ત્યુદયસ્તેષાં કરાગ્રે વર્ત્તતે સદા ॥૧૨૨॥
 અનેન પ્રાણિનઃ સર્વે ગુરુગીતા જપેન તુ ।
 સર્વસિદ્ધિમવાપ્નોતિ ભુક્તિ મુક્તિ ન સંશયઃ ॥
 સત્યં સત્યં પુનઃ સત્યં ધર્મસંજ્ઞમયોદિતમ્ ।
 ગુરુગીતાસમં નાસ્તિ નારિત તત્ત્વં ગુરોઃપરમ્ ॥
 ગુરુદેવો ગુરુર્ધર્મો ગુરુનિષ્ઠા પરં તપઃ ।
 ગુરોઃ પરતરં નારિત સત્યં સત્યં વરાનને ॥
 ધન્યા માતા પિતા ધન્યો ધન્યો વંશઃ કુલં તથા ।
 ધન્યા ચ વસુધા દેવિ ગુરુભક્તસ્તુ દુર્લભઃ ॥
 શરીરમિન્દ્રિયં પ્રાણા અર્થઃ સ્વજનબાંધવાઃ ।

मातापिता कुलं दैवं गुङ्गेव न संशयः ॥१२७॥
 आकल्पं जन्मनां कोट्या यज्ञप्रतपःक्रियाः ।
 तत्सर्वं सकलं देवि गुङ्गसन्तोषमात्रतः ॥१२८॥
 विधाधनमहेनैव मन्दभाग्याश्च ये नराः ।
 गुङ्गसेवां न कुर्वन्ति सत्यं सत्यं वदाम्यहम् ॥
 प्रह्वविषगुमहेशादिदेवर्षिपितृकिन्नराः ।
 सिद्धयारण्ययक्षाश्च ह्यन्येपि भुनयो जनाः ॥
 गुङ्गसेवापरंतीर्थमन्यतीर्थं निरर्थकम् ।
 सर्वतीर्थानि देवेशि सद्गुरोश्चरणाम्भुजे ॥१२९॥
 सर्वतीर्थकूलं देवि पादांगुष्ठे च वर्त्तते ।
 अतः पूर्वं मया देवि न कस्य कथितं प्रिये ॥
 रहस्यं नैव वक्तव्यं तवाग्रे कथितं मया ।
 सुगोप्यं च प्रयत्नेन येन प्रह्व प्रयारयसि ॥
 मनसापि न वक्तव्यं प्रह्वसानिध्यकारकम् ।
 असन्तं चित्तविलान्तं श्रद्धाभावं विलोक्य वै ॥
 प्रवक्तव्यमिदं देवि ह्यन्यथा नैव सिद्धयति ।
 यस्यास्ति मनसि श्रद्धा तस्मै देयं वरानने ॥
 अलकते वंशके धूर्त्ते पाप्मणे नास्तिके शठे ।
 मनसापि न वक्तव्या गुङ्गीता कदाचन ॥१३०॥
 सच्चिदानन्दरूपाय व्यापिने परमात्मने ।

નમઃ શ્રીગુરૂનાથાય હ્યવિદ્યાગ્રન્થિભેદિને ॥૧૩૭॥
 ગુરવો ખલ્લવઃ સન્તિ શિષ્યવિત્તાપહારકાઃ ।
 તમેકં દુર્લભં મન્યે શિષ્યસંતાપહારકમ્ ॥૧૩૮॥
 સંસારસાગરસમુત્તરણૈકમંત્રં ।

અત્માદિદેવમુનિપૂજિતસિદ્ધમંત્રમ્
 દારિદ્રદુઃખભવશોકવિનાશમંત્રં ।
 વન્દે મહાભયહરં ગુરૂરાજમંત્રમ્ ॥૧૩૯॥

ઈતિશ્રીસ્કન્દપુરાણેઉત્તરખંડે—

શ્રીઉમામહેશ્વર સંવાદે—

શ્રીગુરૂગીતાસ્તોત્રં સમ્પૂર્ણમ્ ॥

ૐ તત્સદ્ અત્માર્પણમસ્તુ ।

ૐ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ ॥

ૐશ્રીસદ્ગુરૂ પરમાત્મને નમો નમઃ ॥

* * * *

અથ શ્રી વાક્યપુષ્પાંજલિઃ—

નમો નમસ્તે ગુરવે મહાત્મને ।

વિમુક્તસંગાય સદુત્તમાય ॥

નિત્યાદ્યાનન્દરસસ્વરૂપિણે ।

ભૂમ્ને સદાપારદ્યાંબુધામ્ને ॥૧॥

વાક્યપુષ્પાંજલિસ્તોત્રં ।

મયા ભક્ત્યા સમર્પિતમ્ ॥

બ્રહ્મવિદ્યાપ્રદસ્યારતુ ।

સદ્ગુરોઃ શ્રીપદાબ્જયોઃ ॥૨॥

દોષ્યાં પદ્મ્યાં ચ જનુભ્યામુરસા શિરસા દશા ।

મનસા વચસા ચેતિ પ્રણામોષ્ટાંગ ઈરિતઃ ॥૩॥

સ્વદેશિકસ્યૈવ શરીરચિન્તનં ।

ભવેદનન્તસ્ય તદેવ ચિન્તનમ્ ॥

સ્વદેશિકસ્યૈવ તુ પૂજનં તથા ।

ભવેદનન્તસ્ય શિવસ્ય પૂજનમ્ ॥૪॥

સ્વદેશિકસ્યૈવ તુ નામકીર્તનમ્ ।

શિવાદિશબ્દસ્ય ચ કીર્તનં ભવેત્ ॥

સ્વદેશિકસ્યૈવ તુ આધનં તથા ।

ભવેદનન્તસ્ય શિવસ્ય આધનમ્ ॥૫॥

તસ્માદ્વિદ્વાન્સર્વમેતદ્વિહાય ।

શ્રદ્ધાયુક્તઃ સદ્ગુરું સત્યનિષ્ઠમ્ ॥

વિદ્યાકોશં વેદવેદાન્તનિષ્ઠં ।

ગચ્છેન્નિત્યં સત્યધર્માદિયુક્તઃ ॥૬॥

ગુરુચરણસ્મરણેન પૂજયા ચ ।

સ્વધિતમસઃ પરિમુચ્યતે હિ જન્તુઃ ॥

નહિ મરણપ્રભવપ્રણાશહેતુ—

ગુરુચરણરમરણાદ્દેતેસ્તિ કિંચિત્ ॥૭॥
 યદક્ષરં પદં ભ્રષ્ટં માત્રાહીનં ચ યદ્બલવેત્ ।
 તત્સર્વં ક્ષમ્યતાં દેવ પ્રસીદ પરમેશ્વર ॥૮॥
 અન્યથા શરણું નાસ્તિ ત્વમેવ શરણું મમ ।
 તસ્માત્કાઙ્ગુણભાવેન રક્ષ રક્ષ કૃપાનિધે ॥૯॥

* * * * *

સંસારસાગરઘોરં તર્તુમિચ્છન્તિ યે નરાઃ ।
 ગુરૂગીતાપ્ત્ત્વં પ્રાપ્ય સુખં પારં પ્રયાન્તિતે ॥૧॥
 યત્પાદપદ્મરજસા બ્હવો મનુષ્યાઃ ।

પ્રાપ્તાઃ પરં પદ્મભિરેવ સુખેન પૂતાઃ ॥
 વેદાન્તપદ્મરવિમીઝ્યમસંગમીડે ।

શ્રીમાધવં ગુરુમહં પરમેશરૂપમ્ ॥૨॥
 સચ્ચિદાનંદ યોધાય શિષ્યહત્તાપહારિણે ।
 માધવાનન્દનામ્ને મેજસ્રં શ્રીગુરવે નમઃ ॥૩॥

ૐ શ્રીસચ્ચિદાનન્દ માધવાનન્દ—

સદ્ગુરુદેવતાર્પણમસ્તુ ॥

ૐ તત્સત્ ॥

શ્રીગુરૂદેવની આરતી-ઘોળ-વગેરે.

—x—

આરતીના આરંભથી તે અંત સુધી શ્રીગુરૂ-
પરમાત્માની મૂર્તિ અંતરમાં કે પોતાની
સન્મુખ ધારી આરતીનો આરંભ કરવો.
આડું અવળું જોવું નહિ, તેમ શ્રીગુરૂ વિના
બીજું કંઈ પણ ચિંતવવું નહિ. કોઈને આડું
આવવા દેવું નહિ. આરતી સાંજના ચારપાંચ
વાગ્યાથી તે રાત્રિના નવ વાગ્યા સુધી ભોજન
કરતા પહેલાં થઈ શકે છે.

શ્રીસત્વિદ્યાદાનન્દાય નમઃ ।

શ્રીમાધવાનન્દસદ્ગુરૂભ્યો નમોનમઃ ॥

અથ આરતી.

આરતી ઉતાડું મહારા, પ્રભુગુરૂ સંત,

ટાળ્યા સર્વે કુંદ, ચોરાશીના ખંધ;-

પ્રભુગુરૂદેવની આરતી.....૧

આરતી કરીને લેઉં વારણારે,

ધડું શ્રવણ મનન નિત્ય ધ્યાન;

સદ્ગુરૂજીને શિશ સાંપતારે, મહાડું ટળી ગયુંરે,

મહાડું ટળી ગયું દેહાભિમાન;—પ્રભુગુરૂ૦.....૨

સદ્ગુરૂજીએ શાનમાં, સમજવ્યું સુખ અપાર;

ૐ પ્રહ્લાનંદ સ્વામી અનુભવ્યારે, મુને ભાસ્યારે,

મુને ભાસ્યો છે પ્રભાકાર;—પ્રભગુરૂં.....૩
 મહાનુભાવજીએ મહેર કરી, સમજાવી સર્વે રીત;
 જાગ્રત સ્વપ્ન સુષુપતિરે, મુને ભાસ્યોરે,
 મુને ભાસ્યો છે તુરીયાતીત;—પ્રભગુરૂં.....૪
 સદ્ગુરૂં શોભા શી કહું, મુખે વર્ણવી નવ્ય જય;
 હરિહર પ્રભાદિક સ્તુતિ કરેરે, તોય શબ્દારે,
 તોય શબ્દાતીત સોહાય;—પ્રભગુરૂં.....૫
 અખે પ્રભ અવલોકિયું, સદ્ગુરૂં કેરી ચોજ;*
 અન્તર્યામિ પરમાત્મારે, પ્રભદર્શારે,
 બહાલો દર્શા પોતાની મોજ;—પ્રભગુરૂં.....૬
 આરતી ઉતાડું મહારા, પ્રભગુરૂં સંત,
 ટાળ્યા સર્વે કંદ, ચોરાશીના બંધ;—

પ્રભગુરૂં દેવની આરતી.....૭

બેઠાં બેઠાં આરતી બોલ્યા પછી, ઉભા થઈને ની-
 ચેના શ્લોકથી સ્તુતિ કરી, શ્રીગુરૂં પંચક બોલી
 શ્રીસદ્ગુરૂંદેવને પાંચ સાષ્ટાંગ નમસ્કાર કરવા.

સ્તુતિ:— નમસ્કાર:—

ૐ પ્રભાનંદં પરમસુખદં કેવલં જ્ઞાનમૂર્તિં ।
 દ્વન્દ્વાતીતં ગગનસદૃશં તત્ત્વમર્યાદિલક્ષ્યમ્ ॥

* ચોજ = રહસ્ય — તાત્પર્ય — સાંનકા.

એકં નિત્યં વિમલમચલં સર્વધીસાક્ષીભૂતં ।
ભાવાતીતં ત્રિગુણરહિતં સદ્ગુરૂં તં નમામિ ॥૧

* * * * *

શ્રી ગુરૂપંચક સ્તોત્રમ્ ॥

શ્રીમાધવાનન્દ ગુરૂં નમામિ ।
શ્રીમાધવાનન્દ ગુરૂં ભજમિ ॥
શ્રીમાધવાનન્દ ગુરૂં વદામિ ।
શ્રીમાધવાનન્દ ગુરૂં સ્મરામિ ॥૧॥
જિજ્ઞાસુસેવ્યં ચરણારવિન્દં ।
પ્રહ્લાદિવન્દ્યં મનસા તથા તમ્ ॥
સચ્ચિત્સ્વરૂપં સ્વત એવ સિદ્ધં ।
શ્રીમાધવાનન્દ ગુરૂં નમામિ ॥૨॥
સંસાર દુઃખેન વિદુઃખિતાનાં ।
પરાત્મદાનેન સુશંકરં વૈ ॥
અજ્ઞાનદુઃખાશ્રયદાહિનં તં ।
શ્રીમાધવાનન્દ ગુરૂં ભજમિ ॥૩॥
સર્વેષુ વેદેષુ સુનિશ્ચિતં તં ।

† આ શ્લોકનો અર્થ શ્રીગુરૂગીતાના શ્લોક ૬૮
ની ટીકામાં લખેલો છે.

વેદાન્તસિદ્ધાન્તસરોજસૂર્યમ્ ॥

સ્મૃત્યાદિવિદ્યાસુ ચ સારભૂતં ।

શ્રીમાધવાનન્દગુરું વદામિ ॥૪॥

આત્મસ્વરૂપં હિ ચિદ્દેકભૂતં ।

સત્યાદિલક્ષ્યં સ્વતઃ ઈદ્વસ્વરૂપમ્ ॥

જિજ્ઞાસુસંસારવિમોચકં તં ।

શ્રીમાધવાનન્દગુરું સ્મરામિ ॥૫॥

યઃ પંચકં વૈ પઠતે મનુષ્યે ।

વાકકાયચિત્તૈઃ સિથરતામુપેત્ય ॥

તરયાશુ સંસારદવાગ્નિઘોરઃ* ।

શાન્તિ પ્રયાત્યેવ ગુરોઃ પ્રસાદાત્ ॥૬॥

ઈતિ શ્રીમત્પરમહંસપરિવ્રાજકાચાર્યશ્રીમત્-
સ્વામિમાધવાનન્દ પૂજ્યપાદશિષ્યાનન્દગિરિ-
વિરચિતં શ્રીગુરુપંચકસ્તોત્રં સમ્પૂર્ણમ્ ॥

* * * * *

અથ શ્રીગુરોરષ્ટક સ્તોત્રમ્ ॥

કલંત્રં ધનં પુત્રં પૌત્રાદિસર્વં ।

* તરયાશુ સંસાર દવાગ્નિ તાપઃ । આવો પણ
પાઠાંતર જોલે છે.

ગૃહં બાંધવાઃ સર્વમેતદ્ધિ જાતમ્ ॥

ગુરોરંધ્રિપદ્મે મનશ્ચેન્ન દત્ત* ।

તતઃકિં તતઃકિં તતઃકિં તતઃકિમ્ ॥૧॥

૫૩ગાદિવેદો મુખે શાસ્ત્રવિદ્યા—

કવિત્વાદિગદ્યં સુપદ્યં કરોતિ ॥ગુરોઃ૧૨॥

વિદેશેષુ માન્યઃ સ્વદેશેષુ ધન્યઃ ।

સદાચારવૃત્તેષુ મત્તો ન ચાન્યઃ ॥ગુરોઃ૧૩॥

ક્ષમામંડલે ભૂપભૂપાલવૃન્દૈઃ ।

સદાસેવિતં યસ્ય પાદારવિન્દમ્ ॥ગુરોઃ૧૪॥

યશો મે ગતં દિક્ષુ દાનપ્રતાપા—

જજગદ્વસ્તુ સર્વં કરેયત્પ્રસાદાત્ ॥ગુરોઃ૧૫॥

ન ભોગે ન યોગે ન વા વાજિરાજ્ઞૈ ।

ન કાન્તામુખે નૈવ વિત્તેષુ ચિત્તમ્ ॥ગુરોઃ૧૬॥

અરણ્યે ન વા સ્વસ્ય ગેહે ન કાર્યે ।

ન દેહે મનો વર્ત્તતે મે ત્વનાયે^ક ॥ગુરોઃ૧૭॥

^૧અનર્ધ્યાણિ રત્નાનિ શુભ્રાણિ સમ્યક્ ।

* ‘લગ્ન’—પાઠાન્તર છે. ^ક ‘ત્વનર્ધ્યે’—પાઠાન્તર છે.

^૧ “અનર્ધ્યાણિ રત્નાનિ મુક્તાનિ સમ્યક્ ।

સમાલિંગિતા કામિની યામિનીષુ” ॥ આવો

પાઠાન્તર છે.

સદા યસ્ય સર્વાંગકે ભૂષિતાનિ ॥ગુરોઃ ॥૮॥

ગુરોરષ્ટકં યઃ પઠેત્પુણ્યદેહી ।

યતિર્ભૂપતિર્બ્રહ્મચારી ચ ગેહી ॥

લભેદ્વાંછિતાર્થં પદં બ્રહ્મસંજ્ઞં ।

ગુરોરુક્ત વાક્યે મનો યસ્ય લગ્નમ્ ॥૯॥

ઈતિ શ્રીમત્પરમહંસ પરિવ્રાજકાચાર્ય-

શ્રીમચ્છંકરાચાર્યવિરચિતં-

શ્રીગુરોરષ્ટકસ્તોત્રંસમ્પૂર્ણમ્ ॥ ૬

શ્રી ગુરૂપંચક, અને શ્રીગુરૂઅષ્ટક બોલી રહ્યા પછી “સચ્ચિદાનંદ માધવાનંદ”ની ધૂન બોલી નીચે બેસી શ્રીસદ્ગુરૂવર્ય શ્રીસ્વામીજી મહારાજને બે હાથ જોડી ત્રણ વખત નમસ્કાર કરવા; પછી હાથ થઈ નીચેના શ્લોકથી સન્મુખ બેઠેલા મહાત્મા શ્રીસ્વામીજી મહારાજને સાષ્ટાંગ દંડવત્પ્રણામ કરી તેમની પાસે જઈ નીચે બેસી તેમને ત્રણ વખત હાથ જોડી નમસ્કાર કરવા, અને તેમની આજ્ઞા હોય તો તેમના જમણા ચરણકમલની રજ

૬ “શ્રીગુરૂપંચક” અને “શ્રીગુરોરષ્ટકસ્તોત્ર” ની ટીકા આગળ લખવામાં આવશે.

લેઈ મસ્તકે ચઢાવવી. પછી પોતાના આસન પર જતાં “ સર્વેને સચ્ચિદાનંદ ” એમ બોલી આરતીમાં આવેલા સર્વે લકતોને નમસ્કાર કરવો. પછી પોતાના આસન પર બેસી નીચેનાં બે ધોળ બોલી શ્રીસદ્ગુરુવર્યને પ્રણામ કરી આરતી સમાપ્ત કરવી.

* * * * *

શ્રીમત્પરં બ્રહ્મગુરું નમામિ ।

શ્રીમત્પરં બ્રહ્મગુરું ભજમિ ॥

શ્રીમત્પરં બ્રહ્મગુરું વદામિ ।

શ્રીમત્પરં બ્રહ્મગુરું સ્મરામિ ॥†

અથ રાગ ધોળ:—(૧)

હું તો લળી લળી લાગું પાય, અખંડ પદરાય;
નિગમ નેતિ ગાય, વારી જઈ વારણે;૦....૧
પુરૂષોત્તમ પરિબ્રહ્મ પૂરણ, પ્રકટીયા જગમાંહિરે;
સદ્ગુરુરૂપે શોભિતારે,

જિજ્ઞાસુની ગ્રહેવા ખાંચ;—વારી૦ર
અધમજનને આધારવારે, પાવન પગલાં સારરે;

† આ શ્લોકનો અર્થ શ્રીગુરુગીતાના શ્લોક
૬૭ ની ટીકામાં લખેલો છે.

ભવજળસિંધુ તારતાંરે,

તહમને ક્ષણુએ ન લાગી વાર;-વારી૦૩
દર્શનથી દુષ્કૃત ટળેરે, સ્પર્શતાં પાવન થાયરે;
પ્રહ્લાનંદ સુખ ઉપજેરે,

આવરણ અવિદ્યા જાય;-વારી૦૪
પૂરણ પુણ્ય હોય પાછલુંરે,
નિત્ય નિયમિત પ્રહ્લધ્યાનરે;
અનેક જન્મને આદરેરે,

તેણે પ્રગટ મળ્યા ભગવાન;-વારી૦૫
સકળ તીરથનું તીરથ સદ્ગુરૂ, સકળ દેવના દેવરે;
ધન્ય ધન્ય એ નરનારનેરે.

મન કર્મ વચને કરે [નિત્ય] સેવ;-વારી૦૬
પ્રહ્લા લે અતિ *ભામણારે,
શિવ સનકાદિક ગાયરે;

વિષ્ણુને વલ્લભ ધણારે,
મહિમા મુખે કહ્યો નવ જાય;-વારી૦૭
મંદજન એ મર્મ નસમજે, વર્ણાશ્રમની આજ્યરે;
ત્રિગુણમાં તાણ્યો ફરેરે,
બાંધી જીવપણાની જાય;-વારી૦૮

* ભામણાં = વારણાં.

કહે અખો એ અવિચળ પદના,
સદ્ગુરુ દાતા સોયરે;

કાળજાળમાં આવે નહિરે,

ફરી જન્મમરણ નવ્ય હોય;—વારી૦૬
હું તો લળીલળી લાગું પાય, અખંડ પદરાય;
નિગમ નેતિ ગાય, વારી જાઉં વારણે;—૦....૧૦

રાગ ધોળ:—(૨)

પરથમ પૂજ્યે ગુરુજના પાય કે,
નયણે નિરખીયેજરે;

ધરીએ ચરણકમલનું ધ્યાન કે,
હૈડામાં હરખીયેજરે;—૧

જે મેલીએ મનમરજદ તો, લહાવો લીજ્યેજરે;
જય કોટી જનમનાં પાપ,

સુધારસ પીજ્યેજરે;—૨
ગુરુ અક્ષરાતીત આનંદ, કહ્યા વેદવાણીએજરે;

સદ્ગુરુ છે ચૈતન્ય બ્રહ્મ,
જીવન ધન જાણીએજરે;—૩

તેમાં આણીશ માં દેહભાવ કે,
મહોટા મર્મ છે જરે;

તેની પૂરે છે સાખ્ય પુરાણ કે,

પૂરણ પ્રહ્લ છે જરે;—૪
અડસેઠ તીરથનું ફળ કે, સંતના ચરણમાં જરે;
તહેમાં નહાતાં નિરમળ થાય કે,

અંતઃકરણમાં જરે;—૫
માનોજ કહું એક વાત, નિશાંના કામની જરે;
સદ્ગુરુ છે પૂરણ પ્રહ્લ કે, મૂરતિ પ્રહ્લની જરે;—૬
વળતાં જોડીને કરપાણ્ય, પ્રકંમા કીજ્યે જરે;
સદ્ગુરુ શું રમીએ રસરૂપ કે,

તનમન દીજ્યે જરે;—૭
કરતાં તપ તીરથ વ્રત યોગ કે, ફરતાં ખૂટીએ જરે;
સંત ટાળે ત્રિવિધિનાં તાપ કે,

શબ્દે છૂટીએ જરે;—૮
એ છે તિલક ત્રિભુવન સાર, ત્રિગુણાતીત છે જરે;
એ છે ગુણવાણીના ઇશ કે,

પૂરણ પ્રીછજો જરે;—૯
જો આપે ભજ્યે પ્રહ્લરૂપ તો,

પ્રહ્લને ભાળીએ જરે;
મૂલદાસ કહે મહાનિધ્ય કે,

વસ્તુ નિહાળીએ જરે;—૧૦
સચ્ચિદાનંદ માધવાનંદ.

પ્રભુ પ્રાર્થના:- (લલિત છંદની ચાલ)
 પ્રણામિને કૃપાનાથને ભજું,
 દુરિત વાસના સર્વ હું તજું;
 પ્રભુ બચાવશે પાપકર્મથી,
 શરણુ રાખશે હે દયાનિધિ;-૧
 સકલ કાર્યમાં તુજ સહાયતા,
 અતિ અવશ્ય છે હે જગત્પિતા;
 મુક્તિ આપશે, શુદ્ધ ચિત્ત અતિ,
 શરણુ રાખશે હે દયાનિધિ;-૨
 જગત્માં સહુ વસ્તુઓ વિષે,
 ઘટિત યોજના નાથની દીશે;
 સ્તુતિ નહિ થશે અલ્પ જીવથી,
 શરણુ રાખશે હે દયાનિધિ;-૩
 હૃદયમાં રૂડું ધ્યાન હું ધરું,
 પ્રભુ ઉપાસના પ્રેમથી કરું;
 નવ બીજે પ્રભુ માનું હું વિધિ,
 શરણુ રાખશે હે દયાનિધિ;-૪
 અસત્ય માર્ગથી વૃત્તિ વાળશે,
 દીનપર દયા નાથ લાવશે;
 ભવપતિ કરો મુજ ઉન્નતિ,

શરણુ રાખશો હે દયાનિધિ;-૫

કીર્તન-(રાગ ભાવનો)

શ્રીગુરૂ માધવાનંદ-નંદરે,

ભરતખંડમાં શ્રીગુરૂ માધવાનંદ;-ટેક.

અનેક જન્મના પુણ્યથી રે,

મળીયા સદ્ગુરૂ ચંદ્ર (૨);

પ્રેમ ભક્તિથી સેવતાં રે,

ઠળશે કાળનો કંદ, -કંદરે ભરતખંડમાં૦૧

સેહેજ સમાધિમાં સંચરો રે,

ભમશો નહીં મતિમંદ (૨)

જન્મ મરણ દુઃખ ટાળવા રે,

સમરો સોહં કંદ, -કંદરે ભરતખંડમાં૦૨

સુત ખંધુ તરીયા નેહમાં રે,

લપટો નહિં ગુણવંત! (૨);

ભટકશો મોહ ચક્રમાં રે,

આવે નહીં ભવ અંત, -અંતરે ભરતખંડમાં૦૩

ધ્યાનધરો ગુરૂ દેવનું રે,

લેવા અખંડ આનંદ (૨);

જગન્નાથ નિશ્ચય કહે રે,

અનુભવી સચ્ચિદાનંદ, -નંદરે ભરતખંડમાં૦૪

આવશ્યક સૂચના:—

પૂજન માત્રા પાઠ આદિ નિત્યકર્મ કર્યાપછી શ્રીસદ્ગુરુ પરમાત્માની મૂર્તિ હૃદયમાં વા ત્રિપૂટીમાં ધારી હંસમંત્રદ્વારા શ્રીગુરુદેવનું ધ્યાન કરવું. ધ્યાનનો વિધિ, આસનાદિ, તથા હંસમંત્ર, હંસમંત્ર જપવાનો વિધિ, તેનું સ્વરૂપ, તેમાં થતાં વિઘ્નો, વિઘ્નનાશક ઉપાય હંસમંત્રનું ફળ, હંસમંત્રથી ઐકારની ઉત્પત્તિ વગેરે; શ્રીસદ્ગુરુદેવ પાસેથી અધિકારી બની જાણી લેવું. આરંભમાં થોડોકાલ શ્રીસદ્ગુરુદેવની સન્મુખ રહી ધ્યાન ક્રિયા શીખવી. અને તે શ્રીગુરુની સેવાભક્તિ કરવાથીજ સિદ્ધ થાયછે. સિદ્ધ થયા પછી હમેશાં એકાંતસ્થલમાં ધ્યાનાભ્યાસ કરવો.

સ્નાતં તેન સમસ્તતીર્થસલિલે

સર્વાઽપિ દત્તાઞ્વનિ—

ર્યજ્ઞાનાં ચ કૃતં સહસ્રમણિલા

દેવાશ્ચ સમ્પૂજેતાઃ ॥

સંસારાન્ન સમુદ્ધૃતાઃ સ્વપિતર—

સ્ત્રેલોક્યઽજ્યાઽપ્યસૌ ।

યસ્ય બ્રહ્માવેચારણે ક્ષણમપિ

સ્થૈર્ય મનઃ પ્રાપ્તયાત્ ॥૧૧॥

જે મહાનુભાવ પુરૂષનું મન સ્વાત્મસ્વરૂપના ચિન્તનમાં એક ક્ષણકાળપણ એકાગ્રતાથી સ્થિરતાને પ્રાપ્ત થયું છે; તે મનુષ્યે સમસ્ત તીર્થોમાં અને નદી-ઓમાં સ્નાન કર્યું; અને તેણે સંપૂર્ણ પૃથ્વી સુપાત્રને દાન પણ કરી; તથા હજારો યજ્ઞોનું તેણે અનુષ્ઠાન કર્યું; અને નિષ્પિલ દેવતાઓનું પૂજન પણ તેણે કર્યું, તથા તેણે પોતાના પિતૃઓને સંસારસમુદ્રથી ઉદ્ધાર્યા; તેથી આ મહાપુરૂષ ત્રિલોકને વિષે પૂજવાને યોગ્ય છે. ૧.

કુલં પવિત્રં જનની કૃતાર્થા

વસુન્ધરા પુણ્યવતી ચ તેન ।

અપારસંવિત્સુખસાગરેઽસ્મિં-

લીનં પરે બ્રહ્મણિ યસ્ય ચેતઃ ॥૧૨॥

જે મહાપુરૂષનું મન અપાર જ્ઞાનસ્વરૂપ અને આનંદના સમુદ્રરૂપ એવા આ (પોતાના આત્મસ્વરૂપ ભૂત) સચ્ચિદાનંદ સ્વયંજ્યોતિઃ પરમાત્માને વિષે લીન થયેલું છે; તે પુરૂષે પોતાનું કુલ પવિત્ર કર્યું; અને

પોતાની માતૃશ્રી કૃતાર્થ કરી; તથા જ ભૂમિ ઉપર તે જન્મ્યા છે, અને વિચરેછે, તે ભૂમિને પણ પુણ્યશાળી તીર્થરૂપ કરીછે. ૨.

(મહાત્મા પુરૂષોએ-ગુરૂઓએ શિષ્યનો યથાયોગ્ય અધિકાર જોઈ, અધિકારી બનાવી, યોગ્યસમયમાં હંસમંત્રનો ઉપદેશ કરવો; શિષ્યનો ગમે તેવો આગ્રહ હોય તથાપિ અનધિકારીને કદીપણ હંસમંત્રનો ઉપદેશ કરવો નહિ; એ ખુબ લક્ષ્યમાં રાખવું.)

આ પ્રમાણે બ્રહ્મનિષ્ઠ ધ્યાની પુરૂષ ઉપરોક્ત ફળ પ્રાપ્ત કરી સ્વયં જન્મમરણાદિ દુઃસહ દુઃખોથી મુક્ત થાયછે; તથા પોતાના માતા પિતા આદિ કુલને તેમ પોતાના આશ્રિત જનોને પણ સંસારસાગરથી તારેછે. માટે અવશ્યમેવ થોડોઘણોકાળપણ ધ્યાન અભ્યાસમાં ગાળવો.

શુદ્ધ અન્નજળથી ભોજન તૈયાર થયા પછી ભોજનસમયે ડોઘ સંત મહાત્મા પધારેલા હોય તો તેમને પ્રથમ ભોજનાદિ કરાવી, સારપછી પોતે-ભક્તોએ ભોજન કરવું. મહાત્માને સ્નાન કરવાની ઇચ્છા હોય તો સ્નાન કરાવવું.

यदा गङ्गा ते स्नानं यतीनां यो द्विजोत्तमः ।

स्नानजं लभते पुण्यं गङ्गायाः शतवार्षिकम् ॥
(શ્રીશિવવચનમ્)

જે ઉત્તમદ્વિજ યત્નશીલ સંન્યાસી પરમહંસ મહાત્માઓને શુદ્ધજળથી જે તેમની રૂચી પ્રમાણે સ્નાન કરાવેછે, તેા તે સો વર્ષ પર્યંત શ્રીગંગાજીના સ્નાનથી ઉદ્ય થતા પુણ્યને પામેછે.

गार्गीय गृहे भुंक्ते तस्य भुंक्ते स्वयं हरिः ।
हरिर्यस्य गृहे भुंक्ते तस्य भुङ्क्ते जगत्त्रयम् ॥
(ક્રતુઁ)

જે ગૃહસ્થના ગૃહમાં પરમહંસ સંન્યાસી મહાત્મા ભોજન કરેછે, તેના ઘરમાં સાક્ષાત્ વિષ્ણુ ભગવાન ભોજન કરેછે; અને જના ગૃહમાં વિષ્ણુભગવાન ભોજન કરેછે, તેના ઘરમાં ત્રણે લોક ભોજન કરેછે; અર્થાત્ એક સંન્યાસી પરમહંસ મહાત્માને ભોજન કરાવ્યાથી ત્રિલોકી જગત સહિત સાક્ષાત્ વિષ્ણુભગવાનને ભોજન કરાવ્યા સમાન ફળ થાયછે.

એટલા માટે શ્રીશિવગીતામાં (જ્ઞાનિભ્યો દીયતે કિશ્ચિત્તત્કોટિરુણિતં ભવેત્) જ્ઞાનીને

થોડુક આપ્યું હોય તો તેપણ કોટિગણું ફળ આપેછે,
એમ કહેલું છે.

**યતિપાદાદિકં રાજન્ હન્તિ પાપં પુરાકૃતમ્ ।
સત્તજન્માર્જિતં સદ્યઃ શ્રદ્ધયા શિરસા ધૃતમ્ ॥**
(સ્કન્દ પુરાણે)

હે રાજન્ ! શ્રદ્ધાભક્તિથી મસ્તકપર ધારણ કરેલું
જિતેન્દ્રિય યત્નશીલ પરમહંસ સંન્યાસી મહાત્માના
ચરણોતું જળ, ગૃહસ્થના પાછલા સાત જન્મમાં સંપા-
દન કરેલા સર્વ પાપને તત્કાલ નાશ કરેછે. શ્રીગુરુ-
ચરણોદકનું વિશેષ માહાત્મ્ય પાછળ શ્રીગુરુગીતાના
શ્લોક ૨૩-૨૪-૨૫-૨૬માં વિસ્તારથી વર્ણવેલું છે.

**ચાતુર્માસ્યં રાત્રાનાં તુ યઃ કારયતિ ધર્મવિત્ ।
સ યાત્યૈહિકમૈશ્વર્યમાત્મિકસુખં મહત્ ॥**
(ક્રતુ)

જો ધર્મને જાણનારો ગૃહસ્થ, પરમહંસ સંન્યાસિ
મહાત્માઓને ચાતુર્માસ્ય કરાવેછે; તે પુરૂષ આલોકના
સમગ્ર ઐશ્વર્યને તથા પરલોકનાં મહાન્ સુખને પામેછે.

ઉપરોક્ત વચનો ઉપદેશ કરતાં સ્પષ્ટ જણાવે છેકે:-
સંન્યાસિ પરમહંસ મહાત્માઓને અન્નજળથી સંતુષ્ટ
કરી, પછીથી ગૃહસ્થે ભોજન કરવું.

ભોજન સમયે હાથપગધોઈ, મુખ ચક્ષુ સ્વચ્છકરી, ડાગળા કરી, દર્ભાસન અથવા કાષ્ટના પાટલાપર બેસી ભોજન કરવું. ભોજનના આરંભમાં અહ્વાર્પણ કરી શાંતચિત્તથી ભોજન કરવું:—

અહ્વાર્પણ કરવાનો મંત્ર:—

ૐ અહ્વાર્પણં અહ્નહિવિર્અહ્નાગ્નૌ અહ્નણા હુતમ્ ।
અહ્નૈવ તેન ગંતવ્યં અહ્નકર્મ સમાધિના ॥
ૐ તત્સદ્ અહ્વાર્પણમસ્તુ ॥

જે અર્પણ કરવાનું સાધન સુવાદિક તે પણ અહ્ન છે, અને હવન કરવાને યોગ્ય દ્રવ્ય પણ અહ્ન છે, તથા જે અહ્નરૂપ અગ્નિમાં અહ્નરૂપકર્તાએ હવન કર્યો, તે પણ અહ્ન છે; જેથી અહ્નરૂપ કર્મમાં સમાધિસ્થ થયેલા તે પુરૂષદ્વારા જે પ્રાપ્ત થવા યોગ્ય છે, તે પણ અહ્ન જ છે. તેથી આ સર્વ ૐ તત્સદ્ અહ્નને અર્પણ થાઓ.

ભોજન કરતાં મધ્યમાં પાણી પીવું અમૃતસમાન ઉત્તમ છે; પરંતુ ભોજનના અંતમાં બહુ પાણી પીવું એતો “**ભોજનાન્તે વિષં વારિ**” । આ વચનાનુસાર વિષસમાન છે, માટે ભોજનના અંતમાં માત્ર મુખ સાફ થાય એટલું થોડું પાણી પીવું. પછી હાથ મુખ સાફ

કરવાં, તેમાં આઠ અથવા તેથી વધારે ડોગળા કરી મુખ ચક્ષુઓ સાફ કરી મુખવાસ લેવો. પછી “**ભોજનાન્તે શતં ગચ્છેત્**” એ વાક્યાનુસાર સો પગલાં (ડોગલાં) ફરી વિશ્રાંતિ લેવી. ભોજન કર્યા પછી એ કલાક અથવા ચાર ઘડી વ્યતીત થયે પાણી પીવું.

શિષ્યનાં લક્ષણ અને કર્તવ્યં:—

શ્રીગુરુજી મહાત્મા સ્વામીજી પધાર્યા હોય, અને કથાવાર્તા સત્સંગ કરાવતા હોય, તો ત્યાં તેમના નિયમ પ્રમાણે પ્રવચન—કથા શ્રવણ કરવા નિયમપૂર્વક જવું; અને તેમને યથાવિધિ નમસ્કાર કરી યથાયોગ્ય ખેસવું, તથા પૂર્ણ આસ્થાથી પ્રેમપૂર્વક શ્રવણ કરી હૃદયમાં ધારણ કરવું. ત્યાં ગુરુસ્થાનમાં ડોઘની નિંદા સ્તુતિ કે વ્યવહારિક વાર્તા વિનોદ કરવો નહીં. શાંતચિત્તથી કથાશ્રવણ સત્સંગ કરી ઘેર આવવું. પછી રાત્રિએ એકાન્તમાં ખેસી સત્સંગમાં જે કંઈ શ્રવણ કરેલું હોય તેનું મનન કરવું. અને મનસાથે વિચાર કરવો કે આમાંથી આપણે શું ગ્રહણ કરવાનું છે. જે જે વાતની

આપણામાં ખામી હોય, તે પૂર્ણ કરવા પ્રયત્નશીલ થવું, અને જે જે કરવા યોગ્ય હોય તેનો આરંભ કરવો. સત્સંગમાં શિષ્યનાં લક્ષણ તથા શિષ્યોને કરવાને યોગ્ય જે કંઈ શ્રવણ કરવામાં આવે, તેને આદરથી ગ્રહણ કરી તે પ્રમાણે વર્તવાને પ્રયત્ન કરવો.

**અલુબ્ધઃ સ્થિરગાત્રશ્ચ આજ્ઞાકારી જિતેન્દ્રિયઃ ।
આસ્તિકો દૃઢમક્તશ્ચ ગુરૌ મંત્રે ચ દૈવતે ॥
एवं विधो भवेच्छिष्य इतरो दुःखकृद्गुरोः ॥**

નિર્લોભી, ચંચળતા રહિત શરીરવાળો, શ્રીગુરૂની સંપૂર્ણરીતે આજ્ઞા પાળનાર, જિતેન્દ્રિય-વિષયલંપટ ન હોય, ગુરૂ શાસ્ત્રના વચનોમાં વિશ્વાસવાળો, શ્રીગુરૂમાં, ગુરૂમંત્રમાં, અને પૂજ્યદેવમાં દૃઢભક્તિવાળો, એ પ્રકારનાં લક્ષણવાળો જે હોય તે શિષ્ય કહેવાયછે; ખાકીના તે શ્રીગુરૂને દુઃખ આપનારાજ છે.

**हितैषी प्राणिनां नित्यमास्तिकस्त्यक्तवश्चरः ।
स्वधर्मनिरतो भक्त्या पितृमातृहिते स्थिरः ॥
गुरुशुश्रूषणरतो वाङ्मनःकाय र्मभिः ।
शिष्यस्तु सद्गुणैर्गुप्ते गुरुभक्तिरतः सदा ॥**

ધર્મકામાદિ સંયુક્તો ગુરુમંત્રપરાયણઃ ।

સત્યબુદ્ધિગુરુમંત્રે દેવપૂજનતત્પરઃ ॥

ગુરુપદિદ્શ્યમાર્ગે ચ સત્યબુદ્ધિરુદારથીઃ ।

શરીરમર્થં પ્રાણૌશ્ચ ગુરુભ્યો યઃ સમર્પયન્ ॥

ગુરુભિઃ શિષ્યતે નિત્યં સ શિષ્ય ઇતિ કથ્યતે ॥

નિરંતર પ્રાણિઓનો હિતેચ્છુ, આસ્તિકયુદ્ધિવાળો, વચ્ચકતા ત્યાગેલી હોય, અર્થાત્ જુદું બોલી ખેતરનાર ઠગાઈ કરનાર ન હોય, સ્વધર્મમાં પ્રીતિવાળો, ભક્તિ-પૂર્વક માતાપિતાના હિતમાં પ્રવૃત્તિવાળો, મન વચન શરીર અને કર્મથી ગુરુસેવાપરાયણ, સદ્ગુણસંમ્પન્ન, શ્રીગુરુની ભક્તિમાં નિરંતર પ્રીતિવાળો, ધર્માદિની કામનાવાળો, ગુરુના આપેલા મંત્રને જપવામાં પ્રવૃત્તિ-વાળો, શ્રીગુરુમંત્રમાં સત્યયુદ્ધિવાળો શ્રદ્ધાળુ, દેવપૂજનમાં તત્પર, ગુરુએ ઉપદેશ કરેલા માર્ગમાં સત્યત્વ યુદ્ધિ, અર્થાત્ ગુરુવચનમાં પૂર્ણ શ્રદ્ધાવાળો, આ પ્રકારના લક્ષણવાળો પુરુષ, શરીર, અર્થ, અને પોતાના પ્રાણો પણ શ્રીગુરુને અર્પણ કરીને અર્થાત્ તનમનધનથી શ્રીગુરુસેવાપરાયણ થઈને નિત્ય શ્રીગુરુદ્વારા શિક્ષા-ઉપદેશ પ્રાપ્ત કરેછે; તે શિષ્ય કહેવાયછે.

ઉપરોક્ત લક્ષણવાળો ભક્ત શ્રીગુરુભક્તિથી શુદ્ધ
અંતઃકરણવાળો થઈ, આલોક પરલોકના ભોગ અને
ભોક્ષને સંપાદન કરેછે:-

**કથં વિના રોમહર્ષં દ્રવતા ચેતસા વિના ।
વિનાઽનન્દાશ્રુકલયા શુદ્ધચેદ્રત્તયા વિનાશયઃ ।**
(શ્રીભાગવત૦ સ્કં૦ ૧૧)

જ્યાંસુધી શરીર ઉપર રૂંવાડાં ઉભાં થાય નહિ,
અને ચિત્ત દ્રવિભૂત (પીંગળેલુ) કોમળ થાય નહિ, તથા
આંખમાંથી પ્રેમના આનંદનાં અશ્રુઓની ધારાઓ
વહે નહિ, ત્યાંસુધી ભક્તિ કેવીરીતે જાણવામાં આવે?
અને ભક્તિવિના અંતઃકરણ કેવી રીતે શુદ્ધ થાય ?
અર્થાત્ ભક્તિવિના ચિત્ત શુદ્ધતાને પામતું નથી. માટે
જમને શ્રીગુરુના ચરણકમલોમાં પૂર્ણ શ્રદ્ધાભક્તિ છે,
તેઓને તો સર્વપ્રકારે લાભ છે:-

**एते वेदोद्वेताः सर्वे पुरुषार्थाश्चतुर्विधाः ।
गुरुभक्तस्य हस्तस्थाः भवन्त्यत्र न संशयः ॥**

શ્રીગુરુપરમાત્મામાં અનન્ય ભક્તિવાળા ગુરુભક્તના
હાથમાં વેદોએ કથન કરેલા ધર્મ અર્થ કામ અને ભોક્ષ

એ ચારે પુરુષાર્થી આ મનુષ્ય જન્મમાંજ સ્થિત થાયછે; એમાં સંદેહ નથી. માટે નિરંતર શ્રીગુરૂની ભક્તિ-સેવા કરવી.

શ્રી ગુરૂપરમાત્માના ભક્તોએ લોકલજ્જનો ત્યાગ કરી તન મન ધન અર્થાત્ પોતાનું સર્વસ્વ શ્રીગુરૂને અર્પણ કરી, તેમની સન્મુખ સાષ્ટાંગ દંડવત્ પ્રણામ કરી, ઉભા રહેવું, અને ગુરૂ આજ્ઞા કરે ત્યારે જુદા આસન પર બેસવું; ગુરૂની સાથે એક આસન પર કદી ન બેસવું. ગુરૂને આસન, વસ્ત્ર, પુસ્તક, માલા વગેરે તેમને જની જની જરૂર હોય તે તે અર્પણ કરવું. શ્રીગુરૂના પાદ પ્રક્ષાલન કરી ચરણામૃત લેવું. તેમનો ઉચ્છિષ્ટ પ્રસાદ લેવો, સર્વદા તેમની મૂર્તિનું ધ્યાન કરવું. તેમનું સ્તવન પાઠ કરવું. ગુરૂ ઉભા થાય તો તત્ક્ષણ ઉભા થઈ જવું. ગુરૂ બેસે ત્યારે આજ્ઞા લેઈ બેસવું. ગુરૂ શયન કરે ત્યારે તેમના ચરણોની સેવા કરવી. ગુરૂ ચાલે તો તેઓશ્રીની પાછળ પાછળ દાસવત્ ચાલવું. શિષ્યનો ધર્મ છે કે:- શરીર, મન, વાણી, બુદ્ધિ, ચક્ષુ અને સમસ્ત ઈન્દ્રિય સમૂહનો સંયમ કરી શ્રીગુરૂદેવના મુખારવિન્દ સાથે ચંકાર ચંદ્રવત્ બોલ્યા કરવું. શ્રીગુરૂની સમીપમાં રાજર્સ વસ્ત્રાભૂષણ પહેરી બેસવું નહીં. શ્રીગુરૂથી પહેલાં શય્ય

થી ઉઠવું, અને શ્રીગુરૂના સુતા પછી તેમની પાદ સેવના કરી, પશ્ચાત્ શયન કરવું. શ્રીગુરૂમાં કદાપિ પણ દોષ દૃષ્ટિથી જોવું નહિ. તેમની નિંદા કે અપમાન ભરેલા શબ્દો બોલવા નહિં. સદા તેઓને પ્રસન્ન રાખવા પ્રયત્ન કરવો. બીજા કોઈ ગુરૂની નિંદા કરતા હોય તો તેનો પરાભવ કરવો; કદાચ સામર્થ્ય ન હોય તો ત્યાંથી ઉઠી ચાલ્યા જવું. ગુરૂથી હંચા આસન શય્યાપર સૂવુંબેસવું નહિં. ગુરૂની સન્મુખ તુંગાસન-પગપર પગ ચઢાવી બેસવું નહિં. શ્રીગુરૂની સામે લાંબા પગ ધાલીને કે ઢીંચણુકેડ બાંધીને કે ઉદ્ગતપણાથી બેસવું નહિં. શ્રી ગુરૂની સાથે વિનય નમ્રતાથી હાથ જોડી સ્વશ્રેયની વાત કરવી. વ્યવહારિક વાત પૂછવી નહિં. અને નિરંતર તેઓશ્રીની આજ્ઞાનું પાલન કરવું. કદાપિ વિમુખ થવું નહિં. નિરંતર શ્રીગુરૂનું ઈષ્ટ કરવું. તેમનું અનિષ્ટ કદીપણુ ઈચ્છવું, નહિ. કેમકે “ગુરોરનિષ્ટાચરણં ગુરોરિષ્ટ વિવર્જનમ્ । ગુરોશ્ચ સેવાઽકરણં જ્ઞાનાત્ત્પત્તિકારણમ્ ॥” (સૂત્રસંહિતા૦) શ્રીગુરૂના ઈષ્ટકાર્યનો પરિત્યાગ કરવો તે, અને શ્રીગુરૂના અનિષ્ટ કાર્યનું આચરણુ આચરવું તે, તથા શ્રીગુરૂની સેવનાદિ ભક્તિ ન કરવી તે, જ્ઞાનનો ઉદય ન થવામાં

કારણ છે. અર્થાત્ જ્ઞાનની ઉત્પત્તિમાં પ્રતિબંધ રૂપ છે. માટે “દેશિકં દેવ દેવેશં શિવં વિચ્છાદિચક્ષણઃ । તદિષ્ટં સર્વયત્નેન પ્રકુર્યાત્સર્વદાઽઽદરાત્ । સ્વસ્થાનિષ્ઠમપિ પ્રાજ્ઞઃ પ્રકુર્યાદ્ગુરુણોદિતમ્ ॥” (બ્રહ્મગીતા૦) બ્રહ્મા કહે છે કે: હે દેવો ! વિચક્ષણ શિષ્યે પોતાના શ્રીગુરુને દેવોના ઈશ્વર સદાશિવ સ્વરૂપે જાણવા જોઈએ; તથા સર્વદા આદરપૂર્વક સર્વ પ્રયત્નથી તેમનું ઈષ્ટ કરવું જોઈએ. બુદ્ધિમાન શિષ્ય, પોતાનું અનિષ્ટ (અણગમતું કાર્ય) હોય, અને કદી શ્રીગુરુએ તે કરવાની આજ્ઞા કરી હોય તો તે પણ આદરથી કરે; કેમકે (‘ગુરૌ પ્રીતે શિવઃ સાક્ષાત્ પ્રસન્નઃ પ્રતિ ભાસતે ।’) શ્રીગુરુ પ્રસન્ન થયે સાક્ષાત્ સદાશિવ પ્રસન્ન થાય છે. માટે અતિ પ્રયત્નથી શ્રીગુરુને સર્વ-પ્રકારે તેઓશ્રીની આજ્ઞા પાલન કરી પ્રસન્ન રાખવા પ્રયત્ન કરવો. કદી ઉદાસ થવા દેવા નહિં. શ્રીગુરુ પ્રસન્ન થયે શિવનામ કલ્યાણ સ્વરૂપ સચ્ચિદાનંદ કૈવલ્યબ્રહ્મ પરમાત્મા શિષ્યના હૃદયમાં સાક્ષાત્ પ્રગટ થાય છે— પ્રકાશે છે. માટે શિષ્યોએ શ્રીગુરુની સર્વ આજ્ઞાઓ શ્રદ્ધા ભક્તિ પૂર્વક પાલન કરવા પ્રયત્ન કરવો. શ્રીગુરુ ની આજ્ઞા ઉલ્લંઘન કરવાથી મહાન અનર્થ થાય છે.

શ્રીભાગવતમાં કહ્યું છે કે:-આયુઃ શ્રિયં યશો ધર્મ
 મૃતાનામાશિરેવચ । હન્તિ શ્રેયાંસિ ત્વર્ગાણિ
 પુંસાં મહદતિક્રમઃ ॥ મહત્પુરુષ જે બ્રહ્મવેત્તા સદ્ગુરુ
 તેમનો અતિક્રમ જે આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરવાપણું, તે
 મનુષ્યોના આયુષ્યને; શ્રી એટલે લક્ષ્મી, શોભા, દૈવી
 ગુણાદિકને; યશને, ધર્મને, અને ભૂતપ્રાણિમાત્રની
 આશિષને તથા સર્વ શ્રેયને હણે છે-નાશ કરે છે; માટે
 બુદ્ધિમાન્ શિષ્યે પ્રાણાન્તે પણ શ્રીગુરુની આજ્ઞાનું
 ઉલ્લંઘન કરવું નહિ. શ્રીગુરુની સમીપ પોતાની બડાઈ
 કે પ્રતિષ્ઠા-કીર્તિની વાત કથન કરી અહંકાર જણાવવો
 નહિં. ગુરુની સન્મુખ વા પાછળ ગુરુનું એકલું નામ
 ઉચ્ચારવું નહિં. ગુરુનું નામ બોલવાની જરૂર પડે તો
 “શ્રીપરમપૂજ્ય, શ્રીસ્વામીજી મહારાજ, શ્રીસદ્ગુરુદેવ”
 વગેરે વિશેષણ યુક્ત નામ બોલવું. શ્રીગુરુ સાથે શાસ્ત્રાર્થ
 કે વાદવિવાદ કરવો નહિં. શ્રીગુરુની શર્યા, આસન-
 પાદૂકા વસ્ત્ર, સ્નાનપાનનું જળ, અને તેમની છાયાને
 ઉલ્લંઘન કરવી નહિં; તેમ પગથીપણ સ્પર્શ કરવો નહિં.
 જે મનુષ્ય શ્રીગુરુની આજ્ઞાનું પાલન કરવામાં કોઈપણ
 પ્રકારનો તર્ક-વિચાર નથી કરતો, અને તત્કાલ પાલન
 કરે છે તે ઉત્તમ શિષ્ય જાણવો; અને જે ગુરુઆજ્ઞા

નથી પાલન કરતો તેના જોડો કોઈ મૂઠ પાણુ નથી. શ્રી ગુરૂની સેવામાં અનુરક્ત રહે છે, તે દેહ ત્યાગ્યા પછી બ્રહ્મલોકમાં વસે છે. જે શિષ્ય શ્રી ગુરૂવાક્યનું ખંડન કરે છે અર્થાત ગુરૂવચન પાલતો નથી, તે પરજન્મમાં ગંધાડો જન્મે છે, અને શ્રીગુરૂની નિંદા કરનારો કૃતરા ના દેહને પામે છે. તથા શ્રી ગુરૂનું અહિત થાય એવું આચરણ કરે તો તે વિષ્ટાને વિષે કીડો અવતરે છે, એમ શાસ્ત્રોમાં કહેલું છે.

પ્રત્યુદ્ગ્રહેત્સમાયાતં યાન્તં ચાનુજેહુર્યઃ ।
પ્રામાન્તાવધિઃસીમાન્તાવધિર્વાઽમ્બ્રાશયાવધિઃ
 (પારાશર)

શ્રીગુરૂને આવતા સાંભળીને તેમની સામું લેવ જવું, અને જય ત્યારે તેમની પછવાડે પછવાડે વળાવવા જવું; તે ગામની ભાગોળ અથવા ગામના સીમાડા સુધી, કે નદિ તળાવ કે વાવ્યઆદિ જળાશય હોય ત્યાં સુધી શ્રીગુરૂને વળાવવા જવું. પછી સાષ્ટાંગ દંડવત પ્રણામ કરી, આજ્ઞા લેઈ ઘેર આવવું.

શિષ્યના ઘરમાં ગુરૂ આવે તો તેમને આસન આપી બેસાડવા, અને ભૂમીપર લાકડીનીપેઠે લાંબાથઈ

પ્રણામ કરવો. ત્યારપછી ચંદનપુષ્પાદિકથી પૂજનકરવું. જો સત્કાર પૂજન નમસ્કાર નથી કરતો તો તે નરકમાં પડેછે, અને ત્યારપછી આંધળાં સ્વરૂપ જીવોના અવતાર ભોગવી ધ્રુવડ-વાગોલ અને ચામાચીડીઆના અવતારે પ્રાપ્ત કરી મહાકષ્ટ ભોગવે છે. તે વાત વિશેષ વિસ્તારથી શ્રીગુરૂપૂજનના પ્રસંગમાં પાછળ કહી આવ્યા છીએ. શ્રીગુરૂને વિષે કદાપિ મનુષ્ય યુક્તિ કરવી નહીં; સદા સર્વદા ઈશ્વર-દેવયુક્તિ રાખી વર્તવું. તેમને પ્રાતઃ કાલમાં જોયતાં સાંધનો જળ-મૃતિકા દંતંધાવન (દાતણ) વગેરે યથાયોગ્ય લાવી હાજર કરવાં. વગેરે શાસ્ત્રવિહિત અનેક ધર્મો શિષ્યોને પાલન કરવા યોગ્યછે.

શ્રીગુરૂ સ્વામીજી કથાવાર્તા સત્સંગ કરાવતા હોય ત્યારે તુંગાસનાદિ આસનોથી બેસવું નહીં. શ્રીસ્કંદપુરાણના બ્રહ્માત્મરખંડમાં કહ્યું છે કે:-

ये च तुङ्गासनारूढाः कथां शृण्वन्ति दाम्बिकाः ।

अक्षयान्नरकान्भુक्त्वा ते भवन्त्येव वायसाः ॥

જ દાંભિક પુરૂષો પગ ઉપર પગ ચઢાવીને તુંગા-સનાદિક આસનથી બેસીને પરમપવિત્ર ભોક્ષકારી ભગવત્કથાને સાંભળે છે, તે પુરૂષો અક્ષય એટલે ધણા

કાળેપણુ નાશ ન થાય એવા ઘોર નરકને ભોગવીને અંતે નિશ્ચય કાગડાની થોનિને પામેછે. માટે પગ પર પગ ચઢાવીને (તુંગાસનથી) કથાના પ્રસંગમાં, તથા શ્રીગુરુ-મહાત્મા, દેવ, દેવસ્થાન, રાજા અને માતાપિતા આદિ પૂજ્યવર્ગની સન્મુખ બેસવું નહિ; તેમ પૂજાપાઠ વખતે પણ તુંગાસનથી બેસવું નહીં.

વીરાસને બેસીને કથા શ્રવણકરનાર વક્રવૃક્ષને પામેછે. વળી કથાના વક્તાને નમસ્કાર કર્યાવિના, જોવા આવ્યા તેવાજ એમને એમ બેસી જઇ કથા શ્રવણકરનાર વિષવૃક્ષ થાયછે. તથા સૂતાસૂતા કથા શ્રવણકરનાર અજગરના દેહને પામેછે. કથામાં કુવાક્યો બોલી વાર્તાલાપ કરી વિશ્લેષ કરાવનારા ગંધાડાના દેહને પામીને પછીથી કાંચીંડા નામના જંતુઓ થાયછે; તથા આમસૂકર (ભૂંડ) થાયછે. માથા ઉપર પાઘડી આદિ શિરોવેષ્ટન સહિત કથા શ્રવણકરનાર બગલાના દેહને પામેછે. પાનતમાકુ યાવતાં યાવતાં કથા સાંભળનારને યમદૂતો વિદ્યા ખવરાવેછે. કથાના વક્તાના સમાન આસન ઉપર બેસી કથા શ્રવણકરનાર મહાપાતકી થાયછે. વગેરે અનેક નિયમો સ્કંદપુરાણના બ્રહ્માત્મરખંડમાં નિરૂપણ કરેલાછે; માટે વિવેકી પુરૂષોએ ઉપરના નિયમો

લક્ષ્યમાં રાખી યોગ્ય વ્યવહાર કરવો. કેમકે ઉપરનાં આસનોપર બેસવાથી અને નિયમો નહીં પાળવાથી મનુષ્ય દાંભિક, મસ્ત-ઉદ્વેગ-અને પોતાની બડાઇ બતાવનારો કહેવાયછે. પૂજ્ય વૃદ્ધોની આગળ અભિમાની બની પોતાનું મોટાપણું બતાવવું એ સર્વથા અધોગતિનું કારણછે. ઇશ્વર કોઇનું અભિમાન રહેવા દેતા નથી. માટે “લઘુતામાં પ્રભુતા મળે” છે એ સૂત્ર હંમેશાં બરાબર લક્ષ્યમાં રાખવું.

ધનીપણના કે જાતિવર્ણ અને આશ્રમપણના અભિમાનથી કે પોતાની મહત્તા-બડાપણના મદથી શ્રીગુરૂની સ્નાન-પાન-શય્યાદિકની સેવા પોતે નહીં કરતાં નોકરો પાસે કરાવવી એ પણ એક અધોગતિનું જ કારણ બનેછે; કેમકે પોતાની શ્રદ્ધાભક્તિ અને પ્રેમ શ્રીગુરૂ ઉપર જવો હોયછે. તેવો નોકરનો હોતો નથી; તેથી તેનું પરિણામ વિપરીત આવેછે. નોકર પોતાની બુદ્ધિ પ્રમાણે સેવા કરેછે. નોકર શુદ્ધ-પવિત્રદશામાં છે કે નહીં તેનું જ્ઞાન રાખતો નથી, વગેરે અનેક દોષવાળી સેવા બનેછે એટલુંજ નહીં પણ કદાચ નોકર આસ્તિક હોય તો સેવાનું ફલ તે લેઈ જાય, તેમાં માલિકને શો લાભ થવાનો હતો ? અને જો નોકર શ્રદ્ધા પ્રેમવિનાનો હોય

તો શ્રીગુરુને પ્રતિકૂળ સેવા કરવાથી તે કષ્ટરૂપ બનેછે; અને તેનું કૂળ જન્મ સ્ત્રીના કરેલા પાપકર્મનું કૂળ પતિને ભોગવવું પડેછે, તેમ નોકરની પ્રતિકૂળ કરેલી સેવાનું કૂળ માલિક-ગૃહસ્થનેજ ભોગવવું પડે એમાં કાંઈ સંદેહની વાત નથી. માટે બુદ્ધિમાન ભક્તોએ પોતાના શ્રીગુરુ પરમાત્માની તમામ સેવા પોતેજ કરવા ઉત્સાહિ થવું ઉચિત છે.

શ્રીસ્વામીજી સદ્ગુરુ પરમાત્માના ભક્તોએ આસો સુદી ૧૫-પોષ સુદી ૧૫ અને ચૈત્ર સુદી ૧૫ એ ત્રણ, અને માગસર વદી ૭ ની શ્રીગુરુ સ્વામીજીની નિર્વાણજયંતી, એ ચાર દિવસના સમૈયા કરવા. તે દિવસે સર્વ વ્યવહારિક કામનો ત્યાગ કરી અણોજા પાળવા, અને મિષ્ટાન્ન ભોજન કરી સહકુટુંબ પરિવાર સાથે ભોજન કરવું. તથા શ્રીગુરુની સેવા પૂજા સ્મરણ ધ્યાન-ભજન કરવું; એવી શ્રીગુરુ સ્વામીજીની આજ્ઞા છે તે પાલવી. (ગામ આકરુની ધર્મશાળામાં પ્રીસદ્ગુરુ સ્વામીજી શ્રીમાધવાનન્દજીની સમાધિ ઉપર તેમની ત્રિદેહ કૈવલ્યમુક્તિના દિવસનો લેખ જ્યારે આરસના પત્થરથી ઓટલો કરી સમાધિ બનાવી ત્યારે

સંવત ૧૯૩૭ના માર્ગશીર્ષ કૃષ્ણપક્ષ ૭ (સાતમ)
ને ગુરુવારનો, આરસના પથર ઉપર લખેલો છે.)

શ્રીગુરુલક્ષ્મીજી પાઠ માલા પૂજા કરતી વખતે
નીચે દર્શ, મૃગ્યર્મ, કે કાંમળીનું આસન નાંખી, તે
ઉપર ખેસી ભસ્મ ત્રિપુંડ્ર કરી, કંઠમાં રુદ્રાક્ષની માલા
ધારણ કરી રુદ્રાક્ષની માલાવડે શ્રીગુરુમંત્રનો જપ કરવો,
અને પાઠ પૂજાદિ નિત્યકર્મ કરવું.

શ્રીગુરુ પરમાત્માના લક્ષ્મીજી પોતાના વેપાર-
રોજગારરૂપ-ધંધામાંથી તથા ખેતીવાડીમાંથી દશુદ-
વિશુદ્ધ ધર્માદા વાપરવી. તેમાં પોતાના શ્રીગુરુ-સ્વામીઓ
ને અન્ન-વસ્ત્ર-પુસ્તક-માલા આદિ જ જોઈએ તેમાં
વાપરવી, તથા ખીજા અન્ય સંન્યાસી પરમહંસ મહા-
ત્માઓ, બ્રહ્મચારીઓ તથા યોગ્ય બ્રાહ્મણો આવે તેમના
નિમિત્તે યથાયોગ્ય વાપરવી. ધર્મશાળા-સદાવ્રત, વાવ્ય
રૂવા, તળાવ બનાવવા સુધારવામાં તથા રસ્તા સાફ
કરાવવામાં વાપરવી, તથા ખોડાં દોર-ગાયોને ધાસ
નાંખવામાં તથા પારેવાં-કપ્પૂતરોને જર દાણા નાંખવામાં
વાપરવી, તથા અભ્યાગત-અતિથિઓને અન્ન જળ વસ્ત્ર
આપવામાં તેમ વિદ્યાદાનમાં વાપરવી. એ પુણ્યમય-
કલ્યાણકારી છે.

શ્રીગુરૂ પરમાત્માના ભક્તોએ દારૂ-માંસ-ગાંજી-ભાંગ અફીણ તમાકુ આદિનું દુર્વ્યસન કરવું નહીં, તેમ પરસ્ત્રીગમન-વ્યભિચાર કરવો નહીં, કોઈના ખેતરમાં-ધરમાં દેવતા-અગ્નિ મૂકવો નહીં, સુડ બાળવું નહીં. કોઈ જીવને મન વાણી અને શરીરથી દુઃખ આપવું કે નાશ કરવો એ હિંસા કહેવાયછે; માટે સર્વ પ્રકારે સર્વદા અહિંસાધર્મ પાળવા પ્રયત્ન કરવો.

શ્રીગુરૂભક્તોએ કંઠમાં રૂદ્રાક્ષની માલા તથા લલાટાદિ સ્થાનમાં ભસ્મ ચંદનાદિકનાં ત્રિપુંડ્ર હમેશાં રાખવાં. વળી શિવપુરાણમાં “**રુદ્રસંખ્યા શતં ધૃત્વા રુદ્રરૂપો ભવેન્નરઃ ।**” (૧૧૦૦) અગીયારસો રૂદ્રાક્ષ ધારણ કરીને મનુષ્ય રૂદ્રરૂપ થાયછે.) આ શ્લોકથી આરંભીને ૧૧૦૦ રૂદ્રાક્ષ ધારણ કરવાનું વિધાન કહેલું છે. તેમાં ૨૫૦ રૂદ્રાક્ષનો મુકુટ-ટોપી. ૩૬૦ રૂદ્રાક્ષનું ઉપવીત બનાવી ત્રણ આંટાવાળું પહેરવું. ૩ રૂદ્રાક્ષ ઉપવીતની ગાંઠ આગળ ત્રણ. ૩૦૦ રૂદ્રાક્ષની શિખા-જટા. ૧૪ રૂદ્રાક્ષ બન્ને કાન વિષે સાતસાત. ૧૦૧ રૂદ્રાક્ષ કંઠમાં. ૨૨ રૂદ્રાક્ષના બન્ને હાથના કાંડામાં એ બેરખા અગીઆર અગીઆરના. ૫૦ રૂદ્રાક્ષનું કટી-સૂત્ર. એ રીતે ૧૧૦૦ રૂદ્રાક્ષ ધારણ કરી ૫૦૦૦૦૦

(પાંચલાખ) બ્રહ્મતારકમંત્રનો જપ કરે તો વચનસિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાયછે, અર્થાત્ તે શાપ-વરદાનાદિક દેઈ શકેછે. આ પ્રમાણે શિવપુરાણમાં અનુષ્ઠાન કહેલું છે. ઇદ્રાક્ષ-જાબાલોપનિષત્માં તથા સ્કંદપુરાણાન્તર્ગત ભાર્ગવાર્યન દીપિકામાં પણ ઇદ્રાક્ષધારણ કરી બ્રહ્મતારકમંત્રાદિકથી અનુષ્ઠાન-પ્રયોગ કહેલાછે; જેથી અનેક સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત થાયછે. ઇદ્રાક્ષજાબાલોપનિષત્માં “ ધાત્રીફલ પ્રમાણં યચ્છ્રેષ્ઠમેતદુદાહતમ્ । બદરીફલમાત્રં તુ મધ્યમં પ્રોચ્યતે શુષ્ઠૈઃ ॥ આમલાના ફલ સમાન ઇદ્રાક્ષના દાણાનો કંઠો વિદ્રાનોએ ઉત્તમ કહેલોછે; અને ભોરના ફળસમાન ઇદ્રાક્ષના દાણા મધ્યમ કહેલાછે.) ઇત્યાદિ વાક્યોથી કંઠમાં પહેરવાના કંઠાનું વિધાનછે.

ૐ

મૃતકયતિ સંસ્કારઃ ।

(મરેલા યતિ—સંન્યાસીના સમાધિઆદિ સંસ્કાર કહેછે.)

યતિ—સંન્યાસીના પ્રાણાત્માનો વિયોગ થયા પછી શરીરને એક પાટલા ઉપર દર્બાદિકનું આસન બીછાવી

તે ઉપર સિદ્ધાસન વા પદ્માસનથી પડી ન જાય તેમ બેસાડવું. પછી પુત્રે અથવા શિષ્યે પોતે વપન સ્નાન કરી, (પુત્ર વિના બીજાઓને વપન (માથું મુડાવાનું) કૃતાકૃત છે.) અન્નાન્નં ઈતિ દેશકાલનું સ્મરણ કરી, “બ્રહ્મી ભૂતસ્ય યતેઃ સંસ્કારં કરિષ્યે” આ અંત માં બોલી સંકલ્પ કરવો. ત્યારપછી નવીન કળશમાં તીર્થાદિકનું જળ લેઈ, ગંગે ચ યમુનં ચૈવં”। “નારાયણઃપરંબ્રહ્મં”। “યચ્ચાકિશ્ચિજ્જગત્સર્વં”। એ મંત્રો વડે મંત્રી, રૂદ્રસૂક્ત, વિષ્ણુસૂક્ત, તથા ‘આપો હિષ્ઠાં’ ઈત્યાદિ ઋચાઓ વડે મરેલા યતિ-સંન્યાસીના કલેવરને સ્નાન કરાવી, ચંદનાદિ સુગંધી પદાર્થો વડે પૂજા કરી, સુગંધી પુષ્પમાલાઓ વડે અલંકૃત કરી, નવીન બનાવેલા સિંહાસન-પાલખી આદિમાં બેસાડી ઘડી-ઘડીઆળ, શંખ, વાજ્રંત્રાદિક વડે ધ્વનિ-ઘોષાદિક કરતાં આનંદ ઉત્સવ પૂર્વક ઉઠાવી, વેદમંત્રો, ઉપનિષદો તથા ઇશ્વર નામ સ્મરણની ધૂનોના ઘોષ-ગર્જના કરતાં કરતાં જ્યાં સમાધિ આપવાની હોય તે શુદ્ધ દેશ પ્રત્યે લેઈ જવું; પછી જળમાં અથવા સ્થળમાં સ્થાપન કરવાનો જ વિચાર હોય તે કરવો.

સ્થળ પક્ષમાં-જ જગ્યાએ સમાધિ આપવાની

હોય, ત્યાં વ્યાહતિ મંત્ર વડે પૃથ્વીનું પ્રોક્ષણ કરી, ત્યાં એક દંડપ્રમાણનો અર્થાત્ ચાર હાથનો ઉંડો ખાડો કરી, તે ખાડાના મધ્ય ભાગમાં એક ન્હાનો દોઢ હાથનો ખાડો કરી, અંથવા દંડપ્રમાણના ખાડાની દક્ષિણ દિશા-એ ૧૥ (દોઢ) હાથના ખાડાની ઉંડી બગોલ કરી સાત વ્યાહતિ મંત્ર વડે પંચ ગવ્ય (ગાયનું છાણ, મૂત્ર, કુંદ, દહીં અને ઘૃત) વડે ત્રણ વાર પ્રોક્ષણ કરવું.

યતિના મૃતક દેહને પૃથ્વીપર દર્ભપાથરી તેની ઉપર બેસાડી, સાવિત્રી મંત્રવડે દેહને પ્રોક્ષણ કરી, શંખોદક વડે “પુરૂષસૂક્ત” તથા અષ્ટોત્તર શત (૧૦૮) “પ્રણવ” મંત્રવડે સ્નાન કરાવી, અષ્ટાક્ષર મંત્રવડે ષોડશોપચારથી પૂજા કરી, પુષ્પ બીલીપત્ર, તુળસી, આદિકની માલા પુષ્પોવડે અલંકૃત કરી “વિષ્ણો હવ્યં રક્ષસ્વ” એ મંત્રવડે દેહને દોઢ હાથના ન્હાના ખાડામાં પધરાવવો. (દંડી સ્વામી હોય તો “ઈદં વિષ્ણુ” એ મંત્ર વડે ત્રણ ઠેકાણે ભાગેલો દંડ જમણા હાથ ઉપર રાખવો.) પછી “હંસઃ શુચિષત્” તથા “પરેણ નાકં નિહિતં ગુહ્યાયાં વિભ્રાજદેતદ્યતયો વિશન્તિ । વેદાન્ત વિજ્ઞાન સુનિશ્ચિતાર્થાઃ । સંન્યાસયોગાચ્યતયઃ શુદ્ધસત્વાઃ” એ મંત્રો યતિના મૃતક શરીરના હૃદય

વિધે જપવા. ભૃકુટીના મધ્યભાગમાં “ પુરૂષસૂક્ત ” જપવું. “ બ્રહ્મજ્ઞાનં ” એ મંત્રનો મસ્તક ઉપર જપ કરવો. “ ॐ ભૂર્ભુવઃ સ્વઃ સ્વાહા ” એ મંત્ર ભણી શાંખવડે મસ્તક ફેડવું. મસ્તક ફેડવામાં અસમર્થ હોય તો માથા ઉપર ગોળનું ઢેકું મૂકી ફેડવું. પછી “ પુરૂષસૂક્ત ” ભણી મીઠાવડે દોઢ હાથનો ખાડો ભરી દેવો. પછી માટી રેતીવડે મોટા ખાડો પૂરી દેવો. જથી શિયાળ-ફૂતરાં વગેરે જનાવરો બગાડે નહીં. પછી જ જગ્યા ઉપર યતિના મૃતક શરીરનું માથું હોય તે જગ્યા ઉપર એક માટીની શિખરાકાર ડેરી કરી, તે ઉપર ચંદન પુષ્પ ધૂપ અખીલ ગુલાલ નાંખી, દીપક કરી ભગવા કપડાની ધ્વજનું નિશાન ચોડવું. અને હ્રમેશ પૂજન, ધૂપ, દીપ કરવો. પછી યોગ્ય સમયે ઇંટચૂન પથ્થરની ઉપર પાકી સમાધિની શિખરાકાર ડેરી બાંધવી; જથી તેના ઉપર કોઈ પગ ધરે નહીં, તેમ મલમૂત્રાદિક કરે નહિં.

જળપક્ષમાં:—નદીમાં પંચગવ્ય નાંખવું. પછી યતિના મૃતકદેહને પૃથ્વી ઉપર દર્ભ પાથરી તેના ઉપર બેસાડી, સ્થલપક્ષમાં લખેલી વિધિ પ્રમાણે બધી વિધિ કરવી; તથા દૃઢ્ય વગેરે સ્થાનમાં જપવાના મંત્રે

જપીને, “ૐ મૃતુર્વઃ સ્વઃ સ્વાહા ।” એ મંત્ર બાણી શંખવડે મસ્તક ફેાડવું. ત્યારપછી દર્ભ પાથરી તેમાં યતિનું મૃતક શરીર વીંટી વ્યાદિતિ મંત્રવડે મંત્રી, મૃતક શરીર સાથે મોટા ભારી પથ્થર બાંધી, (અહીં કેટલાક પથ્થરની સાથે ચોખ્ખા પણ બાંધેછે.) “ વિષ્ણો હ્રવ્યં રક્ષસ્વ । ” એ મંત્ર ઉચ્ચારી મૃતક શરીર ઉઠાવી, નદીના ઊંડા જગમાં “ પુરૂષસૂક્ત ” બાણતાં બાણતાં લેઈ જઈ અંતે “ ૐ સ્વાહા । ” એ મંત્રવડે ઊંડા જગમાં પધરાવવું. પછી “ અગ્નિનાગ્નિઃ સઃ । ત્વં હ્યગ્ને અગ્નિનાઃ । તં મર્જયન્ત સુક્રતું ૦ । યજ્ઞેન યજ્ઞં ૦ । ” એ ચાર ઋચાઓવડે તથા “ ચિત્તિસ્તુક ૦ ” ઈત્યાદિ દશહોત્રનામના યજુર્વેદના મંત્રવડે પણ અભિમંત્રણ કરવું.

સમાધિ આપી રહ્યા પછી “ અતો દેવાઃ ” એ મત્રનો જપકરી “ હમો પાપથકી મુક્ત થયા, અને અશ્વમેધાદિક યજ્ઞના ફળને પામ્યા; ” આવી ભાવના કરતા કરતા પાછા જનારા ભક્તજનોએ યજ્ઞાંતસ્નાનની બુદ્ધિથી જળશય વા નદીમાં સ્નાનકરી પોતપોતાના મસ્તકપર ગંધચંદનાદિક ધારણકરી મહાન્

આનંદ ઉત્સવ યુક્ત થઇ પોતાને ઘેર જવું.

સંન્યાસી-પરમહંસને સ્થલ અને જળસમાધિ કરવાનો ઉદ્દેશ્ય છે. કુટીચક સંન્યાસીને દાહ કરવાનો વિધિ છે. બહુદક સંન્યાસીને સ્થળમાં પૂરવો. હંસ સંન્યાસીને જળમાં પધરાવવો અને પરમહંસ સંન્યાસીને સ્થળમાં સમાધિકરી પૂરણ કરવું; અથવા જળ સમાધિ પણ આપવા વિધાન છે.

સમાધિ ઉપર નિત્ય ચંદનપુષ્પથી પૂજન-અર્ચન ધૂપ દીપ આદિ કરવું; પછી તેરમે દિવસે અથવા સોળમે દિવસે સોળ સંન્યાસી પરમહંસને અથવા તેમના અભાવે સોળ બ્રાહ્મણને નિમંત્રણ કરી બોલાવવા. તેઓને દર્ભનું આસન આપી બેસાડી અન્નાદ્યઽધતિ દેશકાલનું સ્મરણ કરી “શ્રીનારાયણપ્રીત્યર્થમારાધનં કરિષ્યે ।” એવો સંકલ્પ કરી, તેઓનું પાદપદ્મલન કરી, આચમન કરી, મહાત્માઓને પૂર્વાભિમુખે વા ઉત્તરાભિમુખે બેસાડી ષોડશોપચારવડે પૂજન કરી, સામગ્રી-સહિત અન્ન પીરસી, તેને ગાયત્રીમંત્રવડે પ્રોક્ષણકરી બ્રહ્માર્પણ આદિ કર્મ કરવું. પછી ભોજન કરાવ્યાબાદ યથાશક્તિ વસ્ત્ર-કામલી-રૂદ્રાક્ષમાલા, પુષ્પમાલા, દક્ષિણ

ઇત્યાદિક યથાયોગ્ય (જને જમ ઘટે તેમ) આપી પૂજન કરી નમસ્કાર કરવો. પછી તેઓના ચરણામૃતનું “ અવિદ્યામૂલશમનં સર્વપાપપ્રણાશનં પિષામિ ગુરુપત્તીર્થં પુત્રપૌત્રપ્રવર્ધનમ્ । તથા મુક્તિં ચ મુક્તિં ચ સુખશાન્તિં વિવર્ધનમ્ ॥ ” આ મંત્ર ભણી પાન કરવું. ત્યારપછી સર્વભક્તોએ ભંડારામાં મહાન્ ઉત્સાહપૂર્વક ભોજન કરવું. આ સર્વ વિધિ ધર્મસિન્ધુ આદિ ધર્મશાસ્ત્રોને આધારે સંક્ષેપમાં લખી છે. વિસ્તાર ધર્મસિન્ધુ આદિ ગ્રન્થોમાં જોવો.

ઉપર પ્રમાણે ભંડારો કર્યા પછી દર વર્ષે શ્રીગુરૂ પરમાત્માની વાર્ષિક તિથિ-નિર્વાણ જયંતીને દિવસે સમૈયો પાળવો, અર્થાત્ તે દિવસે આજોજો પાળી સર્વ વ્યવહારિક કામનો પરિત્યાગ કરી શ્રીગુરૂપરમાત્માનું પૂજન-અર્જન-સેવા-સ્મરણ-ધ્યાન-કીર્તન-ભજન કરવું; તથા ભક્તોએ પોતાના ઘરમાં મિષ્ટાન્ન ભોજન બનાવી સહકુટુંબ પરિવાર સાથે આનંદથી જમવું; અને રાત્રિએ ભજન-કીર્તન કરવું. આ પ્રમાણે દર વર્ષે શ્રીગુરૂદેવની નિર્વાણ જયન્તીનો મહોત્સવ કરવો.

ૐ

શ્રીગુરુપંચકસ્તોત્રમ્ ।

શ્રીમાધવાનન્દગુરું નમામિ ।

શ્રીમાધવાનન્દગુરું ભજામિ ॥

શ્રીમાધવાનન્દગુરું વદામિ ।

શ્રીમાધવાનન્દગુરું સ્મરામિ ॥૧॥

જ્ઞાન વિજ્ઞાનની શોભાયુક્ત, શ્રીમાધવાનંદ સદ્-
ગુરુદેવને, મન કર્મ મસ્તક અને કાયાદિવડે અર્થાત્
સાષ્ટાંગથી હું નમસ્કાર કરું છું. વિવેક વૈરાગ્ય શમદમાદિ
સાધનસંપત્તિ અને અહિંસા બ્રહ્મચર્યાદિ દૈવી ગુણોના
સમુદાયની શોભાયુક્ત, શ્રીમાધવાનંદસદ્ગુરુદેવને, હું
હૃદયમાં નિરંતર ભજું છું. અથવા શ્રદ્ધાભક્તિ અને
પ્રેમપૂર્વક મહારાશરીરના હાથ આદિ અવયવોવડે સેવા-
ઉપાસન કરું છું. અધિકારી શિષ્યોને સંસારસમુદ્રથી
તારવાના ઉત્સાહથી શિષ્યોપર કરેલા કૃપાકટાક્ષરૂપ
શોભાવડે શોભિત શ્રીમાધવાનંદ સદ્ગુરુદેવને હું અહ-
ર્નિશ વાણીથી ઉચ્ચારણ કરું છું; અર્થાત્ ૐ શ્રીસચ્ચિ-

દાનંદ માધવાનંદ, એ પ્રમાણે નામોચ્ચારણ કરે છું, અને તેમના સ્વરૂપનું, ગુણોનું અને ચરિત્રોનું કીર્તન કરે છું. તથા શ્રાત્રિય બ્રહ્મનિષ્ઠત્વ, તેમ પરાવિધાની શોભાયુક્ત શ્રીમાધવાનંદ સદ્ગુરૂપરમાત્માનું હું પ્રતિદિન ચિન્તન કરે છું, અર્થાત્ ધ્યાન-સ્મરણ કરેછું. ૧.

જિજ્ઞાસુસેવ્યં ચરણારવિન્દં ।

બ્રહ્માદિવન્દ્યં મનસા તથા તમ્ ॥

સચ્ચિત્સ્વરૂપં સ્વતઃ એવ સિદ્ધં ।

શ્રીમાધવાનન્દ ગુરું નમામિ ॥

આત્માને જાણવાની અર્થાત્ અનુભવવાની ઇચ્છા વાળા મુમુક્ષુ પુરૂષોએ, જમનાં ચરણકમલો સેવન કરવા યોગ્ય છે; અર્થાત્ સેવેલાં છે. તથા જ બ્રહ્માદિ દેવોએ મનદ્વારા વંદના કરવા યોગ્ય છે; અને જ સદ્રૂપ (ત્રણે કાળમાં અવિનાશી) ચિદ્રૂપ (ચૈતન્ય જ્ઞાનસ્વરૂપ) અને સ્વયં સિદ્ધ જ્ઞાનવાળા છે; તે શ્રીમાધવાનંદ સદ્ગુરૂદેવને મન વચન અને કાયાદિવડે હું દંડવતપ્રણામ કરે છું ૨.

સંસારદુઃખેન વિદુઃખિતાનાં ।

પરાત્મદાનેન સુશઙ્કરં વૈ ॥

અજ્ઞાનદુઃસ્વાશ્રયદાહિનં તં ।

શ્રીમાધવાનન્દગુરું ભજામિ ॥૩॥

સંસારના જન્મમરણાદિ દુઃખોવડે અત્યંત દુઃખી થયેલા જીવોને, પરમાત્માનું દાન આપીને, અર્થાત્ પરમાત્માનું નામ સ્મરણુ ધ્યાન અભ્યાસાદિ કરાવીને સચ્ચિદાનંદ સ્વયં જ્યોતિ પરમાત્માના અખંડ અવિનાશી સુખનો સાક્ષાત્ અનુભવ કરાવનાર; તથા અજ્ઞાન જન્ય અવિદ્યા અસ્મિતા રાગ દ્વેષ અને અભિનિવેશાદિ ક્લેશોના આશ્રયભૂત મનનો દાહ કરનાર, અર્થાત્ મનને સંકલ્પવિકલ્પાદિ ધર્મોથી અને સાંસારિક વિષયોથી પાછું વાળી આત્મસ્વરૂપમાં તક્ષીન કરી મૂલસહિત નાશ કરનાર; અથવાઃ—દેહ ઇન્દ્રિયો અને મન આદિકને વિષે, અને તેઓના ધર્મકર્મનેવિષે, તથા દેહ ઇન્દ્રિયોના સંબંધિ સ્ત્રી પુત્ર ધનાદિકને વિષે, અને તેઓના ધર્મકર્મને વિષે, અજ્ઞાન જન્ય અહંતા મમતા કરવારૂપી જ દુઃખ, તેનો આશ્રય કરનાર જીવાત્માના જીવપણાને જ્ઞાનાગ્નિવડે ભસ્મિભૂત કરનાર, અર્થાત્ જીવાત્માને દેહ ઇન્દ્રિયો અને સ્ત્રી ધન પુત્રાદિકમાં અજ્ઞાનતાથી થયેલા અહંમમત્વને છોડાવી સ્વસ્વરૂપનો

અનુભવ કરાવનાર; અથવા:-અજ્ઞાનદ્વારા જન્મમરણાદિ સંસારચક્રના દુઃખનો આશ્રય કરાવનાર કામ ક્રોધ લોભ મોહ મત્સરાદિ મહાપ્રબળ શત્રુઓને બાળી ભસ્મ કરનાર, એવા તે શ્રીમાધવાનંદ સદ્ગુરુદેવને હું નિરંતર ભજું છું-સેવું છું. ૩.

सर्वेषु वेदेषु सुनिश्चितं तं ।

वेदान्तसिद्धान्तसरोजसूर्यम् ॥

स्मृत्यादिविद्यासु च सारभूतं ।

श्रीमाधवानन्दगुरुं वदामि ॥૪॥

સર્વવેદોમાં સારી રીતે નિશ્ચિત થયેલા અલ્પતત્વરૂપ, અને ઉપનિષદોના તત્ત્વમસ્યાદિ સિદ્ધાંતરૂપ કમલને પ્રકુલ કરનાર સૂર્યરૂપ; તથા શ્રુતિ સ્મૃતિ તંત્રાદિકોમાં પ્રતિ-પાદન કરેલી સર્વ વિદ્યાઓમાં સારભૂત એટલે અલ્પ-વિદ્યારૂપ; અથવા શ્રુતિ સ્મૃતિ આદિ વિદ્યામાં નિરૂપણ કરેલા શુદ્ધ અલ્પ તત્ત્વરૂપ, એવા તે શ્રીમાધવાનંદ સદ્ગુરુ દેવને હું નિરંતર ઉચ્ચારણ કરું છું. અર્થાત્ શ્રીસદ્ગુરુના અને સચ્ચિદાનંદ પરમાત્માના નામનું એકસાથે ૐ શ્રીસચ્ચિદાનંદ માધવાનંદ, એ પ્રકારે નામોચ્ચારણ

કરું છું, અને તેમના સ્વરૂપનું, ગુણોનું તથા ચારિત્રોનું
વાણીદ્વારા કીર્તન કરું છું. ૪.

આત્મસ્વરૂપં હિ ચિદેકમ્ભૂતમ્ ।

સત્યાદિલક્ષ્યં સ્વતઃ સ્વરૂપમ્ ॥

જ્ઞેહ્યાદુષ્ટાંસારવિમોચકં તં ।

શ્રીમાધવાનન્દગુરુરં રામે ॥૫॥

પરમાત્મસ્વરૂપ, અને પ્રસિદ્ધ એક જ્ઞાનજ જમનું
સ્વરૂપ છે, અર્થાત્ જ્ઞાનની ભૂતિરૂપ, તથા “ સત્યં
જ્ઞાનમનન્તં બ્રહ્મ । ” (ત્રણે કાલમાં અવિનાશી
સત્જાતીય વિજાતીય સ્વગત ભેદરહિત, જ્ઞાનસ્વરૂપ, અને
અંતરહિત—દેશ કાલ વસ્તુ કૃત પરિચ્છેદરહિત, બ્રહ્મ
છે.) આ તૈત્તિરીય શ્રુતિમાં કહેલા સત્યાદિપદોના લક્ષ્ય
રૂપ-અર્થાત્ બ્રહ્મ સ્વરૂપ, અને સ્વયં પ્રકાશરૂપ, અથવા
સ્વતઃ નિર્મલસ્વરૂપ, અથવા સ્વતઃ શોભાયમાન, અથવા
સ્વયં આશ્ચર્યરૂપ એટલે કોઈથી કળી શકાય નહિં એવા,
અર્થાત્ આ તે બ્રહ્મા વિષ્ણુ કે સદાશિવ આદિ કોઈ
દેવ છે ? કે કોઈ સિદ્ધ છે ? કે સાક્ષાત્ સમ્યક્જ્ઞાનંદસ્વયં
જ્યોતિઃ પરમાત્માની ભૂતિ છે ? કે કોણ હશે ? એમ

દર્શન કરનારને અલૌકિક ભૂતિના દર્શનથી થતા આશ્ચર્યરૂપ; તથા જિજ્ઞાસુજનોને જન્મમરણાદિ સંસાર ચક્રથી મુક્તકરનાર, અર્થાત્ આ સંસાર બંધનથી છોડાવી મુક્તિપદ આપનાર, એવા તે શ્રીમાધવાનંદ સદ્ગુરુદેવનું હું મનવડે સ્મરણ કરુંછું, અર્થાત્ હું નિરંતર હૃદયમાં તેઓશ્રીનું ધ્યાન કરુંછું. ૫.

યઃ પશ્ચકં વૈ પઠતે મનુષ્યો ।

વાકાયચિત્તૈઃ સ્થિરતામુપેત્ય ॥

તસ્યાશુ સંસારદવાગ્નિઘોરઃ ।*

શાન્તિં પ્રયાત્યેવ ગુરોઃ પ્રસાદાત્ ॥૬॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાપરિવાજકાચાર્યશ્રીમત્-
સ્વામિમાધવાનન્દપૂજ્યપાદશિષ્યાનન્દગિરિ
વિરચિતં શ્રીગુરુપશ્ચકસ્તોત્રંસમ્પૂર્ણમ્ ॥

*(અહીં છઠા શ્લોકમાં કોઈ “તસ્યાશુ સંસાર-
દવાગ્નિતાપઃ” એવો પણ પાઠાંતર બોલેછે.)

જે મનુષ્ય મનવાણી અને દેહના સંયમદ્વારા સ્થિરતાને પામીને, આ શ્રીગુરુપંચકનો પાઠ કરેછે, તેનો જન્મમરણાદિ સંસારરૂપ ઘોર દાવાગ્નિનો તાપ,

શ્રીગુરુના કૃપાપ્રસાદથી તત્કાલ શાંતિ પામેછે; અર્થાત્ તે પ્રાણી કૈવલ્ય બ્રહ્મને પામેછે. એમાં સંદેહ નથી. ૬.

ઇતિ શ્રીગુરુપંચકસ્તોત્રં સમાપ્તમ્ ॥

અથ શ્રીગુરોરષ્ટકસ્તોત્રમ્ ।

મુજક્ષ્મપ્રયાતવૃત્તમ્ ।

કલત્રં ધનં પુત્રપૌત્રાદિ સર્વં

ગૃહં બાન્ધવાઃ સર્વમેતદ્ધિ જાતમ્ ।

ગુરોરહઃપદ્મે મનશ્ચેન્ન દત્તં

તતઃ કિં તતઃ કિં તતઃ કિં તતઃ કિમ્ ॥૧॥

શ્રી શંકરાચાર્ય કહે છે: હે શિષ્ય ! સ્ત્રી, સુવર્ણ ચાંદી રૂપૈયા હીરા માણેક મોતી આદિ દ્રવ્ય, દીકરા દીકરી, પુત્ર પુત્રીની પ્રજા આદિ સર્વ, તથા ઘર ગામ ક્ષેત્ર પૃથ્વી અને રાજ્યાદિ, અને ભાઈ ભોજઈ આદિ સર્વ કુટુંબ પરિવાર, તેમ સર્વ સગાં સંબંધિનો સમૂહ એ સર્વ પ્રાપ્ત થયેલું હોય; તોપણ બ્રહ્મવેત્તા જીવન્મુક્ત શ્રીસદ્ગુરુના ચરણારવિન્દનેવિષે ભક્તિભાવથી જો પોતાનું મન અર્પણ કર્યું નથી, અર્થાત્ પોતાનું મન જોડેલું

નથી, તો પછી તે સર્વ મજ્યાથકી શું થયું ? તે સર્વ મજ્યાથકી શું થયું ? તે સર્વ મજ્યાથકી શું થયું ? તે સર્વ મજ્યાથકી શું થયું ? અર્થાત્ તે સર્વ શા કામનાં છે ? કંઈ કામનાં નથી; કેમકે શ્રીસદ્ગુરૂના ચરણકમલની ભક્તિવિના, તે સર્વ મજ્યાથકી કદીપણુ આત્માનું અખંડ સુખ સંપાદન થઈ શકતુંજ નથી. “તતઃ કિં” એ પદનું ચાર વખત ઉચ્ચારણુ, દૃઢ બોધ કરાવવાને અર્થે કરેલું છે. કોઈ પ્રતમાં ‘દત્ત’ ની જગ્યાએ ‘લગ્ન’ (મન જોડાયું નથી) એવો પાઠાંતર પણ છે. ૧

પઙ્કાદે વેદો મુખે શાસ્ત્રવિદ્યા—

ગવિત્વાદિ ગદ્યં સુપદ્યં કરોતિ ॥ગુરોઃ॥૨॥

શિક્ષા, કલ્પસૂત્ર, વ્યાકરણ, નિરૂક્ત, છંદ અને જ્યોતિષ એ છ અંગ, અને આયુર્વેદ, ધનુર્વેદ, ગાંધર્વ-વેદ અને અર્થશાસ્ત્ર એ ચાર ઉપવેદસહિત, ઋગ્વેદ, યજુર્વેદ, સામવેદ અને અથર્વણુવેદ, એ ચાર વેદ, તથા ન્યાય, વૈશેષિક, સાંખ્ય, યોગ, પૂર્વમીમાંસા અને ઉત્તરમીમાંસા, એ ષડ્શાસ્ત્ર અને બીજી સર્વ વિદ્યાઓ જના મુખમાં (જિહ્વાના અગ્ર ભાગમાં) હોય, તથા જમાં કાવ્ય હોય એવાં સંસ્કૃતાદિ ગદ્ય અને ગાયત્રી,

ઉણિલુક્, અનુ^{૭૬}દુપ્, બૃહતિ, પંક્તિ આદિ છંદબદ્ધ
રૂડાં પદોને જ કરતો હોય, અર્થાત્ ઉત્તમવૃત્તવાળા
મનોહર શ્લોકો રચતો હોય; તથાપિ બ્રહ્મવેત્તા પ્રકટપ્રભુ
શ્રીસદ્ગુરૂના ચરણકમલમાં શ્રદ્ધાભક્તિપૂર્વક જો પોતાનું
મન અર્પણ કર્યું નથી, અર્થાત્ પોતાનું મન જોડયું
નથી, તોપણી તે સર્વ વિદ્યાઓથીકી તથા કવિત્વપણાની
શક્તિથીકી તેને શું થવાનું છે ? તે સર્વથીકી તેને શું
ફળ થવાનું છે ? તે સર્વથીકી શું થવાનું છે ? તે સર્વ
થીકી તેને શું થવાનું છે ? અર્થાત્ તે થકી તેને કાંઈજ
લાભ થવાનો નથી; એ સર્વભારરૂપજ છે. ૨.

વિદેશેષુ માન્યઃ સ્વદેશેષુ ધન્યઃ

સદાચારવૃત્તેષુ મત્તો ન ચાન્યઃ ॥ગુરોઃ॥૩॥

હે શિષ્ય ! પરદેશોમાં સન્માન પામ્યો હોય, અને
સ્વદેશમાં ભાગ્યશાળી ગણાતો હોય; તથા સદાચાર
વર્તવામાં મસ્ત-અતિઆગ્રહવાળોહોય, અન્ય અસદા-
ચરણવાળો નહોય, અથવા અન્ય ડોઢપણ મહારાથી
વિશેષ સદાચારવાળો નથી એમ માનતો હોય; તોપણ
બ્રહ્મદર્શી જીવનમુક્ત સદ્ગુરૂના ચરણકમલોમાં ભક્તિ
ભાવથી પોતાનું મન અર્પણ કર્યું નથી અર્થાત્ જોડયું

નથી, તોપછી માનપામવાથી કે પુણ્યશાળી કહેવરાવ્યા થકી કે સદાચારી થયા થકી શું વધારે છે? તે થકી શું થવાનું છે.? તે થકી શો લાભ? તે સર્વથકી શું થવાનું છે? અર્થાત્ કંઈજ નહિ; એ સર્વ નિષ્ફલજ છે. ૩.

ક્ષમામण्डले भूपभूपालवृन्दैः

सदा सेवितं यस्य पादारविन्दम् ॥गुरो०॥४॥

પૃથ્વીમંડલમાં રાજમહારાજ અને પૃથ્વીપાલક સમર્થ નૃપતિઓના સમૂહદ્વારા જેનાં ચરણકમલ સદા સેવિત છે, એવો ચક્રવર્તી મહારાજ જેવો મહાપ્રતાપી પુરૂષ હોય; તો પણ ભક્તિભાવવડે જો પોતાનું મન બ્રહ્મવેત્તા શ્રીસદ્ગુરુદેવના ચરણારવિન્દમાં અર્પણ કર્યું નથી—જેડયું નથી, તોપછી તે મ્હોટા મહીપતિઓવડે કે સર્વજીવોદ્વારા સેવાયેલો હોય, તેનાથી શું થયું? તે થકી શું થયું? તે થકી શું થયું? તે થકી શું થયું? અર્થાત્ કંઈજ પ્રાપ્ત કરી શક્યો નથી. ૪.

यशो मे गतं दिक्षु दानप्रतापा—

जगद्वस्तु सर्वं करे त्वत्पादतः ॥गुरो०॥५॥

કોઈ મનુષ્ય એમ માનતો હોય કે:—મેં ધણું દાન

પુણ્ય કર્યાં, તેના પ્રતાપથી મારી કીર્તિ દશે દિશા-
ઓમાં વિસ્તાર પામી છે; તથા તે દાનપુણ્યના પ્રતાપ-
દ્વારા ઉદય થયેલા પરમેશ્વરના કૃપાપ્રસાદથી જગત્ના
સર્વ પદાર્થ મહારે હસ્તગત છે, અર્થાત્ સંસારના સંપૂર્ણ
વૈભવ મહને પ્રાપ્ત થયા છે, એવો જને ઉત્સાહ હોય,
તોપણ જો ભક્તિભાવથી તેણે પોતાનું મન બ્રહ્મવેત્તા
જીવન્મુક્ત શ્રીસદ્ગુરુ પરમાત્માના ચરણકમલમાં અર્પ-
ણકર્તું નથી—જેડેલું નથી, તોપણી તે મહાયશ અને
સર્વ વૈભવોથી શું થવાનું છે ? તેથી શું થવાનું છે ?
તેથી શું થવાનું છે ? તેથી શું થવાનું છે ? અર્થાત્ તે
સર્વ તેને કોઈ સદુપયોગમાં નહિ આવવાથી જ્ઞાન
પુરુષવત્ નિષ્કળ છે. ૫.

**ન ભોગે ન યોગે ન વા વાજિરાજૌ
ન કાન્તાઃ સ્વે નૈવ વિત્તેષુ ચિત્તમ્ ॥ગુરોઃ ॥૬॥**

જ મનુષ્યનું ચિત્ત સાંસારિક વિષયપદાર્થોના—
વૈભવોના—ઉપભોગમાં આસક્ત નથી, તેમ તે વિષય-
પદાર્થ પ્રાપ્ત કરવારૂપ—સંયોગમાં પણ રૂચિવાળું નથી,
અને અશ્વેની પંક્તિઓમાં અર્થાત્ જોડાજોડ—હારખંધ
ખાંધિના ઘોડાઓમાં પણ સ્નેહવાળું નથી; તથા ચંદ્ર-

મુખી સ્ત્રીના મુખના અવલોકન પૂર્વક વા ચુંબન પૂર્વક ભોગવિલાસમાં અનુરક્ત નથી, તેમ સુવર્ણાદિ ધનનેવિષે પણ આસક્તિવાળું નથી; અહાવો મહાવૈરાગ્યવાન છે, તથાપિ જો પોતાનું મન બ્રહ્મવેત્તાજીવન્મુક્ત શ્રીસદ્ગુરુના ચરણકમલોમાં અર્પ્યું નથી અર્થાત્ જોડેલું નથી, તો પછી કેવળ વૈરાગ્યવડે તેને શું કરી થવાનું છે ? તેથી શું થવાનું છે ? તેથી શું થવાનું છે ? તેથી શું થવાનું છે ? કંઈજ લાભ નથી. ૬.

**अरण्ये न वा स्वस्य गेहे न कार्ये
न देहे मनो वर्त्तते मे त्वनार्ये ॥गुरोवा॥७॥**

જ પુરૂષ એમ માનતો હોય કે:-અરણ્યમાં વા પોતાના ઘર વિષે, અને કર્તવ્ય અકર્તવ્ય કાર્યવિષે, તેમ અસ્થિમાંસ રૂધિર વાતપિત્ત કફ અને મલમૂત્રાદિક દુર્ગન્ધમય અપવિત્ર પદાર્થોના ઉકરડારૂપ નિંદેદેહને વિષેપણ મ્હારું મન વર્તતું નથી; આવો ઉપરામવૃત્તિ-વાળો વિરક્ત હોય, તોપણ શ્રદ્ધા ભક્તિપૂર્વક શ્રીસદ્ગુરુદેવના ચરણકમલવિષે જો પોતાનું મન અર્પણ કર્યું નથી-જોડેલું નથી; તો પછી તે ઉપરામચિત્તથી રહેને શું થવાનું છે ? તેથી શો લાભ છે ? તેથી શું કાર્યસિદ્ધ

થવાનું છે ? તેથી શું થવાનું છે ? અર્થાત્ માત્ર ઉપરામ વૃત્તિથી કંઈજ સંપાદન થઈ શકતું નથી. (કોઈ પુસ્તકમાં ત્વનાર્યેના સ્થાનમાં ત્વનદ્યે પાઠ હોય, તો ત્યાં “માયિક પદાર્થ” બંધનકારી છે તથાપિ મનુષ્ય દેહ મુક્તિના દ્વારભૂત હોવાથી વા વારંવાર અપ્રાપ્ત હોવાથી—ઉત્તમપુણ્ય કર્મોથી પ્રાપ્ય હોવાથી અમૂલ્ય છે, તોપણ તે દેહમાં માફ મન વર્તતું નથી” આવો અર્થ કરવો.) ૭.

**અનર્ઘ્યાણિ રત્નાનિ શુભ્રાણિ સમ્યક્
સદા યસ્ય સર્વાઙ્ગકે ભૂષિતાનિ ॥ગુરોઃ॥**

હે શિષ્ય ! જના સમસ્ત શરીર ઉપર અમૂલ્ય ઉજ્જવલ પ્રકાશમાન રત્નાદિકનાં સારીપેઠે નિરંતર આભૂષણો શોભતાં હોય; તોપણ બ્રહ્મવેત્તા જીવન્મુક્ત શ્રીસદ્ગુરુદેવના ચરણ કમલને વિષે, જે તેનું મન ભક્તિ ભાવવડે અર્પણ નથી કર્યું, અર્થાત્ તેણે પોતાનું મન જોડેલું નથી, તો પછી તે આભૂષણોની શોભા વડે શું પ્રયોજન છે ? તેથી શું થવાનું છે ? તેથી શું થવાનું છે ? તેનાથી શો લાભ છે ? તે સર્વ આભૂષણો કેવળ ભારરૂપ અને દુઃખમયજ છે; તેથી કોઈપણ સુખ સંપાદન થવાનું નથી. ૮.

અન્ય પુસ્તકમાં “અનદ્યાગિ રત્નાનિ મુક્તા-
 નિ સમ્યક્ સમાલિજ્જિતા કામિની યામિનીષુ ॥
 ગુરોઃ ॥” (જેણે શરીર ઉપર અમૂલ્ય રત્નો તથા મુક્તા
 ફળો (મોતી) ધારણ કરેલાં છે, અને જને રાત્રિઓમાં
 ચંદ્રવદના સ્ત્રી આલિંગન કરી રહી છે, અર્થાત્ જ
 ઉત્તમ સ્ત્રી દ્રવ્યાદિકનું સુખ અનુભવી રહ્યો છે, તથાપિ
 જીવનમુક્ત સદ્ગુણના ચરણકમલોમાં જો તેણે પોતાનું
 મન જોડ્યું નથી, તો પછી તે સ્ત્રી દ્રવ્યાદિકના સ્વરૂપ-
 નાશવાન્ તુચ્છ સુખથી તેને શું થવાનું છે ? તેથી
 શો લાભ છે ? કંઈજ લાભ થવાનો નથી; કેમકે તે સ્ત્રી
 દ્રવ્યાદિક કેવળ નરકનું જ દ્વાર છે.) ૮. આવો પાઠાન્તર છે.

ગુરોરષ્ટકં યઃ પઠેત્પુણ્ય દેહી

યતિર્ભૂપતિર્બ્રહ્મચારી ચ ગેહી ।

લભેદ્રાઞ્છિતાર્થં પદં બ્રહ્મસંજ્ઞં

ગુરોરષ્ટકાક્યે મનો યસ્ય લગ્નમ્ ॥૧॥

इति श्रीमत्परमहंस परिव्राजकाचार्य-

श्रीमच्छङ्कराचार्यविरचितं-

श्रीगुरोरेष्टकस्तोत्रं सम्पूर्णम् ॥

હે શિષ્ય ! સંન્યાસી પરમહંસ મહાત્મા, પૃથ્વી-
પતિરાજ, બ્રહ્મચારી કે ગૃહસ્થાદિ જે કોઈ પુણ્યશાળી
જીવાત્મા, આ શ્રીગુરુચરણ સ્તોત્રનું શ્રદ્ધા ભક્તિ
પૂર્વક પઠન કરે છે, અને જેનું મન શ્રી સદ્ગુરુદેવનાં
કથન કરેલાં અમૃતમય વાક્યોમાં સંલગ્ન (જોડાયેલું)
છે, અર્થાત્ જે શ્રીસદ્ગુરુદેવની આજ્ઞાઓનું યથાર્થ રીતે
પરિપાલન કરે છે; તે પ્રાણી મનોવાંછિત અર્થને તથા
બ્રહ્મસંજ્ઞાવાળા મનો વાંછિત મુક્તિપદને પામે છે, અર્થાત્
સચ્ચિદાનંદ સ્વયંજ્યોતિઃ કૈવલ્યબ્રહ્મને પામે છે. ૯.

ઇતિ શ્રીગુરોરષ્ટક સ્તોત્રં સમાપ્તમ્ ॥

સાયંકાલના સમયે ગોડીરાગનાં ભજન-કીર્તન
ગાવાં:—

રાગ ગોડી-કીર્તન:-(૧)

બહોત ભલો મેરે ભાઈ,

આ અવસર બહોત ભલો મેરે ભાઈ;

મનુષ્યાદેહ દેવતાકું દુર્લભ,

સોઘ તન તેં જો પાઈ;—આ અવ૦૧

તજ અભિમાન જૂઠ પ્રપંચકું,

છોડી દે માન બડાધ; (૨)

માત તાત સ્વારથ કે લોભી,

માયા જળ બંધાધ;—આ અવ૦ ૨.

જખ લગ જરા નિકટ નહિં તેરે,

લે ગુરૂજ્ઞાન ભલાધ; (૨)

સાધુ સંગત મિલ્લી ભજે ભગવંતકું,

સોધ સકલ સુખદાધ;—આ અવ૦ ૩

કહત પોકારી સૂનત નહિ બહેરે,

આ તન એળે ગુમાવી; (૨)

કહત કબિર કાયા કાચકો કુંપો,

વણસતાં ઘેર ન લાઈ—આ અવ૦ ૪

કીર્તન:—(૨) રાગ ગોડી.

ગુરૂવિના કોંણુ જગાવે,

જગતમેં ગુરૂવિના કોંણુ જગાવે;

ક્યા મહિમા મ કહું સદગુરૂકો,

અગમ નિગમ જશ ગાવે;—જગતમેં ૦ ૧

વૈધ વેદના કહું નવ જાણે,

કહો વૈધ કૈસેં કહાવે; (૨)

જડી કહું ઔર દરદ કહું ઔરા,
કહો રોગ કૈસેં જાવે;—જગતમેં ૦ ૨.
જોગી જંગમ સખ હમ દેખે,
કર્મ ધર્મ ખતલાવે (૩)
મત દીપક લેઈ કરમ દેવે,
ભિન્ન ભિન્ન ભરમાવે;—જગતમેં ૦ ૩.
સંશયપાર કરે સોધ સદ્ગુરુ,
નહિં તો ગુરુ કૈસે કહાવે; (૨)
કહત કબિર સોધ સદ્ગુરુ પુરા,
આપોપુ વિસરાવે;—જગતમેં ૦ ૪.

કીર્તન:—(૩) રાગ ગોડી.

આનંદ કો ધર પાચો,
અખ મોહી આનંદકો ધર પાચો; ટક.
જખ કૃપા ભઈ સત્સગુરુકી,
નિરલે નિશાન ખજાયો;—અખ ૦ ૧.
કામ કોવંકી કુટી ગગરીયાં,
તૃણા કો નીર વહાયો;
છોડી પ્રપંચ સકલ જગજીતી,
ગુરુ ચરણે ચિત્ત લાયો;—અખ ૦ ૨.

પંચ તત્ત્વકી આ તન ગોદડી,
 સુરતીકા ટોપ બનાયો;
 હુધ ધર છોડી બેહુદ ધર આયો,
 ગગનમંડળ મઠ છાયો;—અખ૦ ૩
 સત્યકી વિભૂતિ ઝંકારકી માલા,
 સોહં સચ્ચિત લગાયો;
 ત્રિકુટી મહેલપર બેઠા યોગેશ્વર,
 અનહુદ નાદ બજાયો;—અખ૦ ૪
 નહિં નહિં દિવસ નહિં નહિં રજની;
 જ્યાં મોહી લાડ લડાયો;
 કહત કબીરા પિયુજ કે પ્યારે,
 સચ્ચિદાનંદ મન લાયો—અખ૦ ૫.

કીર્તન:- (૪) રાગ ગોડી.

સોઘ પદ કોણુ બતાવે,
 ગુરૂવિના સોઘ પદ કોણુ બતાવે;
 પદ પહિયાને મગન ભયે જ નર,
 સો ફેરી ભવજળ નાવે;—ગુરૂ૦ ૧.
 ગ્રાહે નહિં જપ તપસેં સોપદ,
 તીરથ વ્રત નહિં આવે;

શુદ્ધ વિચાર શાંત સંતનકી,
 આપોપુ વિસરાવે;—ગુરૂં ૨
 સો પદ ચાહત હરિહર બ્રહ્મા,
 શેષ સદા જશ ગાવે;
 સિદ્ધ સાધક સાધે પુનિ કાયા,
 ગુનકે પાર ન જાવે;—ગુરૂં ૩
 ચિદ્વત ચિત્ત અચિત્ત હોઈ જાવે,
 ચર અચર ધર કહાવે;
 ઝલાઘોળ પદમધ્ય સોનારા,
 સ્વસ્વરૂપ દરશાવે;—ગુરૂં ૪.

સાયંકાલના સમયે કરેલા દીપકનું માહાત્મ્ય,
 અને તેની સ્તુતિ તથા નમસ્કાર વર્ણવે છે:—

**રવેરસ્તં સમારમ્ય યાવત્સૂર્યોદયો ભવેત્ ।
 યસ્ય તિષ્ઠેદ્ગૃહે દીપ્તસ્ય જ્ઞાન્તિ દરિદ્રતા ॥૧॥**

સૂર્યના અસ્તથી આરંભીને સૂર્યના ઉદય પર્યંત
 એટલે આખીરાત, જેના ગૃહમાં દીપક પ્રકાશે છે, તેને
 દરિદ્રપણું આવતું નથી. એમ મરીચિમુનિ કહે છે. ૧.

દીપો જ્યોતિઃ પરંબ્રહ્મ દીપો જ્યોતિર્જનાર્દનઃ।

દીપો હસ્તુ મે પાપં સન્ધ્યાદીપ નમોઽસ્તુતે ॥

શુભં કરોતુ કલ્પાણમારાગ્યં સુખસમ્પદમ્ ।

શત્રુબુદ્ધિ વિનાશં ચ દીપઙ્ગ્યાદિર્નમોઽસ્તુ તે ।

દીપકરૂપ જ્યોતિઃ પરબ્રહ્મસ્વરૂપ છે, દીપકરૂપ જ્યોતિઃ ભક્તોનાં પાપને નાશ કરનાર ભગવાન્ સ્વરૂપ છે; માટે જ્યોતિઃસ્વરૂપ દીપક મહારાં પાપ હરણુ કરે. હે સંધ્યાદીપક ! ત્હમને મહારે નમસ્કાર હો. ૨.

હે દીપકરૂપ જ્યોતિઃ ! ત્હમને મહારે નમસ્કાર છે. ત્હમો મહારં કુશલ ક્ષેમ કરે; ત્હમો મહને કલ્યાણ આરોગ્યતા, અને સુખસંપત્તિ આપો. ત્હમો મહારી શત્રુ બુદ્ધિ નાશ કરે. વા શત્રુની શત્રુબુદ્ધિ નાશ કરે. ૩.

આ પ્રમાણે દીપકની સ્તુતિ નમસ્કાર કરી રાત્રિએ નવ વાગ્યા પહેલાં ભોજનાદિકની વિધિ પરવારી, પ્રભુનું ભજન કીર્તન કરવું. યદિ શ્રીગુરૂમહારાજ ગામમાં પધારેલા હોયતો તેમની પાસે જઈ ત્યાં કીર્તન-ભજન કરવું. (કીર્તનનું પુસ્તક “ શ્રી કીર્તન રતનાકર ” નામનું જુદું છપાયેલું છે.)

અંતિમ પ્રાર્થના-સ્તુતિ:

શ્રીસદ્ગુરુપરમાત્માનું ભજન-સ્મરણ-કીર્તન કર્યા પછી શ્રીસદ્ગુરુપરમાત્માના નામની 'સચ્ચિદાનંદ માધવાનંદ' એ પ્રકારે બહુવાર સુધી ધૂન કરી નમસ્કાર કરી, શ્રીગુરુ સ્વામીજી મહારાજને શયન કરવા વાસ્તે આસન બીછાવી આપવું. શ્રીસ્વામીજી મહારાજ શયન કરે એટલે તેમની સેવા કરવી, અર્થાત્ તેમના હાથ પગ શરીર તેમની ઇચ્છાનુસાર દબાવવા. પછી તેઓ-શ્રીની આજ્ઞા થાય એટલે શિષ્યોએ શયન કરવા પોતપોતાના આસનપર જવું.

શિષ્ય શાસ્ત્રમાં ૮૪ આંગળ લાંબી, અને ૬૦ આંગળ પહોળી, એવી શય્યાપર શયન કરવા વિધાન કર્યું છે. અને વિષ્ણુપુરાણમાં સાત ંહેંત લાંબા, અને ચાર ંહેંત પહોળા, તથા બે ંહેંત ઊંચા પલંગ પર શયન કરવા લખેલું છે. માટે પોતાને અનુકૂળ શય્યા બનાવી તેના ઉપર શયન કરવું. શ્રીગુરુ પાસે પલંગપર કે તેમનાથી ઊંચા આસનપર શયન કરવું નહિ.

માર્કેડેય મુનિ પૂર્વ અને દક્ષિણ દિશા તરફ મસ્તક રાખી શયન કરવાનું કહેછે. ગાર્ગ્યમુનિ અને

વિષ્ણુપુરાણમાં પણ તેવું જ વિધાન છે. પરંતુ ગાગર્ય-
 મુનિ પ્રવાસમાં પશ્ચિમદિશામાં મસ્તક રાખવાનું
 વધારામાં કહે છે. ઉત્તરદિશામાં મસ્તક રાખી કદાપિ
 સૂવું નહીં, એમ સર્વ શાસ્ત્રોનો અને મુનીઓનો સિદ્ધાંત
 છે. માટે વિશેષ કરીને પૂર્વ અથવા દક્ષિણ દિશા તરફ
 મસ્તક રાખી શયન કરવું. પુરૂષોએ ડાબા પડખાથી
 અને સ્ત્રીઓએ જમણા પડખાથી શયન કરવું; એમ
 આયુર્વેદના ગ્રંથોમાં લખેલું છે. વળી ગૃહસ્થાશ્રમી
 મનુષ્યોએ રાત્રિએ છ કલાક નિદ્રા લેવી, અને સાધુ
 મહાત્માઓએ ચાર કલાક નિદ્રા લેવી એમ સર્વ
 શાસ્ત્રોની આજ્ઞા છે. ત્યારપછી પાછલી રાત્રિએ ચાર વાગે
 જાગૃત થઈ હાથ પગ મુખ ચક્ષુઆદિ ધોઈ ડોગળા કરી,
 શુદ્ધ શરીર હોયતો શ્રીગુરુપરમાત્માનું હંસમંત્ર દ્વારાએ
 ઓછામાં ઓછું અર્ધકલાક પણ ધ્યાન કરવું. ત્યાર
 પછી આસનપરથી ઉઠી આગ્રથના આરંભમાં લખેલી
 ઉત્થાન વિધિ પ્રમાણે શયન આસનનો પરિત્યાગ કરી
 બીજા દિવસના નિત્યકર્મમાં પ્રવર્તી થવું. આ પ્રમાણે
 પોતાના જીવાત્માનું શ્રેયઃ કરવાને વાસ્તે મુમુક્ષુ પુરૂષોએ
 નિત્ય નિરંતર પોતાના આયુષ્ય પર્યન્ત નિત્યકર્મ,
 શ્રીગુરુગીતાનો પાઠ માલા વગેરે કરી, અને શ્રીગુરુપર-

માત્માનું ધ્યાન, પૂજન, અર્ચન, સ્મરણ, સેવન, કીર્તન, તથા પ્રાર્થના નમસ્કારાદિકથી શ્રીગુરૂની સેવા કરી, પ્રસન્ન થયેલા શ્રીસદ્ગુરૂદ્વારાએ આત્મજ્ઞાન સંપાદન કરી, સચ્ચિદાનંદ સ્વયંજ્યોતિઃ પરંબ્રહ્મ પરમાત્માનો અખંડ આનંદ અનુભવ કરવો. એજ આ મનુષ્ય દેહનું મુખ્ય કર્તવ્ય છે, અને દુર્લભ માનવ દેહની સાર્થકતા છે.

હવે અંતિમ પ્રાર્થના કરી અંતની સમાપ્તિ કરે છે: -

યત્પાદયુગ્મકમલાઽઽશ્રયણં વિનાઽહં

સંસારસિન્ધુપતિતઃ સુખદુઃખમાણ્ડઃ ।

યત્પાદયુગ્મકમલાઽઽશ્રયણાત્સુતીર્ણ-

સ્તદ્દેશિકાહઽધિકમલં પ્રણતોઽસ્મિ નિત્યમ્ ॥

જન્મના બે ચરણક્રમલોના આશ્રય વિના હું સંસાર સમુદ્રમાં પડેલો, અને સુખ દુઃખના પાત્ર રૂપ હતો; પરંતુ હવે જન્મના બે ચરણારવિન્દના આશ્રયથી હું સંસારસમુદ્રને સુખપૂર્વક તરી ગયો છું, તે શ્રીગુરુદેવના ચરણક્રમલોને હું નિત્ય નમસ્કાર કરું છું.

સર્વજ્ઞં બ્રહ્મનિષ્ઠં જનસુખકરણં

વેદવેદાન્તગમ્યમ્ ।

શાન્તં દેવાદિવન્દ્યં ભવભયહરણં
 સર્વદા સાક્ષિભૂતમ્ ॥
 જન્માદિવ્યાધિવૈદ્યં સકલગુણયુતં
 શિષ્યહૃત્તાપહારમ્ ।
 વન્દે વિદ્યાનિધાનં શમદગ્ગેહં
 શ્રીગુરું માધવં તમ્ ॥

સર્વજ્ઞ, બ્રહ્મનિષ્ઠ, જીવોને સુખ કરનાર, વેદ અને
 વેદાન્ત (ઉપનિષદો) વડે જાણવાને યોગ્ય, શાન્ત,
 દેવઋષિ મનુષ્યાદિદ્વારા વંદના કરવા યોગ્ય, સંસાર
 સંબંધિના ભયને હરનાર, સર્વદા પંચભૂત અને પંચ-
 ભૂતાત્મક દેહાદિકના સાક્ષિરૂપ, જન્મ જરામરણાદિ
 રોગના નાશક વૈદ્યરૂપ, સમસ્ત દૈવી ગુણયુક્ત, શિષ્યોના
 હૃદયના અધ્યાત્માદિ તાપોના નાશક, વિદ્યાના ભંડાર
 રૂપ, તથા મન ઇન્દ્રિયોનો નિગ્રહ કરવામાં પ્રીતિવાળા
 એવા તે શ્રી માધવાનન્દ સદ્ગુરુ દેવને હું નિરંતર
 વંદન કરું છું.

જિહ્વે ! કીર્તય માધવં મદારે
 ચેતો ! ભજ દ્વિભુજં ।

પાણિદ્વન્દ્ર ! સમર્ચય પ્રમુકથાં

શ્રાત્રદ્ર ! ત્વં શૃણુ ॥

વિદ્યેશં હ્યવલાન્યેક્ષણ ! ગુરો-

ર્ગિણીઙ્ગુણાઙ્ગલયં ।

જિઘ્રાણ ! હૃદીશપાદકુસુમં

મૂર્દ્ધનમ શ્રીગુરુમ્ ॥

હે જિઘ્રા ! તું શ્રીસદ્ગુરુ માધવાનન્દજનું કીર્તન કર, અર્થાત્ તેમનું નામ સ્મરણ કીર્તન કર. હે ચિત્ત ! તું કામદેવના શત્રુ શંકર સમાન શ્રી ગુરુને ભજ. હે બન્ને હાથ ! ત્હમે દ્વિભુજવાળા પરમેશ્વર શ્રી ગુરુનું અર્ચન-પૂજન કરો. હે બન્ને કાન ! ત્હમે પ્રભુની કથાને નિરંતર શ્રવણ કરો. હે ચક્ષુ ! તું બ્રહ્મવિદ્યાના ઈશ્વર-આચાર્ય-ગુરુને અવલોકન-દર્શન કર. હે બન્ને પગ ! ત્હમે શ્રીગુરુના આશ્રમમાં જાઓ. હે નાસિકા ! તું હૃદયના ઈશ્વર-અંતર્યામી રૂપ શ્રીગુરુના ચરણોપર ચઢાવેલાં પુષ્પને સૂંધ, અર્થાત્ તેમના નિર્માલ્યરૂપ પુષ્પોની સુગંધ લે. હે મસ્તક ! તું શ્રીસદ્ગુરુ માધવ નાથને નમસ્કાર કર.

ગુરોરદ્વિગદ્ધે ત્વદન્ગપ્રસન્ના-

દ્વિજન્ના સ્તુરજ્ઞાઃ કુરજ્ઞાઃ પ્લવજ્ઞાઃ ।

નરાજ્ઞાઃ કૃશાજ્ઞાઃ શિવાજ્ઞાઃ સસજ્ઞાઃ

અનજ્ઞારિજ્ઞા નમસ્તે ભવન્તિ ॥

હે શ્રીગુરુના ચરણોદકરૂપ ગંગા ! મહારો આપને નમસ્કાર હો. કેમકે ત્હમારા અંગના સંબંધથી, અર્થાત્ શ્રીગુરુના ચરણોદક રૂપ ગંગાના એક બિન્દુ માત્રના સંસર્ગથી સર્પો, અશ્વો, મૃગો, વાનર (વાંદરાં) મનુષ્યો, અને અદ્વિજો, કામદેવના શત્રુ શ્રી મહાદેવના શરીરના રંગવાળા, અર્થાત્ ગૌર, અને તેઓના સંગ વાળા તથા તેમના સમાન કલ્યાણુમય શરીરવાળા થાય છે; અર્થાત્ શ્રીમહાદેવજીના સમાન રૂપ રંગ અને કલ્યાણુમય શરીરવાળા થઈ શ્રી કૈલાસમાં શ્રી મહાદેવજીની સંગમાં રહી અખંડ આનંદ ભોગવે છે.

વ્યામોહપ્રશમૌષધં મુનિમનોવૃત્તિ પ્રવૃત્ત્યૌષધં ।
 દૈત્યેન્દ્રાર્તિકરૌષધં ત્રિભુવનેસઙ્ગીવનૈકૌષધમ્ ॥
 ભક્તગત્યન્તહિતૌષધં ભવભયપ્રધ્વંસનૈકૌષધં ।
 શ્રેયઃપ્રાપ્તિકરૌષધં પિબનઃશ્રીદિવ્યજાયુર્ગુરુમ્ ॥

મહા મોહનો નાશ કરનારી ખૂટી રૂપ, મુનિઓની મનોવૃત્તિને સન્માર્ગમાં પ્રવૃત્ત કરનારી ખૂટી રૂપ, કામ ક્રોધ લોભાદિ મહા મ્હોટા અસુરોને દુઃખ દેવાવાળી-નાશ કરવાવાળી ખૂટી રૂપ, ત્રિભુવનમાં એક માત્ર સંજીવની ખૂટી રૂપ, ભક્તોને વાસ્તે અત્યન્ત હિતકારી ખૂટી રૂપ, સંસારના જન્મમરણાદિ દુઃખોના ભયનો વિધ્વંસ કરનારી અદ્વિતીય ખૂટી રૂપ, અને કલ્યાણની પ્રાપ્તિ કરનારી ખૂટી રૂપ, એવા શ્રીસદ્ગુરૂ રૂપ, પરમ દિવ્ય ઔષધનું હે મન ! તું નિરંતર પાન કર અર્થાત્ સેવન કર.

ન ધર્મનિષ્ઠોઽસ્મિ ન ચાત્મવેદી
 ન ભક્તિમૌસ્ત્વચ્ચરણારવિન્દે ।
 અકિચ્ચનોઽનન્યગતિઃ શરણ્ય !
 ત્વત્પાદપદ્મં શરણં પ્રપદ્યે ॥

હે નાથ ! હું ધર્મનિષ્ઠ નથી, અને આત્મજ્ઞાની પણ નથી, તથા આપના ચરણારવિન્દમાં ભક્તિવાળો પણ નથી; તથાપિ હે શરણાગત રક્ષક ! અકિંચન અને આપના વિના જેને બીજી ગતિ નથી એવો હું,

આપના બન્ને ચરણકમલો પ્રત્યે શરણ આપ્યો છું;
માટે આપ શરણાગતની રક્ષા કરો.

નિમગ્નોઽનન્તભવાર્ણવાન્ત-

શ્વિરાય મે કૂલમિવાસિ લબ્ધઃ ।

ત્વયાઽપિ લબ્ધં ભગવન્નિદાની-

મનુત્તમં પાત્રમિદં દયાયાઃ ॥

હે ગુરો ! સંસારરૂપ અનંત મહાસાગરની અંદર
ડુબકીયાં ખાતા મુજને, આજ બહુ કાલે આપ કિનારા-
ની પેઠે પ્રાપ્ત થયા છો; તથા હે ભગવન્ ! આપને પણ
આજ આ દયાના અનુપમ પાત્રરૂપ હું મળ્યો છું.
માટે હે પ્રભો ! દયાના પાત્રીભૂત મહારા ઉપર આપ
દયા કરી રક્ષા કરો.

નિરાસકસ્યાપિ ન તાવદુત્સહે

મહેશ હાતું તવ પાદપદ્મજમ્ ।

રુષા નિરસ્તોઽપિ શિશુઃ સ્તનન્ધયો

ન જાતુ માતુશ્ચરણૌ જિહાસતિ ॥

હે મહેશ્વર ! આપ કદાચ મહારો પરિત્યાગ કરશો,
તોપણ હું આપના ચરણકમલોનો પરિત્યાગ કરવાને

માટે સાહસ નહિં કરી શકું. !! કેમકેજમ ક્રોધ કરીને
ખોળામાંથી અલગ કરેલું (ત્યાગ કરેલું) સ્તનપાન
કરનારં બાળક, કદીપણ પોતાની માતાના ચરણોનો
પરિત્યાગ કરતું નથી; તેમ હું પણ આપના ચરણોનો
ત્યાગ કરવાનું સાહસ કેમ કરી શકીશ ? અર્થાત્ નહિંજ
કરી શકું. માટે હે પ્રભો ! કૃપા કરી શરણાગતની
રક્ષા કરો.

તવામૃતસ્યન્દિનિ પાદપદ્મજે
નિવેશિતાત્મા કથમન્યદિચ્છતિ ।
સ્થિતોઽરવિન્દે મકરન્દનિર્મરે
મધુવ્રતો નેશ્વરસં હિ વીક્ષતે ॥

હે નાથ ! આપનાં અમૃત વર્ષા ચરણકમલમાં
બેઠાયેલા મનવાળો પુરૂષ, અન્ય પદાર્થની કેવી રીતે
ધ્યાન કરશે ? પુષ્પરસથી ભરેલા કમલ ઉપર બેઠેલો
ભમરો, જમ શેરડીના રસને નથી દેખતો; તેમ અમૃતની
વૃષ્ટિ કરનારાં આપનાં ચરણારવિન્દને છોડીને હું વિષ
મય સાંસારિક પદાર્થો તરફ પ્રાણાન્તે પણ દષ્ટિ
નહિંજ કરું..

ન મૃષા પરમાર્થમેવ મે

શ્રુણુ વિજ્ઞાપનમેકમગ્રતઃ ।

યદિ મે ન દયિષ્યસે તતો

દયનીયસ્તવ નાથ દુર્લભઃ ॥

તદહં ત્વદ્દતે ન નાથવાન્

મદ્દતે ત્વં દયનીયવાન્ન ચ ।

વિધિનિર્મિતમેતદન્વયં

ભગવન્પાલય મા સ્મ જીહ્વઃ ॥

હે નાથ ! મહારા એક વિજ્ઞાપનને આપ પ્રથમ પ્રવણુ કરો. આ જુઠી વાત નથી, સત્યજ છે:—“જે આપ મહારા પર દયા કરશો નહિં, તો પછી આપને દયા કરવાને યોગ્ય-દયા પાત્ર મળવો દુર્લભજ (કઠણ) છે. તેથી હે ભક્તવત્સલ ! આપના વિના હું નાથવાન્ (સનાથ) થવાનો નથી; અને મુજદીન વિના આપ દયનીયવાન્ (દીનદયાળુ) પણ થઈ શકવાના નથી; એટલા વાસ્તે હે ભગવન્ ! વિધિનિર્મિત આ આપણા સંબંધને પાળો-નભાવો; આ આપણા સંબંધનો

પરિત્યાગ ન કરો. ”

ત્વદઙ્ગિમુદિશ્ય કદાપિ કેનચિ-

દ્યથા તથા વાપિ સકૃત્કૃતોઽન્ગલિઃ ।

તદૈવ મુષ્ણાત્યશુભાન્યશેષતઃ

શુભાનિ પુષ્ણાતિ ન જાતુ હીયતે ॥

હે પ્રભો ! આપનાં ચરણોના ઉદ્દેશ્યથી કદાચ કોઈએ જમ તેમ એક વાર પણ એ હાથ જોડી પ્રણામ કર્યા, તો તેજ સમયે તે નમસ્કાર તેનાં સમસ્ત પાપોને હરી લે છે, અને સમગ્ર પુણ્યોને પુષ્ટિ કરે છે; તથા તેનો કોઈકાલે પણ નાશ થતો નથી, અર્થાત્ તે અધો-ગતિને પામતો નથી.

ઉદ્ધર્ષણં સારદવાશુશુક્ષણિં

ક્ષણેન નિર્વાપ્ય પરાં ચ નિર્વૃતિમ્ ।

પ્રયચ્છતિ ત્વચ્ચરણારુણામ્બુજ—

દ્વયાનુરાગામૃતસિન્ધુશીકરઃ ॥

હે નાથ ! આપનાં બન્ને ચરણોરૂપી લાલકમલના અનુરાગથી ઉત્પન્ન થયેલા અમૃતસિન્ધુ (ગંગાજી) ના

જળકણ, વૃદ્ધિ પામેલા સંસાર દાવાશિને કાણ માત્રમાં
શાંત કરીને પરમસિદ્ધિ-પરમાનંદને આપે છે.

મમ નાથ યદસ્તિ યોઽસ્મ્યહં
સકલં તદ્ધિ તૈવ માધવ ।

નિયતસ્વમિતિ પ્રબુદ્ધધી-

રથવા કિન્નુ સમર્પયામિ તે ॥

હે નાથ ? જ હું છું, અને જ મહારં છે, તે સર્વ
સંપૂર્ણ આપનું જ નિયત ધન છે, હે માધવ ગુરો ! આ
પ્રમાણે મહારી જગેલી યુદ્ધિ છે, તો હવે આવી દશામાં
હું આપને શું સમર્પણ કરું ? અર્થાત્ મહારં સર્વસ્વ
જ્યારે આપનું જ છે, તો પછી મહારે હવે કંઈ વસ્તુ
અર્પણ કરવાની બાકી રહી ? કોઈપણ વસ્તુ અર્પણ
કર્યા વિનાની છેજ નહિં, મહારં સર્વસ્વ આપનું જ છે.

આલોહય સર્વશાસ્ત્રાણિ વિચાર્યેવં મુહુર્મુહુઃ ।
इदमेकं सुनिष्पन्नं ध्येया मूर्तिर्गुरोः सदा ॥

સર્વ શાસ્ત્રાનું મંથન કરીને, તદનુસાર વારંવાર
વિચાર કરીને; આ એક સાર સિદ્ધ થયો છે કે:-
“નિરંતર શ્રીગુરુપરમાત્માની ભૂતિ ધ્યાન કરવાને

યોગ્ય છે; અન્ય સર્વ મિથ્યા-નાશવાન્ છે.”

મજ્જન્મનઃ ફલમિદં જાનેમૃતશત્રો !

મત્પાર્શ્વઞ્જાણુગ્રહ એવ નાથ !

ત્વદ્ભૃત્યભૃત્યપરિચારકભૃત્યભૃત્ય—

ભૃત્યઃ સંસ્મરંતે સ્વલુ માં ગુરુમાધવાયિ ॥

જન્મમરણના શત્રુરૂપ હે નાથ ! મહારા જન્મનું
આ ક્ષણ છે:—“મહારે પ્રાર્થના કરવાને યોગ્ય
આપ શ્રીસદ્ગુરુ દ્વારા પ્રાપ્ત થયેલો મહારા ઉપર
અનુગ્રહજ !!” માટે હે શ્રીગુરુમાધવ ! ખરેખર !!
આપ મહને આપના કિંકરનો કિંકર, અને તેમના
દાસનો દાસ તથા તેમના સેવકનો સેવક, એ પ્રકારે
યાદ કરો; એવી મહારી વારંવાર સવિનય પ્રાર્થના છે.
ઇતિ ॐ શિવમ્.

શ્રી ગુરોરષ્ટકસ્તોત્રમ્ ।

ઉપજાતિર્વૃત્તમ્ ।

કૃતાઞ્જલિર્મઙ્ગલદં જનાનાં ।

મોક્ષાર્થિભિશ્ચાત્મનિ સેવ્યમાનમ્ ॥

શ્રીમાધવાનન્દગુરોઃ પદાબ્જં ।

પ્રણમ્ય શાન્તઃ શરણં પ્રપદ્યે ॥૧॥

લક્ષ્મણનોને કદ્યાણુનું આપનાર, અને મોક્ષના અભિલાષી-મુમુક્ષુ પુરુષોએ હૃદયને વિષે સેવન કરેલા, અર્થાત્ અંતઃકરણમાં ધારણ કરી ધ્યાન-પૂજનાદિદ્વારા ઉપાસેલા, શ્રીમાધવાનંદ સદ્ગુરુના ચરણ કમલને બે હાથ બેડી સાષ્ટાંગદંડવત્પ્રણામ કરી, મનમાં વિશ્વેષાદિ ઉપદ્રવોથી શાંત થયેલો હું શરણને પ્રાપ્ત થયો છું. ૧.

મોક્ષાલયં તીર્થનિવાસભૂતં ।

મેઘ્યં ત્વમોઘં ચ મહૌજસં ચ ॥

શ્રીમાધવાનન્દગુરોઃ પદાબ્જં ।

પ્રણમ્ય શાન્તઃ શરણં પ્રપદ્યે ॥૨॥

મુક્તિના સ્થાનરૂપ, સર્વ તીર્થોના નિવાસરૂપ,
અત્યંત પવિત્ર, અને સાર્થક—સફળ, તથા મહાન્ બળ
પ્રકાશવાળા, શ્રીમાધવાનંદ સદ્ગુરુના ચરણકમલને બે
હાથ જોડી સાષ્ટાંગ દંડવત્પ્રણામ કરી, મનમાં વિશ્વેષાદિ
ઉપદ્રવોથી શાંત થયેલો હું શરણને પામ્યો છું, ૨.

પુનાતિ લોકાંસ્ત્રિગુણાન્સ્વદૃશન્ ।

દારિદ્ર્યદુસ્તાપચયાપહારમ્ ॥

શ્રીમાધવાનન્દ ગુરોઃ ૦ ॥૩॥

જે પોતાની દૃષ્ટિગોચર થયેલા ત્રિગુણાત્મક લોકોને
પવિત્ર કરે છે; તે દરિદ્રતાને અને દુષ્ટ તાપોના સમુ-
દાયને નાશ કરનાર શ્રીમાધવાનંદ સદ્ગુરુના ચરણ-
કમલને, બે હાથ જોડી સાષ્ટાંગ દંડવત્પ્રણામ કરી,
મનમાં વિશ્વેષાદિ ઉપાધિઓથી શાંત થયેલો હું શરણને
પામ્યો છું. ૩.

કામાદિમત્તેષ્ટાધિરાજ—

મજ્જનતામેષપતન્ગરૂપમ્ ॥

શ્રીમાદ્વાલ્મીકીયઃ ૦ ॥૪॥

લક્ષ્મણનોના હૃદયમાં રહેલા કામ ક્રોધાદિ મદો-
ન્મત્ત હાથીઓનો નાશ કરનાર સિંહ રૂપ, અને અજ્ઞા-

નરૂપ અંધકારને નાશ કરનાર સૂર્યસ્વરૂપ, શ્રીમાધવા-
નંદ સદ્ગુરૂના ચરણકમલને, બે હાથ બેડી સાષ્ટાંગ
દંડવત્પ્રણામ કરી, મનમાં શાંત થકો હું શરણને
પામ્યો છું. ૪.

માયાવિમુક્તૈઃ સુવિરાજમાનૈ-

ધ્યાનદ્રૈશ્યોપિદિરસ્ય વન્દ્યમ્ ।

શ્રીમાધવાદ્યુપાઃ ૦ ॥૫॥

માયા થકી અત્યંત મુક્ત, અને જ્ઞાનાદિકની શોભા
વડે અત્યંત શોભતા, તથા ધ્યાનના દ્રઢ અભ્યાસવાળા
એવા યોગિ પુરૂષો દ્વારા વંદના કરવા યોગ્ય, આ શ્રી
માધવાનંદ સદ્ગુરૂના ચરણકમલને, બે હાથ બેડી
સાષ્ટાંગ દંડવત્પ્રણામ કરી, મનવિષે શાંત થકો હું
શરણને પ્રાપ્ત થયો છું. ૫.

ઃ દાર્ણવાધૌ ચ નિમજ્જિતાનાં ।

મત્ત્યાશ્રયાદિપ્સિતકામદં ચ ॥

શ્રીમાધવાનન્દગુરોઃ ૦ ॥૬॥

સંસાર સમુદ્રમાં થતી મનની વ્યથા-પીડામાં
હાથેલા જીવોને, ભક્તિના આશ્રયથી મનોવાંછિત કામ-

નાને આપનાર—પૂર્ણ કરનાર, શ્રીમાધવાનન્દ સદ્ગુરૂના ચરણકમલને બે હાથ બેડી સાષ્ટાંગ દંડવત્પ્રણામ કરી, મનમાં શાંત થકો હું શરણને પ્રાપ્ત થયો છું. ૬.

ये भक्तियुक्ताः पुरुषाः भजन्ति ।

तेषां भवेद्ब्रह्मपदं परं च ॥

શ્રીમાધવાનન્દગુરોઃ ૦ ॥૭॥

જ ભક્તિ યુક્ત પુરુષો શ્રી ગુરૂના ચરણકમલને ભજે છે—સેવે છે, તે પુરુષોને ઉત્તમ બ્રહ્મપદ (મોક્ષ) પ્રાપ્ત થાય છે, એવા શ્રી માધવાનંદ સદ્ગુરૂના ચરણ કમલને બે હાથ બેડી સાષ્ટાંગ દંડવત્પ્રણામ કરી, મનમાં શાંત થઈ હું શરણને પામ્યો છું. ૭.

अनेकजन्मार्जितपापपुञ्जं ।

नृणां निहन्त्यत्र न संशयं वै ॥

શ્રીમાધવાનન્દગુરોઃ ૦ ॥૮॥

મનુષ્યોના અનેક જન્મમાં સંપાદન કરેલા પાપ સમૂહને શ્રી ગુરૂનાં ચરણ કમલ નાશ કરે છે, એમાં સંદેહ નથી; અતઃ એવા શ્રીમાધવાનંદ સદ્ગુરૂના ચરણ

કમલને બે હાથ બેડી સાષ્ટાંગ દંડવતપ્રણામ કરી,
મનમાં શાંત થકો હું શરણને પ્રાપ્ત થયો છું. ૮.

યોઽપ્યષ્ટકં વૈ પઠતે પુમાંશ્ચ ।

સંસારબન્ધાન્ન વિરુચ્યતે દ્રાક્ ॥

ભક્તિર્ગુરૌ તત્ત્વરૂપેષુ સર્વ્યં ।

સ્નેહેન ભક્ત્યા સુમતિર્મવેત્સઃ ॥૧॥

इति श्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्य श्रीमत्

स्वप्रियाधवानन्दपूज्यपादरजोधिग्राह्या

सेवकाख्येणાત્મજમ શશઙ્કરેણ વિરચિતં

શ્રીગુરોરષ્ટકસ્તોત્રમ્પૂર્ણમ્ ॥

જે પુરૂષ આ શ્રીગુરૂ અષ્ટક સ્તોત્રનો પાઠ કરે છે,
તે સંસાર બંધનથી તત્કાલ મુક્ત થાય છે, અને તેની
શ્રીગુરૂને વિષે ભક્તિ વધતી જાય છે, તથા શ્રીગુરૂભક્તોને
વિષે સ્નેહ પૂર્વક સખ્યભાવ થાય છે; તેમજ શ્રીગુરૂના
ચરણકમલની ભક્તિદ્વારા તે પુરૂષ સારી બુદ્ધિવાળો-
ભક્તિ જ્ઞાન વૈરાગ્યાદિયુક્ત બુદ્ધિવાળો થાય છે. ૯.

ઇતિ શ્રીગુરોરષ્ટકસ્તોત્રં સમાપ્તં. ॥

શ્રીસદ્ગુરુ સ્તોત્રમ્ ॥

યોગાભ્યસેવનૈષ્ઠં પ્રણવજપકરં
 બ્રહ્મજીવૈક્યલેહ્યમ્ ।
 પ્રત્યક્ષાનન્દલીનં વિજિતપરતર-
 ક્રોધદ્વેષમાદેશત્રયમ્ ॥
 પદ્માભાસ્યં પ્રસન્નં જનસુખદતમં
 સત્કૃપાસિન્ધુગંઢયમ્ ।
 વન્દેઽહં શ્રીગુરું તં સકલગુણનિધિં
 માધવાનન્દમંદમશમ્ ॥૧॥

યોગાભ્યાસમાં એકનિષ્ઠાવાળા, ઐકારનો જપ
 કરનાર, જીવબ્રહ્મની એક્યતાના વિજ્ઞાનવાળા, પરંબ્રહ્મના
 અપરોક્ષ આનંદમાં લીન થયેલા, કામક્રોધાદિ ભયંકર
 શત્રુઓને અત્યંત જીતનાર, કમલની પ્રભા સમાન
 પ્રસન્ન મુખવાળા, ભક્તજનોને આત્મસુખ દેવામાં
 ઉત્તમ, કદિ નાશ ન પામે એવી ઉત્તમ સાચી કૃપાના
 સમુદ્રરૂપ, સ્તુતિ કરવાને યોગ્ય, સમસ્ત દૈવીગુણોના

ભંડાર રૂપ, અને સર્વના નેતા-પ્રભુરૂપ તે શ્રીમાધવા-
નન્દ સદ્ગુરુ દેવને હું નમસ્કાર કરું છું ૧.

યદ્દર્શનાદેવ સમગ્રપાપં-

નશ્યત્યદૂરાત્પુરુષાધમાનાઃ ।

તાપત્રયાદિ રકરં યતીન્દ્રં

શ્રીમાધવાનન્દુરં નમામિ ॥૨॥

જમના દર્શન માત્રથી અધમપુરુષોનાં પણ સમ-
સ્ત પાપ તત્કાલ નાશ પામે છે એવા, અને અધ્યાત્માદિ
ત્રણે તાપ થકી ઉદ્ધાર કરનાર, અર્થાત્ ભક્તોના સમ-
સ્ત તાપોને નાશ કરનાર, એવા યતનશીલ જિતેન્દ્રિય
સંન્યાસી પરમહંસોમાં શ્રેષ્ઠ, શ્રી માધવાનન્દ સદ્ગુરુ
દેવને હું પ્રણામ કરું છું.

મતિર્યદીયા સ્વલુ શાસ્ત્રસિન્ધોઃ ।

પારં તા યોગસ્વેલપાપહારી ॥

વિદ્વદ્ધર્વેન્દિતપાદપદ્મમ્ ।

તં માધવાનન્દુરં ભજેઽહમ્ ॥૩॥

ખરેખર !! જમની બુદ્ધિ સંપૂર્ણ શાસ્ત્રરૂપી
સમુદ્રના પારને પામેલી છે, અર્થાત્ સમસ્ત શાસ્ત્રોના

તત્ત્વરૂપ પરમાત્માને પ્રાપ્ત થયેલી છે, અથવા સમસ્ત શાસ્ત્રોને આદિતી અંતર્પર્યંત જાણવાવાળી છે; અને જ નિષ્પિલ પાપોના નિશ્ચય વિનાશક છે, તથા શ્રેષ્ઠ વિદ્વાનોએ જન્મના ચરણકમલોને વંદના કરેલી છે, એવા તે શ્રીમાધવાનંદ સદ્ગુરુદેવને હું નિરંતર ભજું છું. ૩.

દુઃસ્વાન્ધકારસ્ય વિનાશહેતું ।

રવિપ્રભં પાતકદાનિં તમ્ ॥

તીર્થસ્વરૂપં ભવમીતિહારં ।

શ્રીમાધવાનન્દગુરું ભજેઽહમ્ ॥૪॥

દુઃખરૂપી અંધકારના વિનાશક, સૂર્યના સમાન પ્રભાવાળા, પાતકોને ખાળનાર, સર્વતીર્થ સ્વરૂપ, અને સંસારના જન્મમરણાદિ દુઃખોની ભીતિને નાશ કરનાર એવા તે શ્રી માધવાનંદ સદ્ગુરુદેવને હું નિરંતર ભજું છું. ૪.

ચાપલ્યગીનં કરુણાનિધાનં ।

સદ્વ્રક્ષાનેષ્ટં દદતં જનેભ્યઃ ॥

જ્ઞાનં પવિત્રં નિજસવકેન્ન-

સ્તં માધવાનન્દગુરું ભજેઽહમ્ ॥૫॥

મન અને ધન્દ્રિયોની આપલ્યતાથી રહિત, કુર-
ણાના ભંડાર, ત્રણેકાલમાં અવિનાશી એવા સચ્ચિદાનંદ
પરંબ્રહ્મમાં નિષ્ઠાવાળા, પોતાના સેવક જનોને પવિત્ર
જ્ઞાનના આપનાર, એવા તે શ્રીમાધવાનંદ સદ્ગુરુદેવને
હું નિરંતર ભજું છું. ૫.

વેદાન્તવિદ્વદ્ભ સુરૂપમીશં ।

સ્વશિષ્યવર્ગેષ્ટવિધાનદક્ષમ્ ॥

વેદાન્તવિદ્વન્દિતપાદયુગ્મં ।

શ્રીમાધવાનન્દગુરું મજેઽહમ્ ॥૬॥

ભૂત ભવિષ્ય અને વર્તમાન એ ત્રણે કાળમાં નાશ
ન પામે એવા અવિનાશી સ્વયંજ્યોતિઃ સચ્ચિદાનંદ
પરંબ્રહ્મને જાણનાર, પૂજનીય સ્વરૂપવાળા, સર્વના
સ્વામી, પોતાના શિષ્યવર્ગને અભીષ્ટ (મનોવાંછિત)
વસ્તુ આપવામાં ચતુર, વેદાન્તશાસ્ત્રના જાણનારા
જ્ઞાનિઓએ જમનાં બન્ને ચરણોને વંદના—નમસ્કાર
કર્યા છે, એવા શ્રીમાધવાનંદ સદ્ગુરુદેવને હું વારંવાર
પ્રણામ કરતો છોઉં ભજું છું. ૬.

અગાધબોધં સ્વયશઃસમૂહ-

પ્રકાશિતાશં નિજમક્તરક્ષમ્ ॥

અજ્ઞાનરૂપાન્ધતમોહરં તં ।

શ્રીમાધવાનન્દગુરું ભજેઽહમ્ ॥૭॥

અથાહ—અતિશય જ્ઞાનવાળા, પોતાની કીર્તિના સમુદાયવડે તમામ દિશાઓ પ્રકાશિત કરનાર, અર્થાત્ જમની કીર્તિ દશેદિશાઓમાં ફેલાયલીછે એવા, પોતાના ભક્તોનું રક્ષણ કરનાર, અને અજ્ઞાન રૂપ મહા અંધકાર ને હરનાર, એવા તે શ્રીમાધવાનંદ સદ્ગુરુદેવને હું નિરંતર ભજું છું. ૭.

સચ્ચિન્તનીયં શરણં જનાનાં ।

જિતેન્દ્રિયં તં વરદં વરેણ્યમ્ ॥

અહર્નિશં બ્રહ્મસુખે નિમગ્નં ।

શ્રીમાધવાનન્દગુરું ભજેઽહમ્ ॥૮॥

સત્પુરૂષોદ્વારા ચિન્તન કરવા યોગ્ય, ભક્તજનોના શરણરૂપ, જિતેન્દ્રિય, સેવકોને વરદાન આપનાર, સર્વ મહાત્માઓમાં અનુત્તમ—પ્રધાનભૂત, અને રાત્રિદિવસ બ્રહ્માનંદમાં નિમગ્ન, એવા તે શ્રીમાધવાનંદ સદ્ગુરુદેવને હું નિરંતર ભજું છું. ૮.

सम्पूर्णविद्यानिधिमिशरूपम् ।

परं प्रधानं शुभचित्तवृत्तिम् ॥

अनन्तं वृत्तिं रक्षांश्च मूर्तिम् ।

श्रीमाधवानन्दगुरुं भजेऽहम् ॥९॥

समस्त विद्याभ्यानां सांसारिणः, सर्वनाम धर्मस्वरूपः,
सर्वोत्तमः, अथवा माया अने मायानां कार्यार्थी पर-
परं ब्रह्म स्वरूपः; सर्वमां अग्रगण्यः, अथवा परमात्म
स्वरूपः, कल्याणभय चित्तवृत्तिवाणा, अनन्तकीर्तिवाणा,
अने मनोरम्य-दर्शनीय मूर्तिमान् एवा श्रीमाधवानन्द
सद्गुरुपरमात्माने हुं निरन्तरं लब्धुं क्षुं. ८.

नारायणस्य शरणं च तदात्मजानाम् ।

श्रीमद्गुरोश्चरणसेवनतत्पराणाम् ॥

नल्याणशङ्कर म आदिकशङ्कराख्य-

श्रीरामशङ्कर शुभप्रदचारुनाम्नाम् ॥१०॥

नाथान्तमस्ति जगद्गादे च नाम यस्य ।

श्रीरामशङ्करसुतेन च तेन सेव्यम् ॥

हातेप्रदं सुखदमाधवशब्दपूर्वा-

ऽऽनन्दं भजेऽहमनिशं खलु सद्गुरुं स्वम् ॥

શ્રીપ્રાહ્મણકુલોત્પન્ન નારાયણજીના શરણરૂપ;
તેમજ શ્રીમાધવાનંદ સદ્ગુરુના ચરણોની સેવા કરવામાં
તત્પર એવા તે નારાયણજીના પુત્રો—કલ્યાણશંકર,
મહાશંકર, અને રામશંકર, એવાં કલ્યાણપ્રદ સુંદર
નામોવાળા ભક્તોના શરણરૂપ; અને શ્રીરામશંકરના
પુત્ર કે જનું નામ આદિમાં જગત્ શબ્દવાળું અને
અંતમાં નાથ શબ્દવાળું છે, અર્થાત્ જનું નામ જગન્નાથ
છે, તેણે સેવન કરેલા, અને ખરેખર !! મુક્તિના દાતા
એવા નિશ્ચય સુખપ્રદ શ્રીમાધવાનંદ નામવાળા પોતાના
સદ્ગુરુને હું નિરંતર ભજું છું. ૧૦-૧૧.

असौ स्तोत्रकर्त्ता यदीयस्तवेन ।

चिदात्मन मदेतमीशं प्रपन्नः ॥

परं ब्रह्मरूपं च तं सुप्रसन्नम् ।

गुरुं माधवानन्दभाण्डे यतान्द्र ॥ ૧૨ ॥

આ શ્રીસદ્ગુરુ સ્તોત્રનો કર્તા, જે આ સદ્ગુરુના
સ્તવનના ઉચ્ચારણ વડે ચિદાનંદ અદ્વૈત પરમાત્માને
પ્રાપ્ત થયેલો છે એવો હું, માયા અને માયાના કાર્યથી કી
પર—સચ્ચિદાનંદ સ્વયંજ્યોતિઃ પરંબ્રહ્મસ્વરૂપ અને
અતિશય પ્રસન્ન થયેલા, તથા યતિ—સંન્યાસી પરમહંસ

મહાત્માઓમાં ઉત્તમ યતીશ્વર ૩૫; તે શ્રીમાધવાનંદ
સદ્ગુરુદેવની નમસ્કારપૂર્વક વારંવાર સ્તુતિ કરુંછું. ૧૨.

ય इदं सद्गुरुस्तां भक्त्या पठति सर्वदा ।
धर्मार्थकाममोक्षा हि करस्थास्तस्यनो मृषा ॥
इति श्रीमत्परमहंस परिव्राजकाचार्य्य श्रीमत्
स्वामिमाधवानन्द गृह्यशास्त्रज्ञोऽधिकारिणा
आंकलावग्रामनिवासिसेवकेन केनचिद्गुरु-
भक्तेन विरचितं श्रीसद्गुरुस्तोत्रं सम्पूर्णम् ॥

આ શ્રીસદ્ગુરુ સ્તોત્રનો જ કોઈ મનુષ્ય સર્વદા
ભક્તિપૂર્વક પાઠ કરે છે; તેને ધર્મ અર્થ કામ અને
મોક્ષ એ ચારે પુરૂષાર્થ પોતાના હાથમાં સ્થિત છે; આ
વાત મિથ્યા નથી, સત્યજ છે. ૧૩.

ઇતિ શ્રીસદ્ગુરુ સ્તોત્રમ્ સમાપ્તમ્.

रे चित्त ! विन्तय चिरं चरणौ गुरोर्वै ।

पारं गमिष्यसि यतो भवसागरस्य ॥

पुत्राः कलत्रामेतरे न हि ते सहायाः ।

सर्वं विलोक्य सखे मृगतृष्णिकाभम् ॥

અરે ચિત્ત ! શ્રીગુરુદેવના બન્ને ચરણોનું બહુ
કાલ પર્યંત અર્થાત્ સંપૂર્ણ આયુષ્ય પર્યંત ચિંતવન
કર; જ્યોતી તું સંસારસમુદ્રની પાર પહોંચી જઈશ.
શ્રી પુત્રો સગાં સંબંધિ અને ધન પૃથ્વી આદિ સર્વ
ત્હને અંત સમયે સહાય કરનારાં નથી, એ વાત તું
સત્યજ જાણજ. હે મિત્ર ! એ સર્વને તું મૃગતૃષ્ણાના
જળ સમાન મિથ્યા સમજજ.

**શ્રી સદ્ગુરુપદામ્બાજસેવાદિશ્ય કેવલઃ ।
કૃતા ટીકા મયા તાં ચ વીક્ષ્ય તુષ્યન્તુ સાધવઃ ॥**

કેવળ શ્રીસદ્ગુરુ પરમાત્માના ચરણકમલોની
સેવાના ઉદ્દેશ્યથીજ મેં આ ગ્રંથની ટીકા કરી છે. તેને
અવલોકન કરીને સાધુ વૃત્તિવાળા પુરૂષો સંતુષ્ટ થાઓ.

**ટીકાં ગ્રન્થસ્ય કૃત્વાસ્ય સેવામુદિશ્ય સદ્ગુરોઃ ।
સમર્પયામિ તાં ભક્ત્યા શ્રીગુરોઃ પાદપદ્મયોઃ ।**

શ્રી સદ્ગુરુ પરમાત્માની સેવાના ઉદ્દેશ્ય થકીજ
આ ગ્રંથની ટીકા કરીને તેને હું શ્રીગુરુના બન્ને ચરણ
કમલોમાં ભક્તિપૂર્વક સમર્પણ કરું છું.

**અનયા વ્યાખ્યયા દેવઃ સચ્ચિદાનન્દ સદ્ગુરુઃ ॥
નિત્યં શ્રીમાધવાનન્દઃ પ્રીયતાં વિશ્વતો મુખઃ ॥**

આ ટીકા વડે ચારે તરફ મુખવાળા અર્થાત્
સર્વવ્યાપક, સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ શ્રીમાધવાનંદ સદ્-
ગુરુદેવ નિરંતર પ્રસન્ન થાઓ.

સર્વજ્ઞ સુખિનઃ સન્તુ સર્વે સન્તુ નિરામયાઃ ।
સર્વે ભદ્રાણિ પશ્યન્તુ મા કશ્ચિદ્દુઃખમાપ્नुયાત્ ॥
इति श्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्य श्रीमत्-
स्वा।ऐ।।धवानन्दपूज्यपादपद्ममकरन्दतृप्तमा-
नसेन शिष्यचिदानन्दाख्येन भिक्षुणा-
विनिर्मितोऽयं ग्रन्थः सम्पूर्णः ॥
ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

શ્રી ઐકા જીની આરતી ॥

ઐ જય સ્વામી ઐકાર, પ્રભુ જય સ્વામી ઐકાર;
 બ્રહ્મ સદોદિત ઇશ્વર (૨) નમીએ નરને નાર:-
 ઐ જયદેવ જય ઐકાર-૧;

અંગ અકાર ઉકાર મકાર, અર્ધમાત્રા ત્હારાં; ઐ અર્ધ૦;
 પહોંચાડે બ્રહ્મલોક (૨), ભક્તોને સારાં;-ઐજયદેવ૦ ૨
 અક્ષર બ્રહ્મા શિવ, તુમ વિષ્ણુ કહાવે; ઐ તુમ વિષ્ણુ૦;
 ત્વાં માં પાલય શંકર (૨), યોગીશ્વર ગાવે;-ઐજયદેવ૦ ૩
 નિર્ગુણ પૂર્ણાનન્દ, સચ્ચિત્ સુખકારી; ઐ સચ્ચિત્૦;
 સંસાર સાગર પોતં (૨) જન્મમરણ હારી; ઐજયદેવ૦ ૪
 કરે મુમુક્ષુ ચિન્તન, માયાદુઃખ તરવા; ઐ માયા૦;

કહાવો ગુણાતીત (૨), ભવભીતિ હરવા;-ઐ જયદેવ૦ ૫
 અદ્વૈત અખંડ સ્વરાદ્ મંગળમય ત્હારં; ઐ મંગળ૦;
 શુદ્ધસ્વરૂપ ઐકાર (૨), નિત્ય અંતર ધારં;-ઐજયદેવ૦ ૬
 વિશ્વવ્યાપક વિશ્વંભર, નિર્ભયનિર્વિકાર; ઐ નિર્ભય૦;
 જગન્નાથ નિત્ય ભજીએ (૨), નિર્મલનિરાધાર ઐજયદેવ ૭
 ઐજય સ્વામી ઐકાર, પ્રભુ જય સ્વામી ઐકાર,૦
 બ્રહ્મ સદોદિત ઇશ્વર (૨) નમીએ નરને નાર;-

ઐ જયદેવ જય ઐકાર-૮

ૐ સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મની આરતી.

ૐ જય સચ્ચિત્સ્વામી, પ્રભુ જય સચ્ચિત્સ્વામી;
 ગંગા યમુના સરસ્વતી (૨) સંગમે બહુ નામી;-
 ૐ જયદેવ જય મહાદેવ (ટેક) ૧
 શિવોહં મુક્તોહં, પૂર્ણોહં બુદ્ધ; ઋષિ પૂર્ણોહં૦;
 સ્ફટિક જ્યોતિ પ્રકાશ (૨) પ્રકટ થયો શુદ્ધ; ૐ જય૦ ૨
 ત્રિવેણી સંગમ દેશે, ધ્યાન ધરે યોગી; ઋષિ ધ્યાન૦;
 મનવાંછિત કૃપા પામે (૨) સ્વાત્મસ્વરૂપ ભોગી;- ૐ જય૦ ૩
 પટચક્રોનાં સ્થાન, સોહં જય ભેદી; ઋષિ સોહં૦;
 વસે ગગન મંડલ (૨) મનને કરી કેદી;- ૐ જય૦ ૪
 મેરૂદંડનો મારગ, જાણે દશ ઇન્દ્રિય જીતી; ઋષિ જાણે૦,
 બ્રહ્મરંધ્રે સુખ પામે (૨) નિર્વાણની સ્થિતિ;- ૐ જય૦ ૫
 બ્રહ્મવાહં થાય, શાંતિ સ્થળ પામી; ઋષિ શાંતિ૦
 આત્માનંદ અવિનાશ (૨) પ્રભુ અંતર્યામી;- ૐ જય૦ ૬
 સચ્ચિદાનંદની આરતી, અંતરમાં કરજો; ઋષિ અંતર૦
 બુદ્ધિમનને પ્રાણ (૨) સમર્પણ કરજો;- ૐ જય૦ ૭
 નથી જન્મમરણનો ભય, કાળ તણો જમાં; ઋષિ કાળ૦;
 જગન્નાથ પ્રભુકિંકર (૨) બ્રહ્મર્ષિ તેમાં;- ૐ જય૦ ૮

કીર્તન:-રાગ ધોળ.

પૂરવને પુણ્યેરે, પૂરા ગુરુદેવ મળ્યા;
 મહાઈં આપ ઓળખાવ્યું રે, ત્રિવિધના તાપ ટળ્યા;-૧
 ગુરુએ ઉપદેશ આપ્યોરે, સોહં બ્રહ્મ કહ્યો;
 તેમાં પ્રણવ પોતેરે, લક્ષ્યા અર્થ લહ્યો;-૨
 મેં તો સમરણ કીધુંરે, સ્વસ્વરૂપતણું;
 જાતની આઘેરે, તુરીયાતીતપણું;-૩
 આતમધન લાધ્યુંરે, દુઃખ દારિદ્ર ટળ્યું;
 હવે ભટકણ ભાગ્યુંરે, વાસનાલિંગ ગળ્યું;-૪
 સાંખ્ય યોગ જાણાવ્યોરે, સાક્ષીપદ સાધ્યું;
 જીવ ઈશ્વર કેરુંરે, મૂળગું ધર લાધ્યું;-૫
 ગુરુએ કીરપા કીધીરે, અખંડ સુખ આપ્યું;
 મહાઈં દ્વૈતપણાનુંરે, કર્મબંધન કાપ્યું;-૬
 મહારી જાત જાણાવીરે, સોહં બ્રહ્મરૂપ તહાઈં;
 સ્થૂલ સૂક્ષ્મ કારણરે, તે તો નહીં હું ને માઈં;-૭
 પોતાનું પોતે રે, પદ પરખી લીધું;
 પુરુષોત્તમ પદમારે, દૃઢ આસન કીધું;-૮

કીર્તન:-રાગ ગરબી.

ભાવે ભજ્યે શ્રીમાધવાનંદને રે લોલ;
 ટાળે મોહ માયા જગજલ ફંદને રે લોલ;-ભાવે૦૧

આઘ માહંત જગતમાં બિરાજ્યારે લોલ;

મૂઠ પ્રાણી તે શરણે નવ આવીયારે લોલ;-ભાવે૦૨

વેદ વેદાન્તનું સિદ્ધાંત જણે ગ્રથુંરે લોલ;

એવા ગુરુને ચરણે મ્હાડું ચિત્ત રથુંરે લોલ;-ભાવે૦૩

જ્યાંહાં ત્યાંહાં આવા ગુરુ નહિ મળેરે લોલ;

જના દર્શનથી ડાઠિપાપપુજ ટળેરે લોલ;-ભાવે૦૪

હાથ જોડી નમીએ ગુરુદેવનેરે લોલ;

માગું કૈવલ્યમુક્તિ સુખ મેવનેરે લોલ;-ભાવે૦૫

ગુણ ગાવું શિશ સોંપી નાથનેરે લોલ;

હજો સચ્ચિદાનંદ સર્વે મ્હારા સાધનેરે લોલ;-ભાવે૦૬

ૐ સ હ નાવવતુ । સ હ નૌ ભુનક્તુ । સ હ—

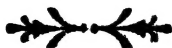
વીર્યં કરવાવૈ તેજ સ્વ નાવધીતમસ્તુ ।

મા વિદ્વેષાવૈ ॥ ૐ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ ॥

ૐ શ્રીસદ્ગુરુદેવતાર્પણમસ્તુ ।

ૐ બ્રહ્માર્પણમસ્તુ ॥

ૐ તત્સત્ ॥

10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100

